

In C. Iulij Caesaris dictatoris viri disertissimi, et Auli Hirtij, seu Oppij, commentaria de bello Gallico, Ciuili Pompeiano, Alexandrino, Africano, & Hispaniensi Annotationes Io. Rhellicano Tigurini : In quibus multa contextus loca mendosissima, partim quidem uariorum exemplarium collatione sedula, partim uerò coniecturis nequaquam friuolis emendantur. Vnà cum rerum & uerborum locupletissimo indice.

<https://hdl.handle.net/1874/456670>

3

90

IN C. IVLII

CAESARIS DICTA-

TORIS VIRI DISERTISSIMI, ET

Auli Hirrij, seu Oppij, Commentaria

de bello Gallico, Ciuili Pompeia-

no, Alexandrino, Africano,

& Hispaniensi, Annota-

tiones Io. Rhellica

ni Tigurini:

In quibus multa contextus loca mendosissima,

partim quidem uariorum exemplarium

collatione sedula, partim uerò

coniecturis nequaquam fri

uolis emendantur.

Vnà cum rerum & uerborum locupletissimò

I N D I C E.

B A S I L E A E

M. D. XLIII.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

LECTURE NOTES

BY

ROBERT A. FAY

1962-63

CHICAGO, ILL.

UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

1963

PHYSICS 309

LECTURE NOTES

BY

ROBERT A. FAY

1962-63

IO RHELLICANVS

LAVRENTIO AGRICOLAE

Vitodurensi, & Leonardo Hospi-
mano Stammenio amicis

S. D.

V V M ante duodecim annos
Optimi amici, & fratres, Ber-
nae honestissimo stipendio con-
ductus, publicū bonarum litera-
rum professorē agerem, & in-
ter alta disertissimos Cæsaris cō-
mentarios studiosis prælegerem, pauculas quasdam
annotatiunculas tantummodo in discipulorū meorum
usum effudi potius quàm scripsi: easdē amici quidam
non plebei Ioan. Vuirius Brugensis, & Nicolaus Ar-
topæus Balingius, nūc Curiensis, tunc uerò Dunensis
iuuentutis moderator, ut doctissimi, ita & pientissimē
uiri ut describerēt utendas accepere. Tandem Leonar-
de noster & tu iisdem nō tantum diu usus es: uerum-
etiam alijs eas cōmunicans, & tuo & aliorū nomine
multis à me contendisti, ut uulgarem. Ego autem tenui
tatis ingenij mei, & (ut Satyricus inquit) quàm mihi

EPISTOLA

curta domi supellex sit, probè conscius, non tam diffi-
cilem, quàm periculosam ædendi prouintiam diu, mul-
tumq; ut scis, detrectauit. Tacitè nanq; mecum reputa-
bam, nihil ab hirtio, inculto, ac incircumspecto ingenio
meo scribi posse, quod tam culto, & oculato seculo no-
stro, aliqua saltem ex parte responderet. Et ut maxi-
mè aliquid literis, memoria, & luce dignum à me pro-
diret: rursus morosulos, malignos, & rigidos seculi no-
stri censors, Criticos, Aristarchos, imò Zoilos etiam
quosdam metuebam, quibus nihil placet, nisi quod ipsi
faciunt. Quando autem de die in diem acrius instares,
ac idem improbius à me pro antiqua nostra amicitia
flagitares: demum flagitantis improbitate uictus ma-
nus dedi, ac eas adnotationibus in Cæsarem elimandis
ac locupletandis adieci, quid enim quis, rei præsertim
honestæ, amico tam ueteri, charo, sincero, constanti,
ac erudito negauerit? Has igitur magno quidem sudo-
re, & succiuuis tantum horis elaboratas, & utcumq;
absolutas, nemini iustius dedicandas censui quàm uo-
bis: idq; multis nominibus. Ut enim taceam quod Leo-
nardo impulsore, istæ elucubratae sunt, & non ita pri-
dem Christianis poëtis ab eodem donatus, arctissima
etiam cum utroq; amicitia mihi iam olim intercessit.
Siquidem cum altero, hoc est Laurentio Cracouia in
Sarmatis, sub eruditissimo uiro D. Rudolpho Agrico-
la iunio-

NVNCPATORIA

la iuniore Vuasserburgensi, Poëta & oratore clarissimo, Præceptore cõmuni, politionibus literis, & studijs Geographicis sub Annun domini M. D. XVII. operam dedimus. Cum altero circiter Vigessimũ secundũ supra millesimũ quingentesimũ, Vuitenbergæ in Saxo nibus à D D. Martino Luthero, & Philippo Meläch thone præceptoribus nostris doctissimis, fidis, semperq; ob id nobis reuerendis, simul cum Græcis literis, arti bus differēdi, ac dicēdi, sacrosanctæ quoq; Theologiæ rudimenta pro nostra uirili hausimus. Et quanquam ista necessitudo iuuenilibus annis cõtracta, non tamen (quod plerunq; fieri solet) nobis uiris tam factis solu ta est. Quinimo cũ in Cœnobio Steinensi sub annũ na talis Domini M. D. XXV. ductu Tigurini Senatus sa cras literas profiterer, cũ utroq; simul non infeliciter renouata est. Tum enim mutuis beneficijs, colloquijs et conuiujs literatis, alij alios iuuabant, & oblectabant. In quarũ rerum perpetuam memoriam, & animi mei erga uos gratitudinẽ, hæc lucubrationes, uobis nomi natim dedico: rogoq; ut à maleuolorum & uitiligato rum sannis, & ronchis eas tueamini. Non enim defu ros sat scio, qui clamitent: Quis hic nouus & semido ctus scriptor, qui primus in Cæsaris cõmentaria enar rationes scribere ausus: quod hætenus ob negotij per

EPISTOLA

plexitatem in tanto eruditorū uirorū prouentu nemo aggressus est? Quos hoc unum rogatos uelim, ut scribentem non prius condemnent, quàm scripta legerint eaq; diligenter, & absq; affectu perpenderit. Hoc enim si fecerint, dispaream si non equiorem de me sententiam tulerint. Tametsi nanq; non omnia ad amussim & perpendiculum quadrent, sed rudem ac indigestam alicubi rerū ac uerborū seriem, & lapsus quàm plurimos deprehenderit: tamen dicent in magnis & uoluisse sat est. Et ut maximè tanquā malus, et imperitus gubernator tantū pelagus primus tētauerit, & nauim aliquoties in scopulum impegit: tamen quia alijs minore cū periculo nauigaturis uiam mōstrauit non est uituperāndus. Neq; enim turpe fuerit multos in eundem autorem cōmentari: dummodo unusquisq; sua candidè alijs impertiat, & argumētis non cōuitijs, ac contumelijs cum antecessore pugnet. Id quod à doctissimis simul, & laudatissimis Grammaticis Acrone, & Porphyrione in Horatium: Seruio, Donato, Landino, & Mācinello in Virgilij opera sc̄litarū uidemus. Quod utinā docti ac sinceri uiri, quisq; in sua regione (quæ à Cæsare describitur) illustranda conarētur: in spē erigerer fore, ut multi loci in eo obscurissimi perquā lucidi redderentur. Quod & propediē futurū spero. Etenim audio apud D. Henrich. Glareanū poētā Heluetiū ac

N V N C V P A T O R I A .

uirū de meliorib. literis optime meritū cōmentatiōnes
 in eundē Cæsare iam aliquot annos delitescere. Quis
 si hisce meis quamlibet incōditis, ut publicentur extor
 fero, an nō satis magnū studiosi hinc emolumentū ca
 piēt? Sin uerō alicui magis placet couitiatorē quā di
 sputatorē mecū agere, per me quidē ei licet. Nec enim
 Christo duce & auspice, criminatorem recriminabor:
 sed hoc unum ei nunc occino, ut ipse aut meliora edat,
 aut si nō potest, aliena suggillare desinat. Sufficit nāq;
 mihi cum mea, tum uestra conscientia, quod non inanis
 gloriæ studio, sed uestro impulsu, & iuuentutis iuuan
 de gratia in legēdis historijs hunc laborē susceperim.
 At nē ego ineptus sum, qui patrociniū uestrum aduer
 sus momulos istos imploro, ac perinde causam meā uo
 bis agendā propono, quasi indocti ac stupidi causidici
 & rabule sitis, & uos nō multo meliora argumen
 ta ad tuendā non tam meam quā uestrā lucubratio
 nem inueneritis, idq; procul dubio uobis curæ erit. Si
 quis nanq; me temeritatis, ac inscitie in commentando
 accusauerit: nō tam ego quā uos, in uitio eritis: quip
 pe qui me reuentē ad edendū cōpuleritis, ē contra si
 quid cōmodi ad studiosos adolēscētes (quibus potissi
 mum isthæc elucubrauimus) inde manauerit, qui ex eis
 grati sunt, uobis quoq; gratias habebunt, & agent:
 quippe quarum impulsu hæc qualiacunq; recognita,

EPISTOLA

ducta, & publicata sunt, unde ipsi profecerunt. Quo
circa non est quod multis uobiscum hac de re agam.
quin potius rogē, ut animi mei erga uos beneuolentiā
& gratitudinem potius, quam tenue hoc, & charta-
ceum quidem munusculum respiciatis: & Rhellicaniū
uestri studiosissimum & amantissimum (ut
hactenus fecistis) pari studio & beneuo-
lētia foueatis, redamētisq;: Vale=

te feliciter, Tiguro, Pridie

Nonas Aprileis

Anno M.D.

XL.

AVTORVM QVI IN HISCE IO.

Rhelicani Annotationib. ci-
tantur nomenclatura.

Aegidius Tschudi	A. Gellius
Agathus	Glareanus
Alexander Curtianus	Hermolaus Barbarus
And. Alciatus	Herodianus
Ammianus	Holhardus
Angelus Polit.	Hübertus Leodius
Antoninus	Ioachimus Vadianus
Beatus Rhenanus	Iornandis
Beda	Iulius Capitolinus
Beroaldus	Lucanus
Budeus	Lucianus
Cælius lect. antiq.	Ludouicus Pius
Conradus Celtis	Liuius
Cornelius Tacitus	Laurentius Phrysius
Q. Curtius	Marcellinus
Donatus Acciolus	Marlianus
Eratostenes	P. Orosius
Eusebius	Ouidius
Eutropius	Priscianus
Flavius Vopiscus	Procopius
L. Florus	Ptolemæus

NOMINA AVTORVM

Pyrcheimerus	Sabellicus
Io. Pollio Bilueldanus	Sifenna
Polybius	Strabo
Quintilianus	Tripartita historia
Raimundus Marlianus	Varro
Regino Abbas Prunien.	Vegetius
Rudolphus Agricola	Volateranus
	Vuitichindis

RERVM ET VERBORVM IN ANNOTATIONIBVS

hisc sequentibus memorabilium diligentiſſimus Index.

A

A bbatia Discern-	adiscere telum	95 b
tis	adrumentum	221 b &
abbatis cella	pag.	292 a
abduabis fluuius	aduatici	97 b
aborigenes	adunantium	63 b
acceptum ferre	adytum	262 b
achilles contra Memno-	eger	150 a (46 b
nem	eglisoniensis prefectura	
achillis patria	egrotus	150 a
acronius lacus	emus mons	212 a
acta Cotti	equinoctium autumnale	
	122 a	erarium

I N D E X

erarium Romæ	190 b	alexandria potitur	Co
etuatij	112 b	sar	182 b
africus uentus	240 a	alexandrini ingeniosissi-	
agar	310 a	mi	269 a
agendicum	153 b	alexia	16 a 163 b
ager	24 b	pag.	244 a
agros quidam tempore		allobroges	24 b
belli incenderūt	26 b	alpes	72 b
agger	94 a	alodienses	92 a
agrippinenses	110 b	alsatia nobilitas cum re-	
aha	43 b	liquis ciuitatibus con-	
αἰῶνις	221 a	tra Tigurinos	45 b
alarij	85 b	alsatij	86 b
alauda	72 b	alsetum	163 b
alba Colonia	191 b	atlas	140 a
albici	200 b	altorff	50 b
albienses	200 a	altstetten	36 b
albis	153 a	ambactus	72 b ☉
albion	116 b	pag.	143 a
albesia scuta	299 b	ambarri	34 b
alcis figura	147 b	ambiani	90 b
aldenburg	98 a	ambianenses	ibidem
alduasdufius	80 a	ambibarij	166 b
alemanni	74 b	ambiliates	101 b
alerci	162 a	ambilates	102 a
			ambiori

I N D E X

ambiorigis oratio	132 a	anticato	83 a
ambinarati	111 b	antiochenfes	261 a
ambratia	241 b.	antipater iudeorum po-	
ambrones	18 a	tentiffimus	275 a
ambruareti	161 a & C	antoninus philof.	74 b
pag.	166 a	antuates	67 b. & C 100 a
ambulatoriæ turres		apenninus	140 a
pag.	120 a	apollonia	236 a
amphilochicum	246 b	apollonius præceptor	
amhipolis	260 b	Cæfaris	2 a
ana	201 b	aponiana infula	291 b
anartes	146 a	apparatio	217 b
anasus flumen	87 b	apparitores	302 b
andelfingensis præfectu-		apsum flumen	252 b
ra	46 b	aprouins	153 b
anglicanus fluuius	129 b	aquitanica Gal.	14 b
anglifter	50 b	aranitium	146 b
angfter	50 b	aranifci	146 b
anglofaxones	119 a	arar	34 b
annaria lex	230 b	arberga	35 b
annonna	205 b	arbores conferere	94 b
annotinus	124 b	pag.	164 b
antepilani	203 b	arburgum	36 a
antefignani	203 b	ardua fylua	140 b
		arduenta	

I N D E X

arduenna sylua	148 a	ascolde	149
pag.	123 a	asciburgium	140 b
arelate	217 a	asculum Picenum	191 b
arelatum	201 b	asia	277 b
arenici	163 a	asparagum	243 a 252 b
aremorica	135 a	asbis	220 a
argaudia	48 b	asta 27 a & astenses	
Argentineses	86 b	pag.	ibidem
aries	155 b	astigitanus	220 a
ariminum oppidum	189 b	atacinorū colonia	152 b
ariobarzanes	188 a	ategua	324 a
ariorica	64 a	atrebates	90 b
Cum Ariouisto ubi pu-		atribatij	90 b
gnatum	83 a	atuacum	133 b
aritia oppid.	190 b	aturi fluminis ostia	
armatura leuis	96 a	pag.	107 b
armigne	153 a	auaricum	154 a
armorica	135 a	auaritia multi ducti re-	
arogea	64 b	giones suas mutarunt	
arouia	36 a	pag.	77 b
arre	90 b	auaritia & crudelitas	
arretium	190 b	Scipionis	241 a
artonicus	153 a	andes	98 b
arula	35 b	in autoribus enarrandis	
aruuangua	36 a	ordo	1 a
		auenticem	

I N D E X

auenticensis ager	65 b		
pag.	66 b		
auenticum	25 a	65 b	
auergue		77 b	
auerni	83 a	163 a	
auerto & auertor		238 b	
Augusta Rauracorum			
pag.		26 b	
augster		50 b	
augstabona		139 a	
auignon		153 a	
aulerci	98 b	161 a	
auliorci		162 a	
aurca Cherrhonesus			
pag.		270 a	
aurelia		151 b	
aurelia mater Caesaris			
pag.		1 b	
D. Aurelianus Imp.			
pag.		74 b	
aurinia		85 b	
ausci		107 b	
auscitam		107 b	
autum		25 b	
axona flumen		92 b	
			B
			B Accis lethale ue-
			nenum inesse
			pag. 148 b
			bacenis 139 b
			ad bacillum recipere
			pag. 57 b
			bactri 116 a
			badensis praefectura
			pag. 46 b
			batij 51 b
			balears insula 297 a
			balears funditores 93 a
			balista 120 a
			barcenis 140 a
			bardi 141 b
			bardani 232 a
			barri 34 b
			bascon 208 b.
			Basilea 66 a
			basiliensis ager 26 b
			basilica 280 b
			bataui 112 a
			batzij 51 b
			bauari 87 b
			bayetur

I N D E X

bayetur	91 a	beneficiarij	211 a
Beati Rhenani laus		berlinum	79 b
pag.	1, b	berna	66 a
beauuois	90 b	bernardi mons minor	
becus	72 b	pag.	32 b
belgæ	22 a	berones	281 b
belgæ quam regionem in		Bertoldus dux à Zerin-	
uaferint	75 b	gen	53 b
belgi	123 b	besanfon	80 a
belgica	14 b	belosa fluuius	286 b
bellicenses	33 b	besi	232 a
bellocasses	91 a	bethica	311 b
bellocassij	91 a	bethuria	326 a
et bellocassium	ibidem	biblis 243 a et byblon	
bellouaci	90 b	pag.	ibidem
belluacenses	ibidem	bibracte oppidum	60 b
bellum	9 a	bibracte Litauicum	
bellum facere	108 a	pag.	161 a
belli ciuilis initium		betis flumen	284 a
pag.	181 a	bibrax	92 b
belli ciuilis causa		breruenses	66 a
pag.	176 a et b	bigera castrum	107 b
belluca porta	227 b	bigerriones	107 b
benedictus Vinflerus		bigerrenses	107 b
pag.	308 b	bilappij	126
			bisantz

I N D E X

bisantz	80	brandenburgum	79 b
bisontes	147 b	brannonij	161 a. 166 a
bitutus Auernorum rex		brannonices	161 a 166 a
pag.	82 b	bresse	162 b
bituricenses	34 b	brientensis lacus	35 b
bituriges	152 a	briguius	27 a
blicus	275 b	brigantium nauigij ge-	
boetij philosophi laus		nus	279 a
pag.	325 b	britannia	70 a
bogud rex	285 b	In Britannia mulieres nu-	
bogudiana Mauritania		das in sacris incedere	
pag.	298 b	pag.	128 b
bohæmica sylua	140 b	britannie circuitus	128 b
boij	27 b	britannii auxilia à Saxo-	
bonæ pino	35 b	nibus petunt	116 b
bos Indicus	147 a	britannicæ naues	206 b
borbonius dux	77 b	britones	70 a
borbonienses	34 b	βρόνξου	71 b
bosleduc	97 b 134 a	brugæ	36 a
bosleducenses	97 b	brundusium	194 a
brabantini	111 b	brundusiorum perfidia	
brabantini	134 a	pag	197 b
brachata	14 a	bubali	147 b
brachia metaphorice		buchornum	78 b
pag.	176 a	bulachium	276 a

I N D E X

bur uocabulū unde 72 a
 burgundiones 19 b
 burgundia Cisiurana
 pag. 64 a
 burgundiæ comitatus
 pag. 2, b
 burgundiæ partes due
 pag. 34 b
 burgundiæ terre uber
 tas 78 a
 butrotum 234 b
 byrena 35 b

C

CAbilonni 158 a
 Cabullinum 158 b
 caletes 166
 cadurci 163 a 166 a
 cæresi 92 a
 cæsarea 285 b
 cæsariensis Mauritania
 pag. 298 b
 cæsar sobrius ad euerten
 dam rempublicam ac=
 cesit 44

cæsar parum diligenter
 commētaria sua scri=
 psit 186 b
 cæsar seipsum interficere
 re uoluit 183 b
 cæsaris nomen unde 8 a
 cæsaris uita 1 b
 cæsaris eloquentia 9 b
 cæsaris statura & infir=
 tunum 2 a
 cæsaris astus 88 b
 cæsaris fortitudo in bello
 pag. 3 b

cæsaris uita 5 a &
 mors 7 b
 cæsaris dictum de militi=
 bus territis 328 a
 cæsaris dictum de Pom=
 peio 181 a
 cæsaris locus 107 a
 cæsares unde dicti 8 b
 calaris 318 a
 calabrum littus 238 a
 calaguritani 208 b

B

calcei

I N D E X

calcei lanati	312 b	caors	166 a
caledonia	125 a	cæcum	300 b
cales	91 a	cænobium S. Mauritiij	
caleti	91 a	pag.	100 a
camaldunum oppidum		capreoli	317 b
pag.	126 b	caput porcinum	150 a
canbray	130 b	caralitani	197 a
cameracum	130 b	caralis	197 a
camerinum	191 b	carmæ	196 b
cancelli	294 a	carnici	87 b.
canchi	113 b.	carnutes 98 b 131 b 135 b	
candauia	234 a	pag.	151 b
pag.	253 b	carnutum	131 b
cannenusatum	113 b	Carolus Crassus	42 b
canere classicum	159 a	carolus Burgundie dux	
canetellum	157 a	ab Heluetijs occisus	
canonici ad prædicandũ		pag.	35 a
uerbum dei adstricti		caron	244 b
olim	53 b	caruanca	87 b
canopicum ostium	268 a	Caspar Megander	55 b
canopus	274 b	L. Cassius Ro. Consul.	
cantabri	107 a	pag.	56 b
canthone	36 b	L. Cassius Conf. à Tigur-	
cantium	125 b	rinis occisus	37 b
		castella	

I N D E X

castella	31 a 93 a	rum	39 b
casticus	25 b	cellensis lacus	144 b
castletenses	91 a	celtæ	17 b
castra quina	233 a	celtica Gal.	14 b
castra contrahere	158 b	cemmeni	89 b
catapulta	300 b	cemmenij montes	196 a
catilacus	40 b	cenabum	131 b
cato repulsam æquo ani- mo tulit	186 b	cenomanni	89 b
catonis dictum de sua ta- curnitate	198 a	centrones	134 a
catonis crudelitas in seip- sum	316 b	☉ centron	ibidem
cattus	156 a	pag.	32 b
catti	109 b	centuria	61 a
caturiges	32 b	centurio primarius	
catuaci	91 b	pag.	204 b
canarinus	135 b	cerceti	241 b
cauillonum	168 a	cercinna insula	293 b
caurus	124 a	cetrati	202 b.
causæ	93 b	chama Curtis	49 b
cautus ☉ cautum		chamani	110 a
pag.	138 a	charades	78 b
cella uinaria Ethnico-		charam	244 b
		charties	98 b
		cherfonesus Cimbrica	
		pag.	79 a
		B 2	cherrho

I N D E X

cherrhonesi quatuor		clupea	192 a
pag.	270 a	clypeæ	221 a
cherusci	92 a	coactu	132 b
cheruscorum sedes	141 a	cobolentz	114 b
chiallon	158 b	cobleartorum conspira-	
χιλιάρχος	80 b	tio	30 a
chnououniensis præfe-		cobortes aliarij	210 a
ctura	46 b	collegij insignis descri-	
chorficæ	247 a	prio	53 b
chyburgensis præfectu-		colonienses	110 c
ra	46 b	colonarium	240 b 241 a
cicero à quo eloquentiæ		columnaria tributa	
primordia hausit	2 a	pag.	240 b
cinga	205 b	comata Gallia	14 a
cisalpina Gallia	13 b	comes	58 a
citra	36 a	comites de Flusso	107 b
ciuitas quid	23 b	commeatus uocabulum	
ciuilitas Cæsaris	4 a	pag.	312 a
clam	30 a	commentarius & com-	
clepsydra	128 b	mentarium	8 c
cleues	91 a	committendus	239 a
clitellaria iumenta	212 a	committere prælium	
clusa	28 b	pag.	87 c
clupe	221 a	composita an geminan-	
		da	

I N D E X

da	171 b	coralli	232 b
conclamari	252 b	corauaide	166 b
condrotz	149 a 138 b	corcesi	92 a
condrusi	92 a 149 a	corcyra	234 b
condrusones	111 a	corduba	220 b 321 b
confluens	114 b	cordubensis	220 a
conijcere se in fugam		corfinium	191 b
pag.	96 b	cornelia Cinnæ cōsulis fi	
Conradus Pellicanus		lia	1 b
pag.	5 b	Cor. Taciti locus	111 b
conradi Celtis locus resti		corneliana castra	222 a
tuitur	145 a	corui	51 b
confidius Longus	301 a	corus	124 a
consopitenses	166 a	coffutia	1 b
constabulum	45 a	cothon	308 b
constans Cōstantij filius		cracouie nox & dies ho	
pag.	117 a	ram solidam superāt	
constantius Ro. Imp.		nostrates	16 a
pag.	74 b	crimen intentare	32 b
consultores temerarij ta-		croaci	78 b
xantur	13 a	cuneus	150 a
copia	302 b 293 b	cuniculorum agēdorum	
copias pro diuitijs sumi		autor	106 a
pag.	78 a	Curier	58 b
		B 3	Currier

I N D E X

currier	58 b	defetifcor	170 a
curiosolites	98 b	Deiotarius rex Arme-	
&	166 a	nia	237 b
cyreni	232 b	delta locus	275 b
cyrenaica	ibidem	denarius	206 a
cymbrica Cheryhonesus		denarij octo ualent aures	
pag.	270 a	um rhenensem	206 a
	D	depositaria possessio	
D ackenses duces		detensus	256 a (219 b
pag.	144 b	detergere ramos	208 b
die uon Deck	144 b	detius praefectus	44 a
dalmatae	233 a &	dextrae famulae	210 b
matia	ibidem	diablintres	101 b 102 a
dare fidem	25 b	dieros nauigij genus	
dare signum	209 b	pag.	279 b
dasburgum	115 b	dies longissima	127 a
decumani fluctus	300 b	dilemma	274 b
decumanorum colonia		dinocrates architectus	
pag.	152 b	pag.	268 a
decuria	60 b	discessionem fieri	179 b
decurio	61 a	disne	92 b
decuriones	190 b	doaci	91 b
decurrit	95 b	dog	72 b
defectus	170 b	doggenburgij	27 b
		domitum	

I N D E X

Amomitium uenenum hau

fisse 193 a

dorienses 15 a

dornachensium castra

qualia 259 a

drachma 206 a

drasidae 15 a

drauranches 102 a

druide 141 b

ducenarius 204 b

dun 72 b

dunum oppidū 35 b 72 b

dura 49 a

durdorff 49 a

duregum 43 b

durgeus ager 66 b

durich 49 a

duumiri 193 b

dumnorix 25 b 60 b

dij Germanorum 85 b

dynaste 287 b.

dyrrhachus ex Neptuno

natus 194 b

dyrrhachium 194 a

E

Ebroduensis lacus

pag. 65 a

eburonum rex 131 b

eburones 92 a

edures 87 a

eglisonia 47 a

Ey 31 b

Eidgnoschafft 23 b

elargiti 280 b

elauer 157 b

elcebum 86 b

elis 262 b

elisacensis pagus 64 b

eloquentiae uis in Catone

pag. 197 b

elui 133 a

engistus dux 117 a

Ens 87 b

epibates 270 a

epibate 296 b

epidamnus urbs 194 a

epidamnus rex 194 b

epidaurus 279 a

B 4 278

I N D E X

ἐπιβατέων	270 a	exemplū pro exemplari	
epodorix	158 a	pag.	264 a
equestres	67 b	exerceor	173 b
Erasmi Roterod. patria		exisini	98 b
pag.	112 b	exploratoria nauigia	
Erasmi Roterod. Vinum		pag.	120 b
pag.	78 a	exuperantius	44 a
eremitana in Heluetijs		F	
sylua opaca	145 b	F Acere bellum	108 a
ergastulus	237 b.	falx	104 a
eridanus 17 b	131 a	fames insignis Gebennæ	
eritius	249 b	pag.	30 a
erudare	267 b	fascēs apud aliquem esse	
esquitiæ	196 b	pag.	167 a
Es oppidum	131 a	fauces portus	238 b
esse	71 b	felix sub quo Cesare	
essedum	72 b	passus	44 a
essui	130 b	frentani	227 b
Et oppidum	131 a	ferrisodinæ	74 b
etesiæ uenti	263 a	fidem suam interponere	
eunoë Bogudis regis		pag.	285 a
Mauritanie uxor	7 a	fiduciarium regnum	
eunosti portus	265 b	pag.	274 a
euocati	192 a	fiduciarie possessio	219 b
		flagitane	

I N D E X

flagitare pro flagitabat	furier	58 b
pag. 59 b		
flagitor		
213 b	G	
flandria 21 b 91 a	G Abali 152 b 163 a	
flenus 114 a	Gabillone 35 a	
fluffates 107 b	gabreta 140 a	
fluffates 107 b	gades 220 a	
flymß 113 a	gaditanus 220 a	
franci 110 a	gaditani 219 b	
Franciscus Negelinus	gadol 71 b	
pag. 28 b	gaienses 67 b	
freiburgū in Nuichthoni	galatia 288 b	
bus 66 a	Galatæ 15 a	
frifiabones 113 b	galio nauigij genus	
frouenfeldia 94 b	pag. 279 a	
frugalitas Neruiorum	galba 71 a	
pag. 19 a	gallie descriptio 13 a	
frugalitatis commoda	gallie longitudo & latitudo	14 b
pag. 94 b	gallus 18 a	
frumenta in subterraneos specus condere	galli 15 b 102 b	
pag. 309 b	galli Rhenenses 102 a	
fugam perire 196 b	galli mollissimi 105 b	
fufcinus lacus 191 b	galli lingue Græce studiosi 68 b	
	B 5 In Gal	

I N D E X

In Galliam, loquendi mo-	Georgius Sophocardi
dus	Scotus
131 b	129 b
gallorum consuetudo cū	gergobia
rumorē aliquem per	152 a 153 a
cipiunt	gergouia
158 b	2 b 152 a
gallorum origo	In Germania multa fera
15 a	rum genera
gallorum idioma	147 b
69 b	germani
gallis omnibus olim an	16 a
eadem lingua	germani frugiferam ter-
71 a	ram quasiuerūt
gallogræcia	67 b
288 b	germanorum deformia
ganxane	iumenta
72 b	163 a
garites	germanorum superstitio
107 b	pag.
garoceli	85 b
32 b	germanis magnitudo
garumna	corporum
102 b	80 b
gebenna	germanis mos promiscue
29 b 153 a	in fluminibus perlui
genabum	pag.
131 b	110 b
pag.	gerseorum rex
151 b	117 a
genff & beneu	gerestum
29 b	251 b
geneuenses per Bernates	gheler
obsidione liberantur	91 a
pag.	gladijs longis uti Helue-
30 a	tios
geneuensium lingua	105 b
pag.	glandes
76 b	167 a
gelrhenses	glarona
102 a 114 b	

I N D E X

glarona	66 a	grummus	324 a
glastum	128 b	gryphilacus	46 b. 47 a
glessum	72 b	gryphensis lacus	40 b
gordunni	134 a	gryphilacensis praefectura	
goricensis Comitatus		ra H	46 b
pag.	87 b	H Arpagones	167 a
gothi Vriam occuparunt		Huff dem hartz	
pag.	75 b	pag.	140 b
gothini	73 b	harudes an sint Constan	
guadachiber	322 b	tienses	78 b
Guilhelmus Petersonius		hastatus primus	204 b
Anglus	117 b	hastati	204 b
guinnen	22 b	hedui	82 b
guardia	82 a	hedui Burgundiae ducatum	
De gradu deijcere	282 a	inhabitarunt	25 b
grauenonia	74 a	hedui fratres à Romanis	
græca cherrhonesus		appellati	60 b
pag.	270 a	heduorum libertas	60 a
græci, qui Iudeis	16 b	heduorum ditio ampla	
grub	113 a	pag.	161 a
grudij	134 a	Heinrichus Bullingerus	
gruninga	47 a	pag.	55 b
gruningensis praefectura		helinus	114 a
pag.	46 b.	heluetica ciuitas	23 b
		heluetia	

I N D E X

heluetia ciuitas in qua	hippotoxotæ	232 a	296 b
tuor pagos diuisa	hirtij mentio		169 a
heluetij olim Quadi dicti	hispalis		220 a
pag.	hispalensis conuentus		
heluetij an olim lingue	pag.	326 a	220 a
Græcæ studiosi	historiæ usus		10 a
heluetij ad concordiam	hochrug		110 a
admonentur	hollandi		11 b
heluetiorum fines usq; ad	holfatia		79 a
Geneuam	Homm		149 a
heluetiorum luxus ex Ita	hominum genera tria		
lia & Gallia	pag.		141 b
hercynia	horologia arenaria		
hercynia sylua	pag.		128 a
hercyniæ syluæ initium	hortatus		321 b
pag.	Hubertus Leodius		22 a
Herculis Aegyptij tem-	Hulárichus Zuinglius		
plum	pag.		54 b
hermannus Comes Neue	hunni		21 a
narius	hunni Vriam occuparūt		
bertum	pag.		75 b
hesi	hasliensis tractus		35 b
hibridæ	hyems pro tempestate		
hippo	pag.		233 b
260 b			hyempsa-
317 b			

I N D E X

hyempsalis rex	306 a	instar	273 a
hype	208 b	instructorium	217 b
I		intercedere pro impedire	
I Bernie latitudo	125 b	pag.	105 b
ilantz	113 a	Interlacense oppidū	35 b
ilerda	208 b 236 a	interponere pro interpo-	
ilerde descriptio	202 a	nebat	124 a
imagines sex lapideæ in		ioachimi Vadiani laus	
quodam Canobio		pag.	25 b
pag.	142 a	ioannes Theophilus	
imperatoris nomen		pag.	142 a
pag.	222 a	ioannes Burchairus An-	
imperatoris fortitudo		glus	69 b
multum prodest	51 a	Ioannes Butlerus Anglus	
imperatoris boni offitiū		pag.	69 b
pag.	252 b	ioannes Aeschelus	47 a
indicus bos	147 a	ioscedum	162 a
indicare bellum	316 a	ioscedum	162 a
inductionarius	135 b	issa	280 a
induciarum pactū	114 a	isibmus	246 b
infectatus	311 a	italica Hispaniæ oppidū	
infensus	258 a	pag.	231 a
infestare	258 a	italiæ noua regio	131 a
infestus	258 a	Itiobriges	152 a
		itius	

I N D E X

itius portus	119 b	L	
iuba Mauritaniae rex		L	A Sene 34 b
pag.	183 a		labienus legatus
iubati	147 b		Cesaris 36 b
in Iudicijs veterum mos			lacobrutinum promonto
pag.	254 b		rium 201 b
Sub iugum mittere			laminitanus ager 201 b
pag.	57 b		langies 63 a
iulia filia Caesaris	1 b		langobardia 14 a
iuliacenses	91 a		langones 63 b
iulius à Iulio	8 a		lapsana 244 b
iumenta sarcinaria			lapsus 218 b
pag.	212 a		larissa 253 b
iura mons	24 b		larissæus Achilles
iurassus	24 b		pag. 253 b
iurassi rupes	48 b		larma 58 b
iurten	24 b		latobrici 27 a
iusiurandum dare	25 b		latobrig 27 a
iuerdunensis lacus	65 a		latobrogij 17 a
iusticia Caesaris	3 a		latouici 27 a
K			lausanenses 27 a
K	Almuntz	74 b	lausanensis lacus
	Kam	74 b	pag. 25 a
Konigstein	110 a		lausfoys 163 b
			leber

I N D E X

leberberg	24 b	lexobij	101 b
lecki castrum	308	lexouij	123 b
lectorienses	107 b	libera provincia praefectura	46 b.
ledouix fluvius	80 a	libra	220 a
legio	30 b	liburnæ	233 a
leidrachus	53 a	lictiores	302 b
lemanus lacus	24 a	lictiores duodecim	263 a
lemone	173 a	liege	92 a
lemouices	173 a	ligeris flumen	101 a
leo iud	55 b	liesieux	102 a
leodiensis sylva	123 a	lieutenier	58 b
leopontij	27 b	ligrarius Afranianus	
leopontij	66 a	pag.	309 a
pag.	113 a	lignorum fabri multi	
leptis	282 b	apud Burgundiones	
lerman	58 b	pag.	20 b
leuaci	134 a	lilybæum	291 a
leuchtiger Vuald	122 a	limagus fluvius	40 b
leuca	72 b	lingones	63 a
leuci	63 a 81 b	lingula	103 a
leuga	72 b	locarnenses	47 a
leuis non semper in ma-		locum tenens	58 b
lam partem	187 b	lodienses	92 a
lex annaria	230 b	loire	

I N D E X

loire	101 b	M	
loria	140 b	M	Acon 168 a
lotoringia	21 b		maduallenses
lotharingi	26 b	pag	47 a
louanum	98 a	magistratus Tigurinus	
lucani patria	220 b	pag.	44 b
lucerna	66 a	magistratibus Heduarū	
lucernani	46 a	simbus exire fas non	
lucigaunenses	46 b	est	59 b
ludouicus rex orientalis		magius praefectus sa-	
Franciae	49 a	brūu Pompeij	16 a
luganenses	46 b	magus	7 b
lugdunensis Gal.	14 b	malaca	286 b
luginia uallis	113 a	μαλακία	101 b
lunati calcei	312 b	malatia	104 b
lupi	167 a	malleoli	27 a
lusitania	201 b	mandare se fuge	96 b
lustrare	174 b	mandibuli	16 b
lutetia	138 b	mandubij	163 b
lutiner	58 b	mane	303 a
luxus malorum agmen		manipulus	61 a 96 b
secum fert	94 b.	manipulares	97 a
λύειν	71 b	mantinea	243 a
		manubalistae	12 a
		manufata	

I N D E X

manufata	243 b.	materia	164 b <i>et</i>
marchia	79 b	materis	62 b
marcomana uallis	74 b	matertari	267 a
marcomanni	28 a	matiscones	35 a 168 a
mardi	94 b	matrona fluuius	19 b
maræotis	264 b	pag.	102 b
mare mediterraneum in-		mauritania duplex	
terclusum	101 b	pag.	298 b
mare interclusum	122 b	maurufij	295 b
maria in plenilunio se-		F. Maximus Allobrogi-	
purgare	103 a	cus	29 a
marie lacus	264 b	mazara	62 a
marga	71 a	medicus uenenum sopori	
marliani lapsus	87 a	ferum Domitio dat	
marrucini	227 b	pag.	193 a
marfi	227 b	mediterraneum mare	
martenacum	100 b	pag.	122 b
martialis Imperator in-		mediomatrices	139 a
terficitur	118 a	pag.	86 b
martiana	140 a	meldi	123 a
massiliae situs graphice		mellon	162 a
describitur	214 b	melodunum	162 a
massiliae oppugnatio		μῆλος	71 b
pag.	208 b	menapij	91 a 101 b
		C	mendrisini

I N D E X.

mendrisini	47 a	agricolas	151 b
menra lus insignis eremi ta	145 b	miseri cordia præpostera quantum obsit	305 b
mercatores raro olim in Heluetia	19 a	misni	141 a
merker	86 a	missilia bina	62 b
merher	86 a	de Mithridatis ingressu in Aegyptum	275 a
mersburgium	78 b	myleneorum fides erga Pompeium	261 a
mejjana	260 b	monasteria duo Tiguri pag.	51 b
meje	208 b	moneta Tigurina	48 a
metallum oppid.	281 b	montar	34 b
metina	206 b	montes alti	72 b
metiosedum	162 a	morau	86 a
midida	71 b	morini	99 b 101 b
miggis	71 b	pag.	119 b
milhusani	66 a	morjatij	113 b
miles obsequens Cesari pag.	8 a	mosa flumen	111 b
militaris rei diligentia pag.	105 a	mosella	26 b
militiam quo anno dese- rere licebat olim pag.	282 a	pag.	139 b.
milo conduxit seruos &		munda ciuitas	183 b
		pag.	329 a
		mundense prælium	328 a
		muralia	

I N D E X

muralia pila	134 a	narbo	285 b
muralis fax	194 a	natison fluuius	32 a
muretanus ager	66 b	naues ex salignis uimini-	
muretum	66 b	bus	207 b
murus	325 a	naues eijcere	239 b
murus solidus	134 a	nauiculae Babylonicæ	
musculus	217 b	pag.	207 b
musculi	167 b	naues Britannicæ	206 b
Mycomius preceptor		naugia speculatoria	
Rhellicani	66 a	pag.	120 b
μύλη	71 b	nausfragiū Cæsaris	182 a
myoparo	279 a	neapolis	292 a
Myſitanus regulus	308 b	nechaonis regis Aegypti	
N		miles delitijs corrup-	
N Abatei	267 a	tus	265 a
N amurra	149 b	nemetes	87 a 90 a
nannetes	101 b	nemetocenna	174 b
naniuates	100 a	nemosum	77 b
nantes	102 a	neruij	90 b
nantuates	100 a	neruij Ternacenses	90 b
nantuatum pagus	27 a	neruiorum frugalitas et	
napium	245 a	fortitudo	91 a
narbonensis prouincia		neruiorum descriptio	
pag.	14 a	pag.	94 b
		C 2	neruijs

I N D E X

neruijs quadringentos	nudæ mulieres Britenni-
patrij ordinis fuisse	cæ in sacris 128 b
pag. 97 b	nuichtlandia 75 b
nicolaus ad Pueros 31 a	nuichthones occupasse
nudonia 75 b	Bernensem & Fribur-
nigra sylua 146 a	gensẽ tractum 75 b
nitiobrigẽs 152 b	numidæ 293 b
niuernenses 34 b	numismata uaria symbo-
noion 93 b 153 b	la habere 51 a
noreia 28 a	numus 220 a
noma 126 b	nuntius in masculino ge-
norba 285 b	nere 206 a
norici 28 a 87 b	narbazanis dictum ad
norica regio lata 192 b	Darium 219 b
nortmannia 21 b	nutantium 125 b
nouilunũ Germanos ex-	nymphæum promonto-
pectasse antequam	rium 240 a
præliarentur 85 a	O
nouiodunum 93 b	O Brincum 139 b
nouiodunum expugna-	Occidentalis syl-
tur 131 b	ua 140 b
nox in quatuor uigilias	oceanõ totam terrã cir-
diuisa 36 b	cundari 122 b
noctes longissimæ 127 a	ocelum oppidum 32 b
	octodurus

I N D E X

octodurus	100 b.	osifini	101 b.
octogesa	236 a.	ossa	241 b.
offenderunt pro impege		osini	98 b.
runt	232 b.	ostaria tributa	240 b.
olibar	281 b.	Othonis sylvia	14 a.
olla receptaculum nauium		othrijs Lapidarum sedes	
pag.	308 b.	pag.	241 b.
olympius	241 b.	otium negotio bellico op-	
oppidi sectio uniuersa		ponitur	187 b.
quid	98 b.	onager	120 a.
oppido	304 a.	ouie pronincia	275 b.
C. Oppius	3 b.	Ouidij patria	192 a.
orbucula	283 a.	P	
orchades	125 b.	P aconia	291 b.
orchomenum	147 a.	padus	131 a.
orcynia	140 a.	pæmani	92 a.
orgetorix	22 b.	palæopharsalus	232 b.
oricum	232 b.	paludati	188 a.
orleans	151 b.	panis mirabili modo con-	
orosius Angustini syn-		fectus	245 b.
chrones	20 b.	parazonium	95 b.
oscelum oppidum	33 a.	in parentē impius phar-	
oscenses	208 b.	nates	277 a.
osi	73 b.	pharhisij	139 a.
		C 3	parisij

I N D E X

parisij	89 b 139 a	filius	182 b 277
partonius portus	269 b	pharus	265 b
pecunias expensas ferri		Philippus Melanchthon	
pag.	282 a	Rhelicani præcep-	
pehiti	119 a	tor	287 a
peligni	227 b.	phrysijs	113 b.
pelios	241 b.	platea	196 b
pelles	304 a	pleumosij	134 a
pelusium	261 b	Plinius in descriptione	
pentiremis	279 b	Alcis discrepat à Cæ	
pergamus	262 b	sare	147 a
pergamum	240 b	plumbatæ	96 a
pericelis dictum	26 b	plumbum album ex ni-	
persicum pomum	71 b	grum	124 b.
petoritum	72 b	Plutarch. à Cæsare di-	
petra locus	246 b	scrapat	97 b.
M. Petreius Varro	183 a	plutarchus à Cæsare dif-	
pscephicensis lacus	40 b	sentit	93 a.
phalanx	61 b	plutarchi locus	109 b
phalanges	218 a	plutei	156 b
phalangy	218 a	picardia	21 b
phalius Corinth.	194 b	picardiæ partem qui po-	
phariteæ	272 b	puli inhabitent	90 b
pharnaces Mithridatis		picearia sylua	140 b
		picentes	

I N D E X

picentes	190 b	pag.	181 b
pictavienses	103 a	pompeij insolens animus	
picti	116 b.	pag.	187 a
pictones	103 a	pondo	220 a
pierus	241 b	pontificum officium	
pira muralia	134 a	pag.	254 a
pila præpilata	311 b	pontis descriptio	115 b
pindus	241 b	possessio fiduciaria	
pirusæ	122 b.	pag.	219 b
pirusæ	122 b	publicola uoluit publicâ	
pirustæ	122 b	pecuniam in domum	
L. Pisonis mors	57 a	suam conferri	191 a
poitiers	103 a	L. Publij exilium uolun-	
pompeiana castra qua-		tarium	57 b
lia	259 a	pugnandi signum apud	
pompeij uox de Casarea		Romanos	95 a
nis militibus	245 b	præcipito & præcipitor	
pompeij uictoria aduer-		pag.	238 b
sus Casarem	181 a	prædones	261 a
pompeij filius occiditur		præfecturæ agri Tiguri-	
pag.	183 b	ni	46 b
pompeij pes luxatus		prælium	9 a
pag.	331 a	prælium committere	
pompeij exercitus fuga		pag.	87 a
		C 4	præsta/

I N D E X

prestare	235 b	πῆναι	71 b
prætexta	284 a &	pyrenæi montes	107 a
textati	ibidem	& pagina	22 b
prætoria cohors	82 a	Q	
prætores	300 a	Q Vadi	74 a
prætorum dignitas &		quadi olim Hel	
officia	236 b	uetij dicti	11 a
primipilus	204 b	quadrigarum falcatarū	
&	96 b.	forma	289 a
primipili offitium	ibid.	quina castra	233 a
promontorium	103 a	quincunx ordo	164 b
princeps de Nauso	115 a	R	
princeps cohortis	249 a	R Abbius & Cor-	
processus	311 b &	uus	51 a
cedor	ibidem	rains	90 a
proconsules	301 b	retzuns	113 a
proficisci ad Romam		rationum due partes	
pag.	209 b	pag.	282 a
proprætores	300 a	rauraci	26 b 139 a
prote	208 b	Re præpositio	164 a
prunum	71 b	recedentia	219 b.
psalterium uerbatim di-		receptui canere	195 a
scere	143 a	redones	166 b
ptolemais	262 b	Regisperga	47 a
		regispero	

I N D E X

regispergensis præfectu-	A Rhenano autor dissen-
ra 46 b	tit 37 b
Regula sub quo Casare	rhenenses 90 a
passa 444	rhenenses Galli 102 a
reipublicæ perturbato-	rheti 87 b
res olim exusti 26 a	Rhinfeldia 26 b
republicam qui euer-	rhinualdenses 112 b
tant 321 a	rhodanus 30 b
S Remigij ampulla ubi	rhodanus unde dictus
pag. 90 a	pag. 29 b
remulcare 221 b	rhodanus à Græcis dici-
renes 166 b	tur Eridanus 16 b
rhedones 98 b.	rhodus 261 a
rheniuallensis præfectu-	rhutens 152 b
ra 46 b	ripensia uina 66 b
rhellica uilla 46 b	roan 162 a
Rhellicani patria 46 b.	robur 103 b
Rhellicanum Cracouicæ	rodes 83 b
operum literis dedisse	rodolphus comes ab
pag. 247 b	Habsburg 45 b
rheni 90 b	rodolphus Agricola ius
rheni duo fontes 112 b	nior 147 b
rhenum labi per multas	rodolphi Agricolæ laus
regiones 113 b	pag. 23 b
	C 5 rogatio

I N D E X

rogationes	99 a	sabinus interficitur	
romandi	149 a	pag.	133 b
rostra	237 a	sabin flumen Galli uocãt	
rotuilenses	27 b	sambre	94 b
rotunuillani	66 a	sabis	149 b
rubicon fluuius	88 b	sabura	228 b
rudetum	267 b	sacramento rogare	
rudus uetus & nouum		pag.	137 b
pag.	267 b	ad sacramenti redemptio	
rumore uano Pompeius		nem uocare	282 a
deceptus	188 a	sacrilegium Cæsaris	
runtzeual	22 b	pag.	200 a
rura fluuius	115 b	sacrilegij pœna	39 a
rusa fons	35 b	sagæ multæ apud germa	
rustpina oppid.	293 a	nos olim	85 b
ruteni	83 b 163 a	saguntini 324 a & sa	
rutenenses	81 b	guntina fames Ibid.	
S		sanitgonge	32 a
Sabaudi	25 a	Salduba	286 b
Sabaudi unde dicti		salinæ nobilissimæ in Bur	
pag.	29 b	gundionibus	20 b
sabaudorũ perfidia	28 b	salinarum stagnum	
sabellici locus restituitur		pag.	312 b
pag.	153 a	salona	278 b
		salonæ	

I N D E X

Salone	232 b	scheffhusia	66 a
salsum flumen	324 a	schlesnicensis regio	
salyes	200 a	pag.	79 b
samarobriga	130 a	schiltuacht	120 b
samarobrina	130 a	scipio Pompeij socer	
sambarei	130 b.	pag.	185 a 254 a
sambre	94 b	scipio prohibetur à spoli	
samnites	227 b	atione Ephesinae Dia	
sannonia	35 a	nae templi	262 a
santones	103 a	sclauonia	98 b
santalenses	27 b 66 a	sclauonica gens	87 b
sangarus Israhelitarum		scorpiones	120 a
Iudex	43 b	scoti	116 b 119 a
santones	31 b 103 a	scutati	96 a 202 b
pag.	153 a	scutula	242 b
saon	332 a	scutule	218 b
saonenses	37 b	schuitzerland	23 b
sardinia insula	293 a	sebusiani	33 a
sarus amnis	277 b	sectio oppidi uniuersa	
saferna	299 b	pag.	98 a
saxones	141 a	securibus subijci	167 a
scaphæ	120 a	seditio Tigurinae urbis	
scapula dux	329 a	pag.	44 b
schanseri	113 a	seditiosi exurendi	26 a
		in seditione	

I N D E X

In seditiosos animaduere-		pag.	102 b
sio	150 b	sequani	19 b. 86 b
sedunum	100 b	sequani sibi ipsis malum	
seduni	87 a	accerserunt	79 a
Seduni Vallesij superio-		Seruius grammaticus	1 a
res	100 b	sesuini	98 b
sedunenses	87 a	sestertius	171 a & sester-
segadunum	107 b	tia	ibidem
segni	138 b 144 a	si pro an	31 a 212 a
segonia	284 b	pag.	227 b
segusiaci	162 b	sicambri	114 b 149 b
segusiani	161 a 162 b	sicambrorum sedes	110 a
sedusij	87 a	sicoris	205 b
selestadium	86 b	sidoaci	91 b
semana	140 a	signacum	149 a
semar	34 b	signorum bellicorum ua-	
semaspathæ	203 b	ria genera	95 b
sen	90 a	sila fluuiolus	41 a
senecæ patria	220 b	Silij poëtæ patria	220 b
sonones	89 b 135 b	simultas inter Casarem	
in sententiam præstare		& Pompeium	
pag.	157 a	pag.	176 b
seon	100 b	simul simul	114 b
Sequana	19 b 89 b	simul pro postquam	
			197 a

I N D E X

pag.	197 a	statina castra facere	
sittius	298 a	pag.	242 b
sitten	100 b	statores	302 b
soborra iube praefectus		statumen	207 a
pag.	298 a	et statuminare	ibid.
soissons	90 b	steigerwald	140 b
sol ubi 40 dies non occi-		sternia	47 a
dat	127 b	stili caeci	165 b
solaturris	36 a	pag.	300 b
solodorum	66 a	stimuli	165 b
soldurij	72 b	stipendium flagitari	
sors	241 a	pag.	213 b
Sostrates Gnidius		stochades	208 b
pag.	265 b	straobnis locus emenda-	
spartani dictum de impe-		tus	38 b
ratore	81 a	sturij	113 b.
spathe	203 b	styria	87 b.
speculatoria nauigia		subcocta	243 b.
pag.	120 b	subsyluania	66 a
spiculum	61 b	subsyluani	46 a
spijshartz	140 b	subterranei specus	309 b
spinetum	71 b	subura	196 b
spirenses	87 a	suessones	90 b
stationes	120 b	pag.	130 b
		sueuus	

I N D E X

suevus rex	43 b	supplicantium ritus	
sueui à Cæsare uicti		pag.	218 b
pag.	12 a	Suptarus Hunnorũ rex	
sueui, qui Heluetijs		pag.	21 a
pag.	16 b	sycambri	115 b.
sueui Vbiorum hostes		sygenberger	115 b
pag.	88 a	sypetes	109 a
sueuorum centum pagi		T	
pag.	12 a & 79 b	T Abula fluuius	
sueuorum non unam esse		pag.	94 b
gentem	110 a	tabule nouæ	230 b
sutenesium nomen unde		talabi	152 a
pag.	75 a	tancheri	109 a
suiteri	46 a	tangrastel	117 b
suitia	23 b	tarbeli	152 a
pag.	66 a	tarbelli	107 b
fulchi	318 a	tarentasia	32 b
fulchos	197 a	tarienses	107 b
fulmo	192 a	tarfates	107 a
fungauì	19 b.	tarufates	207 a
superare	143 b	tasgetius rex	135 b
supercilium metaphori-		tauetscheri	113 a
ce	306 b	taurica Cherrhonesus	
supplicationes	99 a	pag.	270 a
			TAURUS

I N D E X

<i>saurus</i>	140 a	<i>thamesis</i>	129 b
<i>taxus</i>	148 b	<i>tharsus</i>	288 a
<i>tektosages</i>	144 a.	<i>theatrum</i>	302 b
<i>teillus fluuius</i>	65 a	<i>thebe</i>	147 a
<i>telum adijcere</i>	95 b	<i>thenus</i>	129
<i>tempestatis descriptio</i>		<i>theodorus episcopus Cō-</i>	
<i>pag.</i>	204 b	<i>stantiensis</i>	53 a
<i>templa spoliauit Caesar</i>		<i>theodorus Bibliander</i>	
<i>pag.</i>	5 b	<i>pag.</i>	55 b
<i>tenceridæ</i>	109 b	<i>in thessalia triginta qua-</i>	
<i>tenchateri</i>	109 a	<i>tuor montes esse</i>	
<i>tenchteri</i>	109 a	<i>pag.</i>	241 b
<i>tengeri</i>	110 a	<i>thoncastell</i>	117 b
<i>tenteridæ</i>	109 b	<i>M. Therinus</i>	1 b.
<i>terentij locus</i>	82 b	<i>thurgæana præfectura</i>	
<i>tergesta Carnicorum pa-</i>		<i>pag.</i>	46 b
<i>gus</i>	172 b	<i>thuregum</i>	40 a
<i>tergesto</i>	172 b	<i>thuregum à thuro fluuiio</i>	
<i>terruana</i>	91 a	<i>pag.</i>	49 a
<i>testudo</i>	215 b	<i>thuregium oppidū</i>	37 a
<i>teutomalius rex saluioꝝ</i>		<i>thuregium Curtem ap-</i>	
<i>pag.</i>	83 b	<i>pellari</i>	42 a
<i>teutonus</i>	79 b	<i>Thuricus rex Arelatēsis</i>	
<i>teutonum domicilia</i>	79 b	<i>pag.</i>	43 a
			<i>thuricuna</i>

I N D E X

thuricum	40 a	pag	55 a
thuringia sylua	140 b	tigurum	40 a
thuringi	141 a	tugurdorph	39 b
thyle	126 b	tugurdorff	49 a
thylenses	126 a	tigurich	40 a 49 a
tigurum seu thuregum		tilia mira arte confita	
pag.	66 a	pag.	41 b
tigurinus pagus	36 b	timagenes	15 a
pag.	40 a	titurius	133 a
tigurinus lacus	40 b	togata Gallia	14 a
tigurini	18 a	tolesani	153 a
tigurinis Cimbris adhæ-		tolesates	153 a
siffe	38 b	tormentorum species	
tigurini libertate donati		pag.	119 b
pag.	44 b	traducere	36 a
tigurinus exercitus	47	tragula	62 b
tigurini agri fertilitas		tragulam iniicere	ibid.
pag.	40 b	tralles	262 b
tigurinae urbis fundatio		trans	113 a
pag.	43 b	trebates	43 b
tigurini Heluetico foederi		treueri	139 a
quibus de causis se		treuirorum moenia à quo	
iunxerint	45 b	fundata	43 b
tigurinae Ecclesiae schola		triberi	122 b
			Triboces

I N D E X

triboces	86 a	113 b.	turicina arx	52 a
tribochi		86 b	turinum oppidum	237 b
triboni		86 b	turma	61 a
tribuci		113 b	turones	98 b
tribunus militum	80 b		turris ambulatoria	
tribuni militum in signe			pag.	106 b
pag.	95 b		turse	107 a
tricusij	139 a		tusis	113 a
triccasiij	89 b		tuticanus Gallus	250 b
triecasiij	98 b		tyræ	V 71 b
triremis	279 b		V Accenses	311 b
tritium	281 b		Vadiani laus	
tschudus taxatur	64 a		pag.	278 a
⊗ b			uadimonium	280 b
à tshudi tabula autor			uadimonio obstricti	
uariat	27 b		pag.	280 b
tuba signum dare	95 b		uahalen	111 b
tugium	66 a		ualerius Leo	4 a
tugini	38 b		uallesiani	27 a 66 a
tulingi	26 b.		uallesij inferiores	100 b
tungri	133 b		uallesij in aliquo Heluetio	
tunica rubra uexilli uice			rum pago non recen-	
pag.	95 b		sentur	27 b
turduli	326 b		uallus	248 a
			D	uangio

I N D E X

uadngiones	87 a 90	ueneti	98 b
uaragri	100 a	uenetorum potentia	
uarra	281 b	pag.	102 b
uarranorum gens	161 b	de uentis Gellius	124 a
ueruca	149 b	ueragri	100 a
uas	71 b	ueragrorum uicus	101 a
uates	141 b	uergiliarum ortus	303 b
uaticua	149	uergobretum	157 a
uberlinga	78 b	uergobretus	59 b
ubij	88 a	uernandois	91 b
ucubenses 326 a & uce-		uerocasses	91 b
bis	ibidem	ueromandui	91 b
uectigalia apud Hunga-		uerriculum	134 b
ros	98 a	uersaon	332 a
uectones	201 b	uersaonenses 327 a &	
uedastus praesul sanctiss.		uersaon	ibidem
pag.	90 b	uerson	332 a
uellani	166 a	uerutrum	134 b
uellaunodunum	153 b	uexillatio	86 a
uelleda numinis loco ha-		uexillum	257 b
bita	85 b	uessones	130 b
uelites	84 b	uessones	90 b
uedere sub corona	104 b	uesontio	80 a
uenetus lacus	145 a	uestlini	227 b
		uiaron	

I N D E X

uaron	154 a	uolci	152 b	uol-
uiatores	302 b	ca		ibidem
uibo	260 b	uolocasses		91 b
ante uictoriam laudes		uolaterrani locus		130 a
canere stultum	251 a	uortigernus regulus An-		
uienna	153 a	glorum		116 b
uindalium	83 b	urba oppidum		64 a
uindonissa	36 a	urba ubi sita		65 a
uindonissa à quibus de-		urbienus		64 a
structa	39 b	urbigenus pagus		56 b
uineæ	93 b	pag.		63 b
uinum	71 b	urbigenensis pagus		27 a
uinum Erasmicum	78 a	urbinus		64 a
uini parcissimus Caesar		urdorphreuius		39 b
pag.	4 a	urdorphum		39 b
uiliburgum	25 a	uri		147 b
uilla noua	133 b.	uri gallica uox		148 a
uiriatu	308 b	uria		66 a
utudurum	47 a	urienses		46 a
ulma Curtius	42 b	urienses à quibus origi-		
uocates	107 a	nem trahant		38 a
uocontij	200 a	urbs in uicos diuiditur		
uogesus mons	26 b.	pag.		196 b
uolcæ	163 a	urbem sacrare		251 a
		D 2		ursa

I N D E X

urfa fons	35 b	uzita	306 a
urfaons	332 a		
usifpes	109 b	Z	
usifpetes	109 a	Z Aliensis	87 b
usifpij	109 a	Z zela oppidum	
uuali 16 b	70 b	pag.	299 a
uualis	111 b	zimma	71 b
uu. elhen et uuelgen	22 a	Zurich	40 a 49 a
uuelli	98 b.	zyrichina regio	49 b
uuefteruuald	140 b	zurichinorum oppidum	
uuighardus	52 a	pag.	40 a
uuiffenburgenfes	87 a	zurichinorum ditio	39 a
uulturnus	240 a		
uuormatiensfes	87 a		

F I N I S.

E R R A T A.

Pagina 10. uerfu 12 lege nutabunda. 13. uerfu ult.
expunge uoculam Cisalpina, 96 lege Socrates pro
Euseb.

IOANNIS RHELLICAE
 NI TIGVRINI, IN CAESARIS COMMENTA-
 ria Praefatio.

QUANDO QUIDEM in
 omnibus rebus & dicendis & fa-
 ciendis ordine recte seruato nihil
 melius, & luculentius est: ne ab
 illo aberremus: uisum est eum ordi-
 nem in hisce commentarijs enar-
 randis seruare, quem Seruius in-
 ter Latinos grammaticos celeberrimus praescribit: nem-
 pe ut primum authoris uita, deinde operis titulus, tertio
 scripti qualitas, quarto authoris intentio, quinto librorum
 numerus (cui nos historiae fructum addemus) sexto author
 ipse explicetur. Quod ad uitam Iulij Caesaris attinet, pau-
 cula quaedam ex ijs praelibabimus, & congeremus, quae Plu-
 tarchus, Suetonius Tranquillus, Eutropius, & Appianus
 Alexandrinus de illo memoriae prodiderunt: potissimum
 tamen Tranquilli uestigijs inherentes. Is itaq; scribit, Iu-
 lium Caesarem decimum sextum annum agentem amisisse
 patrem, quem tamen non nominat: matrem autem ei Au-
 reliam fuisse nomine. Et quem Flamiae Dialis designatus
 esset, dimissa Cossutia, Corneliam Cinnae IIII. Consulis
 filiam duxisse: ex qua Iuliam sustulerit filiam, quae postea
 Pompeio Magno nupsit. Dum autem in Asia primum sub
 Marco Thermo praetore militaret, ab eoq; in Bithyniam
 a missus

P R A E F A T I O .

missus esset: non nisi cum pudicitiae suae infamia à Nicome
 de rediisse fertur. In Rhodo usus est præceptore Apollonio
 Molonis filio, clarissimo dicendi magistro. unde & Cicero
 diuinæ suæ eloquæ primordia (Plutarcho testante) hau-
 sit. Fuisse traditur excelsa statura, colore candido, te reti-
 bus mēbris, ore paulo pleniore, nigris, uegetisq; oculis, uia
 letudine prospera: nisi quòd tempore extremo, repente ani-
 mo linq̄, atq; etiam per somniū exterreri solebat. Comitū
 ali quoq; morbo bis inter gerēdas res correptus est. Quod
 maximum fortunæ applausum habuerit, uel inde constat,
 quòd ter, nec amplius aduersum casum expertus est: uideli-
 cet in Britannia, classe ui tempestatis sermè absumpta, &
 in Gallijs ad Gergouiam legione fusa, & in Germanorum
 finibus, Titurio, & Arunculeio legatis per insidias obrun-
 catis. De bello ciuili, quod aduersus Pompeium, & alios
 gessit, ubi ad tres libros ab ipso Iulio cōscriptos uentū fue-
 rit, differemus. Nunc uero quorū ductu, & ope Gallijs præ-
 fectus sit, & quid in illis gesserit, prosequemur. Et generi
 sui Pōpeij, & Soceri L. Pisonis auxilio primū Cispalinæ,
 deinde etiam Comatæ Galliæ proconsulatum adeptus est.
 Gessit autem nouen annis (quibus in imperio fuit) hæc fe-
 rè. Omnem Galliam (quæ à Saltu Pyrenæo, alpibusq; &
 monte Gebenna, fluminibus Rheno, & Rhodano contine-
 tur, patetq; circuitu ad bis, & tricies centū millia passuū)
 præter socias & bene meritas ciuitates, in prouinciæ for-
 mam redegit, eiq; in singulos annos stipendij nomen impo-
 suit. Quantū ad mores eius speciatim considerandos perit
 net, adeò mirabilem se in uitijs, & uirtutibus exhibuit, ut
 (quemadmodū Titus Liuius de Hannibale refert) haud
 immerito

P R A E F A T I O.

immerito ex utrisq; monstrum quoddam conflatum uideri
 queat. In obeundis enim expeditionibus dubiū cautior ne,
 an audatior fuerit. Exercitū neq; per insidiosā itinera dux-
 it unquam, nisi per speculatus locorū situs. Neq; enim in
 Britannia eum transuexit, nisi ante per se, portus, nauiga-
 tionē, & accessum ad insulam explorasset. Ad hæc obsessi-
 one castrorum apud Germanos nuntiata, per stationes ho-
 stium, Gallico habitu ad suos penetravit. Iustitiam usq;
 adeo in puniendis sceleribus coluit, ut libertum amantiissi-
 mum, ob cōstupratam equitis Rho. uxorem (quamuis nul-
 lo conquerente) capitali pœna affecerit. Præterea tan li-
 beralis fuisse traditur, ut pistorem alium quàm sibi panem
 conuiujs subijcientem cōpedibus uinxerit. Deniq; amicos
 tanta semper facilitate, indulgentiaq; tractauit, ut Caius
 Oppio comitāti se per syluestre iter, correptoq; subita uale-
 tudine, quū ex itinere ui tempestatis, cuiuspiā pauperis tu-
 guriū intrare cōpulsus esset, ibiq; unicū cubiculum unius
 uix capax reperisset, diceret: Ex honorifico quidem loco
 decedendum est potentibus, ex oportuno autem ijs, qui ad-
 uersa laborant ualetudine, simulq; ibi requiescere iussit
 Oppium: ipse uero unā cum cæteris in priore tuguriū parte
 apud fores recubuit. Quanta uero fortitudine in bello
 polluerit, Suetonius ita testatur. Quo sæpius uicisset, hoc
 minus experiendos casus opinans: nihilq; se tantum uictor-
 ia acquisiturum, quantum calamitas aufere posset. Nul-
 lum unquam hostem sudit, quem non castris quoq; exue-
 rit: ita nullum spatiū perterritis dabat. Vnde apparet cum
 ita fuisse strenuum, ut tamen in temeritatis uitium non
 caderet. Quod ad uictus temperantiā attinet, idem Tran-

P R A E F A T I O.

quillus affirmat, eum uini parcissimum fuisse: id quod ne
 inimici quidem eius negare potuerunt. Cato namq; de eo
 dicere solitus est, solum Casarem sobrium ad remp. euer-
 tendam accessisse. Nam circa uictum eum adeo indifferen-
 tem. C. Oppius docet, ut Mediolani apud Valerium Leo-
 nem canans, conditum oleum pro uiridi appositum, cae-
 teris aspernantibus, solus largius commanducauerit: ne
 hospitem aut negligentiae, aut rusticitatis arguere uideretur.
 Id quod maximae ciuilitatis, ac modestiae fuisse, nemo
 (ut opinor) negauerit. Quam misericordem, lenem ac cle-
 mentem se erga inimicos etiam prebuerit, praeter Cicerone-
 nem in oratione pro Marcello, Tranquillus in haec uerba
 testatur. Simultates contra nullos tam graues excepit un-
 quam ut non occasione oblata, libens deponeret. Sed & in
 ulciscendo natura lenissimus fuit. Piratas enim a quibus
 captus fuerat, quum in deditionem redegisset (quoniam
 suffixurum se cruci antea iurauerat) iugulari prius iussit,
 deinde suffigi. Moderationem uero clementiamq;, tum in
 administratione, tum in uictoria belli ciuilis admirabilem
 exhibuit. Denuntiante enim Pompeio, pro hostibus se ha-
 biturum, qui reip. defuissent, ipse medios, & neutrius par-
 tis, suorum sibi numero futuros pronunciauit. In acie phar-
 salica proclamauit, ut ciuibus parceretur: deincepsq; ne-
 mini non suorum, quem uellet unum partis aduersae ser-
 uare concessit: nec ulli perijisse, nisi in praelio reperiuntur,
 exceptis duntaxat Afranio, Fausto, & L. Casare iuuenes: ac
 ne hos quidem uoluntate ipsius interemptos putat. Deniq;
 tempore extremo etiam quibus nodum ignouerat, cunctis
 in Italiam reditu permisit, magistratusq; & imperia capere
 ret.

P R A E F A T I O.

re: quin & statuas L. Syllæ, atq; Pompeij à plebe dissectas
 reposuit. Ac si qua posthac aut cogitarètur grauius aduer-
 sus se, aut dicerentur, inhibere maluit, quàm uindicare.
 Tantùm de heroicis planè Cæsaris uirtutibus. Restat ut al-
 teram monstri partem, nempe insignia uitia, & facinora
 detestanda absoluamus. Primum ergo calliditate, uersutia
 & uasfricie usus est ad tyrannidè cum parandam, tum sta-
 biliendam. Eò namq; omnia eius consilia spectabant, ut
 suæ cupiditati, non reip. prospiceret. Idem de eius audacia
 & truculentia sentiendum est. Aded enim prodigus ani-
 mæ suæ, & alieni sanguinis effundendi appetens extitit, ut
 (Eutropio testante) eius ductu, undecies centum nona-
 ginta, & duo millia hosti-um cæsa sint. Nam quantum bel-
 lis ciuilibus fuderit, noluit annotare. Signis collatis quina-
 quagies dimicauit. Deinde quando à plebe passim bene-
 ficus habebatur: prodigus, & iniquus largitor potius erat.
 Nam (ut Appianus testatur) ærarium publicum depecula-
 tus est ut ea pecunia populi fauorem per sumptuosas epu-
 las, & spectacula uenaretur. In summa tãtæ iniustitiæ uir
 fuit (uti Tranquillus refert) ut abstinentiam neq; in im-
 perijs, neq; in magistratibus præstiterit. Vt enim quidam
 monumentis suis testati sunt, in Hispania à proconsule,
 & à socijs pecunias accepit, emendicatas in auxilium æris
 alieni, & Lusitanorum quædam oppida (quanquam nec
 imperata detractarent, & aduenienti portas patefacerent
 diripuit hostiliter. In Gallijs sana templaq; deùm do-
 nis referta expilauit, urbes diruit sæpius ob prædam, quàm
 ob delictum, unde factum ut auro abundaret, ternisq;
 millibus numùm in libras promercate, per Italiam, pro-
 uincis

P R A E F A T I O.

vinciasq; diuenderet. In primo consulatu tria millia pondi auri furatus è Capitolio, tantundem inaurati æris reposuit. Societates, ac regna prætio dedit, ut qui uni Ptolemæo propè sex millia talentorum suo, Pompeijq; nomine abstulerit: postea uero euidentissimis rapinis, sacrilegijs, & onera bellorum Ciuilium, triumphorum, ac munerum suslinuit impendia. Atq; ita contra uera liberalitatis conditionem alijs rapuit, quod alijs largiretur. Adeò deinde ambitiosus fuit, ut omne ius, sasq; imperio posthaberet. Id quod ipsemet haud obscure præ se tulit, quando illos Euripidis Versus in Phœnissis semper in ore habuit:

είπω γὰρ ἀδικῆν χρεὶν, τυραννίδος ἔργον
Κάμισον ἀδικῆν, τ' ἀκίδ' ἄφρα βῆν χρεὶν.

Quos Cicero sic Latinos fecit:

Nam si uiolandum est ius, imperij gratia
Violandum est: alijs rebus pietatem colas.

Huc etiam facit, quod quum in Hispaniam proficisceretur, ac in alpibus quoddam oppidulū præterueheretur, interrogatusq; à comitibus esset, num isthic quoq; putaret aliquas principatus ambitiones uigere, dignitatumq; certamina, respōdit: Mallem equidē inter ipsos primus, quàm inter Romanos secundus esse. Pronum, & sumptuosum in libidines fuisse, constans opinio est: plurimasq; & illustres fœminas corrupisse. Sed ante alias dilexit M. Bruti matrem. Ac ne prouintialibus quidem matrimonijs abstinuisse, uel hoc disticho apparet iactato æque à militibus per Gallicum triumphum:

Urbani seruate uxores, mœchum caluum adducimus,
Auro in Gallia stuprum emisti: hic sumpsisti mutuum.
Dilex

Dilexit & reginas, Eunoen Bogudis regis Mauritonie uxorem, & maxime Cleopatram Aegypti reginam, cū qua luxuriosissimam uitam egit. Deniq; ne cui omnino dubiū sit, & impudicitiae eum, & adulteriorū flagrasse infamia: Curio pater, quadam eum oratione omnium mulierum uirum, & omnium uirorum mulierem appellat. Ex his (ut opinor) intelligi potest, quā monstruosam uitam duxerit. Super est, ut & de eius nece pauca subnectamus. Quū ergo dominandi libido eum usq; adeo dementasset, ut non solum malis artibus remp. opprimeret: uerum etiam contumeliosis dictis eam incesseret, dictitans, nil nisi meram appellationem esse sine corpore, ac specie: Item Syllam nescisse literas, qui dictaturam deposuerit: debere homines iam consideratius secum loqui, ac pro legibus habere quae dicat: factum est, ut plusquam sexaginta in eius necem conspirauerint C. Cassio, Marcoq; & Detio Bruto principibus conspirationis. Qui nacta occasione, in curia eum officij specie circumsteterunt: illicq; Cimber Tullius, qui primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus propius accessit, reuertiq; & gestu in aliud tempus differenti, ab utroq; humero togam apprehendit: deinde clamantem ista quidē uis est, alter Casca aduersum uulnerat paulū infra iugulū: Casca Cascae brachiū graphio traiecit, conatusq; profilire alio uulnere tardatus est. Vt autē animaduertit, undiq; se strictis pugionib; peti, toga caput obuoluit, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit: quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte uelata. Atq; ita uirginii tribus plagis confossus expirauit etatis suae anno 56. Hac de uita authoris. Titulus sic habet: C. Iulij Caesaris

P R A E F A T I O,

Cōmentaria de bello Gallico, & Ciuili. Caius prænomen
Iulius cognomē ab Iulo Aeneae filio, sic enim canit Virg.
lib. 1. Aeneidos sub Iouis persona ad Venerem:

Nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris
Iulius, à magno demissum nomen Iulo.

Quod multo adhuc clarius & maiori eū fide Velleius Pa-
terculus, quippe historicus, hisce declarat uerbis: Hic nobi-
lissima Iuliorū genitus familia, & quod inter omnis anti-
q̄ssimos cōstat, ab Anchise, ac Venere deducens genus.
Caesar agnomē ab euentu, qui alius ab alio authore tradi-
tur. Aelius namq̄ Spartianus in Aelij Veri imperatoris
uita quadruplicē agnominis causam adducit, quippe Cae-
sarem uel ab elephanto (qui lingua Maurorū cæsa dicitur)
in praelio cæso, eū, qui primus sic appellatus est, doctissimi
uiri, & eruditissimi putant dictum, uel quia mortua matre
uentre cæso sit natus, in qua sententia Seruius quoq̄ super
primū lib. Aeneidos Vergilianæ, & Plinius lib. 7. natura
lis historiæ cap. 9. est. Vel quod cū magnis criminibus sit us-
tero parentis effusus. Cui opinioni Sextus Pompeius Fe-
stus subscribens, ait, Cæsarem à Cæsarie dictum, quia scilicet
cum Cæsarie natus sit. Vel quod oculis cæsis, & ultra
humanum morem uiguerit. Porro ut hoc ceu auctarij ui-
ce annectam, postea Cæsares dicti sunt, quasi quidam prin-
cipū filij uiri, & designati Augustæ maiestatis hæredes,
quos nunc Romanorum reges uulgus nostrate appellat.
Commentarius, uel Commentarium Latinè dici potest,
quod (definitore Prisciano) plurium studio, uel doctrina,
mente habitōrū in unum collectio est. Per otus eam uocem

à com

P R A E F A T I O .

à cōminiscor, id est recolo deductam existimat, eamq; hoc
 definit modo: Commentarius est liber, in quo rerum solum
 modo capita posita sunt, ita ut uideamur in illis ad exe-
 quendam historiam, alijs subiecisse materiam. Bellum di-
 citur totum tempus in quo belligeramur: praelium uerò in
 ipse confligendi actus. Quibus Gallia partibus bellum il-
 latum, & contra quos ciuilia arma mouerit: partim ab in-
 itio lib. 1. de bello Gallico, partim ex Eutropij argumento
 quod utriq; bello praefigemus, clarescet. Quod ad scripti
 qualitatem pertinet, Caesar in his libris historiam scribit:
 cuius stylus inter profam, & ligatam orationem medium
 quiddam tenet. Quantum uerò Caesar noster in dicendi
 arte polluerit, uel unico Quintiliani testimonio patet. Is
 enim libro decimo oratoriarum institutionū sic de eo scri-
 ptum reliquit: C. uerò Caesar, si foro tantum uacasset, non
 alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur: tanta in
 eo uis est, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo
 dixisse, quo bellauit, appareat. Exornat tamen haec omnia
 mira sermonis (cuius proprie studiosus fuit) elegantia. Au-
 thoris scopus fuit, res in Gallia ac ciuili bello à se gestas
 memoriae proderet: num alius ansam caperet eas succinctè
 traditas, copiosius dilatandi. De librorum numero Sueto-
 nius sic scribit: Reliquit & rerum suarum commentarios
 Gallici, Ciuilisq; belli Pompeiani. Nam Alexandrini,
 Africiq; & Hispaniensis incertus auctor est. Alij enim
 Oppium putant, alij Hirtium: qui etiam Gallici belli no-
 uissimum, imperfectumq; numerum compleuerit. Reliquit
 & de analogia libros duos, & Anticatones totidem. Ac
 praeterea poema, quod inscribitur Iter. Item alia ludicra
 4 5 scripta

Scripta, quibus in adolescentia lusit. Cæterum hoc fructus petendum est non tantum ex Cæsaris, sed omnium aliorum historijs, ut bene & dicere inde, ac facere discamus. Quorum prius probatione non indiget: posterius autem à Livio in præfatione lib. 1. ab Urbe condita ad hunc asseritur modum: Hoc illud est, præcipuè in cognitione rerum salubre, ac frugiferum: omnis te exempli documenta in illustrata monumento intueri: unde tibi, tuæq; reipub. quod imitare capias: unde scædum inceptu, scædum exitu quod uites. Hæc ille. A quibus nõ dissentea Agathius in præfatione historiæ suæ ita memoriæ prodidit. Historia haud secus ac domina, nec minit abunda quidè, nec adulatrix iubet plerumq; & planè constituit, quibusnam sit inhaerendum, quæue sint fugienda: & perinde necessitatem persuadendo immiscet in animos se, dum insinuat, uirtutemq; collocat, ubi plurimum allicibili utitur oratione, uel exemplorum uarietate, ueluti condimentis quæ narrantur excolita dicendo confirmans, in quibus homines rectiore consilio usi, uel æquitate probatiores sint redditi, uel fortè pro cuiusquam sententia, siue fortuna duce, & hac aduersante falsi, quandoq; à recto, decoroq; aberrauerint. Ad auctoris explanationem operæ præciū mihi uidetur, totius belli Gallici argumentum ex sexto Eutropij libro huc transcribere: ut eius studiosi principium, medium, & finem ob oculos habeant, & rei capita quasi in tabula delineata contemplantur, & rectius inde omnia colorum genera, & ornamenta intelligant. Sic igitur Eutropius in iam citato libro ait.

BELLI

Argumentum.

ANNO Urbis conditæ sexcentesimo, nonagesi-
 mo octavo C. Julius Cæsar, qui postea impera-
 uit cum Bibulo, Consul, est factus, decreta est ei
 Gallia Trāsalpina, Cisalpina, & Comata: postea senatus
 addidit & Illyricum cum legionibus denis. Primò uis-
 cit Heluetios, qui nunc Quadi appellantur. Deinde uin-
 cendo bella grauissima, usq; ad Oceanum Britannicum
 processit. Expugnauit nanq; in ea Heluetios, Tulingos,
 Latobriges, Rauracos, & Boios: ex quibus centum, qua-
 draginta septem millia perempta sunt, cætera effugerūt.
 Deinde Ariouistum regem, cui auxiliabantur Arrudes,
 Marcomanni, Tribochi, Vangiones, Nemetes, Sedusij, &
 Sueui, fugere eos compulit, duasq; uxores eius, totidemq;
 filias cœpit: omnemq; exercitum per quinquaginta millia
 passuum insatiabiliter cecidit. Post hoc gentem Belgarū,
 cui adhæserant bello Vangij, cum sexaginta millibus ar-
 matorum: Sueffones cum quinquaginta millibus: Neruij
 præterea, quorum adeò indemita feritas erat, ut nunquam
 ad se mercatores accedere sinerent: hi nihilo minus quin-
 quaginta millia armatorum habentes. Atrebates etiam,
 & Ambiani, Menapij, Caleti, Velocasses, Veromani,
 Atuatici, Conduenses, Eburones, Cæresi, Pemani,
 qui uno nomine Germani uocantur: quorum omnium cū
 ijs, quos suprâ diximus, ducenta, septuaginta duo millia fu-
 isse referuatur. Hi quū repente è syluis erumpentes exer-
 citum Cæsaris perterritum in fugam uertissent, tandem
 hortatu Cæsaris, exercitus restitit, eosq; usq; ad interitio-
 nem penè deleuit. Dehinc Titurius, & Sabinus legatus
 Cæsaris

Cæsaris Aulercos, Eburones, Lexouiosq; incredibili eorum de deleuit. P. Crassus alter legatus, ex Aquitanis, & Cantabris triginta octo millia interfecit. Cæsar rursus Germanos, qui Rhenum transierant, & totas Gallias sibi subijcere parabant, bello adortus, usq; ad internitionem cecidit: quorum feruntur quadringenta, quadraginta millia fuisse. Deinde facto ponte, Rhenum transgressus, Sueuos maximam & ferocissimam gentem superauit: quorum esse censum pagos multi prodidere: totamq; Germaniam perterruit: mox in Galliam se recepit: Domuit autem annis nouem ferè omnem Galliam, quæ inter alpeis, & flumen Rhodanum, Rhenum, & Oceanum est: & circuitu patet ad bis tricenas centena millia passuum. Britannis mox etiam bellum intulit, quibus ante eum nec nomen quidem Romanum cognitum erat: eos quoq; uictos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit. Galliaë autem tributi nomine annum imperauit HS quadringentes: Germanosq; trans Rhenum aggressus, maximis prælijs uicit,

ARGUMENTVM LIB. I. DE
BELLO GALLICO.

Duo bella à se confecta hoc libro complectitur, unum aduersus Heluetios; alterum contra Ariouistum Germanorum regem.

IN C. IULII CÆSARIS

COMMENTARIORVM DE

BELLO GALLICO LIBRVM I.

Io. Rhellicani Annotationes.

CALLIA EST OMNIS DI
uisa in parteis treis.) Quum bel-
lum à se cum Gallis gestum de-
scripturus esset Cæsar, haud abs-
re fuit, quod Galliam primum o-
mnium unà cum partibus ipsius
descripsit: iuxta illud Ciceronis in
officijs: Omnis institutio, quæ à ratione suscipitur, à defini-
tione proficisci debet, ut intelligatur id, de quo agitur. Por-
rò quemadmodum illic Cicero secundum Dialecticorum
traditionem, Officium, quod multiplex erat, prius diuidit,
postea definit: Sic hoc loci Cæsar primò Galliam in treis
parteis secat, deinde unamquamq; suis finibus describit.
Quia uerò Iulius hic in diuidendis Gallijs à probatissis-
mis Cosmographis, & Geographis Ptolemæo, Augusto
Cæsare, Plinio, Strabone, ac Mela dissentit, dum illi o-
mnes Galliam transalpinam quadruplicem, hic autem tri-
plicem facit: operæ pretium esse uidetur, plenam diuisionē
substituere, ac in ea ostendere, quod Cæsari cum alijs non
disconueniat. Deinde de Galliæ totius ambitu, Gallorum
origine, & nominis etymologia. Callia igitur prima sua di-
uisione in Cisalpinam & Transalpinam diuiditur. Illa sic
appellata est, quod Romanis cis alpeis sita: Cisalpina quæ
nunc

nunc Langobardia à nouis incolis Langobardis appellatur. Eadem & Togata dicta, quod licet à Boijs Gallica gente originem duceret, tamen Romanorum uicinia, ac commertio ita paulatim instituta est: ut ceu illorum nobiles, ita & horum in pace toga uterentur. De cuius limitibus, ac populis legito Plinium lib. 3. Natu. histo. cap. 14. Hæc autē iisdem Romanis ideo sic dicta, quod ipsis trans alpes posita esset. Quæ rursus in duas secatur parteis, in Brachatam, & Comatam. Quarum una à brachis id est breuibus tunicis, quæ uix nates contegerent, appellata est. Atq; hæc eadem Narbonensis prouincia Romanorum dicitur, quod ea deuicta, Coloniam in metropolim Narbonem iisdem deduxerant. Quam equidem Iulius hoc loci haud quaquam propter rerum Gallicarum uel imperitiã, uel oscitantiam quandam in partiendo omisit: sed quod Romanis notior esset, quàm reliquæ partes tres, quas nondum penitus domuerant. Itaq; contentus fuit in commentarijs scribendis (ubi studendum est breuitati) Galliam in eas partiiri parteis, cū quibus ipsi in belligerando res fuit. Altera communi nomine Comata dicitur, quod comis & cæsarie promissa uteretur: quæ non tantū iuxta Cæsaris, sed etiam aliorū sententiam in tres parteis diuiditur, Belgicam, Aquitanicam, & Celticam: nisi quod alij pro Celtica Lugdunensem ponunt, quod itidem cū Cæsare nihil pugnat. Celtica nanq; Lugdunensis nimirum à metropoli Lugduno uocatur, quæ in ea regione sita est. Gallia totius (cuius saltē Cæsar hic meminuit) ambitus iuxta Agrippæ descriptionem longitudine CCCCXX milliū passuum, Latitudine uetò CCCXIII patet. De Gallorū primor-

dijs

dijs & nominis argumēto Ammianus Marcellinus in hæc
 uerba scribit: Ambigentes super prima origine Gallorum
 scriptores ueteres, noticiã reliquere negotij semiplenã: sed
 postea Timagenes & diligentia græcus & lingua, quæ diu
 sunt ignorata collegit ex multiplicibus libris: cuius fidem
 secuti, obscuritate dimota, eadem distinctè docetimus, &
 apertè. Aborigenes quidam in his regionibus uisos esse fir-
 mârūt, Celtas nomine regis amabilis, & matris eius uoca-
 bulo Galatas dictos: ita enim Gallos sermo Græcus appel-
 lat. Alij Dorienses antiquiorē secutos Herculē Oceanos
 eos inhabitasse consues. Drasidæ memorant reuera fuisse
 populi partē indigenam. Sed alios quoq; ab insulis extimis
 confluisse ex tractibus transrhënanis crebritate bellorū,
 & alluione feruidi maris sedibus suis expulsos. Aiunt quã-
 dam paucos post excidiū Troiæ, & fugitantes Græcos us-
 biq; dispersos loca hæc occupasse tunc uacua. Regionū au-
 tem incolæ id magis omnibus adseuerant, quod etiam nos
 legimus in monumentis eorū incisum, Amphitryonis fili-
 um Herculem ad Geryonis, & Taurisci seuorum tyran-
 norum perniciem festinasse: quorum alter Hispanias, alter
 Gallias infestabat, superatisq; ambobus, coisse cum gene-
 rosis fœminis, suscepisseq; liberos plures, & eas parteis, quin-
 bus imperitabant suis nominibus appellasse. Hactenus
 Marcellinus. Cæterum quia Cæsar in Galliarum diuisio-
 ne subiungit, tertiam qui ipsorū lingua Celta, nostra Galli
 appellantur: unde Galli nomē sortiti sint, copiosius edocen-
 dū puto, Et quoniã Volaterranus de hoc haud indigna le-
 ctu tradit, eius uerba primū huc transcribere placitū est, ac
 postea examinare. Gallos, inquit, omneis, et Germanos uno
 uocabulo

uocabulo ueteres Græci Celtas, Romani Gallos appellabant. Nam & Germaniam Comatam Galliam dicebant. Postquam uerò Rhenum transiére, inq; Gallorum finibus constitére, ab unita quodam modo affinitate, Latini Germanos uocauere. Gallos deinde Græci Galatas ab Herculis filio. Hercules enim (ut scribit Diodorus lib. 2.) deuicto Geryone, in Galliam ueniens, Alexiam condidit ciuitatè: ac è uirginis cuiusdam eius loci indigenæ complexu, Galaten genuit, qui regnum obtinens, incolis nomen dedit. Isidorus quoq; ἄλλοι τῶν γαλακτῶν & dicit appellari, quod Gallorum corpora, ob immensa frigora lactis modo albescant. Quod sanè non discrepat à uersu Vergiliano:

Virgatis lucent sagulis tum lactea colla.

Hæc ille, quæ quamuis clariora sint ijs, quæ Ammianus tradit, tamen quæri adhuc, & dubitari posset, quæ ratione Græci alioquin, proprietatis in dicendo studiosissimi duos tam diuersos populos una eademq; nomenclatura insignia uerint: ideoq; meum qualecunq; iudicium interponere non uerebor, ita tamen, ut certiora alijs afferentibus libens cessurus sim. Quemadmodum ergo ex sacris noui testamenti literis deprehendimus, Iudæis in more fuisse, præter se omnes populos uocare Græcos, (ut quando Paulus Rom. 1. inquit: Euangelium potentia Dei est ad salutem omni credenti Iudæo simul & Græco. Et Heluetiorum uulgus omnes Germanos ab Heluetica ciuitate seu fœdere alienos Sueuos appellat: & è contra quotquot alius lingua sunt, Vualos, hoc est uel Italos, uel Gallos nuncupat, etiamsi Scoti, Angli, Hyberni fuerint: Hungaricè, Sarmaticè, Bohemicè, Vuindicè, Hamoxobiticè, aut Scythicè loquantur:

quantur: quorum tamen sermo *dis ἰσῆ παρῶν* ab Itatorū
 & Gallorum idiotismo abest: & quamuis Græci minima
 gentium pars essent, & Rheni accolæ, Franci, Mysij, Sile-
 sij, Saxones, & alij Germaniæ populi sint præter Sueuos,
 idq̄ dubio procul parim ob Hebraicæ linguæ idiotismū,
 quo partem sæpe *συνηλοζικῶς* pro toto accipiunt, parim
 uerò quod ad uulgus nostrate perinet, ob rerum ac ter-
 rarum imperitiā factum est: ita & Græcis quantumli-
 bet alioquin disertis accidit. Quū enim authore Polybio
 lib. 3. extremas orbis parteis incognitas haberent, adeoq̄
 nec Gallias, nec Germaniam peragrassent: nomine Celta
 per rumorem duntaxat cognito utrunq; populū trans al-
 peis sibi incognitum appellabant. Siquidem Strabo lib. 4.
 refert, Narbonensis prouinciæ populos Celtas primitus de
 nominatos: à quibus uniuersos Gallos postea à Græcis hos
 minibus Celtas appellatos existimat: idq; partim ob eorum
 claritatem, partim quod id nominis à Massiliensibus homi-
 nibus Græcis, & doctis uicinioribus mutuati uideantur.
 Hinc quoq; factū crediderim, ut Rhodanus à Græcis etiā
 Eridanus uocaretur, sicut Oppianus lib. 3. *Ἐριδανῶν* os
 stendit. Imò uerò (præter Volaterrani auctoritatem) non
 parua coniectura adducor, & priscos Romanos eadē, qua
 Græci causa motos, ut Germanos etiam Gallos uocarent.
 Seruū nanq; publicū ad Mariū in carcere Minturnano
 clausum ut occideret eum, missum cū Plinius, tum Florus
 Gallū fuisse scribunt: quē Velleius Paterculus, & Valeri-
 us Max. Germanū, ac in Cimbrico bello captū ferunt à Ma-
 rio: ideoq; à seruo dominū statim agnitū, & impudē dimis-
 sum. Quando igitur Celta & Germanum, & Gallū Græ-
 cis

eis significat: uerò non dissimile est, etiam uocem Gallus ue-
 teribus Romanis ita usurpatam. Quin potius ex 7. Eutro-
 pij de Cimbrico bello, & 5. Orosij libro certum est ita se rem
 habere. Quum enim ex hoc constet Tigurinos, et Ambrones
 Gallorum gentes in Italiam cum Cimbris, ac Teutonibus
 minimè profectos, & tamen uterque Gallorum nomine Cima-
 bros, ac Teutones notet, quando de illorum in Italia stra-
 ge loquitur: nemo (ut opinor) negauerit, quin uox Gallus
 utranque gentem quamuis diuersam, promiscuè significaue-
 rit. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt.)
 Strabo ab initio libri 4. huic Caesaris sententiæ hoc modo
 subscribit. Aquitanos non modò lingua, sed etiã corporibus
 immutatos, Hispanis magis quàm Gallis similes esse qui-
 dam authores sunt. Reliquos uerò Gallica sanè facie præ-
 ditos: uerum eadem non usque quaque lingua omneis, sed plura
 rosque paululum uariata uti. Rerum quoque publicarum mode-
 rationes, & uiuendi formulas etiã paulisper immutatas esse.
 Hæc ille. Cæterum qua lingua ueteres Galli usi sint, infra
 in hoc eodem libro per occasionem differemus. Quibus autem
 institutis, & legibus iisdem polluerint infra Caesar ipse li. 6.
 De bel. Gal. ad longum tractat. Ammianus item in prædi-
 cto lib. 15. & Strabo lib. 4. Quocirca hic multa inferere
 non est opus. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen.)
 Hactenus Galliam diuisit in tres partes, nunc unam
 quamque partem iuxta limites suos describit. Antequam uerò il-
 lud ordine, & ad plenum faciat, Belgas, & Heluetios per di-
 gressiunculam à bellica fortitudine commendat: & eiusdem
 causas assignat tres, primum quod illi à cultissima Roma-
 norum prouincia Narbonensi longissimè absint: deinde quod
 merca

mercatores haud crebrò ipsos inuisant. Quae de re Cæsar ipse infrà statim à principio libri secundi De bello Gallico copiosius agit, ubi Neruiorum frugalitatis, ac fortitudinis mentionem facit. Postremò quòd illi Germanis ad inferiorem Rheni partem, hi uerò ad superiorem finitimi sint: quibus cum continentia gerant bella. Porrò quando hic dicit Gallos non omneis Gallici nominis in genere, sed Celtas innuit: quos modo dixerat ipsorū Gallorū lingua Celtas uocari, Romanorū autem Gallos. Quae de causa & Heluetij quoq; reliquos Gallos.) Et hic Gallos Celtas intellige. Quū enim modo primas fortitudinis parteis Belgis inter omnes Gallos dederit necesse est, ut Heluetij non nisi in sua, hoc est Celtica regione alios fortitudine antecellant. Alioquin Iulius sibi non constaret, quando ait: Belgas omnium Gallorū in belligando præstantissimos esse. Porrò eadem de causa dicite Heluetios reliquis Celtis antecellere, qua antea Belgas omnibus Gallis: quippe quòd sicuti hi ad inferiorem Rheni partem, ita illi ad superiorem, cum Germanis subinde confligant. Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictū est.) Redit unde digressus erat, nempe ad Celtarum fines describendos, quos antea perstrinxerat. A finibus Belgarum. suple quos Matrona, & Sequana fluuij constituant. De quibus omnibus picturam tertiæ Tabulæ Ptoemaeicæ consulito. A Sequana autem fluuio Sequani populi dicti sunt: in quorū montanis locis Burgundiones, & in campestribus Sungani hodie habitant, ut D. Beatus Rhennanus homo doctissimus, & acerrimo in pensitandis antiquitatibus iudicio præditus unà cum alijs eruditis sentit.

Cæterum quando Burgundiones Gallias inuaserint, quantagens eorum fuerit, & unde nomen sortita. Paulus Orosius lib. 7. cap. 32. & breuiter, & luculenter in hæc indicat uerba: Burgundionum quoque nouorum hostium nouum nomen Valentinianus oppressit, qui plusquam 80. millia ut fuerunt armatorum, ripæ Rheni fluminis insederunt. Hos quondam subacta inferiore Germania à Druso, & Tiberio ad optiuis filijs Cæsaris, per castra dispositos aiunt in magnam coaluisse gentem: atque etiam ita nomen ex opere præsumpsisse, quia crebra per limitem habitacula constituta, burgos uulgo uocant: eorumque esse præualidam, & perniciosam manum, Galliæ hodieque testes sunt, in quibus præsumpta possessione consistunt: quauis prouidentia Dei omnes Christiani modò facti, catholica fide, nostrisque clericis, quibus obedirent, receptis, blandè, mansuetè, innocenterque uiuant, non quasi cum subiectis Gallis, sed uerè cum fratribus Christianis. Hæc Orosius Aurelij Augustini οὐγγου. Ammi-
 anus uerò Marcellinus lib. 28. Burgundios bellicosos, & turbæ immensæ uiribus affluentes uocat: ideoque metuentos finitimus uniuersis. Et paulò post, eosdem sobolem Ro. esse scribit, atque cum Alemannis de finibus, & Salinis sæpe iurgasse. Hactenus & ille. Porro salinæ nobilissimæ etiam nunc in Burgundionibus restant, unde toti quoque Nuichthosnum terræ affatim salis suppeditatur. Cæterum si quis nosse cupit, quando & quibus præditi moribus Burgundiones Christianismum receperint: id ex 12. lib. histo. ecclesiasticæ quam Tripartitam uocant, cap. 4. discere potest, ubi sic ait: Quædam insula ultra Rhenum fluuium est Burgundionum, Isti uitam quietam agunt, ac penè omnes fabri lignorum sunt,
 ex qua

ex qua mercede pascuntur. Quorū regionē Hunni crebra inuasione uastabant, & plurimos occidebant. At illi licet anxietate constrikti, ad nullum tamen se hominem contulerunt: sed alicui deo se committere cogitabant. Tum audientes quòd Romanorum Deus fortiter adiuuat ipsum timentes, omnes communi consilio ad credulitatem Christi confugiunt: uenientesq; in unam ciuitatem Galliarum, rogabant ut ab episcopo Christianorū baptisma mererentur. At ille eos septem diebus faciens ieiunare, ac imbuens fide baptizatos octauo die abire iussit. Qui sumpta fiducia cōtra tyrannos, alacriter festinabant, & spe sua frustrati non sunt. Nam quum rex Hunnorum nomine Suptarus per noctem fuisset ciborum nimia uoracitate corruptus, Burgundiones gentem inimicam sine Duce reperientes, & paucitate plurimis resistentes, facta congressione uicerunt. Nā quum essent istorum tria millia, circiter decem millia peremerūt: & ex illo tota gens feruentissimè in Christianismo permansit. Haecenus illa. Porro si quis *ἔρονοζία* requirit, hoc sub Theodosio, & Valentiano imperatoribus iunioribus gestum est: qui sub annum Dominicum 420. impetrauerunt. Belgæ ab extremis Galliæ finibus (&c.) Secundam partitionis suæ partem adgreditur, quæ per se quidè satis plana est si (ut antea commonui) Ptolemæi tabulam in consiliū adhibeas. Cæterum haud iniucundum fortasse studiosis fuerit scire, quinam populi nostro seculo hanc Galliæ portionem teneant. Quapropter illud huc ex Volaterrano transcribere non piget. Sequitur, inquit, Belgica, in qua prouincia sunt, huiuscemodi nominibus hodie uocatae Picardia, Flandria, Lotoringia, Normannia. Cæterū si

quis nominis huius rationem requirit, ex hisce Huberti Leodij uerbis fortasse inueniet. Opinatus sum semper Belgas uocabulum esse Germanicum, ideo quia Germani Gallos, & Italos Vualhen, & nonnulli Vualgen appellant. &c. Quæ sanè ἱερομοδία mihi eam ob causam non displicet, quòd in confesso sit, hunc Gallia tractum magna ex parte à Germanis occupatum. Quo fit ut & ego uerisimile putem, aut ipsos sibi, aut alios transrhenanos hoc nominis indidisse, quòd Gallorum, hoc est, Vualorum terram incolerent. Atq; hanc coniecturam tenebo, quatenus ex bonis authoribus edoctus fuero, huic Galliarum regionis hoc fuisse uocabulum, antequàm Germani in eam migrauerunt. Aquitania à Garumna flumine &c.) Tertia, & ultima susceptæ diuisionis pars, quam Galli hodie (Iucundo homine eruditissimo, & antiquitatis studiosissimo teste) Guiennen uocant. Pyrenæi autem montes, quì Gallias ab Hispanijs hic disternunt, à Germanorù peregrinatoribus, quì Compostellam inuisunt, der Runtzeual dicuntur. Apud Heluetios longè nobilissimus, & ditissimus fuit Orgetorix &c.) Quæ hæcenus dixit exordij loco posita sunt, nunc ad narrationem accedit: quam ut magis perspicuam reddat, primum Heluetici belli occasionem ac ueluti semina quædam recenset: Deinde Helueticæ ciuitatis terminos, & quantum spacij eiusdem ambitus contineat. Postremò ubi cum Heluetijs conflixerit & quo pacto eos superauerit. Atq; hæc prima huius lib. (ut in Argumento diximus) pars est. Cæterum Orgetorigis potentia, ac opes hinc æstimari possunt, quòd Cæsar ipse paulò inferius familiam eius circiter hominum millia decem fuisse ait

ait, præter clientis, ac ære alieno obstrictos. Vnde discimus tantam unius hominis potentiam, ac diuitias liberæ civitati nunquam, aut saltem rarer bene cedere. Quem admodum enim Orgetorix ille potentissimus, ac locupletissimus homo numerosa familia, clientela, ac perditissimorum quorumq; caterua stipatus, primum nobilitati, deinde toti civitati duobus argumentis persuasit, ut finibus suis exirent, Primum quòd inter Celtas omnium fortissimè, deinde quòd pro hominum multitudine, & uirtute nimium angustos haberent fines, & publicum quidem decus, ac còmodum prætendens suæ ambitioni, & lucro seruebat: ita pleriq; ignobiles nobiles, ac impotenter potentes, etiam nunc factitant. Discendum est & hoc, quòd Cæsar Latinæ linguæ studiosissimus civitatem Heluetiorum hic, & alibi Heduorum, Neruorum &c. profædere, seu ut barbari quidam loquuntur, liga accipit. Proinde Heluetiorum còfederationem propriè, signatè, ac Latinè locuturus Helueticam civitatem uocauerit, Germanicè die Eidgnoschafft, seu ut exteri Germani in more habent, das Schwiizerland, à parte totum denominantes. Suitia enim non nisi unus, & exiguus Heluetiorum pagus est. Siquidem ciuitas Rodulpho Agricola Phrysiò homine omnium consensu eruditissimo definitore, est multitudo hominum collecta ad statum rerum suarum tuendum per se sufficientem: quæ consensu sit legum uitæq; coniuncta. Et secundum Auli Gellij sententiam lib. 18. cap. 7. noctium Atticarum, quatuor significat, locum, oppidum, ius omnium, ac hominũ multitudinem. Vna ex parte fluminis Rheno latissimo &c.) Nunc per eã occasionẽ quã paulò

antè attigimus, Heluetiorum fines à tribus mundi plagis describit. Rheno nanq̄ latissimo, & altissimo fluuio uersus S. lem orientè Heluetij à Germanis determinantur. Versus occasum Iura monte, uersus meridiem lacu Lemano, & flumine Rhodano, qui prouinciam Romanorū Narbonensem ab Heluetijs sciungit. Qua de re uide D. Glareani doctissimi Heluetij descriptionem: & D. Aegidij Tschudi Heluetiorū in prouincia Badena olim proconsulis, eruditissimi uiri tabulam. Cæterum tria adhuc elucidanda sunt, primò agrū hic non pro aruo, sed territorio, seu ditio-
ne accipi, quemadmodum Varro de lingua Latina agrū Romanum, peregrinū, Campanum &c. uocat. Sic eleganter dicitur Latine, totus Tigurinorū, seu Bernatū ager in armis est, die gantz Landschafft ist im harnist. Deinde Iuram, seu Iurassum (ut Strabo uocat) iuxta Iucundi Veronensis sententiam Gallicè S. Claude, ab Allobrogibus autem, siue Sabaudis accolis semRomanana lingua utentibus, & qui nunc ditio-
nis Bernatiuum sunt, Iurien ab ea parte appellari, quæ syluosissimus, & hætenus sub ducis Caroli imperio mercatoribus parum tutus, appellari nunc. Ab Heluetijs autem recentioribus ab hepatis cocti similitudine Leberberg idem mons uocatur: eo quòd hepatis elixati colorem saxa (quorū magna in eo copia est) referant. Non enim eorū sententiæ astipulor, qui Germanicū *ἔτυμον* à castris deriuant, quasi dicas castrorum mons Legerberg: eo quòd uestigia & inscriptiones quædā testentur, Iuliū Cæsarem isthic castrametatū esse. Ea nanq̄ ratione multi montes id nominis affecti essent. Dubio enim procul in multis ille castra sua per Gallias fixit. Huc accedit quòd Germa-
nis

nis (unde maiores nostri trans Rhenum ortū habent) in more est, peregrinam uocem aut nonnihil decurtare, & ad Germanismi formam detorquere: aut prorsus nouam nomenclaturam à rei circumstantiis fingere: Etenim sic ab Alemannis Auenticum appellare nescientibus factum uideamus, ut illud à turrium frequentia Viliburgum uocarent. Qua de re inferius fusius disseremus. Postremo Leomanus lacus posterioribus sæculis à Lausanno oppido adiacente Lausannensis nuncupatur. Et à Senatu, populòq; Ro. amicus appellatus erat, &c.) Liuius lib. 11. de bello Macedonico refert, neminem solitum esse regem, sociū, & amicū à senatu, populòq; Ro. appellari: nisi quis optime de rep. Romana meritis esset. Inter se fidem, & ius iurandum dant.) Elegantiæ hic obseruandæ sunt, Dare fidē, pro fide interposita polliceri, & Dare iusiurandum, id est, iuramento se obstringere. Et regno occupato per treis potentissimos populos.) suple Sequanicū, Heduum, & Helueticum, ita ut Casticus Sequanorū, Dumnorix Heduatorum, ac Orgetorix Heluetiorum regnum obtineret. Cæterum (ut plerisq; Gallicarum rerū peritis placet) Sequani olim eum tractum incoluerūt, qui nunc Burgundiæ Comitatus nuncupatur: Hedui uero Burgundiæ ducatū inhabitabāt qui à longe celeberrima, ac opulētissima urbe Augustoduno etiā nū à Gallis Autū uocatur, ut D. Joachimus Vadianus immortalē Heluetiorū decus in suis super Melan scholijs annotauit, & Iucundus quoq; admonet. Ea res, ut est Heluetijs per inditiū enuntiata.) quo uidelicet pacto Orgetorix regnum in sua ciuitate affectaret. Vbi duo notanda sunt, unum quā obseruantes iustitiæ, æquitatis, &

quã acres libertatis suã uindices fuerint ueteres illi Helu-
 uetij. Alterũ quã periculosum sit, reip. libera, unũ aliquẽ
 ex ciuibus tã longè latetq̃ potentẽ fieri. Nisi enim Orgeto-
 rix in uinculis mortuus esset, ciuile inter Heluetios bellũ
 unius potentis, ac prædiuitis hominis causa conflatũ esset.
 Vt igni cremaretur.) Hunc morẽ exurendi reip. perturba-
 tores, ac seditiosos antiquissimũ esse sacræ quõq̃ literæ tes-
 statur. Ieremiã namq̃ 29. & Dan. 3. legimus treis pseudo-
 prophetarũ coryphaeos, & turbulentos homines cõcrema-
 tos & Danielẽ cũ socijs duobus in fornacẽ ardentẽ cõiectũ
 quod publicũ regis Nabuchodonosoris edictũ neglexerat.
 Vbi iam se ad eam rem paratos esse arbitrati sunt.) Qui
 primus hoc consiliũ in Heluetiorũ cõuentu dedit, ut omnia
 præter cõmeatum ad iter necessarium domi incenderent,
 haud dubie aut ipse Thucydidis historiã legit, aut rumore
 eam cognouit: uidelicet Atheniẽses in bello cum Pelopone-
 siacis gesto, ex Periclis hominis & eloquẽtis, & manu stre-
 nui suasu terrã suam cum suburbanis pro derelictis habu-
 isse. Propterea quod non uillæ, & agri, qui amittuntur: sed
 corpora deploranda sint. Non enim ait Pericles, possessio-
 nes uiros, sed uiri possessiones nanciscuntur. Persuadent
 Rauracis, & Tulingis, & Latobricis finitimis.) Basiliem-
 sem agrũ à Rauracis quondã in habitatũ esse, argumẽto est
 Augusta Rauracorũ: cuius ruinae circiter mille passus su-
 pra Basileã, quã Rhinsfeldiam itur, etiamnũ apparent. Tu-
 lingos Raimundus Marlianus rectè Lotharingos interpre-
 tari uidetur. Hi namq̃ Heluetijs uersus Aquilonem inter
 Vogesum montẽ, & Mosellã fluiuium uicini sunt, ut Casar
 de Tulingis narrat. Cæterũ an eiusdẽ Marliani, & Volca-
 terrani

terrani coniectura de Latobricis, seu Latobrogijs Paulus Orosius habet, uel ut alia legūt exēplaria, Latouicis, aliqd ponderis habeat, non facile pronunciauerim. Dubiū enim adhuc apud me est, an Lausannēses (quorū sedes à Latobricis illi olim inhabitatas ferūt) Casaris tēporibus Heluetij nō fuerint, & uel in Urbigenensi, uel Nantuatū pago recensiti non sint: an Heluetiorū finitimi, & auxiliares. Sed quum Casar infra Heluetiorū fines usq; ad Geneuæ pontē pertinuisse, & supra, mōte Iura eos occasum uersus terminari affirmet, magis adducor, ut credā Lausanenses tunc Heluetios fuisse, & per Latobricos Vallesianos intelligēdos. Apud hos . n. adhuc uicus est Brig Germanico more pro Latobrig mutilatū uocabulū. Huc accedit, quod Vallesij ne nostro quidē sēculo in aliquo Heluetiorū pago recensentur: sed quēadmodū Rotuilenenses, Sangalēses, Doggenburgij et Leopontij Helueticis pagis, fœdere iuncti sunt. Atq; hæc mea coniectura est, q̄ ita seruabo, & tenebo, dum certiorē didicero. Quod si quis interim legere uult diuerſam sententiā cū de Tulingis, tū Latobricis, Heluetiorum tabulā Tschudi Proconsulis opera depictā uideat, & diligenti trutina utriusq; nostrū sensum expendat, ac dein utri uolet subscribat. Boiosq; qui trans Rhenum incoluerant.) Trans Rhenū Boios ideo incoluisse dicit, quod in hoc eodē li. ait, eos tandē in Heduorū finibus cōsediſſe. Cæterū Straboli. 7. asserit, Herciniā syluā prius ab eis inhabitatā, quæ eandē ob causam nostro adhuc auo Boiohemica uocatur. Qua de re doctiss. uir B. Rhenanus sic scriptum reliquit. Boios illos priscos, qui in Italiam olim ex Gallia transcenderant cum alijs quibusdam nationibus, iam uictores,

Consule

consule Marcello oppresso, Furius alter Consul ad unum
 ferè occidit. Iterum à Scipione manus alia Boiorum de-
 letur. Eam uero Boiorum partem, quæ in Hercinio ne-
 more cõfederat (unde adhuc loco Boiohemi nomen) incly-
 tus ille Marcomannorum populus eiecit: qui trans Danu-
 bium pulsus, quum Norciam frustra oppugnassent, errore
 uago tandem ad Heluetios delati sunt, excidium Gallia-
 rum meditantes. Hæc ille. Porro Plinius lib. 3. cap. 19. No-
 reiam Tauriscorū (quos Volaterranus li. 7. Geographiæ
 Noricos interpretatur) oppidum esse commemorat. Stra-
 bo autem lib. 5. non longe ab Aquileia ponit: ubi & Cn.
 Carbonem collatis signis aduersus Cimbròs, re infecta dis-
 scessisse refert. Vnum per Sequanos angustum, & difficil-
 le &c.) Has angustias, & Galli, & Germani Clusam nũc
 uocant, in qua perquam munitum propugnaculum in præ-
 ruptis, & altis Rhodano imminentibus saxis positum
 Bernates solo æquauerunt, Anno Domini 1536. quan-
 do Sabaudorum perfidia, & iurisiurandi religione quod
 Geneuensibus ciuibus suis dederant, coacti sunt imperato-
 re & auspice prudentissimo simul ac fortissimo uiro D.
 Francisco Negelino expeditionem in Allobroges facere.
 In qua quicquid cis Rhodanũ est, & paulò ultra Clusam
 in suam ditionem, fauente ipsis diuina clementia, redege-
 runt: idq; mense Ianuario cæptũ, & in Februarij exitu fi-
 nitum est. Alterũ per prouintiam nostram &c.) Supra dia-
 xit Casar, Heluetios tertia sui parte lacu Lemano, & flu-
 mine Rhodano contineri: qui Narbonensem Romanorũ
 prouinciam ab eis diuidat. Ex quo loco, & tertia Europæ
 apud Ptolemæum pictura cognoscitur, facilius, ac expedi-
 tius

tius Heluetijs iter in Gallias fuisse per prouintiam. Qui
 nuper populo Romano pacati erant.) M. C. in Oratione
 de prouintijs consularibus refert, ante Iulij Cæsaris bellū
 cum Gallis gestum, semitam tantum Galliae à Romanis
 obtentam: C. enim Pontinum fortissimum uirum, ortum
 repente bellum Allobrogum, atq; scelerata coniuratione
 excitatum praelijs fregisse, eosq; domuisse, qui læcesierant.
 & ea uictoria contentū, rep. metu liberata, quieuisse. Am-
 mianus autem Marcellinus Fabium Maximum à deuicta
 & prorsus domita Allobrogum gente, Allobrogicum co-
 gnominatū asseuerat. Quorum posterius Cæsar haud du-
 bie hic innuit, quando ait, Allobroges paulò ante à Romā-
 nis pacatos esse. Porro ueterum Allobrogum sedes nunc
 Sabaudi tenent, quos Volaterranus lib. 3. Geographiæ à
 Sabatijs uadis, & populis, Ptolemæo, cæterisq; inter al-
 peis positis, dictos esse autumat. Isq; nonnullis locis uado
 transitur & c.) Strabo lib. 4. accipit, inquit, Rhodanus &
 Ararim, & Dubim: inde usq; ad Sequanā fluuiū uadatur.
 Dicitur est autem Rhodanus à Rhodo oppido Rhodiorum
 colonia, assertore Plinio lib. 3. cap. 4. Extremum oppidum
 Allobrogum est, proximumq; Heluetiorum finibus Gene-
 ua.) Hanc urbem pleriq; docti in Gallijs, & Germania,
 Gebennas nimirum à Gebennicis montibus illi tamen nō
 uicinis (nescio qua auctoritate freti) uocant: quum tamen
 in promptu sit Cæsaris nomenclatura, quæ & Gallicam,
 & Germanicam syncopam, & crasum Geneu, & Genff
 pulchrè refert. Quæ sanè non solum antiquitate, & empo-
 rio clarissimo (quod inde Lugdunum translatus est) de-
 rantata iam olim fuit: uerum etiam recens propter grauiss-
 simam

mam obsessionem, & sui liberationem celebrior facta est,
 Quum enim Geneuenses Cochleariorū (nobilium Allobrogum
 conspiratio erat, qui argētea Cochlearia in pileis gestabant) manu undiq; obsidione cincti essent, ac tanta
 fame laborarent, ut lactentes infantes pro lacte sanguinem
 ex matrum & nutricum uberibus sugerent: iusto exercitu
 per prædictos Bernates ciues suos obsidione liberati, ac in
 libertatem ita uindicti sunt, quicquid iuris in Geneuens
 ses aut Episcopus, aut Dux habuit, eis remissum sit per uin
 dices. Ad hæc iurisdictionis pomeria dilatata sunt adeò, ut
 quum antea nihil iuris extra mœnia haberent, nunc ali
 quousque imperent. Pro qua uindicatione Bernates nihil
 aliud postulârunt, quàm ut militibus stipendia numeras
 rent, & ne cui aut Principi, nationi, aut urbi se cõiungant
 præter ipsorum uoluntatem. Quod beneficium (si modo
 sapit, & pia est) Geneua perpetuò agnoscet: & uicissim de
 suis benefactoribus, ac uindictibus bene mereri studebit. Is
 dies.) scilicet dictus, id est, constitutus erat ad quintũ Ca
 lendas Aprilis, hoc est 23. Martij. Erat omnino in Gala
 lia ulteriore Legio una.) Legio à legendo, id est eligendo
 nomen habet, continetq; (Vegetio lib. 2. cap. 6. testante) pe
 ditum sex millia centum: equites septingentos, & 30. Ad
 idus Aprileis reuertentur.) id est ad 13. diem Aprilis.
 Qui in flumen Rhodanum influit &c.) Quo pacto lacus
 Lemanus se ad Geneuam in Rhodanum effundat, uide
 nouam Gallie tabulam apud Ptolemæum. Caterum de
 ortu & exitu Rhodani Pomponius Mela ita sentit lib. 2.
 Nō longe ab Istri, Rheniq; fontibus Rhodanus surgit, de
 inde lacu Lemano acceptus, tenet impetum: & quū se per
 medietas

ANNOTATIONES.

11

medium lacum egerit, tantus egreditur, quantus uenit.
 Hæc ille. Quam longè aut à Danubij, & Rheni fontibus
 Rhodanus oriatur: certiora lege in Vadiani nostri super
 Melam scholijs, & apud Proconsulem Tschudum in Rhe
 tiæ descriptione. Murum in altitudinem pedum sexde
 cim.) Huius muri ruinas, & uestigia quædã etiam nũ ex
 tare ij asserunt, qui istius tractus loca perspexerũt. Id quod
 mihi fide dignissimus D. Nicolaus ad Pueros Bernas, ac
 uir non tantum eruditione, uerum etiam pietate sincera
 clarissimus, Bernæ recensuit. Castella communit.) Ven
 getius lib. 3. cap. 8. Castella diminutiuum à castris esse di
 cit: intra quæ in angarijs aliquãti pedites, equitesq; degen
 tes, tutum iter comitatibus præstarent. Si perumpere
 possent.) Si pro an, Græca dicèdi forma. Græci nanq; Eĩ
 pro cõditionali, dubitandi, & interrogandi particula usur
 pant. Relinquebatur una per Sequanos uia.) Supra Cæs
 sar ait, non nisi duo itinera fuisse, quibus domo in reliquas
 Gallias Heluetj exire possent: unum per prouintiam Ro
 manam, alterum angustum, & difficile inter Iuram, &
 Rhodanum fluuium. Quum ergo per planius, Cæsaris
 molestatione impediti ire non possent, supererat, ut (si mo
 do institutum iter absoluere uellent) per angustias illis
 eundum esset. Iter in Santonum fines facere, qui non
 longe.) Sanctones, inquit Volaterranus nomen suum ser
 uant, quorũ urbem Mediolanum Strabo, & Ptolomæus po
 nũt. Hæc ille. At si quis, Europæ tabulã rimetur, uidebit
 Santones longiusculo spatio à Tolosatibus distare. Horũ
 enim Colonia in extremis prouintiae finibus: illorum uero
 regio fermè ab initio Aquitainicæ Galliæ est ad Oceanum
 porrò

porro Santones uernacula nunc Gallorum lingua Saint-
 gonge nūcupantur, si Iucundo credimus. Ei munitioni.)
 id est, muro, quem aduersus Heluetiorum impetum duxer-
 rat. Quæ circum Aquileiam hyemabant &c.) Strabo li.
 1. ait, Aquileiam ad sinum Hadriaticum sitam, à Roma
 nis conditam, & incumbētibus barbaris impositam esse.
 Ad eamq; flumine onerarijs nauibus nauigari per Nati-
 sonem fluiuium plus stadijs 60 &c. Liuius uero li. 10. belli
 Macedonici refert Coloniam Latinam eo anno Aquile-
 iam quo Manlius Prætor secunda aliquot prælia cū Lu-
 sitanis in ulteriore Hispania fecit, in Gallorum agro de-
 ductam esse. Vide sextam Europe tabulam apud Clau-
 Ptolemæum. Et qua proximum erat iter per alpeis &c.)
 Quum ex Aquilæ tres legiones ex Hybernīs eduxisset,
 & inde in Galliam ulterioremquæ proximū erat iter, con-
 tenderet Cæsar: Graiæ alpes superandæ erant, quæ nunc
 minor Bernhardi mons uocantur. Hæc enim uia rectâ ad
 Centrones ducit, quorum ciuitas in Sabaudia posita, nunc
 Tarentasia uocatur. Vbi eidem Cæsari non tantum cum
 Centronibus, uerum etiam cum Garocelis, & Caturigibus
 hominibus feris in alpibus dimicandum erat. Porro de iti-
 neribus ex Italia in ulteriorem Galliam legito Strabonē
 sub ipsum finem li. 4. Ab Ocelo, quod est citerioris prouin-
 tiæ extremum (sic enim distinguendus est contextus) in fi-
 nes Vocontiorū ulterioris prouintiæ, &c.) Ab Ocelo, in-
 quit Cæsar postremo Galliæ citerioris, hoc est Togatæ op-
 pido septem dierum spatio se in fines Vocontiorū perue-
 nisse, qui in Narbonensi Romanorum prouintia siti sunt.
 Cui rei mi. & 6. Ptolemæi Tabulâ adiungas, & locorū
 situm

situm consideres: isthæc omnia tibi obscura manebunt, & uti Cæcus de coloribus disputabis. Multum etiam te ad hunc locum planius intelligendum iuuerint cum Marliani, tum Proconsulis nostri de Ocelo, siue Osceolo cõmentationes. Ab Allobrogibus in Sebusianos exercitum ducit. Hi sunt extra prouintiam trans Rhodanũ primi.) Quandoquidem Allobroges Ro. cis Rhodanũ habitant, & Rhodanus (testante Cæsare) Heluetiorum fines à Ro. prouintia diuidit, & idẽ hic ait se ab Allobrogibus in Sebusianos exercitum duxisse, qui extra Narbonensem prouintiam trans Rhodanum primi populi sint, relinquitur eum post tergum relicta prouintia se in Celticam contulisse Galliam. Qui autem sint Sebusiani, & ubi nam siti, præter Cæsarem hoc in loco, & Marlianum, nullũ nec ex prisca, nec ex neotericis Geographis deprehendere potui, qui negotiũ explicaret. Quum ergo huius adnotatio ad præsentis loci claritatem multum faciat, eius uerba huic transcribere d. i. esse duxi. Sebusiani, inquit, populi sunt inter Celtas extra Galliam prouintiam Romanorum trans Rhodanum (ita enim legendum est, non Rhenum, ut isthic apud Marlianum, & in multis commentariorum Cæsaris exemplaribus corruptè legitur, Neq; enim Cæsar Rhenum Galliaẽ limitem tum transgressus est) primi: Allobrogibus, sequanensq; ac Heduis (quorum erant clientes) finitimi, inter Lausannensem, & Lugdunensem diocæsım siti: quos Bellenses esse coniectura est. Ciuitas est episcopalis in prouintia Bisutina, duci Sabaudiaẽ subdita, siue eius antistiti. Heluetij iam per angustias, & fines Sequanorum & c.) Rediunt ad Heluetios, docens quonam pacto per Clusam in Sea

quanos penetrauerint, quandoquidem per Casarcanos milites eis per expeditius iter in prouintiam Romanorum proficisci non permittebatur. Quod autem Heduarum potius quàm Sequanorum agros deuastauerūt, hinc factum haud dubie est: quòd his, nō illis fidem, & obsides dederāt, se absq; ullo maleficio eorum fines pertransituros esse.

Ambarri quoq; necessarij, & consanguinei Heduarū.) Nec de his populis quicquàm uel apud priscos, uel recentiores authores inuenio, nisi apud unum Marlianum, & Iucundum. Nam Lau. Phrysius eadem ipsdem uerbis in Ptolemei iudicem transcripsit. Ille ergo de eis ita scriptum reliquit. Ambarri inquit, Celtas necessarij, & consanguinei erant Heduarum, quos quidam opinantur esse Borbonenses. Nonnulli autem quod fuerint Niuernenses Heduis finitimi: siue pro parte Bituricenses, allusione uocabuli, quodetas nostra uuitur, Ambarros nanq; dicimus ciuitatū clientes, seu adherētes. Oppidū autē Ambarrorū pagus semurius, siue mons Barri dicitur. Iucundo authore Ambarri populi sunt, qui Gallicè nunc Semar, & Montaruocantur. Flumen est Arar, quod per fines Heduarum.) De Araris origine, exitu, nominis mutatione, ac flexu nemo rectius scripsisse mihi uidetur, q̄ Marlianus, Rhenanus, & Marcellinus. Proinde priorum uerba huc ita substituere placet ut postremi sententia non omittatur. Arar (inquit ille) Celticè fluius est, nunc La Sone uocatur. Oritur in Diocæsiti Tullensi finibusq; Burgundiæ, & Lotharingiæ, non longè à monte Vosago, ex quo & Mosa flumen profluit. Intersecat tum eam Burgundiæ partem, quæ imperatoria: tum eam, quæ Regia dicitur. Illi Comēs (ut hodie loquuntur)

huic

huic dux à Francorum rege institutus præerat: qui tamen mortuo Carolo Philippi, ab Heluetijs occiso, ad supremum eius regium adscriptus est, ut nullus adhuc Burgundiae dux sit, sed comes tantum. Interfecit Gabillonem, ac Matisconem civitates tunc Heduarum oppida: prolapsus Lugdunum urbem, Rhodanum influit. Haecenus ille. Hic uero lia. rerum Germanicarum ita differit: Magnam Lotharingiae partem Germania prima olim complectebatur. Ut minus mirandum sit, quod Ammianus fontem Araris Germaniae primae tribuit: sic lib. 1. r. scribens, ubi de Rhodano loquitur: Et emensus, inquit, spatium flexuoso Ararim (quae Sancornam appellant) inter Germaniam primam fluentem suam & nomen asciscit. Oritur autem Araris proxime Vosaginas alpeis in Colimitio Sequanorum & Germaniae primae. Proinde & Maro de hac Germania prima locutus uideri potest in Carmine Bucolico, quum inquit: Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim. Haec illi. Vnde satis constat, Arulam ditionis Bernatis fuentem olim non eundem esse cum Arare. Ille enim non in Burgundiae, ac Lotharingiae consinio, sed in Heluetiorum finibus ortum habet. Oritur namque ex summis alpibus ad uillam, cui Germanice Bonae pino nomen est, non procul à Rhodani, & Rusae, siue (ut Tschudo placet) Ursae fontibus. Deinde Hasliensem praeterlabitur tractum, donec in Brientiensem illabitur lacum. Vnde se rursus effundens Caenobium, & oppidulum Interlacense alluit, & paulo inferius Dunensem ingreditur lacum: quem paulo supra Dunum oppidum deserens, Bernam petit, eamque fibulam in modum amplectens, mira flexuositate sursum aliquousque infra eam labitur, donec Arbergam attingat. Vbi maiore cum impetu deorsum fertur, praeterfluens Bireniam,

Solaturrim, Aruuangiam, Arburgum, Arouiam, Brugas
 & Vindonissam: sub quibus Rusa, & Limago auctus pro-
 pe Confluētiam Helueticam Rheno miscetur. Qua de re
 Proconsulis tabulam consulito. Vbi per exploratores cer-
 tior factus est, treis iam copiarum parteis Heluetios id flu-
 men trans duxisse.) Ex his, & sequentibus Casareanis
 uerbis (ubi ait Heluetiam ciuitatem in quatuor diuisam
 fuisse pagos) manifestum fit, Heluetios copias suas pro pa-
 gorū numero diuisisse: & aliū pagū post alias copias suas
 Ararim traduxisse. Quod uerbi cū Germanico uberfuren
 pulchrè quadrat: quū alioqui Latini dicant transportare
 exercitum, & absolute transmittere, & trajcere, uberfarn
 Quartam uero partē citra flumen Ararim reliquā esse.)
 Citra. i. cis fluiuiū Ararim suple uersus Clusam, & Iuras-
 sum montem. Notandū etiā quod Romani noctem in qua-
 tuor uigiliis diuiserunt, ita ut duæ ante: alteræ uero duæ
 post intempestā noctem haberentur, Vbi nos in duas dum-
 taxat uigiliis noctē diuidere solemus. Quando igitur Cæ-
 sar ait se tertia uigilia cum tribus legionibus è castris pro-
 fectū, ante solis exortū id accidisse innuit. Porro ipse Cæ-
 sar Tigurinos (teste Plutarcho) non concidit: sed legatus
 eius Labienus. At quod ipsius ductu factum est, rectè sibi
 uendicat Cæsar. Is pagus appellabatur Tigurinus.) Pa-
 gū Cæsar id appellare uidetur, quod Itolorū, & Gallorū
 uulgus uoce parum Latina Canthonem uocat, quoties de
 Heluetiorū pagis mentionem faciunt: metaphora nimirū
 à canthis. i. ferreis rotarum extremitatibus, seu oris sum-
 pta. Vnde autem pagus in hoc significato, quo Cæsar hic
 utitur, dicatur: post Sextum Pompeium Festum D. Glare
 anus

anus Heluetiæ nostræ ciuitatis ornamentum perpetuum
hisce uersibus planum facit:

Et Græci $\omega\gamma\gamma\acute{\upsilon}\nu$, pagum fortasse Latini

Totius fluij sulcos dixere propinquos:

Et uillas iuxta positas, uicosq; casasq;.

Non etenim credo pro uico dicere pagum,

Scripta monent aliud, testisq; adducitur hostis.

Hæc ille. Cæterum quia pleriq; Gallicarum antiquitatū
expositores Tigurinum pagum cum tractum esse putant
in Heluetijs, quem Thuregium oppidum complectitur cū
suo agro, & unus Rhenanus aliam Tigurinatorum ueterū
sedem statuit: principio huius argumenta pensit abimus, ac
deinde ne parum gratus alumnus censeretur queam, in patriæ
nostræ laudem ea subnectemus, quæ ad illius celebritatem
facere uidentur, nempe originem, progressum, & præsen-
tis reip. statum. Vt ergo pace tanti uiri, ac mihi ob eruditi-
onem, ac pietatē omnibus modis suspiciendi, dicam quæ sen-
tio, argumenta eius (quæ mihi saltē uidere licuit) inualida
esse uidentur. Nam quod primum existimat ueterū Tigu-
rinatorum sedes ibi fuisse, ubi nunc Vrienses habitant, & pa-
gum etiam nū ob id Vri mutilata uoce quasi Tiguri nomi-
nari: duplici ratione refelli potest, Vna quod ν , qui etymo-
logiam uocū quarumlibet uenantur, plerumq; & fallunt,
& falluntur, præsertim in longo usu antiquatis uocabulis,
& rerum, ac hominum mutationibus. Altera, quod Vria-
ni pagi situs ipse testatur, tam populosam nationem isthic
nunquam habitasse, qualem Tigurinatorū fuisse ex rei cir-
cūstantijs apparet. Quum enim Casar paulò post scribat
patrū suorum memoria L. Casium cōsulem à Tigurinis
occisum,

occisum, & eius exercitū sub iugū missum esse: non cōtem-
 nendam hominū manū fuisse oportet, quippe quæ tam insi-
 gnē consulari exercitū calamitatem inferret. Quæ sanē
 multitudo in tantis angustijs (quantas Vriatorū esse me-
 morant) locū habitandi idoneū non habuisset. Vt taceam
 interim, quod uero simile est, tūc temporis meram isthic so-
 litudinē fuisse: aut saltem per paucos pastores, imò uiarum
 trans alpeis ducentium grassatores ea loca inhabitasse.
 Ad quam coniecturam stabiliendam Heluetiorū annales
 faciunt: qui tradunt Vrienseis ab Hunis originē trahere,
 qui illic confederint, quando Gothi, Huni, & Vandali in
 Italiā irruperunt: atq; inibi terram incultam, & syluo-
 sam colere cōpisse. Huc etiam facit quod cum Cæsar infra
 Heluetios deuictos domū à se remissos propter agri bonita-
 tem: tum Strabo lib. 7. eosdem in Campesribus non mon-
 tanis locis habitasse narrat. Proinde quādo Vriana regio
 & montuosa, & præter boum pascua, nec frumentū, nec
 uinum ferat: uix adducar, ut credā ad eò illustrē Heluetio-
 rum pagū in tam sterili tractu egisse. Deinde nec hoc satis
 firmū argumentū est eam ob causam Tigurinos in Vrien-
 sium tractu habitasse, quod sedibus suis pulsi nouas quære-
 rēt, dum se Cimbris coniungerent. Etenim Strabo li. 7. Ti-
 gurinos, & Tuginos (sic. n. legendū æstimo) à Cimbris tan-
 tū in belli societate sollicitatos esse scribit. Nec ipse tātūmo-
 do uerum etiā Eutropius, & Orosius tradūt Tigurinos, &
 Ambrones cis alpeis à Rō. ad internationē occisos. Vnde
 duo colliguntur, unū quod uero simile sit, ultrò quosdam ex
 Tigurinīs se Cimbris sollicitantibus cōiunxisse, nec sedibus
 suis pulsos: eò quod Strabo ait Cimbras se inter Eluetios
 præcipue

præcipue ad Tigurinos, & Tuginos contulisse. Alterum
 quod nec postea nouas sedes inquisuerint, quum ad unum
 omnes interierant, qui se Cimbris coniunxerant. Sed di-
 ces nunc, plus ne ergo aliorum sententia tibi arridet, quæ
 opinantur, ueterum Tigurinorū sedeis ibi fuisse, ubi nunc
 Zurichinorum ditio est, & qui pagus etiamnum primas
 inter Heluetios tenet? maxime. Nam siue quis nominis
 ἱτυμον, loci, & tractus totius situm, & uetera urbis monu-
 menta respiciat: nec nobis probabilia argumenta desunt.
 Principio enim duæ maioris oppidi partes à pago denomi-
 nantur: nempe superior, & inferior pagus, Germanice uff
 dorff, inn nider dorff. Quod si autē Tigurinarum rerum
 peritus quispiam contenderit, oppidum recentius uideri,
 quàm ut Iulij Cæsaris sæculo fuerit: illius sententiam non
 admodum improbauero. Est enim pagus paulò infra Thu-
 regum, cui prisco oppido Germanice Altstetten nomē: sub
 quo ad sinistrā in montana eundo circiter dimidiū miare
 alius Pagus est nomine Vrdorph: cuius argumentū pro-
 pius ad Latinā denominationē Tigurinus pagus accedit,
 quasi dicas, Tigurdorph, uoce ab initio truncata. Si cui
 ergo placet, aliā Tigurini pagi sedē fuisse, quàm ubi nūc Tigu-
 rūrbs est: in iā dictis locis citius fuisse crediderim quàm apud
 Vrios. Non enim longe à Thermis Heluetiorū, Vrdorphiā
 distat: ubi ueterum Heluetiorum municipium (Rhenano
 auctore) fuit. Adhæc præter alia uetusatis inditia præ-
 grandis castri ruinæ illic uisuntur unā cum fornice, quam
 uulgus nostrate uinariam Ethnicorum cellam (Germania
 ce den heidē Keller) nominat. Vnde uerisimile est Aleman-
 nos ut Vindonissam, sic & illas structuras demolitos esse:

& Tigurinum pagum uel ex Gallica, uel Latina lingua
 etymo in Germanicam linguam deflexum esse à nouis in-
 colis perinde ut Vindonissa, & Augusta Rauracoru eue-
 nit. Vtut autem coniectura ista se habeant, dubium mihi
 non est: quin Tigurinus pagus in eo tractu fuerit, ubi nunc
 Zurichinorum ager est, & oppidum. Etenim Germano-
 rum nomenclatura à Latino uocabulo non multum ablu-
 dit. Siue enim Latine Thuregum, siue Thuricum, siue Ti-
 gurinus appelletur pagus: certe uox Zurich illas nomen-
 claturas aliqua ex parte refert, quasi dicas Thurich, uel
 Tigurich. Nam quod Glareanus noster oppidum Tigurū
 uocat, terminatione analogica urbium, & metri causa po-
 tius quàm auctoritate scriptoris alicuius Latini fecisse uī-
 detur. Vero enim simile, cum oppidum, tum populū eadem
 appellatione appellatos: quemadmodū & Parisijs, & Me-
 diomatrices, ita ut si quid in oppido factum, Tigurinis ge-
 stū diceretur, sicuti Parisijs, & Mediomatricibus. Deinde
 si quis Zurichina ditionis situm, commoditatem, & ance-
 nitatē consideret: hanc sedem prisca Tigurinis non indi-
 gnā fuisse affirmauerit. Præterq̄ enim quod frugū, pascu-
 orū, frumentorum, uini, & fructuū suauissimorū ferax est:
 quatuor piscosissimos lacus habet, Tigurinū, Gryphensem
 Psephicensem, & Catilacū. Zurichinus aut̄ ut omnium ma-
 ximus, ita & cōmodissimus est: propter merces, quæ ex In-
 subribus, Suis, Vrijs & Glareanis importantur, & uis-
 cissim ex Tigurinis exportantur. Ad quam cōmoditatem
 Limagus fluuius (quē lacus in oppidi faucibus effundit, &
 qui eandem intersecat mediam) plurimū facit. Hinc enim
 fit, ut frumenta, uina, & aliæ merces rectā nauibus impo-
 ni que-

ni queant. Eiusdem præterea lacus, ac fluij beneficio
 ciues Tigurini commodissimè & materiantur, & lignan-
 tur. Ad quam rem non parum facit etiam Sila fluuiolus
 qui ex môtanis ortus sub ipso Tiguro minore se in Lima-
 gum effundens: materiæ ac lignorum ômnis generis copia
 am sub uer & autumnum ex niuibus montium liquefactis
 inundans, ciuibus hsdem aduectat. Quorum utrunq; ni se-
 eret, Tigurini magna utriusq; rei penuria laborarent. Ne
 dicam interim quòd Limagus fluuius limpidissimus in ur-
 be duobus pontibus stratus, & prægrandibus duabus ro-
 tis ad aquandum instructus: præter aquæ usum uarium et
 pisces lacuinis meliores, oculos mirè pascit, & deambula-
 cra commodissima suppeditat. Nec is solum, uerum etiã
 area innumeris tilijs consita, & in ædito minoris oppidi lo-
 co sita omnis generis ludorum materiam præbet. Isthic en-
 nim disco, cursu, lucta, & arcu certatur: & chorea in nu-
 ptialibus solennitatibus ducitur. Eadem amœnitas utro-
 que Tiguro & maiore, & minore exeuntibus occurrit.
 Ante illud enim fossa præalta & benè longa est: in qua cer-
 ui pascentes lusitant. In latere autem eius deambulandè
 locus est amœnissimus: siue arbores in eo uarias, siue è regi-
 one uimeta, & syluosos spectes colles. Ante hoc autem fossa
 non feris cicuratis, sed aquis, & piscibus plena, ac itidè
 locus ad deambulandū & pascendum oculos idoneus est.
 Isthic enim carpiones & alios pisces lusitanteis: ex opposi-
 to prata uirentia, ac in suprema parte lacum Tigurinum
 uideas. Ad hæc aliæ duæ tiliæ extra idem oppidum in ia-
 culatoria Bombardariorum area consitæ, mirâq; arte in-
 flexæ, ac instructæ sunt: ut in æstate aliquot in mensis super

eas discumbere, & adeò tutè conuiuari liceat, ut flexuosi
 rami in cacumine colligati uel Sirij æstum arcere queant.
 Postremò ne quis rem solis coniecturalibus argumentis a-
 gi putet: age Chronicorum Tigurinae urbis testimonia ad-
 ducamus. Ludouicus itaq; cognomine Pius in dotatione
 cœnobij Abbatissani in minore Tiguro, Thuregum Cur-
 tem (sic enim scribæ tunc temporis corruptè cortem, uillam
 seu castellum, ut ex alijs similibus diplomatis apparet, uo-
 cabant) suam, & pagum Zurichum unà cum omnibus ad-
 iacentibus, & ad illum pertinentibus in ducatu Aleman-
 nico situm, uocat. Quod factum est à Christi natiuitate
 circiter annum 800. & 14. Rursus in alio instrumento con-
 firmationis donatiui, monasterium Abbatissanum dicitur
 à Carolo in pago Zurichgauense constructum: quod datū
 est 4. Calendas Martias, Anno incarnationis Dominicæ
 D CCCLXXXIII. indictione prima: anno autem im-
 perij pijsimi imperatoris Caroli tertio. Actū uerò hoc est
 ad Vlmam Curtem imperialem in Dei nomine feliciter,
 Amen. Porro Carolum illum cognomento Crassum di-
 ctum fuisse ex temporum supputatione colligere licet. Is
 namq; anno Domini D CCCLXXVII. regnare cœpit.
 Et quanquàm hæc testimonia apud pium, æquum, & can-
 didum lectore sãtis roboris habitura non diffidam, ut cre-
 dat pagum Tigurinum ibi olim fuisse, ubi nunc Zurichi-
 na urbs, & ditio est: tamen maioris firmamenti, ac euiden-
 tiæ causa non pigebit nos plura addere.

DE FVNDATIONE VR-
 bis Tigurinae.

PLAERI

PLAE RIQVE Tigurinorum omnes annales (qui etiam fide digni apud eos habentur) perhibent Iulij Cæsaris temporibus, prisca Chronica à quodam equite aurato reperta esse: in quibus urbis Thuregij uetustas, & prima fundatio contineretur: uidelicet quòd eius fundamenta Abrahamæ seculo iacta sint, trigesimo anno postquam à Trebeto Treuirorum mœnia fundari cœpta sint. Tunc inquam minoris Tiguri fundamenta iacta eo loci, ubi nunc S. Petri parochia est usq; ad Limagum, quo etiamnum pertingit: uocatumq; esse Thuricū à Thurico fundatore, qui rex Arelatensis erat. Maioris autem Tiguri primordia cœpisse Sangaro Israhelitarum Iudice, ante CHRISTVM natum 1374. anno: eaq; fundamenta per Sueuicum quendam regem nomine Sueuū iacta esse. Quorum regum uterq; limites suos ad fluuium Aha (sic enim Limagus ex Lint, & Aha compositum nomen, ex lacu inter utrumq; oppidum profluens uocatur) posuisse fertur: atq; dein inter utrumq; conuenisse, ut ex duabus una fieret ciuitas, ideoq; Duregum, quasi ciuitas duorum regum nuncuparetur. Alij ferunt urbis Tigurinae fundationem sub Iulio Cæsare Dictatore factam: quod tamen uerisimile non uidetur. Nisi fortè eam maioris Tiguri partem aliquis à Cæsare adiectam esse putet: qua iã noua ciuitas appellatur.

DE PRISCA TIGVRINAE

Vrbis Republica &

Magistratu.

QVO:

QUO NAM primitus usi sint magistratu, nescitur. Vbi uerò Romani fermè omnibus nationibus imperitabant, iudicem, siue præfectum Detium es loci in castro quodam constituerunt: ubi nunc area illa amœnissima in minore Tiguro uisitur. Qui sanè sub Diocletiano, & Maximiano Felicem, Regulam, ac Exuperantium ob Christianam religionem capitis affectis supplicio. Quod factum est post Christi natiuitatem intra ducentesimum, octogesimum quintum, & trecentimum annum. Romani itaq; undecim annis post Christum natum urbi Tigurinae per præfectum dominati sunt: ac dein eandem ob egregia sua facta libertate donauerunt, imperijq; sociam fecerunt, ita ut posthac ciues Tigurini aliquem ex sese eligerent procuratorem, qui rerum capitalium causis præseset. Vnde etiamnum imperio præfecti & nomen, & dignitas apud eos manet. Reliquis reipub. muneribus XII. uiri præerant: quorum alteri sex ex ordine equestri, alteri ex nobili, & antiqua familia creabantur. Quorum posterum non in commune reipub. sed quisq; sibi priuatim consuleret: non sine magno & urbis, & suo detrimento, partis, & factionibus studere cœperunt. In qua discordia prægrandes, ac munitæ illæ turrets hinc inde per urbem structæ feruntur. Quanquam alij putent eas ante urbem conditam esse structas, quum uidelicet hic locus paulatim inhabitari cœpisset. Sunt & alij, qui existimant illas à negotiatoribus esse structas, quando Itali merces suas per lacum Tigurinum huc portabant. Porrò quum XII. illi uiri optimates nullum finem tyrannidis & fastus sui facerent, tota ciuitatis multitudo contra eos conspirauit: eosq;

rationem

rationem facti, & infecti, accepti, ac expensi reddere com-
pulerūt. Quod quia illi (ut bonos uiros decebat) facere ne-
quibant: unusquisq; pro delicti modo in exilium relegatus
est. Nec inde (propter insidias, quas urbi cædibus, rapinis,
& latrocinijis struxerant) unquam in urbem recepti sunt.
Quo factum est, ut tota reipub. facies immutata sit. Quia
enim æisonparia ciuibus Tigurinis male cesserat, eam in
duo xparia p commutare placuit: quæ & hac nostra tem-
pestate conseruatur. Totam nanq; ciuitatem in duodecim
curias, seu tribus distinguebant, ac in communi symposi-
um, siue sodalitatem, quod constabulum uocant: ita ut sin-
gulæ Tribus binos Tribunos plebis, unū senatorē, & duo-
denos in maiorem senatum eligerent. Reliqui uerò ex con-
stabulo, & libera electione crearentur: ut in maiori senatu
ducenti essent, qui numerus diacosiorum adhuc manet.
Atque hæc reipub. mutatio facta est post CHRISTI
Natalem, Anno 1336.

QVIBVS DE CAVSIS TI-
gurini se Heluetico fœderi
iunxerint.

TIGVRINI etiam non nisi certis, & maximis
de causis Helueticæ ciuitati adiuncti sunt. Quum
enim Rodolphum Comitem ab Habsburg ob insi-
dias planè latronicas in uinculis aliquot annos haberent:
tota Alsatia nobilitas unà cum Basiliensibus, Argento-
ratensibus, Friburgensibus Brisgoicis, Brisfacensibus, Sea-
lestadiensibus, & Colmariensibus fautoribus, & auxilia-
ribus

bus copijs bellum eis indixit, multisq; incommodis affectis. Quod ubi Tigurinus pagus Carolo eius nominis quartus saepenumero essent conquesti, eiusq; opem frustra implorassent: sibi alijs modis consulere necessario coacti sunt. Cum enim uiderent urbem suam titulo tenus Romani imperij sociam esse, nec quicquam auxilij ab imperatore sperandū, alios sibi, & magis fidos socios Vrienses, Suiteros, Subsylvanos, ac Lucernanos, quærere uisum est. Qui (quoniam ipsis quoq; multum negocij præter meritum nobilitas facta cessabat, & Austriæ duci inprimis parum grati erant) gratanter eos in suum gregem receperunt: ac Heluetico foederi ita inaugurauerunt, ut Tigurinus pagus inter alios omnes primus esset & adhuc sit. Quod factum est post Domini incarnationem Anno 1351. Hactenus de primordijs, ac Reipub. statu in urbe. Consequens nunc est, ut & de præfecturis in agro Tigurino, & extra, item de terræ ambitu oppidorum, ac hominum frequentia dicam. Præter aliquot reipub. uicane administrationes, quorum administratores in urbe nihilominus resident, circiter septem in agro Præsides habent: utpote Chyburgensem, Gruningensem (sub quo & dulcissima patria mea Rhellica uilla ad caput Gryphilacus continetur, mille passus Germanicos ab urbe distans) Gryphilacensem, Aeglisouiensem, Andelfingensem, Regispergenssem, & Chnonouiensem. Communes cum alijs Heluetijs præfecturas has continent Tigurini, Thurgæanam, Badensem, Rheniuallensem, & Liberram prouinciã. Quæ sanè nobis eis alpeis sitæ sunt. Trans alpeis uerò in Gallia Togata simul cū alijs foederatis per uices præsidem mittunt Luganensibus, seu Lucigaunensibus

sibus, Locarnensibus, Madiuallensibus, ac Mendisfinis
 quibus (dum hæc scriberem) D. Ioannes Aescherus à Ti-
 gurinis præfectus erat. Terra, ac ditio eorundem æquæ la-
 ta propemodum ac longa est. Secundum longitudinis nan-
 que & latitudinis dimensionem, plus minus quinque Helue-
 tica, hoc est bene longa milliaria patet: & in orbem ita po-
 sita est, ut si quando exercitus conscribendus sit, uno die o-
 mnes conscripti milites in metropolim conuenire queant,
 quod Tigurum est. Præter quod duo municipia Vitudun-
 rum, Steiniam trans Rhenum, ac quinque oppida minora
 Eglisouiam, Bulachium, Regisbergam, Gryphilacum, ac
 Gruningam complectitur. Porro in militum delectu habē-
 do cum decem hominū millibus suis finibus exire possunt:
 & nihilominus domi iustam militum manum relinquere,
 quæ hostium irruptionem ac uim ab iisdem finibus propu-
 sare par sit. Atque hæc amplitudo Tigurini agri hodie est.
 Cæterum urbem, ac eius ditionem olim ampliorem fuisse:
 partim inditijs minimè uulgaribus, partim literis demon-
 strari potest liquidò. Illius namque pomeria latiora fuisse,
 mœniorum ruina, quæ ab inferiori urbis parte usque ad ca-
 stellum quoddam Limago conterminum (quod circiter du-
 os bombardici lapidis iactus, ab eadem nunc distat) & fos-
 sæ oppidanæ uestigia arguunt. Quanta uerò huius latitu-
 do fuerit, tabulæ Germanicæ cænobij Abbatisani in
 minore Tiguro in hæc declarant uerba: si
 quis forsan fidem meam in interpre-
 tando requirat.

IN LIB. I. DE BEL. GAL.
DIS IST EIN COPI, VVIE VERR
die muntz Vnsers Gotzhus zum Frouuen-
munster gan sol.

ES ist zeuwissen, das unser muntz zu Zurich gan sol
in allem Zurichgeuu uff, durch Glarus, fur VVallstat
uff, untz an den grunen hag. Auch sol sy gan durch all
uualstet uff, untz an den Gothart. Aber durch als Aers-
geuu, untz an die uuaggenden studen. Aber nidsich ab,
untz an den Hauuenstein, und durch als Thurgeuu untz
an die Murggen, da zuuischen sol kein eigen muntz sin
dan allein Zofingen in der ringmur, und auch nit furbas.
Quod Latine ita reddidi:

IN HOC EXEMPLARI CON-
tinetur, quousq; monasterij nostri Abba-
tissani moneta accipienda sit.

NOTVM sit monetam nostram Thuregianam in to-
to agro Zurichgauensi, per Glaronam, ultra Vualstadi-
um, usq; ad sepem uirescentem accipi debere. Adhac per
omneis syluestreis uicos, usq; ad Gothardi montem. Per
totam quoq; Argaudiam, usq; ad uirgultum nutans. Deor-
sum dein usq; ad excisam Iurasci rupem. Per totam deniq;
Thurgaudiam, usq; ad Murgan fluuium: interea loci nul-
la propria moneta esto, nisi intra Zofingæ mœnia, nec etiã
ultra. Hactenus Tabulæ. Vnde (ut hoc ceu auctarij loco
subdamus) certius iam constare potest id, quod supra ad-
struximus, Tigurinum pagum in Zyrichino tractu iam or-
lem fuisse: præsertim quum tam augusta eius ditio, etiam
deletis præscis illis Heluctijs Gallis, sub Francorum regia-
bus

bus fuerit. Neq̄ uero huic sententiæ nostræ quicquàm obstat, quod incōparabilis uir D. Beatus Rhenanus Thuregum à Thuro fluuio denominatum, ac ex diplomate basilicæ Tigurinæ probat, idem à rege Ludouico orientalis Frantiæ, pago Durgauenſi aſcriptum. Non enim negauērim fieri potuiſſe, ut Allemanni maiores noſtri pagum Tigurinum à Dura fluuio (penes quem conſederūt) Durich aut Durdorff, quaſi Tigurich, aut Tigurdorff appellauerint: & poſteri ex ſimpla litera D, duplam Z fecerint, hoc eſt pro Durich, Zurich pronunciauerint. Interim tamen ratio mea ſibi adhuc pulchre conſtat, quod Tigurinus pagus ibi olim fuerit ubi nunc Zyrichina regio eſt. Ex ſuperioribus namq̄ Ludouici Pij, & Caroli Craſſi inſtrumentis (quorum alterum antiquiſſimum, alterum recentiſſimum) ac ex eo quod Rhenanus (uti ego manuſcriptum uidi) adducit, apparet: Tigurinum pagum ab Allemannis nunc pagum Zyrichgauriū, nunc Durgaurium appellatum. Idēq̄ ex eo nimirum prouenit, quod Tigurinus pagus ſub Francorum regibus, & Abbatiffæ monarchiæ Durgauriam quoq̄ cōplecteretur. Siquidem modò allegatum diploma Germanicum docet, monetam Duregienſem per totam Durgauriam uſq̄ ad Murgam fluuiolum acceptam: qui Prouuenfeldiam præterlabens Duram illabitur. Huc accedit quod in alio eiſdem monaſterij Abbatiffani diplomate Ludouici regis (qui Caroli nepos ex ſilio Ludouico fuit) Chama etiam Curtis ipſius in ducatu Allemannico, in pago Durgauenſi ſita appellatur: id quod factum eſt anno 26. regni Ludouici ſereniſſimi regis in Frantia orientali, indiſtione 6. in uilla Francho-

d nofurt,

nosurt, in palatio regio. Haftenus diploma. Vnde patet,
 Duregum tunc temporis Durgauia angulum, seu extre-
 mitatem non fuisse: sed multo longius protentam, nimirū
 usq; ad Argauiam. Etenim illud plusquam ad duos lapi-
 des à Chama distat: qui haud in elegans, nec ignobilis
 etiamnum uicus trans Tuginum lacum è regione Tugij
 (qui iam unus ex 13. Heluetiorum pagis recensetur) situs
 est. Tantū de coronide ista. Porro ne quis miretur, quo pa-
 tto limites agri Tigurini antiquitus usq; ad S. Gothardi
 montē pertigerint, & cur Abbatissa monetam Duregi-
 ensem suam uocet: sciat Vriensium uicum primarium no-
 mine Altorff, monasterio Abbatissano mancipatum fuis-
 se, & intra plus minus ducētos annos magnis impensis ma-
 numissum. Deinde quod Abbatissa numisma sui imaginē
 gestans percusserit: unde & ex rei argumento Angster
 κατὰ ὄψιν, quasi Anglister uocatur. Germani enim
 faciem antlit, seu anglit uocitant. Quo fit, ut etiamnū nu-
 mulus duobus obolis ualens, ubiq; fermē in Heluetijs Ang-
 ster uocetur: quem alij Teutones pfennig nuncupant. Atq;
 ita sanē cum Tiguri, tum Bernæ, adde etiam Salodorum,
 dicitur: etiamsi illud monarchia Abbatissana abrogata,
 non amplius Abbatissæ faciem, sed urbis scutum numis-
 suis imprimat: & hæc nullos prorsus cudant, sed duos ob-
 los Angsterum nominent. Non tamen ignoro esse quosdā
 non à facie, sed ab Augusta Rauracorū appellari: eo quod
 Heluetiorum uulgus Augster pronuntient, non Angster.
 At illorum ratio duplici argumento dilui potest. Vno,
 quod illud pleraq; alia uitiose enuntiet: ideoq; illius enun-
 tiationem non esse oraculum Delphicum. Altero quod Al-
 lemanni

temanni, qui numero Augustæ Rauracorum, ac in eius circuitu habitant, numum non Angsterum, sed Rabbium, seu Coruum uocitant. Vnde nec uero simile est numum nostratem ab Augusta potius, quàm facie Abbatisana nomen sortitum propter rusticanam quorundam pronuntiationem. Nam urbani non Augster, sed Angster & pronuntiant, & scribunt. E contra etymologia nostra non uulgè nostratis pronuntiatione, sed cum ueterum, tum recentiorum (qui monetam cudunt) ratione fulta est. Siquidem Athenienses à noctuæ & bouis simula: bro, & Romani à bigis sua numismata noctuas, boues, & bigatos. Bernates ab ursi, Friburgenses Brisgoici à corui simbolo numos suos ursos, & coruos dicunt. Quos deinde nō solum alij Heluetij, uerum etiam exteræ nationes imitatæ, in eiusdem ualoris numismate percutiendo batios, seu corrupte Batzios, & Coruos nuncupant: tamen si haud pari signo signata sint numismata. Qui sanè mos, & hæc nostra declaratiuncula (nisi quæ in uariâ amabilis insaniæ me totū dementauit) superiores tabulas magis & ratas, & dilucidas fecerunt. Sed tēpus iam est, ut à digressionē longiuscula ad institutum nostrum redeamus. Tantum de externa rep. & iurisdictione: par est iam ut & de interna, seu ecclesiastica aliquid dicamus.

DE DVOBVS MONASTERIIS

Tigurinæ Urbis.

DE ætate, ac fundatione Abbatie, seu minoris monasterij in minore Tiguro præter tabulas duorum principis

principum ex regia prosapia ortorum nihil fide dignum habetur, quæ sic habent:

Ego Vuighardus, & frater meus Rupertus omnia bona, quæ nobis paterna hereditate obuenerat, reliquimus. Frater autem meus suam partem istis conditionibus regi tradidit ut in arce Turicino (ita enim minus Tigurum, quod ante maius structum est, tunc temporis uocabatur) templum edificaret: atque in eo pietatis officia in perpetuum institueret. Quum uero Carolus Magnus post Christum natum 801. Imperator Romanorum electus, & à papa Leone tertio coronatus, ac confirmatus esset, quodam tempore Tigurum uenit: ubi in maiori monasterio septemdecim presbyteros reperit, quos hac lege confirmauit, ut ex decimis quidem, ac uillis parochiæ annexis, uiscerarent: atque uicissim ut non tantum ipsi, uerumetiam eorum posteri Deo seruirent, omnibusque ad parochiam istam pertinentibus siue in montibus, siue uallibus habitantibus religionis Christianæ officia (sicuti moris est) perpetuo præstaret. Actum Thuregi, 9 anno Cæsareatus Caroli: Anno autem Domini 811.

DE MAIORI MONASTERIO, ET
 Canonorum collegio seorsim cum
 pius, tum clarius.

IN uetustis maioris monasterij literis antiquius nihil inuenitur, quàm quod ante collegij institutionem ac instaurationem à Carolo factam, ibidem ingens parochia fuerit: cuius ministri ex decimis uixerint. Posteaquã
 enis

enim Carolus eò peruenit, XVII. presbyteros inibi re-
perit: inter quos senior Leidrachus, & secundus ab eo, De-
canus uocabatur. Idem deinceps Carolus Theodori epi-
scopi Constantiensis opera, præposituram isthic instituit,
& uiginti quatur uiros ordinauit, qui in posterum sub ca-
nonicorum regula uiuerent: populisq; in montibus, & uala-
libus habitantibus, ibidem Catholicæ fidei, ac Christiani-
tatis ministerium omni tempore querere, ac habere iussit:
atq; Deo, sanctisq; martiribus Felici ac Regulæ seruiens
do permanere. Quam ob causam multis reditibus colle-
giū donabat: qui in eiusdem collegij instrumentis annotati
sunt. Adhæc eiusmodi ordinem inter 24 illos uiros insti-
tuebat, ut octo seniores, octo diaconi, & octo subdiaconi,
essent, quiq; ad pietatis munia obeunda educarēt. Atq; hī
omnes literis, orationi, laudibus diuinis, & gratiarum acti-
onibus intenti erant: aliosq; docebant, & Christum prædi-
cabant. Idq; uel hinc probari potest, quod Bertoldi Ducis
à Zeringen (qui se imperialis arcis apud Tigurinos comū
tem profitebatur) temporibus, omnes Canonici ad prædi-
candum Dei uerbū obstricti erant. Quandoquidem ciues
Tigurini eidem supplicauerunt aliquando, ut Canonici
ediceret, quo unus ex eis parochum ageret. Quod & im-
petrauerūt. In huius nanq; rei testimonium prædicti Du-
cis Bertoldi instrumentum etiannum in Canonicorū col-
legio extat. Præterea dum prima sæpe iam dicti maioris
monasterij fundamenta iacerentur, Carolus Magnus sua
manu primum saxum in fundamēto posuisse fertur. Quod
si ita est, ab anno 1539 nunc curente, anni septingenti, uie-
ginti septem à iactis monasterij istius fundamentis elapsi
d i sunt

sunt. Hæc de prisco ecclesiæ Tigurinæ riuu, & statu non equidem contemnendo. Verumenimvero sicuti à prauissima nostra natura cõparatum est, ut bona instituta in mala conuertamus: ita & in hoc factum est. Posteriores nanq; Canonici nomine, & re ipsa irregulares, Canoni suo pristino uale dicentes: nouũ socordiæ, ac luxui suo magis idoneum commenti sunt. Nam pro literarũ studio, puris precibus, & cõcionibus ad populum habendis, in templo psalmos demurmurare, missare & boare cœperunt, & postea alea, uenationi, aucupio, comessationibus, ac scortis dediti fuerunt. Quæ intemperies, ac pestis quum non tantum hic uerumetiam alibi aliquot centum annos in Christi ecclesiâ grassata esset: Dominus Deus tandem ob electos suos, uices nostras miseratus, uerum ecclesiæ ministerium in sucati locum restituit. Quod hic sanè anno à Christo nato 1519. restaurari cœptum est. Huldricus nanq; Zuinglius nunquam moriturum gentis suæ decus, primus huius urbis in restauratione Euangelij antistes, & totius Helueticæ ciuitatis propheta à Domino Deo missus, Euangelium Matthæi eodem anno ordine, & non truncatim (ut ante hæc mos fuit) pro suggesto enarrare cœpit. Quo circiter quadriennium fideliter, ac Christianè enarrato factum est tandem, ut senatus, populiq; Tigurini decreto, Dei, & Diuorum statuæ, ac imagines unã cum missa, papisticis abominationibus, ac cerimonijs omnibus è medio sublata sint: & literarum studia, contiones, cænæ Dominicæ usus germanus, & apostolicus, in earũ locum successerint. Quæ omnia eo prorsus modo se habent, quo Zuinglius insituit: ac in epistola quadam adnotationibus

in Genesim præfixa descripsit: alijsq; æditis libris, ecclesiæ huius cõditio, ritus, ac ceremoniæ depinguntur. Nisi quod interim pluribus sacerdotibus, & monachis uita functis, plures etiam pueri, & adolescentes in literarum studio fouentur. Nam quum & ecclesiæ, & reip. præsidēs considerarent, sibi præter diaconos plus quàm centum parochis opus esse in sua ditione: (ueluti circumspēctos, & Christianos patriæ parenteīs decet) curant ut iuuenes senioribus, & uiui in bonis literis, ac pietate exercitati mortuis, in Euangelij ministerio subrogari queant. In quē usq; præterito anno 1538. præter multos stipendiarios collegij maioris in minore quoq; monasterio, & nobiliū quondā Nonnarum collegio circiter octodecim alere cœperunt. Quibus me pædagogum præfecerunt, ut & bonas literas, & pietatem eos pro uirili mea doceam, ac magna uigilantia obseruem. Reliqua uero cœnobia, ut Dominicanorum, Franciscanorum, & Augustinensium in ptochodochia, infirmorum, & aliorum pauperū usus conuersa sunt. Neq; uero est, quod inter res ecclesiasticas, ecclesiæ præsidēs hic multis cõmemorem, quando pleriq; omnes orbi notiores sint, quam ut eorū eruditio, ac dexteritas à me prædicetur. Quis enim quæso eruditorum est in toto Christianorū orbe, qui tres Tigurinae ecclesiæ parochos D. Heinrichū Bullingerum (qui Zuinglianae curæ successit) Leonem, & Megandrum Dominos, ac patronos meos ex omnigenis scriptis suis ignoret? Cuiam uenerandus ille pater, Conradus Pellicanus, ac Theodorus Bibliander præceptores mei in literis arcanis obseruādi, lucubrationibus suis in lucem editis ignoti fuerint: nemini. Proinde quem ad

modum Sallustio de Carthagine, ita & mihi de illis silendum potius quàm pauca dicenda sunt. Sed heus tu diceret aliquis, adeò ne instituti tui oblitus es Rbelicane, ut annotationes professus, historiam aut encomiũ scribere inci-pias, & à *pos diouu* & tractes? bona uerba quæso. Non enim aut in patriam meã amor, aut styli ardor me ita transuersum rapuit: quin propositi mei pulchrè meminero. Quũ nanq; in quæstionem uentum sit, ubi nam Tigurinus pagus (cuius Cæsar meminit) in Heluetijs situs fuerit, ac ego Zurichinum tractum fuisse contendam: pluribus id coniecturis, argumentis, & circumstantijs rei indicandũ fuit. Proinde candidus, ac æquus lector ueniam mihi dabit, si annotandi limites egressus, cõmentaria scribere cœpi. Siquidem (ni fallor) iam ex nominis argumento, ueterũ annalibus, loci situ, ac diuisionis latitudine cõstat: hunc eundem Zurichinorum tractum Iulij Cæsaris tempestate pagum Tigurinum appellatum esse. Hoc igitur quum pro nostra uirili epichirematis quàm plurimis ostenderimus: par est iam, ut post prælõgam digressionem ad institutum reuertamur. Sic ergo sequitur in Cæsare: Nam omnis ciuitas Heluetia in quatuor pagos diuisa est. De ueterũ, ac recentiorum pagis infra commodior differendi locus dabitur, ubi ad pagi *Urbigenus* mentionem Cæsar uenit.

Hic pagus unus quum domo exisset, patrum nostrorum memoria L. Cassium consulem interfecit. L. Florus lib. 5. epitomes Liuianæ historiæ refert, L. Cassium Ro. consulem à Tigurino pago (qui tum ab Heluetiorum ciuitate forte fortuna secesserat) in Allobrogum finibus cum exercitu cæsum esse. Atq; milites, qui ex ea clade superfuerant, obsidia

obsidibus datis, dimidia rerum omnium parte, ut incolumes
 dimitterententur, cum hostibus pactos esse. Hæc ille. Cæ-
 terum Paulus Orosius lib. 5. cap. 17. historiam paulò ali-
 ter commemorat, ubi ita scriptum reliquit. Iugurthinè
 belli temporibus L. Cassius consul in Gallia Tigrinos
 usq; ad Oceanum persecutus, rursusq; ab iisdem insidijs
 circumuētus, occisus est. L. quoq; Piso uir consularis, Le-
 gatus Cassij cōsulis interfectus. C. Publius alter Legatus
 ne residua exercitus portio, quæ in castra confugerat de-
 beretur: obsides, & dimidiam partem rerum omnium Tigu-
 rinis turpissimo fœdere dedit: qui Romã reuersus à Cælio
 Tribuno plebis die dicta, eo quòd Tigrinis obsides dede-
 rat in exilium profugit. Hactenus & Orosij uerba recen-
 suimus. Porrò quid sit sub iugum mittere, cum Sextus pom-
 peius Festus hisce uerbis declarat: Iugum, sub quo uicti tran-
 sibant, hoc modo fiebat, fixis duabus hastis super eas liga-
 batur tertia, sub ijs uictos discinctos transire cogebant: tū
 ex 9. Lini lib. ab urbe condita statim ab initio discere li-
 cet. Istic nanq; describit quo nam pacto Romani à Sam-
 nitibus ad furcas Candinæ singulis cum uestimentis, ac
 inermes sub iugum missi sint. Hanc ignominie notatione
 nostri sæculi homines Germani, aliter & instituunt, & uo-
 cant. Non enim sub iugum mittunt, sed singulos uictos, sin-
 gulis uestimentis inermes, & candido baculo in manus
 tradito dimittunt: ideoq; uocant an den stab uffnemen,
 hoc est ad bacillum recipere. Postremo cum in eadem pe-
 ricopa inquit, quæ pars ciuitatis Heluetiæ insignem ca-
 lamitatem populo Romano intulerat, ea princeps pœnas
 persoluit: duo notanda sunt. Vnum, quòd partem Helue-
 tia ciuis

tiæ ciuitatis id uocat, quod paulò ante pagū Tigurinum appellauerat. Vnde colligimus Heluciorum pagos resilius partes, quàm Canthones uocari. Alterum, partis orationis enallagen in uoce princeps, esse: q. d. præcipue pœnas persoluit, uel (ut uulgo loquuntur) principaliter. Quod eius soceri L. Pisonis auum, L. Pisonem legatū.) Suetonius in Iulio tradit, L. Pisonis (qui ei in consulatu successurus erat) filiam à Cæsare sub idem tempus in uxorem ductam esse, & Iuliam Cn. Pompeio collocatam: repudia to priore sponso Seruilio Cepione, cuius uel præcipua opera paulò ante Bibulum impugnauerat. Caterum imperatoris, aut ducis alicuius legatus is apud præcos Romanos erat, qui Ammiani Marcellini temporibus Comes dicebatur: & nostra ætate ab Italis, Gallis, & Germanis locū tenens, lieutenantier, & corruptè lutiner uocatur. Plurimæ enim militaria nomina apud nos Italica, & Gallica sunt, ut est Ierman, quasi Iarma, hoc est classicum, seu ad arma: & furier corrupte pro currier, aut Curier à currendo haud dubie, seu curando: quod scilicet is, qui isthoc officio fungitur, exercitum præcurrat, & singulis legionibus, ac cohortibus de hospitio, & uictu prospiciat. Quod Heliodorus, quod Ambarros, quod Allobroges uexa.) De his paulo superius egit Cæsar, & nos inibi ea, quæ potuimus super iisdem annotauimus. Consueffe enim Deos immortales.) Sic & Homericus Agamemnon in iad & Menelaum fratrem suum à Pandaro contra fœdus iaculo ictum consolatur, dicens:

εἰ πάρος ἤδ' ἔτι καὶ ἀντίκ' ὄνυμπος εὐκ' ἰτίλιαιρ,
ἢ κατ' ἑὴν ὄψιν τελευτῶ: σὺν τῷ μεγάλῳ ἄπισταιρ

Εὐν ὁφείσιν κερδαῖσι, γυναιξί τε, καὶ ταῖς αἰσῖ

Quos uersus nos utcumq̄ ita Latinos fecimus:

Longanimis quamuis sit Iupiter, attamen istos

Postea multabit magno cum scenore Troas:

Vt simul & uetuli, iuuenes periuria soluant.

In quam sententiam & Valerius Maximus lib. .1. cap. 2.

scribit, quando ait: Dionysium patrem truculentissimum

Syracusanorum tyrannum sacrilegij sui pœnas demum

in filio suo dedisse: propterea quod is regno exactus, Co-

rinthi præ egestate ludum aperire coactus sit. Lento enim

inquit, gradu ad uindictam sui diuina procedit ira: tardi-

tatemq̄ suppliij grauitate compensat. Alieno loco.)

Id est, iniquo. Quo prælio sublatis, hoc est, elati, ac

insolentiores facti sunt Heluetij.

Cæsar Heduos frumentum flagitare.) scilicet, cœ-

pit, ut Priscianus exponit: uel flagitare pro flagitabat. Id

quod Latini historici à Græcis mutuati sunt. Sicuti &

illam superiorem flagitare Heduos frumentum, pro ab-

Heduis. Græci nanq̄ dicunt, ἀποδυναίω βιβλίον, id est,

postulo te librum pro abs te.

In his Diuitiaco, & Lisco, qui summo magistratu

præerāt.) Diuitiaco: & Lisco suple cōuocatis. Porrò au-

tem de summo Heduorū magistratu, quem Vergobretum

uocabant, ipse Cæsar infra lib. 7. de bello Gallico hæc ad-

dit: primum quod duos ex una familia creare non liceret.

Deinde quod iisdem magistratibus, Heduorum finibus

exire fas non esset. Gallorum quàm Ro-

manorum imperia præferre. Quædam exemplaria per-

ferre legunt, quæ si sequaris, se malle, subaudiendum est.

Sim

Sin uero præferre legas, sensus est, factiosos illos Heduos Gallorū imperia Ro. imperijs anteferre: hoc est malle illis quàm his parere. Heduis libertatem sint erepturi.) Quæ Heduorum libertas, ac prærogatiua præ alijs Gal-
 lis fuerit, cum ex sequentibus huius libri dictis (ubi Cæsar in Oratione ad Ariouistū, eos à senatu Romano fratres, & consanguineos appellatos dicit) tum ex undecimo histori-
 arum libro Cornelij Taciti patet, ubi sic ait: Primi He-
 dui senatorū in urbe ius adepti sunt, datum id fœderi an-
 tiquo, & quia soli Gallorum, fraternitatis nomen cum po-
 pulo Romano usurpant. Quibus M. Cicero lib. 1. ad Atti-
 cū in epistola, quæ incipit, Non modo, &c. hisce uerbis as-
 sentitur: Nam Hedui fratres nostri pugnant. Cupidū
 nouarum rerum, &c.) Hic locus planè Rhetoricus est.
 Quemadmodum enim rhetores docent inuentionem ad
 coniecturalem cōstitutionem accommodare, ut primum ana-
 lecta hominis uita cōsideretur, deinde spes commodorū,
 possibilitas aut impossibilitas: ita Cæsar hoc loco rem con-
 siderat, quum Dumnorix regni affectati, ac proditiōis
 reus describitur. De quo uide 2. lib. Ci. ad Herennium sta-
 tim ab initio. Largiter, id est, multum posse. Quisq; in
 exercitu L. Syllæ, & postea.) De his omnibus uideto Apa-
 pianum lib. 1. bellorum ciuiliū, & in Parthico. Deniq;
 Plutarchum in Sylla, & Crasso. Considius equo admis-
 so. i. concitato. Quod à Bibracte oppido Heduorum.)
 Volaterranus li. 3. Geographiæ ait, Bibracte oppidū pro-
 pe ciuitatem Heduesem ad exiguum uicium redactū esse.
 Ea res per fugitiuos L. Aemylij decurio.) Decuria
 (Aulo Gellio lib. 18. c. 7. attestante) tria denotat locum,
 ius,

ius, & homines. Vnde Decurio denominatiuum deriuatur. De quo Vegetius lib. 2. de re militari, cap. 19. sic scribit. Quemadmodum, inquit, centuria, & manipulus peditum uocatur: ita inter equites turma. Et habet una turma equites 32, & qui huic præest decurio appellatur.

Phalange facta.) Q. Curtius lib. 3. de Alexandri Magni gestis, phalangem, inquit, Macedones uocant peditum stabile agmen: ita ut uir uiro, & armis arma conferta sint. Vegetius uero lib. 2. de re militari cap. 2. non tantum Macedones, uerum etiam Græcos, & Dardanos phalangibus usos esse testatur: & in una phalange octo armatorum millia censa esse. Quo autem pacto Germanorum istorum phalanx instituta fuerit ex Orosij libro patet, ubi in hæc uerba scribit: Pugna maxime grauis ex phalange Germanorum fuit, quam coacto in unum agmine, scutisq; supra capita contextis, ad irrumpendam Romanorū aciem tutū undiq; præstruxerant. Sed postquam aliqui Ro. militum agilitate, audaciaq; insignes supra obductam salière testudinem, scutisq; singillatim, uelut squamis reuulsis de super nudos depræhensorū, detectorumq; humeros perfoderunt, territi hostes nouo mortis periculo, terribilem dissoluere compagem. Scutis uno ictu pilorum transfixis, &c.) Idem Vegetius eodem in lib. ca. 15. Bina, inquit, sunt missilia, unum maius ferro triangulo, untiarum nouem, hastili pedum quinque, & semis: quod pilum uocabant, nunc spiculum dicitur. Prima, ac secunda acies.) Supra meminit Caesar se triplicem aciem in colle instruxisse. Quod pro uallo carros, id est carris, ac rotis ualli uice utterentur Germanice sy machtend ein Wuagenburg. Cum ab hora
septima

septima diei.) Sabellicus à tertia diei hora legit. Quam
lectionem si sequimur, apparet pugnam istam nouem solis
das horas durasse. Nam Cæsar ipse subiūgit in multā usq̃
noctem ad impedimenta pugnatum esse. Etenim solaria
apud antiquos (testāte Cælio Lect. an. li. 7. ca. 9. (in horas
tam diei, quam noctis temporales, seu naturales, non æquē
noctiales, seu horologicas diuisa erant: ita ut singuli dies,
noctesq̃ horis continerentur duodecim. Mazaras, ac
tragulas subiiciebant.) Quid Mazara sit me ignorare fa
teor, quia nusquam apud ullum Grammaticum ea uox ex
plicatur, nec apud Vegetium, aut alios bellicæ rei descrip
tores inuenitur. Nisi fortè pro mazaras materes, seu ma
teras legendum est. Siquidē materis authore Sifenna lon
gius telum est quam lancea. Gallia (inquit) materibus, sæ
ui lanceis configunt. Idem alij materibus, aut lanceis me
diam perturbant aciem. Hæc ille. Vnde, ac ex rei circum
stantijs, genus teli fuisse apparet. Statim enim subiungit
Cæsar tragulas. Quæ uox Festo expositore teli genus est,
sic dicta, quod scuto infixæ trahatur. Nonius autem Mar
cellus tragulam hastam esse dicit, ac suam sententiã Sal
lustij autoritate fulcit: qui in historiarum lib. 3. sic ait. Au
uidissimis, atq̃ promptis ducibus, ut Metellus ictu tragua
læ sauciaretur. Postremo & Varronis testimonio in Me
leagris comprobatur, ubi sic inquit: Aut ille ceruū, qui uolū
bile currens, sparo secutus, tragulæue traicit. Hæc illi.
Vnde nimirum paroemia nata est, tragulam inijcere, pro
eo quod est dolum struere, ein lotterfallen machen.

Ex eo prælio circiter hominum millia centum trigina
(superfuerunt.) Eutropius lib. 6. tradit Heluetijs, ac eos

ANNOTATIONES.

rum socijs ceterum 47 millia in pralio isto interempta esse. Strabo autem circiter quadringenta millia interisse, & octo millia hominum euasisse. Plutarchus uero centum hominum millia pralio superfuisse ait: quos Caesar desertis ipsorum sedibus restituerit. In fines Lingonum die quarto peruenerunt.) Strabo lib. 4. supra Heluetios, inquit, & Sequanos, Hedui, & Lingones in occasum uergentes habitant. Marlianus ait, Lingones inter Celtas populi finitimi sunt Heduis, Sequanis, ac Tullisibus, qui dicebantur Leuci. Nomen adhuc retinent, ciuitas est episcopalis in prouincia Lugdunensi, & Francorum regnosa, & Langies nunc ab indigenis uocatur. Cuius sententiae Iucundus accedit, nisi quod Langres mendose dubio procul pro Langies scriptum est in eius elencho. Volaterranus lib. 3. Geographiae Langones antiquitus uocatos esse affirmat, unica litera immutata: ac eorundem oppidum Adunantum esse. Quos omnes à uero non aberrare, tertia Europae pictura apud Ptolomeum comprobat. Qui Verbigenum appellatur.) Ex superiori Caesaris descriptione satis constat, quatuor priscæ Heluetiae ciuitatis pagos fuisse, quorum duos tantum ipse per occasionem recenset, Tigurinum, ac Verbigenum, siue Vrbigenum, ut quaedam exemplaria legunt. De prioris tractu quid sentiamus ad longum diximus: par est ut & de posteriore quippiam dicamus. Tschudus proconsul noster, Verbigenum pagum in Argoiano tractu fuisse putat: mirum ni Clareani præceptoris, & affinis sui uestigijs insistsens. Is nanq; quartum Heluetiorum pagum ad Arulam suam fuisse opinatur. Rhenanus autem lib. 3. rerum Germanicarum de eo sic scripsit

tum reliquit. Dubium est apud eruditos quisnam iste *Verbigenus* pagus, aut ubi fuerit. Dicam coniecturam meam. Suspicor scribendum *Vrbienus*, ad uernaculam fortassis ueterum *Heluetiorū* linguam: alioquin mallet *Vrbinus*. Est autem *Vrba* antiquissimum oppidum *Heluetiorum*, in illa, ceu posterior ætas uocare cæpit, cisiurana *Burgundia*: non minus uetustatis præferens ruinis ædificiorum, quàm ipsum *Auenticum*. Agnoscit hodie ciuitatem *Bernensem*, ac *Friburgensem*. Inter *Lausinum lacum*, hoc est *Lemanum*, & *Arioricam* *Antonino* ponitur. Hæc illi. Quæ si diligenti expèdamus *trutina*, huius, quæ illius sententia uero similior, ac probabilior (cum uenia procōsulis *conterranei* mei dictum uolo) est. Illius nanq̄ opinio nulla alia ratione nititur, q̄ quod pagi à fluminibus eos perlabentibus nomina sortiti sint. Nisi forte putet uocabulum *Germanicū* *Aergouu* (quod tamen ab *Arula*, & terra dea nominatum est, quasi dicas *Arogæa*) aliquid cognationis cum *Verbigeno* habere. At huius sententia duabus haud elumbibus coniecturis fulta est: primum quod uox *Vrbigenus* cum *Vrba* (sic enim *Antoninus* in itinera suo, & *Regino Abbas Prumiensis* eam uocāt) magnā affinitatē habet. Deinde quod non tantum *Rhenanus*, uerum etiam *Holhardus Vrbæ* natus, atq̄ inibi cōcionatorem sacrum agens retulit, dum *Bernæ* hosce *Cæsaris* commentarios publice enarrarem: præter alia antiqua rudera, & numismata, turrim miræ uetustatis isthic esse. Huc etiā facit diploma quoddam epistolare *Lotharij* gloriosissimi regis, in quo *Alsatia Elisacësis* pagus appellatur. Illud nanq̄ *Vrba* in uilla regia factū esse scribitur u. Cal. Februarias Anno

Anno Christo propicio, eiusdē regis 14. indictione 2. Quæ omnia uetustatem ac ingentem loci celebritatē arguunt. Quid quod & Verba ad fluuiū Teillū sita est, qui in lacū Ebrodunensem, seu Iurdunensem ingreditur? Vnde nec illi ob fluminis inopiā pagi nomē abrogare quisquam potest. Cæterum quinam alij duo pagi, & ubinam siti fuerint, commemorare mihi superuacaneū esse uidetur. Quū enim nullus ueterum (qui saltem extāt) authorum de illis quidquam literis mandauerit, & tanta annorum series multa in locis, ac eorum incolis uariauerit: frustra solis cōiecturis res tentatur. Quid nanq̄, Deus bone, cōiectando in his duobus pagis nomine carentibus effecerimus, quando inter eruditissimos quosq̄ de alijs nomen suum ad huc retinentibus nondum conuenerit? Si enim cōiecturalibus argumentis agere uellem, nec mihi coniecturæ deessent: quibus probabile redderem, Auenticensem quoq̄ agrum fuisse unum ex Helueticis pagis. Etenim quando Auenticum à Cornelio Tacito gentis totius caput dicitur: probabilius est id pago nomen dedisse, quàm quod alijs subiectum fuerit. Turpe nanq̄ toti Helueticæ ciuitati fuisset: si metropolis alijs oppidis & pagis subdita fuisset, & non principē locum in hac quoq̄ parte habuisset. At nihil de hac re affirmauerim, nec temerè in cuiusquā uerba magistri in istiusmodi, & alijs negotijs iurauerim: interim tamen per me licet ut suo quisq̄ sensu abundet. Tantū de ueterum Helueticorum pagis. Quia uero Volaterranus, & Sabellicus perperam de recentiorum Helueticorum pagis scribunt, & multos externos secum in errorem ducunt: appendicis, & coronidis uice illorum nomenclaturam ordi-

dine subijciam. Nam si quis plura de maiorum nostrorum
 fœdere, & primordijs scire cupit Glareani descriptionē,
 & Myconij præceptoris mei plurimum obseruandi super
 eandem commentariolum uideat.

TREDECIM ERGO HELVETICO-
 rum pagorum nomina, & ordo sic habet, Tigurum seu
 Thuregum, Berna, Lucerna, Vria, Suitia, Subsiliuania,
 Tugium, Glarona, Basilea, Friburgum in Nuich-
 thonibus, Salodorum, Scheffhusia, & Ab-
 batis cella. His fœdere iuncti sunt
 Sangalenses, Lepontij, Val-
 lesiani, Milhusiani, Biel-
 nenses, & Rotun-
 uillani.

NE propter bonitatem agrorum Germani, qui
 trans Rhenum incolunt.) Glareanus in primi
 pagi Heluetici descriptione, putat Durgeum a-
 grum hic à Cæsare signari. At D. Os. Myconius illius &
 diacris, ac Venerandus mihi præceptor isthic admonet,
 eum postea diuersam coniecturam attulisse: nempe Auens-
 ticensem, & Muretanum agrum rectius hic intelligi. Id
 quod & mihi uero similius apparet, Tametsi enim Dura-
 gæus ager uber sit, tamen Auenticus & Muretanus mul-
 to uberior est. Etenim præter frumenti, pascuorum, & syl-
 uarū copiam: uina illa nobilissima (quæ illuc etiā in Sue-
 uos transportantur) non procul ab eo tractu proueniunt
 quæ à lacus ripa Ripensia uocantur. Præterea Mureum
 uersus

uersus lacus (quem quidam olim ad Auētiici usq; moenia
 pertigisse autumant) piscosissimus est, qui etiamnū & Fri-
 burgensibus, & Bernatibus satis piscium suppeditat,
 præterea tantus fructuum prouentus in prædicto agro
 est: ut incolæ per totum autumnum, ac hyemem, poma, py-
 ra, ac nuces Friburgum, ac Bernam uectent. Quæ omnia
 Germanos terram steriliorem incolentes facile ad occu-
 pandum ea loca pellexissent: præsertim si ea cultoribus ua-
 cua intellexissent. Quàm enim auidi fertilioris soli & ma-
 iores, & minores Germani sint, Belgarū, Ariouisti, Bur-
 gundionum, Nuihtonum, & Francorū irruptio in Gal-
 lias docet. Nam omnes hi (præter unum Ariouistum cum
 suo exercitu inde pulsum) isthinc auelli non potuerunt.
 Imò quotquot fermè Germani etiamnum trans Rhenum
 in Galliam ueniunt, frugū, & fructuū dulcedine capti: pe-
 rinde patriæ suæ obliuiscuntur, atq; ij qui Lotum gustau-
 erunt. Nihil autem (ut hoc ceu corollarij uice addam) ob-
 stat quo minus Cæsar toti Heluetiorum agro timuerit: ne
 uidelicet è suis finibus egressi Germani in eorū fines tran-
 sirent. Quod autem potissimum de Auenticensi (qui du-
 bio procul tunc temporis Antuates, Gaienses, Equestres,
 atq; adeò totum tractum illum transiuranū usq; ad Gene-
 uæ pontem complectebatur) agro Cæsar loquatur, sequen-
 tia uerba arguunt, ubi ait: & finitimi Galliæ prouintiæ,
 Allobrogibusq; essent. Etenim (ipso Cæsare supra testan-
 te) Iuramons Sequanos ab Heluetijs, Lemanus uero la-
 cus, & Rhodanus eosdem à Romanorum prouintia discri-
 minabat. Prædicti autem populi in extremis Heluetiorū
 finibus Geneuam uersus habitant, Qua de re consule 3.
 Ptole.

Ptole. & Tschudi tabulam. Boios petentibus Heduis, quod egregia uirtute.) De hoc negotio Cæsar infra lib. 7. sic ait. Vercingetorix rursus in Bituriges exercitum ducit, atq; inde profectus Dergobiam Boiorum oppidū, quos ibi Heluetico prælio uictos Cæsar collocauerat, Heauiſq; attribuerat. In Castris Heluetiorum tabula reperta.) Quidam putant istas Heluetiorum tabulas Græcis dumtaxat literis, & sermone Gallico confectas esse. At magis crediderim eas & literis & uocibus Græcis eo more conscriptas fuisse, quo maiores nostri ante centū, & quinquaginta annos Latino sermone in publicis instrumentis, & rationibus usi sunt. Quemadmodum namq; in hunc usq; diem apud nos ingenui Latinis, sic ueteres illi Heluetij, & alij Galli in Græcis instituebantur literis. Quum enim Massiliam Romani studiorum causa adierint: uero nō dissimile est etiam Gallos eō gratia discendi Græcas literas concessisse, præsertim quum hæc urbs in ipsorū terra esset sita. Cui cōiecturæ & Strabo, & Cæsar ipse locuples dant testimonium. Ille namq; lib. 4. sic de Gallorum studio scribit: *ἡ εὐρέωνας κατὰ κράτος τοὺς Γαλάτας, ὡς ἡ τὰ σὺν Βόλωνι ἐκινῆσι γράφειν.* Hoc est, Budæo paraphraste, Eadem urbs Massilia Gallos linguæ Græcæ studiosos fecit, & eō usq; amantes: ut cōtractus, & cōuenta apud eos Græco sermone concipiuntur. Hic uero infra li. 6. de bello Gallico refert Gallos in omnibus serè rebus publicis, & priuatis rationibus, Græcis literis usos esse: Hæc illi. Vnde primò manifestū fit, Gallos non tantū Græcorū elementis inscribendo, uerum etiam eorum sermone in diplomatis usos esse. Deinde nō uulgus, sed tantum scribas, & potentiores nobiliores

nobilioresq; homines Græcitati studuisse hac nota ferè, Cæsar innuere uidetur. Quū nanq; dicit, penè in omnibus cū publicis, eū priuatis rationibus, & cōtractibus literis Græcis usos: aliquos nimirū excludit. Quorū posterius idē Cæsar adhuc planius facit lib. 5. de bello Gal. ubi ait: Epistolā Græcis literis ad Ciceronem in hybernis obsessum ideo exaratam, ne ea intercepta, Romanorū consilia hostibus proderentur. Nam si uulgò apud Gallos Græcè sciuisent, frustra hoc consilium Cæsar in scribenda Graia epistola cœpisset. Sed dices, qua ergo lingua ueteres Gallos usos esse arbitraris? peculiari quadam, cuius usus apud eos propter uaria bella cum Romanis gesta, & seruitutis iugum eisdem impositum, intercidit. Huius tamen uestigia aliqua adhuc apud Britones maritimos Lugdunensis Galliaē populos extant. Siue enim hi ex Britannia in maritima Galliaē loca concesserint, siue ex Gallijs in Britanniaē migrantes insulaē nomen dederint: certe illorū lingua (ut mihi fide dignissimus D. Ioannes Burcheirus Anglus Tiguri sacris literis operam dans retulit) semirhomana aliorum Gallorum dialecto prorsus aliena est, & conuenit pulchrè cum eorum Britannorum lingua, qui in montanis habitant, quos Angli Vualos uocant. Hi autem (ut Anglorum annales ferunt, & D. quoq; Ioannes Butlerus homo non tantum maiorum stemmate, uerum etiam literis, ac pietate ornatus, mihi dixit) indigenæ in sua insula sunt, moribus, ac lingua differentes à nouis incolis, qui ante aliquot annos illa loca occupauerūt. Atq; hanc meā sententiam, ac illorum bonorum uirorum relationem duo doctissimi uiri in æditis suis libris confirmant. Volaterranus

ranus enim lib. 3. Geographiæ de Britonibus hæc literis
 mandauit. Ante omnes, inquit, Britones summum occupa-
 pant ad mare locum. Hos Procopius ex Britannia inſula
 colonos eſſe dicit. Beda uero hos potius in Angliam tray-
 cientes inſulae nomen dediffe. Plinius Britannos populos
 in hoc Gallorum litore nominat, Strabo etiam Britannia
 urbem inter Aquitanos Britonibus uicinos ponit. Cæſar
 in commentarijs ſcribit, Gallos proxima Britannia lito-
 ra ad prædandum occupaffe. Gens eſt nunc bello fortiſſi-
 ma, ſape Gallorū regibus formiduloſa. Hæc ille. Rhena-
 nus uero lib. 2. Rerū Germanicarum, Sermo, inquit, quo
 peculiariter Gallia fuit uſa priuſquàm in prouintiæ for-
 mam redigeretur à Romanis, prorſum putatur abolitus.
 Non ſecus ſuum amiſere & Hispaniæ. Cæterum non de-
 ſunt, qui putent ueterum Gallorum linguam non abſimi-
 lem fuiſſe Britannorum catalecto, quos Anglia Vualos
 uocat. Nam in uita Agricola Tacitus de Britannis agēs,
 in uniuerſum tamen, inquit, æſtimanti, Gallos uicinum ſo-
 lum occupaffe credibile eſt. Eorum ſacra depræhendās
 ſuperſtitionū perſuaſione. Sermo haud multum diuerſus.
 Hactenus & ille. Cuius ſanè ſententia mihi plus arridet,
 quam eorum qui putant Gallorum, & Germanorum ean-
 dem olim linguam: & confederatos, ſeu Suiteros pleroſq;
 non in ueterum Heluetiorū ſedeis migraffe, ſed ab iſdem
 ortos, & priſcam parentū linguam reſeruaffe. Argumen-
 ta enim quibus id probare uolunt non ſatis ſolida uidētur.
 Tametiſi enim multa Gallica & hominum, & rerum no-
 mina ad Germanicam etymologiam utcunq; detorqueri
 poſſint: tamen non ſtatim conſequitur Gallos omnes Ger-
 manice

manicè locutos. Quum enim Casar ipse à principio lib. 1. & secundi asserat, non eandem omnibus Gallis linguam fuisse, ac plerosq; Belgas à Germanis ortos, Rhenumq; antiquitus traductos: fieri potest, ut aliqui ex eis patriam linguam retinuerint, donec unà cum iugo Romanorum linguam receperūt. Atq; ita uerisimile est, margam à Plinio & Galbam à Suetonio &c. inter Gallicas uoces recenseri: aliasq; multas Germanismi reliquias etiamnū in Gallorum lingua extare. Ut taceam interim quod nulla lingua tam propria nunquam fuerit, quin ab alia quasdā uoces mutuata sit. Nostra nanq; hoc est Germanica lingua, multa ex tribus illis nobilissimis totius orbis uocabula habet: ut gadol, midda, zimna, gadol enim nos prægrandem, & uastam domum, midda modum, ac zimna tempus oportunum dicimus, quando significamus, arborē suo tempore amputandam. Quæ uoces Hebræis cognatæ sunt, imò eadē. Adhæc θύρα, thur, uόνα muli, βρόσχαρ broeslê, uinos miggis, ἀραρ luuen, hoc est, requiescere, πύραρ spuuen. Quæ uocabula Græcus statim agnoscit. Item uinū uuin, Vas uafs, esse essen, Spinetū Spinet, Prunū pstrum, Persicum pomū, Persich: aliāq; sexcenta. Atq; hæc uerba Latinus homo statim capit. Si quis autem hinc euincere uellet, maiores nostros Hebraicè, Græcè & Latinè uulgò locutos esse: an non hallucinaretur, & perperam colligeret: maxime. Ne igitur propter aliquot Gallorum uoculas Germanismum respicientes, colligāmus, eos olim Germanicā usos lingua. Fieri nanq; potuit, ut & Gallia Germaniæ uicina; aliquot uocabula propter commercium ab ea mutuata sit. Huc accedit, quod prius de lingua certum esse

oportet, qui nominis argumento aliquid probare uult. Alioquin tales confingerentur etymologiae, quales nonnunquam homines inepti ex aliena uenantur lingua: ut quendam audiui uocem theutonicam per hoc est colonus à puritate deriuare, quasi coloni omnes sint puri, ac synceri. Cum potius per syncopam Germani bür probauer. i. colonus dicant. Quia ergo de ueterum Gallorum lingua non admodum certus sumus an Germanica fuerit necne: argumentum quoque inde ductum infirmum est. Ne dicam interim quod multae Gallicae uoces apud scriptores sunt, quas utcumque detorqueas ad Germanicam etymologiae: tamen nullum Germanismum deprehenderis aliquid certi significantem. Talis est uox petoriū apud Au. Cellium, rheda apud Quintilianum, essedumque apud Virgiliū: Ambactus apud Sex Pompeium Festū, Alauda, & becus apud Suetoniū. Seruius etiam auctore alpes prisca Gallorum lingua alti montes uocantur. Talis est quoque dictio leuca, uel leuga, quae (Iornande auctore) 1000, & 500 passus Gallis significabat. Eius generis dictio Soldurios apud Caesarem lib. 7. Gallici belli est: quae sanè Teutonibus non ita denotū (ut ille interpretatur) sed stipendarum denotat. Item Dog, magus, & Dun, quas uoces eruditi omnes, ueteris Gallicismi reliquias esse dicunt. Atqui Dog nobis non canem, sed pupam: magus non domum, sed uentriculum, aut uirginem, seu ancillam: Dunum non montem, sed dunn. i. tenue significat. E contra quae uoces à priscis authoribus Germanicae habentur, Germanismum etiam insipidis Germanis sapiūt, & ab eis nullo negotio agnoscuntur. Quis enim quiescens tam stupidus est, ut uocem ganzam apud Plinium, glessum.

sum, & Hertum apud Tacitum pro Germanorum uerna
 cula non agnoscat? Huc adde, quod Cæsar in hoc eodem
 lib. refert Ariouistum longinqua in Gallijs consuetudine
 Gallicam linguam didicisse. Nam si eadem utriusq; gen-
 tis lingua, quid opus erat illum tanto usu sibi Gallica lin-
 guæ cognitionem parare? Nec est, quod nasutus, & argu-
 tulus aliquis dicat, Celticam dialectum duntaxat à Sue-
 uica diuersam fuisse: ad quam discendam perinde longo
 usu habuerit opus, ut si quis Sueuus nunc inferiorum Ger-
 manorum proprietatem, ac pronuntiationē addiscere uel-
 let. Cum enim Ariouistus homo non priuatus, sed magi-
 stratus, & rex apud suos adhuc in Germania agens, esset:
 uero consentaneum nō est, eum inferiorum Germanorum
 dialecti adeo ignarum, ac inexpertum fuisse, ut tanto dis-
 cendi spatio (sicuti Cæsar hic ait) indigeret. Proinde mihi
 dubium non est, quin Polybius, Plinius, Tacitus, & alij
 scriptores, qui Germaniam, & Galliam inuiserunt, indi-
 casset eandem utrisq; linguam fuisse: si dialecto tantum
 inter se uariassent. At tantum abest, ut hoc literis manda-
 uerit, uti Tacitus in lib. de situ, & moribus Germanorum
 planè contrariam astruat sententiam. Sic nanq; sub eius
 libelli finem ait: Gothinos Gallica, Osos Pannonica lin-
 gua coarguit, non esse Germanos. Hæc ille. Quod si igitur
 Gothinos ideo non Germanos esse uult, quod Gallica
 lingua uterentur: uelimus, nolimus, concedendum est, Gal-
 licam à Germanica lingua ut nunc, ita & olim diuersam
 fuisse. Quia uerò Cæsaris uerba de Græcis Heluetiorum
 tabulis plana iam esse arbitror, auctarij uice (sicuti pro-
 misimus) addamus: an probabile sit, maiores nostros ab
 illis

illis ortos, & priscam linguam retinuisse, qua nos eorū pos-
 sēri etiamnum utimur. Vt ergo utrunq; istorum aliter ha-
 bere comprobemus, ueterum monumenta, & historias in
 medium adducere oportet. Eutropius itaq; scribens Hela-
 uetios suo tempore Quados esse dictos, satis arguit, uete-
 ribus Heluetijs deletis, nouos incolas in eorum sedeis mis-
 grasse: Clarus enim historicus ille exiit sub Valēte, Gra-
 tiano, & Valētiniano Romanorum Imperatoribus simul
 regnantibus, circiter annum Domini 370. Heluetios autē
 à Quadis Germaniæ populis dictos nemo negauerit. Nā
 Ptolemæus lib. 2. cap. 11. tabula Europæ 4. eos sub Herci-
 nium nemus collocat, ubi ferri minera effodiatur: quo loco
 & Pyrcheimerus etiam nostro sæculo eorū oppida Kam,
 Kalmuntz, & Grauenouiam cum iisdem ferrifodinis sita
 esse commemorat. Nec etiā quisquam dubitauerit, Qua-
 dis tantas uires fuisse, ut Heluetijs priscis deletis, eorum
 sedes occuparent: qui Iulium Capitolinū, Flauium Vopi-
 scum Syracusum & Ammianum Marcellinum legit. Hi
 enim aded uniuersum, & bellicosum fuisse populum me-
 morant: ut proprium habuerint regem, ac Romanorū Im-
 peratoribus Antonino Philosopho, Diuo Aureliano, &
 Constantio multum negotij fecerint. Cui sententiæ & An-
 dreas Alciatus homo doctissimus accedit: ita enim in li-
 brum 7. Cornelij Taciti de Heluetijs annotauit. Euro-
 pius eorum sedes à Quadis occupatas satis ostendit, ut su-
 spicer omneis deletos, quum Quadi, Marcomanniq; sub
 Aureliano in Italiam irrupere. Extat adhuc in eis uallis
 Marcomana nomine. Periēre & illi, atq; ab Alemannis
 (colluuiet Germanorum erat) superati in eorum ditone
 concessere.

concessere. A Theodorico deinde Gotho uicti, Francis
 ex fœdere dediti sunt. Auclii denum Saxonum accessione
 (quos ob uiolatam pluries fidem sedibus eiectos Carolus
 Magnus in alpeis cœiecit) Suitenses cœpère dici, paruere
 deinde regibus Germanorū. Centum ferè anni sunt, cum
 se cœsis præfectis in libertatē asseruere, cum cœde repres-
 sis Cæsaribus. Hæc ille. Quæ quanquam satis fidei apud
 candidum lectorem habitura crediderim: tamen maioris
 euidentiæ causa, & alia subiiciamus argumēta, partim ex
 historijs, partim à nostra experientia sumptis. Quum itaq;
 passim in historijs, & gentium annalibus legamus, multos
 Germaniæ populos in Gallias aut sua sponte migrasse, aut
 à principibus eò locatos esse: ijdem haud dubie semiuacuas
 quoq; Heluetiorum sedes occupauerūt. Sic Belgæ pleriq;
 omnes populus Germanicus Belgium, Sic Gothi, ac Hu-
 ni Vriam, & Nuichthones Bernensem, ac Friburgensem
 tractum inuaserunt. Cuius rei satis magnum argumentū
 uox Nuichtlandia, quæ Sueuismū pulchrè redolet: & ho-
 dierna Nuichthonum lingua & termini in superiori Berna-
 natū ditione extantes sunt. Quemadmodū enim à Nuich-
 thonibus Sueuicis populis originem trahunt: ita & diale-
 ctum Sueuicam in multis dictionibus seruant. Vbi nanq;
 alij Heluetij uch, & flugen, hoc est uos, & muscæ dicunt,
 Bernates, & Friburgenses uocalē addentes, eueh, & fleu-
 gen pronuntiant. Quin & pagus in Bernensium agro est
 non longe ab urbe, in uia, quæ Nidouiam ducit, qui dubio
 procul ideo Sueuicus uocatur terminus: quod olim Sueuo-
 rum, hoc est Nuichthonum termini illo pertingerent. De
 inde quum Donatus Acciaiolus memoriæ prodatur decem

Saxonum millia per Carolum magnum unâ cum uxori-
 bus, ac liberis in Galliam transportata esse: uero non dissi-
 mile est, plerosq; in ijs finibus collocatos esse, qui nunc Sui-
 terorum sunt. Siquidem nomen eorum rectius à Saxonum
 Viris (ut Rhenanus admonet) quam à Suedis deriuari uis-
 detur. Huc adde quod & pristina bellandi uirtus, & lin-
 guæ Saxonica affinitas superest. Nam Suteri æque pu-
 gnaces, ut prisce uitæ, adhuc sunt, & hoc discriminis dun-
 taxat lingua habet, quod illi secundum communem Germa-
 norum dialectum sibi pronuntiant, ubi hi Attico mo-
 re T. Quin & Suetonius, & Europius lib. 7. asserunt cir-
 citer quadringenta captiuorum Germanorum millia su-
 pra ripam Rheni in Gallia per Augustum Cæsarem col-
 locata esse. Atq; hæc quidem satis esse reor ad probandû,
 maiores nostros non indigenas, sed aduenas: nec ex ueteri-
 bus Heluetijs Gallicâ, sed suam, hoc est Germanicam lin-
 guam seruasse. Interim tamen non inficias iuerim, fieri po-
 tuisse, ut aliqua ueterum Heluetiorum reliquiæ adhuc su-
 perfuerint, quando Germani illorum sedes occupauerunt:
 maxime circa Muretum, Auenticum, Friburgum, & ul-
 tra Biellas, & lacum Erlachensem. In illis enim locis ma-
 gna ex parte Romanam imitantur linguam sed corruptissi-
 simè. Hæc autem causa est, cur ij Heluetij qui trans prædi-
 cta oppida habitant Geneuam usq; semi Romana utantur
 lingua, & nos qui citra agimus Germanicè loquamur:
 quod illorum maiores citius in Galliam irruptionem fe-
 cerunt, quippe Romanorum præfectis ishic adhuc ius dis-
 centibus, & suam linguam illis oberudentibus: nostri uero
 quum Romanorû imperium caput inclinasset, & ad Fran-

eos iam translatum esset: qui nihil morabantur qua nana
 lingua subditi sui uterentur, modo dicto audientes essent.
 Hinc etiam factum esse puto, ut Franci, Burgundiones
 & cæteri Germani, qui Galliam in tempore occuparunt
 etiam in Romana lingua Germanismos multos commit-
 tant. Sicuti & Langobardi in Italia faciunt, & plerique se-
 midocti ex Germanis etiam Latine loquentes suum idiotis-
 mum admiscunt. Id quod & apostolis Christi Græcè scri-
 bentibus accidit. Quo fit, ut nec hoc firmum sit argu-
 mentum: multi Germanorum idiotismi in semi Romana
 Gallorum lingua nunc deprehenduntur: ergo omnium ue-
 terum Gallorum lingua Germanica fuit. Galliae totius
 divisiones esse duas.) Originem belli cum Ariovisto
 gesti ac Diuitiacy oratione exponere incipit. Estque hoc al-
 terum bellum, quod in hoc libro conscribitur: quem admo-
 dum in argumento monuimus. Porro sicuti amicitia inter
 bonos, ita factio inter malos est. Harum alterius prin-
 cipatum tenere Heduos, alterius Auernos in Aquitania
 inter Ligerim, & Garumnã ponit: ac metropolim Nemo-
 sum supra amnem Ligerim positam esse tradit. Volatere-
 ranus lib. 3. Geographiæ eosdem sub Duce Borbonio agri-
 tare scribit, ac prisicum nomen etiamnum seruare. Cuius
 sententiæ Lucundus astipulans, auergne nunc gallicè ap-
 pellari affirmat. Postquam agros, cultum, & copias
 Gallorum.) Cornelius Tacitus lib. 20. historiæ Augustæ
 sub Cerealis persona refert, Germanos sæpe in Gallias
 transcendisse: neque aliam transeundi causam eis fuisse,
 quam libidinem, auaritiam, & mutandæ sedis amorẽ: ut
 relictis paludibus, & solitudinibus suis, sæcundissimum
 Gallias

Gallia solum unà cum Callis possideret. Eadem Strabo lib. 7. de eis in hæc uerba scribit: Commune, inquit, est omnibus, qui hunc tractum incolunt, ut aliò facile migrèt, & propter uictus tenuitatem, & propter agrorum ignauam uiam colendorum, & propter pecuniarum inopiam &c. Porro Cæsar copias hic nò pro militum multitudine, sed facultatibus, ac opibus accipit: ita ut Vallamli. Elegan. 4. uere scripsisse appareat, quando inquit copias etiam in pluratio numero pro diuitijs sumi. Agri Sequani, qui esset optimus totius Gallia.) Eadè terræ ubertas adhuc in Burgundia est. Nam præter frumenti, & salis ex aqua excocti abundantiam: laudatissimorum uinorum copia ea regio habet: quibus Magnus ille Erasmus Roterodanus Basiliæ agens unicè delectatus, & ad corpusculi sui infirmitatem sustentandam usus est. Harudum milia hominum 24 ad eum uenissent. Lucundus Veronensis Harudes Constance, hoc est, Cõstantienses interpretatur: ac nimirum totum eum tractum intelligit, qui illis trans Rhenum, & lacum Acronium est situs: ubi Buchornum, Mersburgium, ac Vberlinga nũc posita sunt. At eum falli longissime, Ptolomeus lib. 2. cap. 11. arguit. Illic enim Cimbrica Chersoneso ponit: ac dicit eos Phundusijs magis orientales esse. Quod ut liquidò uideas, eiusdem quartam Europæ tabulam conspicio. Sequanis uero, qui intra fines suos &c.) Sequanis perinde accidit, atq; equo illi (ut est in apologo) cui res cum syluestri Capro erat, & ut eum uincere posset, hominem pugnandi periculum in dorsum suum recipiebat. Quemadmodum nanq; hic hominis auxilio

auxilio uictor euasit, sed sessorem tergo excutere in postea-
rum nequiuit: ita & Sequani ope Ariouisti Heduos qui-
dem aduersarios uicerunt, at eum, quem semel in fines
suos receperant, suo Marte ex eis depellere non potuerunt.
Quod exemplum utinam nos quoque admoneat, ne in uici-
norum, aut fœderatorum cōtrouersijs alienigenarum im-
ploremus opem, sed potius utraq; pars tantum de suo iure
cedat, quantum per religionem, ac Christianam pietatem
licet. Felix enim quem faciunt aliena pericula cautum.

Ut ante Cimbrī, Teutoniq; &c.) De hac historia legi-
to Eutropium li. 5. Florum lib. 67, & 68. Cornelium Ta-
citum de situ, & moribus Germanorum, & lib. 20. histo-
ria Augustæ. Item Volaterranum lib. 38 *ωαραναωωρωμ*
lib. 2. & 7. Geographiæ. Deniq; Rhenanum lib. 1. Rerum
Germanicarū. Porro Cimbricam Chersonesum ueterum
Cimbrorum sedem hodie ducatum Holsatiæ, & Schlesiæ
censis regionis Pyrchimerus esse putat. Teutonū autem
domicilia ibi fuisse, ubi nunc Marchia est: cuius hæ sunt
ciuitates, Berlinū, & Brandenburgum. De quibus quara-
tam Europæ picturam consulito apud Claudium Ptole-
mæū. Obseruabis autem uocem Teutonius secundæ quoque
inflexionis esse. Cum in consulatu suo rex, atq; amicus.)
Hanc rem ipse Cæsar infra post quatuor pagellas denuo
fufius narrat. Treuiri autem pagos centum Sueuo-
rum.) Infra lib. 4. de bello Gallico idem asserens, hoc ad-
dit, quod Sueui ex centum pagis suis quotannis singula
armatorum millia bellandi causa è finibus suis educere so-
liti sint. Centum Sueuicorum pagorum & Cornelius Ta-
citus cōmeminit in lib. de situ, & moribus Germanorum:
ubi

ubi & Althameri annotationes uideo. *Vesfontionem.*)
 quod Galli nunc *Besanson*, & Germani *Bisantz* uocant,
V consonante in *B*, & *e* in *i* mutata. *Ad ducendum.*)
 Id est, producendum bellum *uaz à q̄chipsip*. *Flumen Al-*
duabis, *Beroaldus*, & *Marlianus Alduadusius* legunt,
 quorum posterior unà cum *Iucundo* eundem *Gallice* nunc
Ledouix uocari dicit. *Quà flumen intermittit.*) Id
 est desinit, uulgo *da das uasser* eruunt. *Ingenti ma-*
gnitudine corporum Germa.) Ipse *Cæsar* infra à *princeps*
pio li. 4. hanc uastitatis corporum causam esse dicit, quod *la-*
ete uictitantes multiq̄ in uenationibus sint. *Quæ res & ei-*
bi genere, et cotidiana exercitatiõe & libertate uitæ (quod
 à pueris nullo officio, aut disciplina assuefacti, nihil omni-
 no contra uoluntatē faciunt) & uires alit, & immani cor-
 porum magnitudine homines efficit. *Et lib. 6. eandem pro-*
pemodum immanitatis corporum causam ita assignat: *V*
ta omnis in uenationibus, atq̄ in studijs rei militaris exis-
stit: ab paruulis duritiæ, ac labori student, qui diuissimè
impueres permanserunt, proximam inter suos laudē fe-
runt. Hoc ali staturam, ali hoc uires, neruosq̄ confirmari
putant. Hic primum ortus est à tribunis militum.)
Tribunum militum (ut inquit *Vegetius lib. 2. cap. 8. de re*
militari à tribu denominatur, tribuendoq̄ iure: qua præsi-
*militibus, quos ex tribu primus *Romulus* legit. *Hæc ille.**
*Græcè idem magistratus *χιλίαρχος* significantius uocatur,*
eo quod mille militibus præsit. Duo autem eorum genera
*(eodem *Vegetio* teste) sunt, maior, qui per epistolā sacram*
imperatoris iudicio destinatur: & minor, qui ex labore pro-
*uenit. Qui ex urbe *Cæsarem* amicitia causa secuti.)*
Plutarchus

Plutarchus in Iulio multos nobiles, & claros adulescentes Romæ fuisse tradit: qui cum Cæsare in Gallica expeditione uoluptatis, ac lucri causa se illi adiunxerint.

Ut satis commode supportari. id est, ne satis. Vehementer eos incusauit. Hæc oratio partim deliberatiui generis, partim iudicialis est. Nam ab initio eos à pusillanimitate dehortans, utitur locis ab honesto, & facili: dum ostendit quid prudentes, cordatos, ac constantis milites deceat, & dum hostium uires attenuat. Deinde uanum de tractatæ militiæ prætextum eis exprobrans, se contumelia affectum esse prædicat: cum de ipsius prouidentia, ac cura desperassent. Postremo, orationē suam instar circumspicē Imperatoris ita temperat, ut militibus hortando, & dehortando non parceret, & è diuerso animos ipsorum nimia oburgatione non offenderet. Vnde discimus illius Spartani dictum longè & prudentissimum, & uerissimum esse: Malo, inquit, ceruorum exercitum duce leone, quàm leonum duce ceruo. Siquidē hac leonini planè imperatoris oratione ita commoti sunt milites, ut ex timidis, ac ignauis, acerrimi, ac fortissimi in prælio cum Germanis factō redditi sint. De Leucis consilio Marliani Indicem. Nam de Lingonibus supra annotauimus quædam. Itaq; se, quod in longiorem diem collocaturus esset, representaturum.) Epilogus affectuū militarium plenissimus est. Minors namq; ad deponendum timorem in animis eorum aculeos relinquit, dum ait, se periculum facturum euestigio uerum pudor, an officium militare plus apud eos posset, an timor ex uanis rumoribus incussus. Porro pro eo quod mendose hic representaturum in quibusdam exemplariis

bus habetur: Beroaldus tēaturū legit, et rectius quidē meo iudicio. Sibiq; eam prætoria cohortē futurā.) Quot cohortes in una legione fuerint & q̄ diuersæ, legito Vegetiū li. 3 ca. 6. Cæterū ideo prætoriam dicebatur cohors, quod à Præto nūquam discederet. Dabantur autem (inquit Cornelius Tacitus lib. 1. historiarum) eius cohortis militibus bini denarij in diem: quum aliorum cohortium milites singulos tantum acciperent, hoc est decem assis. Hanc cohortem nunc uulgo Guuardiam ex Germanismo, & Gallicismo uocant. Hac oratione habita.) Hic cernere licet illud Tranquilli de Cæsare elogium non esse falsum, quando dicit: cum milites sibi adeò obsequenteis habuissent, ut seditionem per decem annos Gallicis in bellis nullam mouerint. Quod de se optimum iudicium fecisset.) id est optime sensisset, ac optimam spem concepisset.

Se esse ad bellum gerendum paratissimum.) Oratio hæc sensu magis, quàm uoce est congrua, quemadmodum & illa in Terentijs Prologo, quàm Eunucho. Sicuti namq; hic non ad mas uocem Eunucho, sed Comædiæ relatiuum quam respicit: ita & illic adiectiuū non ad legionem fœmineam uocem sed ad militem masculinam. Quanquam Albus paratissimam, non paratissimum legit. Se prius in Galliam uenisse, quàm populum.) Per Galliam hoc loco Ariouistus reliquas trans alpinae Galliae partes intelligit, quæ extra prouintiam sitæ sunt. Quoniam & Heduæ Celticae Galliae populi & multo antequam Ariouistus in Galliam uenisset, Populo Romano & socij, & fratres erant: constat illum haud uere affirmasse, quod prius in Galliam uenisset, quàm Populus Romanus: ideoq; his nullum ius esse

esse in eam Galliae partem, quam ipse armis cepisset.

Quod si eum interfecerit, multis sese nobilibus.) Inter hos nimirum & Cato haud postremus, qui postea Vticensis dictus est, fuit. Siquidem Plutarchus in Nicias, & Crassii comparatione refert eum censuisse, ut Caesar cum 30 Germanorum millia cecidisset, hostibus dederetur. Cuius sententiae & aliarum rerum Caesar recordatus, postea Antiochiam composuit. Bello superatos Aruernos, & Rutenos.) De Aruernis supra locum ex Strabone adduximus, de Rutenis nunc dicemus. Idem Strabo eos Narbonensi prouintiae uicinos esse docet, & argentarias artes apud eosdem uigere. Volaterranus lib. 3. Geog. eos nostro tempore Rutenensibus uocari perhibet: Lucundus uero Gallicè Rodes. Vide Aquitaniae extremitates uersus Ro. prouintiam in 3. Europae tabula apud Ptolemaeum. Quod si antiquissimum quoddam tempus.) Quum Ariouisti mendacium Caesar ciuilitate refutare cepisset, uidelicet, neque se iudicare Galliam potius esse Ariouisti, quam Populi Romani: Bello enim superatos Aruernos &c. nunc concludit dicens. Quod si ergo antiquissimum tempus spectari oportet, Po. Ro. iustissimum esse in Gallia imperium &c. Porro L. Florus lib. epitomes suae superiora Caesaris uerba confirmans, ita scribit: Cn. Domitius proconsul contra Allobroges ad oppidum Vindalium multum feliciter pugnavit: quibus bellum inferendi causa fuit, quod Teutonalius Saluiorum regem fugientem recepissent, & omni ope uicississent. Quodque Heduarum agros sociorum Po. Romanis uastauissent. Et paulo post. Q. Fabius Max. consul Patribus nepos aduersus Allobroges, & Bituitum Aruernorum regem

regem feliciter pugnavit. Hæc ille. Quæ omnia satis declarant, non esse uera, quæ Ariouistus antea dixerat: nempe Romanis ius dominandi in solam prouinciam Narbonensem ante id tempus fuisse. Ista enim omnia ante Ariouisti incursionem, in Gallijs gesta sunt alijs. Genus hoc erat pugnae, quæ si Germ.) Eadem fermè de equestri Germanorum prælio infra ab initio lib. 4. Cæsar, & Ammianus Marcellinus lib. 16. refert: ubi pugnam Iuliani Cæsaris cum Alemannis initam describit. Hoc autem pugnae genus ante hoc tempus à Romanis quoque usurpatum ex Paulo Orofio discimus: qui lib. 4. cap. 18. de prælio inter Hasdrubalem & Romanum exercitum in Italia commissum, ita scribit: Diu quidem incertus belli euentus fuit, electantis maxime Romanam infestantibus aciem, qui à militibus Roma. occisi sunt, quos à uolitando uelites uocant: quod genus militiæ paulò ante fuerat repertum, ut lecti agilitate iuuenes cum armis suis post terga equitum sederent & mox quum ad hostem uentum esset, equis desilirent, & continuo pedites ipsi, ex alia parte equitibus, per quos aduecti fuerant, dimicantibus, hostem perturbarent.

Quatuor reliquas in castra maiora reduxit.) Ex superioribus apparet, Cæsarem tantummodo sex legiones Romanas habuisse. Supra namque dicit ante Helueticum bellum à se gestum, unam tantum legionem in ulteriori Gallia fuisse: ideoque se in Italiam profectum, ut duas isthic conscriberet, ac deinde treis, quæ ad Aquileiam hyemabant, ex hybernis educeret. Maiora autem castra ea uocat, quæ prius fecerat, & longius ab hoste sita erant. Tum demum Ariouistus partem suorum copiarum.) Beatus Rhena

nus lib. 1. rerum Germanicarum existimat pugnam istam
 Cæsaris cum Ariouisto ad Diui Apollinaris factam: qui
 locus milliario Germanico à Rheno, & Basilea distet.
 Vnde patet, quàm longum iter Ariouistus emensus sit po-
 stea, antequam fugiendo Rhenum attingeret. Si ante
 nouam Lunam prælio contendissent.) Eandem supersti-
 tionem & Lacedæmonijs peculiarem fuisse Lucianus te-
 statur, & Plutarchus in Iulio eadem quæ hic Cæsar de
 Germanis prodidit. Vnde autem factum sit, quod Germa-
 ni nouilunium potissimum antequam præliarentur expe-
 ctarent, ex ijs, quæ infra lib. 6. de bello Gallico tradit ma-
 nifestum sit. Quum enim eos solos in Deorum numero ha-
 berent, quos cernerent, & quorum ope iuuarentur aperte
 (ut est Sol, Luna, Vulcanus) ac reliquos nefama quidem
 nossent: superstitio, ac demetatio illa Diabolica facile indo-
 lescere potuit, ut pugnam ante nouam Lunam non indi-
 piscerentur. Cæterum eiusmodi uates, seu sagas multæ
 apud Germanos olim in prætio habitas Cornelius Tacitus
 in libello de situ, & moribus eorundem, & lib. 20. histo-
 riæ testatur: sic enim in priore scribit: Vidimus sub Diuo
 Vespasiano Velledam diu apud plerosq; numinis loco ha-
 bitam. Sed & olim Auriniam, & compluris alias uenera-
 ti sunt, non adulatione, nec tanquam facerent Deas. In po-
 steriorem autem de eadem Velleda clarius ita loquitur. Ea
 uirgo nationis Brucleræ latè imperitabat, uetere apud
 Germanos more, quo plerasq; feminarū fatidicas, & au-
 gescente superstitione, arbitrentur Deas. Omnes ala-
 rios in conspectu pro cast.) Vegetius lib. 1. cap. 1. equitum
 quosdam hinc alarios dici arbitrat, quod ad similitudi-

nem alarum ab utraq; parte protegant acies: quæ suo tempore uexillationes à uelo uocarentur, quia uelis, hoc est flammulis uerentur. Generatimq; conlitterunt.) id est, per genera, & nationes suas, ut sequentia docent. At nisi pro conlitterunt absoluto uerbo transitium constituerunt legas, quæ sequuntur durius cum primo uerbo cohererunt: & cæptam distributionem non absoluent. Caterum de Harudibus supra diximus, Marcomannos uero Ioachimus Vadianus doctus ille Heluetius, Morauos nunc dici autumat uulgò Merck er, nel Merher: idq; à marca, hoc est limite, eo quod fluuius inde nomen trahens Pannonios à Noricis separet. Quos Cæsar hic Triboces, Plinius li. 4. ca. 17 & Cornelius Tacitus de situ, & moribus Germanorum, Item Eutropius lib. 6. Tribochos appellat. Eos Argentinenses Althamerus ex Conradi Celtis primi Germanorum poetæ sententia esse putat: Sic à tribus quercubus Dryadibus nymphis consecratis nūcupatos. Mihi autem ex Europæ tabula Ptolemæi uero similis apparet eos esse, quos nūc Alsatios uocamus. Siquidem Ptolemaeus Tribonos (sic enim uocat, nisi exemplar mēdosum sit) propius Elcebum (quod aliqui Selestadium interpretatur) quam Argentoratum statuit. A qua sententia Strabo non abluens inquit. Post Eluetios Sequani, & Mediomatrici Rhenum incolunt, in quibus Tribochi natione Germani, relicto natali solo, traicctoq; Rheno, sedes posuerunt. Atq; hæc mea coniectura fuit, dum primam hanc scaturam Bernensibus discipulis dictarem Anno 1529: quam postea incomparabilis uir Beatus Rhenanus suis æditis scriptis Anno 1531. confirmauit, ad cuius lib. primum Rerū Germanicæ relego

relego. Vangiones pleriq; eruditorum Vuormatienses, ac Nemetes Spirenses interpretantur: at unus Pyrcheia merus inuerso ordine, hæc duo exponi putat. Marlianus Sedusios & Sedunos, siue Sedunenses eosdem esse auguratur sed augurio suo fallitur. Nam quum Cæsar hic Rheini accolæ enumeret, qui cum Ariouisto faciebant: non est probabile eum tam longe distitos illis annumerare. Proinde Rhemani sententiam lib. 1. Rerû Ger. magis amplior qui eos nunc Vuiffenburgenseis uocari, subiecta ratione non uulgari ostendit. Porrò ne quid dissimulem, Paulus Orosius li. 6. ca. 7. hos Germaniæ populos à Cæsare uictos recensens, pro Sedusijs Edures ponit. Eò suple in rhedas & carros. Præliū commisit. hoc est inijt, quæ locutio obseruanda est. Millia passum ex eo loco circiter quinq; Plutarchus stadia quadringenta. Vide supra textum, & Annotat. Tum demum Ariouistus partem suarum consularum & c.) Altera Norica.) Strabo lib. 7. Rheti, inquit, & Norici usq; ad Alpium summa tenent, ac Italiam uersus inclinant: hinc Insubribus, hinc grauis uicini, & Aquileiæ tractui. Cæterū Norica regio iuxta Pyrcheimeri descriptionē, ab Oeno fluuio incipit, protenditurq; uersus ortū ad Pannoniam usq; superiorem: à meridie autem terminatur monte Caruanica, & alpius Noricis ad Italiam usq; à Septentrionibus autem Danubio. Nunc uero inhabitant occasum uersus Bauari. Ad ortum autem est prouincia, quæ Ens ex fluuij Anasi nomine uocatur, & Austriæ pars est. Ad meridie autē Styria. In alpius uero habitāt Carnici, partimq; Croaci gens Sclauonica. Comprehenduntur Norici nomine comitatus Goricensis, & Zilienses

lienses, regionesq; adiacentes. Hæc ille de Norici limitibus, à quibus & Rhenanus lib. 1. Rerum Ger. non dissensatane a scribit. Quàm potentes autem olim Norici fuerint infra ex lib. 1. de bel. ciuilibus apparet: ubi Cæsar ait sibi trecentos equites à rege Norico in auxilium missos.

Quos ubi qui proximi Rhenum incolunt præter.) Rhenanus lib. 3. Rerum Germanicarum pro Vbi, Vbi hic legendum, & uerbum senserunt expungendū opinatur. Nec uana (meo iudicio) cōiectura ducitur Clarissimus uir. Infranāq; lib. 4. de bello Gallico patet, Sueuos Vbiorū hostes fuisse acerrimos. Proinde uero simile est, nacta occasione, hos illis talionem reddidisse. Ipse in citeriorem Galliam ad conuentus agendos,) Quandoquidem Plutarchus Gallia Togatae limitem, & quid rerum Cæsar in illa egerit eleganter depingit: eius sententiam iuxta Angelii interpretationem subiectam. His, inquit, rebus ita cōfectis, dimissis in Sequanos ad hyberna militibus, ipse ijs, quæ Romæ agebatur, intentus, in circumpadanam descendit Galliam, quæ commissæ illi prouintia pars erat. Flauius enim Rubicon Galliam citeriorem à reliqua determinat Italia. Ibi residens plæbis animos ad se perliciebat. Nam quum ad eum, multi concurrerent, unicuiq; tum postulata præbebat, tum spem ingentem addebat. In ea expeditione haud, intellexisse Pompeius uidetur, quod Cæsar cum ciuium Romanorum armis hosteis profligaret, ciues hostili uictos gaza capiebat.

Argus

89

ARGVMENTVM LIB. II.
DE BELLO GALLICO.

Primo Belgarum coniurationem aduersus Po. Romanum, item coniurationis causas describit. Deinde quibus modis omneis partim ultrò se dedenteis in deditionem acceperit: partim uero belli iure uictos populi Romani Imperiosubegerit.

IN C. IVLII CAESARIS
COMMENTARIORVM DE
BELLO GALLICO LIBRVM II.
Io. Rhellicani Annotationes.

B NONNULLIS etiam quòd in Gallia à potentioribus.) Huius rei exempla superius li. i. de Orgetorige, ac Dumnorige regnù affectatoribus habemus, & infra lib. 6. copiosius potentiorum in Gallijs mores describit: quippe quo pacto impotentiores à potentioribus, ac tenuiores à ditioribus opprimerentur. Dat negotium Senonibus reliquisq; Gallis.) Sequana nanq; fluuius, & Cemmenù montes ex parte Senones à Leucis, Tricassios à Mediomatricibus, Parisios à Rhemis, Cenomannos à Sueffonibus

f r bus

bus liſterminant, ut eſt uidere in 3 Europæ tabula apud Ptolemæum. Porrò Senones nūc Gallicè Sen uocantur.

Rhemi qui proximi &c.) Hi nunc uulgo apud Gallos Rains appellantur, quos Volaterranus lib. 3. Geog Rhemenſis uocat, & apud eos S. Remigij ampullam eſſe refert: ex qua Gallorum reges inungi ſolent, ac deinceps diademate iam inde à Clodouæo primo rege. Germanoſque qui ripas Rheni incolunt &c. Rhenanus lib. 1. Ger. hunc locum hic exponit. Ex ueteri Germania Nemetes, & Vangiones Rhenum tranſſcendè fixis ad ripam ſedibus. De his intelligit Cæſar, quum apud hunc lib. 1. Com. Rhemi narrant Germanos, qui ripas Rheni incolunt ſeſe cū Belgis coniunxiſſe. Vt ne Sueſſones quidem fratres &c.) Quis Cæſar Sueſſones hic, Ptolemæus Veſſones nuncupate ſp̄ in tertia Europæ tabula ſupra Rhemos aquilonè & occaſum uerſus ponit. Gallicè iam Soiffons uocantur. Plurimū inter eos Bellouacos.) Bellouacos Volaterranus in præcitato lib. Belluacenſes, & Iucundus Beauuois nunc Gallicè uocari aſſerunt: Neruios Ternaceniſis, & Gallicè Tournay. Iudè Neruij à Ptolemæo uocati ſunt, quantum ex 3 Europæ tabula conijcere licet. Quina decim millia Atrebates.) Hos, inquit Volaterranus Vedastus eius urbis Præſul ſanctiſſimus maxime exornat. Ptolemæus Atribatios uocare uideur. Sabellicus Enneade 6. lib. 1. ſua tēpeſtate magnā Picardiæ partē ab eis inhabitari dicit: in eo ūp̄ ciuitate Atrebatē pretioſa conſici ſuæ. Galli Atrebates iam Arras nominant. Ambianos, quos Volaterranus nūc Ambianenſis, & Sabellicus ciuitati iudè Picardiæ limitibus cōtineri aſſeruit. Morinos.

Galli (inquit idem Sabellicus) nunc horum metropolim Terruanam uocant. Menacospios.) mēdum in Vuolffianis, & Aldinis exemplaribus est: ex duabus enim dictionibus Menapios, & Bellocasses unam corruptam typos graphus fecit. Porro Menapij secundum Volaterranū Iuliacenses nūc putantur, Et si Iucundo credimus, Gheler, ac Cleues Gallice uocantur. Bellocasses autem, seu Bellocassij (inquit Volaterranus) à Ptolemæo ponuntur, ubi nunc Flandria. Idem Sabellico nūc Castletenses, & Iucundo ij sunt, quos Galli Bayeur appellant. Calecos.) Strabo li. 4. Caletos (Sic etiā hoc loci Beroaldus legit, & infra Hirtius lib. 8. de bello Gallico: ijdemq; Gallicè à Iucundo Cales appellantur) uocat: eosq; non longè à Sequanæ ostijs (quibus Oceanū illabitur) sitos esse scribit. Hos Marlianus Nortmanniæ diocæseos esse ait, & nomen suū retinere. Verocasses.) Alia exemplaria Volocasses legūt, eosq; idē Marlianus Castletēses interpretatur: quos Sabellicus Bellocassij nomine signari putat. Verum quando Beroaldina editio, Orosij, & Sabellici lectio supra post Menapios Bellocasses ponūt, & hoc loco siue Verocassij, siue Velocassium penitus nō meminerint: eiusdem populi nomina esse puto, ac librariorum incuria transpositas esse cum literas, tum uocem ipsam. Magis autem Beroaldini codicis seriem approbo: propterea quod & in Aldinis, & Vuolffianis Menacospios mendose pro Menapios hinc factum uidetur, quod statim sequitur Bellocasses, seu Velocasses. Veromanduos.) hos inquit Iucundus, & Marlianus Gallisæ lingua nunc Vernandois appellant. Casacos: quos Marlianus Doacos, Sabellicus autem Sido-

acos nunc uocari iudicat. Condruſos,)hos nomen ſuum
 retinere, & ad Leodiensem diocēſim pertinere Marlianus
 cenſet, & Hubertus Leodius cōfirmat. Eburones,)
 quos Volaterranus nimirum mendose Alodienses, quum
 alij omnes Leodienses interpretentur, & Galli Liege no-
 minari dicunt. De his, ac ſequentibus populis, longe cer-
 tiſſima legito in Huberti Eburonis doctiſſimis commen-
 tarijs, hac de re ex profeſſo ſcriptis. Carasos, pama-
 nos, qui uno nomine Germani appellantur.) Aliæ editio-
 nes Corceſos legunt, at Eutropius nobiſcum Carasos.
 Solus Marlianus Cheruſcos legere uidetur. Nam in uocū
 rariorum elencho Cheruſcos & Pamanos inter Belgas
 numerat, & Leodiensis diocēſeos eſſe conijcit. Cuius le-
 ctio, & interpretatio ſi uera eſt, Cheruſci Bacenis ſyluæ
 apud Germanos accolæ ſedibus ſuis relictiſ, in Belgium
 conceſſerunt. Huc facere uidetur quod Cæſar ipſe hic ad-
 dit, prænominatos populos omnes ſub generali Germano-
 rū uocabulo cōtineri. Et paulò ſuperius Rhemorū legati
 Iulio dicunt plæroſq; Belgas à Germanis ortos &c. Vnde
 (ut ſupra lib. 1. admonuimus) non mirum eſt, ſi multæ di-
 alecti noſtratiſ reliquiæ, in ſemirhomanâ quorundem lin-
 gua reperiantur. Flumen Axonum,)quod teſte Lucun-
 do, & Marliano uulgo nunc la Diſne uocatur. Atq;
 ibi caſtra poſuit &c.) Quam prudenter C. Cæſar caſtra
 metatus ſit, ex præceptiſ Vegetij li. 3. cap. 8. petere, ac re-
 ſciſcere potes. Nemine Bibrax,)id Lucundus Gallicè
 ſic interpretatur Brayen la conte de Rethel. Hubertus
 autem Leodius illi in nomine uulgari conſentiens, addiſ
 id oppidum quatuor milliariſ Gallicis à Sueſſonibus
 diſtare.

distare, & comitatus titulo decorant. Funditores Baleares, id est ex Balearibus insulis oriundos, in quibus expeditissimi funditores erant: unde & nomen Græcè sortitæ sunt ἀὐτὸ ῥὲ βάλμαρ, id est, mittendo, uel iaciendo.

Et ad extremas fossas castella constituit. (Suple tumul tuaria. Sic namq̄ monet Vegetius lib. 3. cap. 9. Quod si non reperitur antiqua munitio opportunis locis circumdata: maioribus fossis, tumultuaria castella firmantur. Nam à castris diminutiuo uocabulo sunt nuncupata castella. A Titurio scilicet Sabino, quem ponti præsidio in altera Axonæ fluij ripa reliquerat. Per eorum corpora reliquos audacissimè transire conantes &c.) Plutarchus non nihil ab hac Cæsaris sententia dissentit. Hic enim Belgas per suorum corpora in flumine strata transire conantes à Romanis repulso esse dicit: ille uero Romanis transitum esse factum per Belgarum cadauera. Sic enim scribit. Belgas maxima parte turpiter dimicanteis fudit, ceciditq̄: ita ut paludes, & profunda quædam flumina per Cæsarum stragem Rhomanis transitum præbuerint. Insidias ueritus. Circumspecti Imperatoris officio Cæsar functus est, solent enim hostes aliquando astu magis quàm metu retrocedere: id quod (teste Tacito lib. 1. historiarum) Germanico Cæsari per quàm familiare fuit. Nouiodunum) quod Iucundo, & Marliano expositoribus Noion Gallicè iam dicitur. Castris munitis uineas agere &c.) Vegetius lib. 4. cap. 15. uineas inquit, dixerunt ueteres, quas nunc militari, barboricòq̄ usu Causias uocant. E lignis leuioribus machina colligitur lata pedibus 8. & alta pedibus septem: longa pedibus 16. Huius tectum munitione duplici,

placi, tabulatis, cratibusq; contextitur. Latera quoq; uimine sepiuntur, ne saxorum, telorumq; impetu penetrentur. Extrinsecus autem, ne immisso concremetur incendio, cruadis, ac recentibus corijs, uel centonibus operitur. Ista, quã plures factæ fuerint, iunguntur in ordinem: sub quibus obfidentes tui ad subruenda penetrât murorum fundamenta. Aggere iacto, turribusq; cõstituitis &c.) Idem Vegetius in eodem loco agger, inquit, ex terra, lignisq; extolitur contra murum, de quo tela iactantur. Hæc ille. Porro quando de turribus constituitis loquitur, nimirum innuit, ambulatorias turris super aggerem excitatum positas esse. Eorum fines Neruij attingebant.) Tabula enim fluius (si Ptolemæo credimus) Bellouacos à Neruijs orientem uersus disiungit. Porro in hac Neruiorũ descriptio ne obseruabis, quantam animi magnitudinem frugalitas pariat, & e contra quantam mollitiem, ignauiam, & malorum agmen luxus secũ trahat. Posteaquam enim Hannibalis exercitus uino Campano madere, ac scortis indulgere cœpit: de bellica eius uirtute actum est. Idem Romanis, & Heluetijs nostris recensioribus accidit: dum illi qui Asiaticum, hi uero Italicum, & Gallicum in patriam inuexere luxum. Sabin flumen, quod Iucundo, & Marliano testibus, Gallorum Vulgus nunc Sambre uocat.

Muieres, quiq; per ætatem ad pugnam.) Infra in hoc eodem lib. ait maiores natu unã cum pueris, mulieribusq; in astuaria, ac paludes collectos esse. Teneris arboribus incisis.) Eodem ferè modo & Mardi exercitum Alexandri prohibebant. Sic enim Q. Curtius lib. 6. de illis uerborum pro dicit, Arbores depse sunt ex industria consita,

fit, quarum teneros adhuc ramos manu flectunt, quos in tortos rursus inserunt terræ. Inde uelut ex alia radice lætiores uirent trunci, hos quæ natura fert, adulescere non sinunt: quippe alium alij quasi nexu conferunt, qui ubi multa fronde uestiti sunt, operiunt terram. Itaque occultus nexus ramorum uelut laquei perpetua sæpe itinera claudit &c.

Vexillum proponendum, quod erat insigne, quum ad arma &c.) Plutarchus in Pompeij uita refert tunicam rubram coram contubernio positam apud Romanos pugnandi signum fuisse. Quia uero & Helioabalus in oratione ad meretrices ait, Rubrum uexillum apud Romanos pugnae signum proponi fuisse solitum: fieri potest ut secundum Plutarchi mentem tunica rubra uexilli uice in portica pependerit. Signum tubæ dandum.) Id est, classicum canendum. Cæterum quam uaria signorum sint genera uide Vegetium lib. 3. cap. 1.

Signum dandum) suple tessera, quæ Vegetio lib. 2. cap. 7 teste) præceptum ducis est: quod ad aliquod opus, uel ad bellum mouetur exercitus. Decucurrit.) Obserua præteritum illud compositum contra præceptiones Grammaticorum primam uerbi syllabam geminare. Obseruabis & hanc locutionem telum adijcere pro conijcere. Uel non modo ad insignia accommodanda.) Hinc conijcimus alia aliorum, qui ordines ducebant insignia fuisse. Et sane ex Dionis Cassij Traiano Nerua patet, Tribunum militum insigne parazonium fuisse. Sic enim de Licinio Sura, in Tribunum militum creato scribit. Quinetiam quum tributum militum ei traderet, parazonium, quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexit. At talem inquit

ensem accipe, quem pro me ita demum strinxeris, si iuste impera uero: quod si perperā quid per me fieri cognoueris, eo in perniciem meam ut aris uelim. Ita & Eusebius lib. 7. histo. ecc. quam Tripartitam uocant, cap. 1. de Iouiniano χιλιάρχος, id est, Tribuno militum refert: quod magis elegerit baltheum suum ammittere, quam impijs Iuliani Imperatoris sui præceptis in sacrificando idolis, parere.

Eiusque armaturæ pedites & c.) Leuis armatura (ut Vegetius cap. 14. lib. 3. ait) ex scutatis expeditissimis, & sagittarijs iunioribus constabat: item de his, qui acriter ueruitis, uel martiobarbulis (quas plumbatas uocant) dimicabant. Sunt autem scutati (eodem Vegetio defnitori lib. 2. ca. 16) qui plūbatis, uel gladijs, & missilibus accincti erāt.

Qui ab decumana porta.) Ea (ut idem Vegetius lib. 1. cap. 23. testatur) post prætoriam portam sita erat: per quā delinquentes milites ad pœnam educebātur. Fuge sese mandabant.) Attende nostrorum copiam in Cæsare. Paulo enim ante, conijcere se in fugam, & petere fugam, nunc fugæ se mandare dicit. In his primipilo.) Liuius lib. 8. ab urbe condita refert, primum centurionem sua tempestate primipilum uocatum. Qui huic haud dubie (ut ego quidem sentio) nomen sumpsit, quod antiquitus signū pilo, hoc est, hastæ infingeretur: id quod uel ex isto Ouidij disticholib. 3. Pastorum clarescit:

Pertica suspensos portabat longa maniplos,

Inde manipularis nomina miles habet.

Quod uero primipili officium fuerit, eundem Vegetium lib. 2. cap. 8. consule. Et manipulos laxare.) Idem

Vegetius li. 2. ca. 13. Contubernium, inquit, manipulus uocabitur

cabatur ab eo, quod coniunctis manibus dimicabant. Plutarchus uero aliam huius uocis etymologiam in Romulo hisce ostendit uerbis: *ἑκατοστάς ἐκάστη ἀνὴρ ἀφ' ἑαυτοῦ, Χόρα του, καὶ ὕλης ἀγκαλίδ' αὐτῶ περικαμψύμεν ἀνέχασθαι, μάνιπλα ταῦτα Λατίνοι καλοῦσι: ἀπ' ἐκείνου δὲ καὶ ὕμ' ἐν τοῖς στρατιύμασι τούτους μάνιπλαρίουσ' ὀνομαζοῦσι.* Id est, singulas centurias uir ducebat, graminis, ac herbarum fascisculum (quem Latini manipulum uocant) conto impositum sustinens. Vnde & nūc in exercitu hos manipulares uocāt.

Huius aduentu spe illata militibus.) His consentanea Plutarchus & Suetonius in Iulio, & Valerius Maximus lib. 3. cap. 2. scribunt. Ex sexcentis ad treis senatores.) Plutarchus duntaxat quadringentos patritij ordinis fuisse Neruijs ante calamitatem commemorat: in reliquis cum Cæsaris numero consentit. Florus autem lib. Epitomes 104. in utroq; numero à Cæsare dissentit. Ex sexaginta enim hominum millibus non quingentos, sed trecentos, & non ex sexcentis senatoribus, sed ex 95 duntaxat treis suscepuisse scribit. Vt in miseros, ac supplices &c.) Ad hunc modum Ci. lib. 1. Off. docet, post partam uictoriam ijs parcendum esse, qui nō crudeles in bello, nec immanes fuerunt. Quæ sanè uirtus Cæsari (ut in Præfatione quoq; attigimus) propria, ac peculiaris fuit. Aduatici, de quibus supra) scilicet in hoc eodem lib. Porro iisdem nunc Gallicè Bosleduc, & Bosleducenses admonitoribus Lucundo, & Marliano dicuntur. Quorum hunc in Annotationum suarum indice legito, de quo nam Aduaticorum oppido uerisimile sit Cæsarem hic loqui. Hubertus autē Leodius haud longe isthinc oriundus Gallie Brabantie populos

fuisse autumat: qui inter Louanum, & Aldenburg habitant. Sectionem eius Oppidi uniuersam &c.) Asconius Pedianus in li. 3. Ci. de Prætura urbana, scribit: se aetorem esse aestimatorem, redemptoremq; bonorum damnati, atq; proscripsi: qui spem sectans lucri sui, id est, secutus spem aestimationis suæ bona omnia auctione uendit, & semel infert pecuniã uel ærario, uel socijs. Hæc ille. Vnde facile colligere possumus, sectionem oppidi uniuersam nihil aliud esse, q̄ redemptionem, ac aestimationem: quo pacto antiq̄uitus, & adhuc apud Hungaros uectigalia, & apud nos decimæ per auctiõnem redimuntur. Venetos, Vanellos.) Veneti Vanes, Vnelli Percherons, Ofiini Lannadriger en Bertegne, Curiosolites Cornauxille, Sefuuij, aut (ut quædã exemplaria habent) Sefuini, Exifini: Auleri Roan, ac Rhedones Rhenes nunc Gallicè uocantur si Lucundo, & Marliano credimus. Porrò hi populi omnes Galliã Lugdunensem (quæ & Celtica dicitur) incolunt. De quibus uide; Europæ tabulam apud Ptolemæum, & Volaterranum lib. 3. Geographiæ. Illyricumq; prope rabat.) De Illyrico (quæ nunc Sclauonia appellatur) lege Plin. lib. 3. cap. 2. & Volaterranum lib. 8. Geographiæ. Quintam deniq; Europæ picturam Ptolemaicam in consilium adhibe.

Carnutes &c.) nunc Chartres, Andes.) Angiers, & Turones.) Tours appellatur in sua lingua. Porrò & hi populi in eodem Gallorum Lugdunensi habitant, & sunt Parisijs, ac Triecasijs finitimi: ut ex eiusdem Ptolemæi pictura planum sit. Propinquæ his locis erant. nempe Sueffonibus, Atreabatibus, Bellouacis, Neruijs, & Aduaticis. De qua re cõa
sub

sule præcitatum modò Ptolemæi tabulam. Dies XV supplicatio decreta est.) Plutarchus eadem his confirmat uerbis: Hæc ubi senatui renunciata sunt, per sacrificia, in dictasq; solennitates quindecim dierũ supplicatio (quantum ulla in uictoria nunquàm superiori tempore obigerat) dijs immortalibus decreta est. Et Suetonius plurimum inquit, quàm quisquam unquam dierum supplicationes impetrauit. Quibus autẽ modis supplicationes (quas nos uulgò rogationes uocamus) apud priscos Romanos fieri solitæ sint, legito Liuium lib. 2. Secundi belli Punicì non procul ab initio.

ARGVMENTVM LIB. III.
DE BELLO GALLICO.

Quinq; bella hoc libro describit. Primum terrestre, quod Galba Legatus eius aduersum Veragros, & Sedunos gessit. Secundum nauale, quod P. Crassus contra Venetos Gallos. Tertium quod à Q. Titurio Sabino aduersus Vnellos, Aulercos, Eburonices, Lexouiosq; gestum est. Quartum contra Sontiates, & reliquos Aquitanos ab eodem Crasso (de quo supra) administratum. Quintum aduersus Morinos, Menapiosq; ab ipsomet Cæsare gestum.

100
 IN C. IVLII CAESARIS
 COMMENTARIORVM DE
 BELLO GALLICO LIBRVM III.
 Io. Rhellicani Annotationes.

IN ANTVATES', Veragros, Seduno s'q; misit.) Plinius lib. 3. cap. 20, & Strabo lib. 4. pro Antuates, Naniuates, & Nantuates legunt, & pro Veragros uterq; Varagros. Volaterranus Varagros in montibus S. Bernhardtis esse putat: ubi S. Maurii cœnobium gentis caput in Sedunensi diocœsi positum est. Atq; per hos Cæsarem in Gallias penetrasse. Sed Tschudus proconsul nosster, rectius (quippe qui hæc loca peragravit) per Antuates eum in Sabaudia tractum intelligit: qui Bernatium nunc est, & Gallicè pais de Vaut, et Germanica deflectione die Vuuat appellatur. per Veragros autem Vallesios inferiores, quorum metropolis olim Octodorus, nunc Martenacum dicitur. Per Sedunos Vallesios superiores, quorum metropolis Sedunum, Sabaudica lingua, Seon, & nostra Sitten uocatur. Qui à finibus Allobrogum, & lacu Lemano &c.) Situs istorum populorum in noua Gallia apud Ptolemæum, & Tschudi Procōsulis tabula depictus est. Cæterum quando inter recentiores eruditos alius aliter de uarijs alpiū nominibus sentit: Procōsuli nostro libentius hac in re subscripsero q̄ uel Volaterrano, uel Alcian

20. Hi nanq; hæc loca rumore tantū cognita habuerūt, ille uero suis uidit oculis. Apud hunc ergo non indigna lectū de summis alpibus legito in *Alpinæ Rheticæ commentario* ca. 33. Nam ad hūc *Cæsaris* locū probe intelligendū multū facit. Non parum etiam ad hunc eundem locum rectius intelligendum *Rhenani annotationes* lib. 3. *Rerum Ger.* in *Agauni* descriptione te iuuerint. In uico *Veragrorū*, qui appellatur *Oktodorus*, & *Marlianus* hunc uicū iam *S. Mauritij* ab accolis uocari dicūt: sed *Rhenanus*, & *Proconsul* noster *Martenacū* rectius interpretantur. Qua de re utrunq; copiosius differentē legito.

Et ea loca finitimæ prouintiæ adiun.) Quam propinqua *Veragrorum* fines *Rhomanorum* prouintiæ sint, nouam *Galliæ* apud *Ptolemæū*, & *Proconsulis* nostri tabulam *Helueticam* conspicio. In flumine *Ligeri*, quod influit.) Hoc flumen *Gallice* nūc *Loire* uocatur, oriturq; ex *Cemmenis* montibus, & *Galliam Lugdunensem* ab *Aquitanica* disiungit. Oceanum autem intrat ut *Cæsar* ipse hic scribit, & in *Europæ* tabula patet. Ac longe aliā esse nauigationem in intercluso mari, atq; in uastissimo.) Mare *Mediterraneum* ideo interclusum uocare uidetur, quòd multis insulis intercludatur. Oceanum autem uastū, & apertum, propter magnitudinem, ac insularum paucitatem. Qua de re & 3, & 6 *Europæ* tabulam apud *Ptolemæum* consulito. Socios sibi ad id bellum *Osifinos*, *Lexob.*) *Osifini*, *Lexobij*, *Nannetes*, *Ambiliates*, & *Dialintres* maritimi *Celticæ Galliæ* populi sunt: ut testatur *Volateranus* li. 3. *Geographiæ*, & 3 *Europæ* tabula haud obscure præsert. *Morini* autem, & *Menapij* *Belgicæ*. De

Osifinis, Morinis, & Menapijs satis dictum est, nisi quod ad confirmandā superius Iucundi sententiā de Menapijs hoc facit, quod D. Andreas Alciatus prudētissimus Iuris consultus in Annotationibus suis super 12 Cornelij Taciti librum asserit: eos Gelrhenseis quasi Gallos Rhenenseis dictos esse. Porro Lexobij nunc iuxta Iucundi, & Marliani interpretationem Liesieux, Nannetes Nantes: Ambilates (sic enim legitur à Marliano) Daurāches: Diablin tres Leon doul en Bertegne à Gallis uocantur.

Quæ contra eas regiones posita est.) Quo pacto eregione prædictorū populorum Britannia posita sit, & Europæ picturam uisitando cognosces. Erant hæc difficultates belli gerēdi.) Quod scilicet Veneti omniū gentium quæ Oceanum accolebant, potentissimi erant: quàm plurimas nauis habebant, & rei nauticæ peritissimi erant. Deniq; quod uicinas genteis omnis autoritate, ac potentia in suam pertraherent sententiam. Ne ex his nationibus auxilia in Galliā mittant.) Per Galliā & hic Celticā (quæ & Lugdunensis dicitur) intellige. Nam tamen si & Aquitania Galliæ pars sit, tamen Celtica (in qua Veneti, & alij prænominati populi, qui à Cæsare defecerant habitabant) proprie à Cæsare sic nominatur. Id quod ex initio lib. 1. constat, ubi tertiam Galliæ partem esse scribit: qui ipsorum lingua Celtæ, sed à Romanis Galli uocentur. Et paulò post Celticæ limites depingens, inquit: Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, à Belgis Marrona, & Sequana diuidit. Quas ex Pictonibus, & Santonis.) Ptolemæus hos in 3 Europæ tabula inter Aquitanos maritimos ponit. Volaterranus lib. 1. Geographiæ in Aquitana

uica descriptione Pictones nunc Pictauesis nominari dicitur: atque ex quatuor Aquitanorum comitatibus unum obtinere. Santones uero (quos Ptolemæus, & ipse Sanctones uocant) priscum suum retinere nomen. Si autem Lucundo credimus, illi nunc Poitiers, hi uero Saintonge Gallis (ut supra lib. 1. annotauimus) nuncupantur. Ut posita in extremis Lingulis.) Lingula (interpretante Sexto Pompeio) inter alia significata, promontorii quoque genus non excellentis, sed molliter in planum deuexi significat. Promontorium autem quasi prominens mons dicitur.

Quum ex alto se æstus incitauisset.) Plinius lib. 2. cap. 101. omnia maria se in plenilunio purgare scribit: & quædam stato tempore. Quæ autem marinæ exæstuationis causa sit, idem in eodem lib. cap. 99. hisce ostendit uerbis. Pluribus modis exæstuatio fit: uerum causa potissima in sole, Lunæque. Bis inter duos exortus Lunæ affluunt maria, et refluunt uicenis, quaternisque semper horis. Inter alia autem maria Oceanum uel maxime intumescere, idem in eodem cap. paulo post in hæc uerba edisserit: Omneis æstus in Oceano maiora integunt spatia, inundantque, quam in reliquo mari: siue quia totum in uniuersitate animosius est, quam in parte: siue quia magnitudo aperta syderis uim laxè grassantis efficacius sentit, eandem angustius uincens. Eius rei exemplum infra lib. 4. habetur, & Q. Curtius sub finem lib. 9. similem Indici Oceani exæstuationem describit.

Factæ ex robore &c.) Robur glandifera arbor est, quæ (Plinio lib. 16. cap. 25. testante) sinuosa toto ambitu folia habet. Tantæ item duriciæ est (uelut idem eodem lib. cap. 21. testatur) ut terebrari, nisi madafacta nequeat, & ne

sic quidem adactus auelli clauus. Eiusdem arboris lignū tardissimè cariem sentire paulò post in eodem ca. docet.

Falces præacutæ insertæ &c.) Vegetius lib. 4. cap. 14. & ultimo: Falx, inquit, dicitur acutissimū ferrū, curuatū ad similitudinem falcis, quod contis longioribus inditum, collatoribus funes (quibus antenna suspenditur) repente præcidit: collapsisq; uelis Liburnam pigriorem, ac inutilē reddit. Porro quantum ex iam citatis Vegetij uerbis patet, Cæsar per longurios intelligit contos, quos Nonius Marcellus, & alij longuriones uocant, & homines quoq; prælongos ita uocitant. Non absimili forma muraliū falcium.) Quæ forma sit muralium falcium ex eodem Vegetij lib. cap. 14. intelligi potest, ubi sic ait: De materia & tabulatis testudo contextitur: quæ ne exuratur incēdio, coriis, uel cilicijs, centonibusq; uestitur. Hæc intrinsecus accipit trabem, quæ adunco præfigitur ferro: quod falx uocatur, ab eo quod incuruata est, ut de muro extrahat lapides. Tanta subito malacia.) Græca uox est μαλακία molliciem, & languorē significans. Qua uoce & Germani utuntur pro lepra. Significat & Suida teste ῥαθυμία, quæ uox aliàs segnitiam & torporem denotat. Apud Thucydidem autem lib. 2. in funebri Periclis oratione, sicuti & hic pro quiete in bonam accipitur partem. Cæterum nemini mirum uideri debet, quod Cæsar Græca usus est uoce, quum & Virgilius in loco usus sit, & prisca Latini (teste Macrobio lib. 6. Satur: cap. 4) Pausam, macheram, acotiam, malacem & alia multa dixerint. Reliquos sub corona uendidit.) Quid sub corona uendere significet, Gellius lib. 7. cap. 4. ad hunc modum ex Sabino Iurif. consulto

consulto edisserit. Antiquitus mancipia iure belli capta, coronis induta uenibant, & idcirco dicebantur sub coronis uenire. Namque ut ea corona signum erat captiuorum uenialium, ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos uenundari, quorum nomine uenditor emptori nihil praestaret. Subiungit & alteram eius appellationis causam eodem cap. sed tamen priorem ex Catonis lib. de re militari, magis appositam esse putat. Legato dimicandum non existimabat.) Quanta diligentia res militaris apud Rhos. priscos culta sit, cum hic locus, tum is, qui est apud Liuium li. 8. ab urbe condita docet. Ibi namque legitur Fabium Papyrii dictatoris magistrum equitum penes securi percussum: quod contra eius edictum cum Samnitibus (quanquam feliciter) pugnauisset. Idem nos & Manlius illius imperiosi exemplum monet: de quo idem Liuius, & Valerius Maximus. Nam ut ad bella suscipienda Gallorum alacer.) Eadem refert Liuius lib. 10. ab urbe cond. Gallorum uis delicet corpora laboris, aestusque intolerantissima esse: ac prima eorum praelia plusquam uirorum, postrema minus quam feminarum esse. Eadem quoque ferme lib. 4. belli Macedonici sub fine de iisdem narrat. Labor, inquit, & aestus emollida, & fluida corpora Gallorum, ac minime patientia sitis, pugna decedere coegerunt. Haecenus ille. Caeterum si quis ueterem armorum Gallicorum formam scire cupit, Polybius eam lib. 2. ita describit: Galli, inquit, gladijs praelongis, sed obtusis, ac non nisi ad unicam plagam inferendam utilibus, & è diuerso breuibus, ac exilibus scutis utuntur. Huc usque ille. Quod ideo coronidis uice potissimum addere uisum est, quod recentiores Heluetij (quos consue-

deratos uocamus) itidem longis utatur gladijs: ut uero nō dissimile sit, Gallicorum Heluetiorū hunc morem ad Germanicos defluxisse. Alij namq; Germani breuioribus, & laetioribus ensibus utuntur: ut à nostris facile dinoscantur. Qui sanè mos hodie non tantum Heluetijs, uerumetiam alijs priscorum uallorū successoribus frequentissimus est.

Quæ sunt ciuitates Gallia: prouintiæ finit.) Finitimæ scilicet Aquitania. Cemmenj namq; montes Aquitanicā Galliam à Narbonensi disiungunt: quemadmodum ex Europæ tabula apud Ptolemæum patet. Crassus ex itinere oppidum Sontiatum &c.) Ex itinere, id est obiter. Porro Sabellicus oppidū hoc (quod tamen non nominat) caput gentis Sontiatum esse scribit. Aliàs cuniculis ad aggerem &c.) Quis primus cuniculorum agendorum rationem inuenerit, Vegetius lib. 4. cap. 20. hisce uerbis describit: Quum Rhodiorum, inquit, ciuitas oppugnaretur ab hostibus, & turris ambulatoria super murorum altitudinem, ac turrium omnium pararetur: mechanici ingenio inuentum est tale remedium. Per noctem sub fundamento muri cuniculum fodit, & illum, ad quem die postero turris fuerat promouenda, nullo hostium sentiente, egesta terra cauauit intrinsecus, & quum rotis suis moles impulsafuisset tanto pondere solo cedente subsedit: ut nec iungi muris, aut moueri ulterius potuerit, ita ciuitas liberata est, deiectaq; machina. In fines Vocontiorum, & Tarusatum.) Mendam in dictione Vocontiorum esse tres euidentes coniecturæ coarguūt. Quum enim Vocontij Narbonensis interioris Gallia: populi sint, & longissimè à Tarusatibus Aquitanis distent: uero simile non est, à

Crasso

Crasso exercitum tam longè distractum. Deinde non tantum Beroaldus, uerumetiam Sabellicus pro Vocontiorum uocatum legit. Denique ipse Cæsar infra in hoc eodem libro Tarusatis uocat coniungit. Porro Volaterranus pro Tarusatis Tarusatis, Iucundus, & Marlianus Tarusatis legunt, atque nunc Tursas uocari opinantur.

Quæ sunt citerioris Hispaniæ finitimæ.) Pyrenæi namque montes Aquitaniam à citeriori Hispania disternunt: ut ex 3. Europæ tabula clarescit, & supra lib. 1. non nihil attigimus. Cum Q. Sertorio.) De quo consule Plutarchi uitas, & Appianum lib. 1. de bellis ciuilibus.

Cantabrisque uenissent.) Cantabri populi sunt Hispaniæ Tarraconensis, id quod ex 2. li. Melæ, & ex 2. Europæ tabula apud, Ptolemæum discimus. Tarbelli.) hi, Volaterrano lib. 3. Geographiæ attestante, nunc Tarienses uocantur, & ad Aturi fluminis ostia habitant. Bigerri ones.) Iam Bigerrenses, ubi castrum Bigerram in Vasconia esse dicunt. Flustates,) Volaterranus Flustates legit, addens sua adhuc tempestate Comites isthic fuisse: qui de Flusso uocarentur. Garites,) quos idem nunc Lecitorienses uocari existimat. Ausci,) nunc Auscitani, unde & tractui eius regionis nomen inditum. Paucæ ultimæ nationes.) suple ad Pyrenæos montes uergentes: ut est Lugdunensis colonia, Ruteni, & Segadunum. Quod hyems suberat.) Cæsar inferius lib. 5. affirmat, nulli ferè tepus hyemis intercessisse, quin aliqui ex uictis Gallis rebellionem adornarent: nimirum ob hanc causam, quod ipsi homines Septentrionales frigoribus magis sueti essent, quam Romani meridionales: ideoque ad bellum hyberno tempore

tempore gerendum accommodatiores, ut Caesar ipse meminit. Infra lib. 4. de bello Gallico. Morini, Menapij &c.) Quintum bellum istius libri, & ultimum describit. Porro quia supra & hos, & sequentes populos enarrauimus: nihil sub finem istius libri annotandum puto amplius, nisi unam istam locutionem non ubiuis obuiam, uidelicet facere bellum pro inferre.

ARGUMENTVM LIB. IIII.
DE BELLO GALLICO.

Quæ fuerit causa Vspedibus, ac Tenēteris transeundi Rhenum, & cur cum eis bellum gesserit principio recenset. Deinde quibus de causis ipse Rhenum ponte factō traiecerit, & cum Sicambriis belligeratus sit. Tertiō quid ipsum mouerit, ut Britanniam adiret: atq; cum eiusdem in solis & nauali, & terrestri pugna decertaret. Vbi & insularum, ac insularum mores describit. Postremo Morinorum defectionem, ac uictoriam de eisdem partam subnectit.

109

IN C. IVLII CAESARIS

COMMENTARIORVM DE

BELLO GALLICO LIBRVM IIII.

Io. Rhellicani Annotationes.

VSIPETES GERMANI

& item Tenchtheri &c.) Authores in his duobus populis nominandis mirè uariant. Quos enim Caesar hic *Vsipetes*, & *Tenchtheros*, Appianus *Sypetes*, & *Tanchtheros* appellat. Beroaldus, &

Sabellicus pro *Tenchtheris* *Tenchateros* legunt. Tacitus *Vsipios* in secunda inflectit declinatione. In Latina *Plutarchi* translatione etiam recens à multis mendis purgata, sensus (meo iudicio) nõdum est redditus, ubi sic legitur Duo maximi populi Germanorum (quos & *Tenteridas* appellant.) Græcū enim *Aldi*, & *Basiliense* exemplar sic habet: οὗς ἴσως καθόδοι τοὺς ἑτέροισ, τοὺς δὲ τεντεριδας. Vbi mea sententia pro οὗς ἴσως, Οὐσίως una dictione, & tenui spiritu legendū esset. Sic enim rectius *Plutarchi* uerba cum hoc *Caesaris* (quem ille haud dubie secutus est) loco quædrabunt, si uertas ad hunc modum: Duo populi Germanorum *Rhenū* transgressi sunt, alteros *Vsipes*, alteros *Tenteridas* uocat. Porro *Tacitus* de Situ, & moribus Germanorum *Vsipios*, ac *Tenchtheros* *Cattis* (quos nunc *Hessores* uocant) uicinos esse affirmat. Cuius sententiæ *Rhenanus*,
Pyrchia

Pyreheimerus, ac Lucundus subscribunt. Ille nanq̄ lib. 1. Rerum Germanicarum ait, Francos ad Rhenum in Tencteros, iuxta Chamauos, Veteres illas Sicambrorum sedes, usq̄ ad Mœnum amnem, & Salam concessisse, etiam Cattorū locis occupatis. Hi uero Tengeros (sic enim Pyreheimerus legit) & Vsiptes inter Rhenum, & montes, ubi hodie pars Hassiæ cum Rheno coniungitur, dicta der hochrug, diuisiones comitum de Nauffau, Königstein &c. Francofordiam usq̄ occupasse scribunt. Sueuorum gens est longe maxima &c.) Iulianæ sententiæ cum Cornelius Tacitus, tum Paulus Orosius accedit. Ille nanq̄ in libro De situ, ac moribus Germanorum ait, Sueuorū non uenam esse gentem, ut Cattorum, Tencteriorū uel: sed maiorem Germaniæ partem ab eis inhabitari proprijs nationibus, ac nominibus discretis. Hic uero li. 1. Quinquaginta quatuor eorum gentes fuisse scribit. Vnde non mirum est centū pagis illos quoq̄ habitasse, ut Cæsar hic paulo post meminit. Lauentur in fluminibus.) Infra lib. 6. omnibus Germanis in more fuisse scribit, promiscuè in fluminibus perliui. Et Pomponius Mela lib. 3. Geographiæ eosdem magno natandi studio etiam sæuissima hyeme detentos esse perhibet. Quàm latissime à suis finibus uocare agros.) Idem Mela eadem de Germanis omnibus in commune asserit, dicens, eos bella cum finitimis gerere, & causas eorum ex libidine accersere: neq̄ imperitandi, prolatandiq̄ quæ possident. Nam, inquit, ne illa quidem enixe colunt, sed ut circa ipsos, quæ iacent, uasta sint.

Succedunt Vbij.) Qui nunc Agrippinenses seu Colonienses, olim uocabantur; antequam relicta Germanicâ Rhenâ

ANNOTATIONES.

20

Rheni ripa in Gallicam transmigrarunt. De qua re plura legito apud Beatum Rhenanum lib. 1. Rerum Germanicarum. Atque auditionibus.) τὰς ἀνοοῖς, Græca, Hæbræa, & Germanica loquendi forma, Cæsar hic usus est: declarans, quid per rumores intelligat. Quaspe adducti Germani.) suple Vsi petes, & Tencleri. In finibus Eburonum, & Cōdrusonum.) De Eburonibus supra lib. 2. diximus. De Condruſonibus uero nihil apud quemquam inuenio præterquam Marlianum: qui eos nomen retinere, ac diocæsis Leodiensis esse dicit: ducatu Lucemburgensi, comitatu Namurcensi, ac Mosæ fluuio finitimos. Secundum quam descriptionem prorsus eisdem populi sunt, quos infra lib. 6. in 2 inflexione Condruſos uocat. Non rarum autem est Cæsari nominis inflexionem (præsertim in barbaris) uariare: ut & in uoce Teutonus, & Teuto fecit. Porro de Condruſis planiorem uideo inferius explanationem in lib. iam citato. Ad Ambiuaritos trans Mosam.) Ambiuariti nunc Brabantini à Tucundo, & Marliano esse putantur. Quæ appellatur Vacalos.) Alia exemplaria Vualis legunt, & ita propemodum apud Cornelium Tacitum legitur. Sic enim lib. 2. historiarum hanc Rheni partem describit. Rhenus alueo continuus haud (ita nanque legendum existimo) modicas insulas circumueniens, apud principium agri Bataui, uelut in duos amneis diuidit, seruatque nomen, & uiolentiam cursus quæ Germaniam præteruehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior, & placidior adfluens, uerso cognomento Vahalenæ dicunt: mox id quoque uocabulum mutat, Mosæ fluuio, cuiusq; immenso ore eundem in Oceanum effunditur.

Hæc

Hæc ille. Vnde coniectura assequor istam Rheni partem ideo à Germanis *Vahalen*, siue *Vualem* uocitatam: quod *Vuali*, hoc est Galli ulteriorem, & latiore partem incolerent. Siquidem in nostrate lingua Gallos, Hispanos, & Italos etiamnum *Vualos* nuncupamus. Quod sanè τικς μύριον etiam ad superiorem nostram sententiam roborandam fecit: nimirum quod Gallica lingua ut nunc, ita olim Iulij Cæsaris tempestate à Germanica diuersa fuerit penitus. Insulam efficit *Batauorum*. Idem *Cornelius Tacitus* lib. 20. historię Augustę originem, & situm & fortitudinem *Batauorum* hisce commemorat uerbis: *Bataui* donec trans *Rhenum* agebant, pars *Cattorum* seditione domestica pulsæ, extrema Gallicę orę uacua cultoribus, simulq; insulam inter uada sitam occupauere: quam mare *Oceanum* à fronte, *Rhenus* amnis tergum, ac latera circumluit. Nec opibus Romanis societate ualidiorū attriti, uiros tantum, armãq; imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti: mox per *Britanniam* gloria transfmissis illuc cohortibus, quas uetere instituto nobilissimi populariū regebant. Hactenus *Cornelius*. Ceterum *Bataui* nunc *Hollandi* uocantur, ex quibus uir incomparabilis, ac totius nostrę Germanię lumē *Desiderius* ille *Erasmus Roterodamus* ortum trahit. De quo legito plura in *Chiliadibus* ipsius in prouerbio *Auris Bataua*.

Rhenus autem oritur ex *Leponijs*, qui alpeis. *Tschudus* proconsul noster, duos diuersos *Rheni* fontes commemorat, priorem, & posteriorem, quorum riui in unum confluant supra *Curiam Rhetorum* spatio milliarij Germanici. Et huius quidem tractu *Actuati*os, *Rhinalden*seis.

feis, Schäferos, Tufis, & Rätzuns habitare. In illius uero
 Tauetscheros, Abbatia Diserntis, Trans, Ilantz, Grub,
 Flyms, & Vallem Lugnitiam sitos esse. Idem de Lepont
 ijs ita scriptum reliquit: Lepontij tenent summa alpium
 iuga cum adiacentibus uallibus, siti inter Heluetios, Se-
 dunos, Salassos, Insubres, & Rhetos, citra, & ultra alpiu
 monteis. Porrò quia non tantum Cæsar hic Rhenum per
 Nantuatium, Sequanorum, ac Mediomatricum fines la-
 bi dicit, uerum etiam Strabo lib. 4. eadem asserit: magnus
 scrupulus restat, qui nam fieri queat, ut Rhenus per tam
 longe (si Ptolemæo credimus) dissitos fines fluat. Eum
 itaq; Beatus Rhenanus ad hunc modum lib. 1. Rerū Ger.
 sustulit. Sequanorum ditio olim usq; ad Rhenum pertinge
 bat, ut & Mediomatricum, ac Treuirorum. Hinc Iulius
 Cæsar scribit Rhenum fluere per fines Sequanorum, Ba-
 siliensem diocæsim, & Sungauiam intelligens. Et lib. 1.
 Porrò nihil dubitationis habeo Mediomatricorum ditio-
 nem olim Rhenum attingisse, ut intelligamus Nemetum
 fortassis, aut etiam Vangionū fines partim illis fuisse suba-
 iectos, nimirum quum ualidiores essent res Gallorum, &
 priusquam Germania prima, & secunda ad ripam Rheni
 in Gallia constituerentur, id quod post Iulium Cæsarem
 factum est. Tribucorum.) Eosdem hic populos innue-
 re uidetur, quos supra Triboces appellauit. In plureis
 defluit parteis.) Plinius lib. 4. cap. 15. huic Cæsaris loco
 ita subscribit, cumq; illustrat. In Rheno autem ipso propè
 centum M. passuum in longitudinem nobilissima Batauo-
 rum insula, & Cannenusatum, & aliæ Phrysiorum, Cana-
 chorum, Frisabonum, Sturiorum, Morsatorum, quæ ster-
 h nuntur

nuntur inter *Helinum*, ac *Fleuum*. Ita appellantur ostia, in quæ effusus *Rhenus* ab septentrione in lacus, ab occidente in amnem *Mosam* se spargit, medio inter hæc ere modicum nomini suo custodiens alueum. Vide 1, & 4 *Europeæ* tabulam apud *Ptolemæum*. Atq; is dies induciæ erat ab ijs petitus.) *Gellius* lib. 2. cap. 25. hanc uocem ita explicat: *Inducias* sic dictas arbitramur, quasi tu dicas, inde uti iam. *Pactum* induciarum eiusmodi est, ut in diem certum non pugnetur, nihilq; incommodi detur: sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure agantur, & reliqua. Nam qui uolet totum caput legat, Simul ut dicebatur.) *Græca* dicendi forma est, simul, simul, pro cū, tum, uel tum, tum. Et cum ad confluentem *Mosæ*, ac *Rheni*.) Hunc locum uulgus nostrate etiamnum corrupto uocabulo *Cobulentæ*, quasi dicas *Confluens*, uocat. In fines *Sicambrorum* receperat.) *Volaterranus* lib. 5. *Geographiæ*, & *Sabellicus* *Sicambros* *Gelrhîfeis* nunc uocari existimant: quū tamē (ut supra li. 3. annotauimus) *Iucundus*, & *Alciatus* *Menapios* hoc nomine appellitēt. Quorum sententia mihi magis arridet, eo quod *Gelrhia* in *Gallica* *Rheni* ripa posita sit, & *Cæsar* *Sicambros* in *Germanica* ponat. Cui *Strabo* assentiens, ait. Post *Menapios*, qui utranq; *Rheni* ripam in colunt, *Sicambri* *Germani* consistunt. Cæterum hoc fortassis *Volaterranum*, & *Sabellicum* mouit, ut *Sicambros* *Gelrhenses* interpretarentur: quod *Cornelius Tacitus* lib. 12. *historiarum* asserit, eos à Romanis, excisos, ac in *Gallias* translatos esse. Item quod *Suetonius* in *Augusto* refert *Sycambros* se dedentes in *Galliam* traductos. Vnde & fieri potuit, ut quidam inter *Menapios* confederint, & nunc una uoce

noce Gelrhenses uocentur. At quum Cæsar hoc loci scribat, Rheno transmissio, se in fines Sicambrorum profectum, & Strabo, ac Ptolemæus in 4 Europæ tabula eos adhuc Germaniæ magnæ populum asserant: Lucundus (ut mihi quidem uidetur) rectius eos intelligit, qui nunc principi de Nauso parèt. Quanquàm nō sim nescius Hermannū uerè nobilem illum Comitē Neuenariū sentire Francos antiquitus Sycambros esse dictos. Omnium autē relictissimè (ἀρὴ ἀυτῶν τῶν) sentire uidetur Io. Pollius Bilueldanus poëta lepidissimus, qui eos duci Gelrhensi Vilhelmo subditos ad hunc canit modū: En tibi bellaces gaudent parere Sicambri, Te obseruant Bataui, Menapijque simul. Deniq; ne quem usquàm sua defraudem laude, Hupertus ille Leodius, illorum ἑτυμῶν Germanicum, originē ac loci sitū ita describit: Sycambri Menapiorum regionē occupant, & Germanos indigites fuisse nomine ipso deprehenditur, Germanicè enim Sygenberger appellabatur. Vnde & Sycambri in uetustis codicibus scriptum reperitur. Habitarunt ad alteram Rheni ripam, paululū infra Vibios, & ad Ruram fluiū: qui apud Dusburgum Rheno miscetur &c. Nam qui uolet totum illius locum legere potest. Itaq; & si summa difficultas faciendū (Hoc quod Cæsar de se hic prædicat, Suetonius, & Plutarchus confirmant. Ille quidem ad hunc modū: Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum ponte fabricato aggressus, maximis affectit cladibus. Hic uerosic: Cæsar occasionem nactus, quum alioquin gloriæ cupiditate duceretur, quod primus omnium Rhenum ex arcitu traieisset, pontem instruxit &c. Tigna bina

sesqui pedalia.)supple in latitudinem. Nam dimensionem
 longitudinis mox innuit, dicens: Dimensa ad fluminis alti-
 tudinem: hoc est tantæ longitudinis, quantum fluminis al-
 titudo postulabat. Non sublicæ modo directæ.)modo
 id est, more sublicæ, ad quem modum & Liuius sæpe lo-
 quitur: ut modo Latrocinij, id est, in modum. Nam Cæsar
 hoc significare uult, pontem hunc non ad eum modum di-
 rectè structū fuisse, quo alij, uelut pons sublicius: unde Hor-
 ratius Cœcles Hetruscorum manum propulsauit, testante
 eodem Liuiolib. 2. ab urbe condita. Contra uim, atq;
 impetum fluminis.)Eandem rationē & Plutarchus hisce
 uerbis affert. Quum trunci, ac ligna fluuio delata ingen-
 teis ictus operi infligerent, ad eos excipiendos, uimq; flami-
 nis refrenandam, Cæsar in superiori parti maximas con-
 iugatas trabes præfixit. Diebus decem, quibus mate-
 ria cæpta erat &c.)Plutarchus ijs, quæ modò citauimus,
 hoc subiungit, & hæc Cæsaris uerba ita corroborat. In-
 credibile spacium præbuit, intra decimum diem ponte per-
 fecto. In Britanniam proficisci.)Hæc insula à Ptole-
 mæo, ac reliquis ueteribus Albion uocatur. Vnde uero
 Anglia à recentioribus sit appellata: partim ex Rhenano
 partim ex Volaterrano discere possumus. Ille ergo sic li. 1.
 Rerū Germanicarū scribit: Britanni tot iam annis à pira-
 tis uexati, quū nulla superesset spes ullius à Romanis auxi-
 lij, iamq; hostes insulæ partem occupassent: cogitant de Sa-
 xonibus conducendis, quorum præsidio occupatores istos
 Actacottos, Pictos, & Scotos exturbare possent. Aduchi-
 tur igitur cum innumera multitudine per legatos accitus
 Vortigernus Anglorū (hoc nationi nomen erat) regulus.

Iamq;

Namq̄ uictoriam aduersus hosteis sperabant, nec infelici-
 ter res procedebat, quum à defensoribus amœnæ insulæ,
 & diuitiis amore captis, consilium occultum inicitur de in-
 uadendo illius imperio, prætexunt itaq̄ stipendia non so-
 luta, sicq̄ nato tumultu, facillime summa rerum potiuntur.
 Hæc ille. Hic uero lib. 3. Geographiæ ab illo non nihil ua-
 riat, sic scribens: Constans Constantij regis filius se primū
 Deo, cœnobioq̄ dicans, mox regnum repetens à Vortiger
 no Gersæorum rege (qui regnum arripuit) de medio tolli-
 tur. Hoc tempore Engisto duce Saxones nouas quæren-
 tes sedes in Britanniam applicuere: qui quanquam minime
 Christiani à Vertigerno in regni partem excepti sunt
 auxilioq̄ ei contra Pictos, & Scotos fuere. Didonis insu-
 per uisidicuntur astutia, ut agrum mercati, quantum pel-
 lis bubula operiret, hac in tenues postea diuisa parteis, ur-
 bem cinxerunt in gyrum: quam sua lingua à pellis nomi-
 ne Thoncastell (sic enim legendum puto, non Tangrastel)
 nominauerunt. Ita namq̄ mihi Guilhelmus Peterfonius
 Anglus à vrōis, & taxæorum arcuum causa Tiguri hæ-
 rens mihi retulit Anno Domini 1539. mense Octobri. Eo-
 dem uero authore Thoncastel Anglicè tantum ualet, ac si
 Latine dicas: corrigia castelli. Hactenus ille. Cæterum si-
 ue illi ex Beda, siue alio quopiam historicorum hæc mutua-
 ti sint, certe multum diuersa ab his super eadem re Vui-
 tichindus gestorum Saxoniorum lib. 1. scribit, qui & ipse
 Saxo fuit. Sic namq̄ Britanniam à Saxonibus occupa-
 tam inibi narrat: Britannia à Vespasiano principe iam or-
 lim inter prouintias redacta, & sub clientela Rom. multo
 tempore utiliter degens, à uicinis nationibus impugna-

tur: eo quod auxilio Romanorum destituta uideretur. Populus namq; Romanus Martiali imperatore à militibus in terfecto, externis bellis grauius fatigatus, non sufficiebat solita auxilia administrare amicis: extructo tamen ingenti opere ad munimen regionis, inter consinia à mari usq; ad mare, ubi impetus hostium uidebatur fore, relinquebāt regionē Romani. Sed hosti acriori, & ad bellandū prompto, ubi gens mollis, & pigra belli resistit: nulla difficultas in destruendo opere fuit. Igitur fama prodente de rebus Saxonis prospere gestis, supplicem mittunt legationem ad eorum postulanda auxilia, & procedentes legati, optimi, inquit, Saxones, miseri Bracti crebris hostium incursionibus fatigati, & admodum contriti, auditis uictorijs à uobis magnificè patratjs, miserunt nos ad uos supplicantes, ut ab eis uestra auxilia non subtrahatis. Terram latam, & spaciosam, & omnium rerum copia refertam, uestræ mandāt ditioni parère: sub Romanorum hæcenus clientela, ac tutela liberaliter uiximus: post Romanos uobis meliores ignoramus: ideo sub uestræ uirtutis alas surgere quærimus: uestra uirtute, uestris armis hostibus tantum superiores inueniamur, & quicquid imponitis seruitij, libenter sustinemus. Patres adhæc pauca respondent, certos amicos Bractis Saxones sciatis, & eorum necessitatibus, atq; cōmodis æque semper affuturos. Legati lati redierunt in patriam, exoptato nuntio socios lætiores redentes. Deinde promissus in Britanniam mittitur exercitus, & gratanter ab amicis susceptus, in breui liberat regionem à latronibus, restituens patriam incolis. Neq; enim in id agendo multum laboris fuit: quippe qui iam olim au-

dica

dita fama Saxonum perculsi terrebantur, dummodo præ
 sentia eorum procul pelluntur. Erant enim hæc gentes Bra
 ctis aduersæ Scoti, Pehiti: aduersus quos militantes Sax
 ones accipiebant à Bractis omnia ad usum necessaria.
 Manserunt itaq; in illa regione aliquanto tempore, uicæ
 ria Bractorum bene usi amicitia. Vt autem uiderūt prin
 cipes exercitus terram latam, ac fertilem, & incolarū ma
 nus ad bellandum pigras, se uero ac maximam partem
 Saxonum sine certis sedibus, mittunt ad reuocandū ma
 iorem exercitum, & pace cum Scotis, & Pehitis firmata,
 in cōmune contra Bractros consurgunt, eosq; regione pro
 pellunt, suæ ditioni regionem distribuunt. Et quia illa ins
 sula in angulo quodam maris, sita est, Anglosaxones usq;
 hodie uocantur. Ad hæc cognoscenda priusquam pe
 riculum &c.) Suetonius Tranquillus hanc Cæsaris pro
 uidentia (ut supra quoq; in præfatione diximus) hisce uer
 bis comprobat: In obeundis expeditionibus dubium cau
 tior ne, an audentior. Exercitum neq; per insidiosa itinera
 duxit unquam, nisi per speculatis locorum situs: neq; in
 Britanniam transuexit, nisi ante per se portus, & nauiga
 tionem, & accessum ad insulam explorasset. Quod
 inde erat breuissimus in Italiam traiectus.) Infra à prin
 cipio lib. 5. hunc portum Itium uocat. De quo lege plura
 apud Ptolemæum lib. 2. cap. 9. tabula Europæ 3. Strabo
 nem lib. 4. Et Volaterranum li. 3. Geographiæ. Quæ
 se de superioris temporis consilio.) De isto Morinorū cons
 lio inde supra in fine ipsi lib. 3. Inusitato genere tor
 mentorum.) Quæ species sint tormentorum ex 22. cap. lib.
 4. apud Vegetium patet. Vbi inter alia tormentorum ge
 nera

nera, balistā primo enumerat: eamq̄ funibus, neruis, chor-
disq̄ ita tendi, ut quanto maiora brachiola haberet, hoc
est, quanto maior esset, tantò spicula longius mitteret. De-
inde onagram, quo lapides dirigebantur. Postremo scor-
piones (quas nunc manubalistas inquit, uocant) ideo sic dē-
ctos, quod paruis, subtilibusq̄ spiculis mortem inferant.
Hæc, atq̄ alia nimirum tormentorū genera Britannis ho-
minibus feris, ac barbaris, longeq̄ à Romanorum consue-
tudine alienis inusitata uidebantur: non secus atq̄ Gallis
ambulatoriæ turres, ut superius sæpe in urbium op pugna-
tione exploratum est. Scaphas longarū nauium, Item
speculatoria nauigia.) Scaphæ nauiculæ sunt, quæ maio-
res naueis consequuntur. Speculatoria autem nauigia ea-
dem sunt, quæ alio nomine exploratoria uocantur: quod
(ut inquit, Vegetius lib. 4. cap. 37) ne candore prodantur,
colore Venetotinguuntur, & funes cæra etiam (qua inuna-
gi solent naues) inficiuntur. Nautæ quoq̄ uel milites Vene-
tam uestem induunt, ut non solum per noctem, sed etiam
per diem facilius lateant explorantes. Verumenimvero
ne quid dissimulē, Vegetius idem paulò ante uerba modò
citata scaphā, & exploratoriā pro eadē nauī usurpat: quō
tamen Cæsar hoc loco diuersas esse haud obscure innuat.
Quæ in stationibus erant.) Stationes cū diurnæ tum no-
cturnæ militū excubiæ dicuntur, Ger. die schiltuuaecht. Ali-
enū esse tempus.) Circū specti, fidi ac prudentis Imperato-
ris Cæsar hic nobis præbet. Ex illius nanq̄ officio est, o-
mnia prius experiri q̄ armis decertare, ac exercitū suum
in discrimen uocare. Id quod & Tranquillus de Iulio in
hæc testatur uerba: Quo sæpius inquit, uicisset, hoc minus
expe

experiendos casus opinans: nihilq; se tantum uictoria ac-
quisiturum quantū auferre calamitas posset. Quod pro-
pinqua die æquinoctij.) Quoniam supra dixit, exigua æsta-
tis parte reliqua, nihilominus se in Britanniam nauigare
constituisse, necessum est, ut hic æquinoctium autumnale
intelligamus: quod secundum ueteres mathematicos 8 Ka-
lendas Octobris fit: secundum Recentiores uero 17 Kalen-
das Octobris, quando Sol Libram ingreditur. Nam alterum
æquinoctium, quod Vernale uocatur, iuxta priscorum sen-
tentiam Octauo Kalendas Aprilis: iuxta Neotericorum
autem computationem 17 Kalendas Aprileis contingit,
quando uidelicet Sol Arietis signum intrat. Quo per-
fugio superiori anno.) Tum enim (ut ex fine superioris li-
bri manifestum est) se, suaq; omnia in continenteis syluas,
& paludes contulerant: quod se inferiores in pugna cum
Cæsare indispiscenda uiderent.

ARGUMENTVM LIB. V.

DE BELLO GALLICO.

Principio qua forma naueis Oceano idoneas fieri ius-
serit: Deinde Treuirorum defectionem Indutiomaro aus-
thore factam describit. Tertio quibus modis in Britan-
niam redierit: ubi & insule situm, ambitum, Britannorū
mores, ac instituta magis Geographicè, ex actiusq; quàm
in superiori libro, explicat. Deniq; quo pacto eosdem debel-
lauerit. Quartò Eburonum defectionem, Ambiorige, &
Catiuulco ducibus: & quibus insidijs Q. Titurius Sabi-
nus, & L. Arunculeius Cotta legati ab iisdem oppressi
sint.

sint. Quinto Neruiorum rebellionem prædicti Ambioris
 gis ductu factam. Sexto qua ratione Galliã fermè totam
 rebellantem in officio retinuerit. Septimò & ultimò qui-
 bus modis Labienus Indutiomarum castra Romana ope-
 pugnare conatum oppesserit.

IN C. IULII CAESARIS
 COMMENTARIORVM DE
 BELLO GALLICO LIBRVM V.
 Io. Rbellicani Annotationes.

V A M Q V I B V S I N
 nostro mari &c.) Pomponius
 Mela lib. 1. ait, totam terrã Ocea-
 no circumdari. Ea autem parte,
 qua Europam ab Africã mare
 disiungit, & Asiam contingit, no-
 strum dici. Cur autẽ idem mare
 mediterraneum, & interclusum etiam uocetur, supra li-
 bro 3. diximus. Quòd si quis plura de hoc mari cognosce-
 re cupit: doctissimos Vadiani nostri commentarios in præ-
 citato Mela loco consulat. Quod à Pirustis finitimam
 partem prouintiã.) Quas gentes Cæsar hic Pirustas,
 Ptolemæus in 7 Europæ tabula Pirusas uocat: & in extre-
 ma Dalmatiæ parte, uersus Macedoniam easdem ponere
 uidetur. Strabo autem lib. 7. Piruscas, easq; in inferiori
 Pannonia locat. Vide 6 Europæ tabulã. In fines Tre-
 uirorum.) Hos Ptolemæus in 3 Europæ tabula Triberos
 appellat.

appellat. In syluam Arduennam abditis.) Strabo lib. 4. de Arduenna sylua hæc prodidit: Arduenna, inquit, sylua est procerarum arborum permagna quidem, uerum haud magnitudine tanta, quantam rerum scriptores tradidère, stadijs millibus quaternis. Hactenus ille. Porro Galli eam nunc in uernacula sua foreste Dardena uocant & Germani syluam Leodiensem, den Leuticher Wuald: propterea quod ad Eburones, hoc est Leodienses pertinet, ut supra quoq; Cæsar lib. 1. loquitur. Quæ in Meldis factæ erant.) Idem Strabo lib. eodẽ Lexouios, & Meldos Oceano uicinos esse perhibet: atq; in Gallia Lugdunensi eos ponit. Ptolemæus autem, Plinius, & Volaterranus in eadem quidem Galliarum parte, sed in alio tractu, nempe iuxta Heduos, & Lugdunum metropolim prope Galliam Narbonensem. Quod si ita habet, duo populi sunt, qui hoc nomine gaudent: & Cæsar de Oceani accolis hic loquitur. Nam si tertiam Ptolemæi tabulam Europeam quis contempletur: facile conijciet naues non ad Cæmmenos montes fabrefactas, quibus milites Cæsareani in Britanniam transportarentur. Naues enim propter loci distantiam à mari non sine amplissimis impensis in Oceanum deduci potuissent. Verum enim uero hanc conuersionem Beroaldi lectio nobis pulchre componit. Nam pro in Meldis, legit in Belgis. Id quod huc optime quadrat. Siquidem quum Belgæ una parte Oceanum uersus septentriones attingant: uerisimile est naues istas in ibi factas, quibus Cæsar per Oceanum in Britanniam traiecturus erat. Religionibus impediri &c.) scilicet aliis quibus, ut omnibus, & augurijs parum felicibus.

Fidens

Fidem reliquis interponere, iusiurandum poscere.)
 suple coepit, ut exponit Priscianus: uel ut alij interpretantur,
 Interponere interponebat, poscere poscebat. ut sit, infir-
 mitius pro indicatiuo positus, κατ' ἰναμαζίαρ. Quod
 Corus uentus nauigationem impediēbat.) Sine aspiratio-
 ne Corus scribit debet, qui idem & Caurus dicitur. De
 quo Aulus Gellius lib. 2. ca. 22. ita scriptum reliquit: Tres
 sunt uenti orientales, Aquilo, Vulturū, Eurus, quorum
 medius Eurus est. His oppositi & contrarij sunt alij tres
 Occidui, Caurus, quem solent Græci Αργισκρ uocare: is
 aduersus Aquilonem flat. Item alter Fauonius, qui Græ-
 cè uocatur Ζεφυρος: is aduersus Eurū flat. Tertius Afris-
 cus, qui Græcè uocatur Λίψ: is aduersus Vulturū flat.

Qui magnam partem omnis temporis in his locis flare
 cōsueuit.) Ex præcitatīs Gellij uerbis, & ex Europā ta-
 bula apud Ptolemæum ratio huius flatus liquidò constare
 potest. Nam quum Britannia (teste Plinio) partim uersus
 occasum uergat, partim uersus Septentrionem: necessum
 est, Caurum uentum maximè indidem aduersus Aquilonē
 spirare, quippe contrarijs inter se existentibus illis duobus
 uentis. Cum annotinis: hoc est, quæ annonam uehes-
 bant, ut sit denominatiuum, sicut à sero serotinus. Eo mi-
 nus ueritus nauibus.) Obserua ita Latine dici uereor tibi
 sicut timeo tibi. Testudine facta. Vnde, & in quem
 usum testudo contexta sit olim, supra lib. 3. per occasionem
 diximus, ubi muralium falcium ex Vegetio mentionem fe-
 cimus. Nascitur ibi plumbum album.) Plinius li. 14.
 cap. 17. tradit candidum plumbum multum ariditatis has-
 bere: nigrum uero esse totum humidū. Illudq̄ eam ob causa
 san-

sam nulli rei sine mixtura utile. Neq; argentū ex eo plum-
 bari, eo quod argentum prius liqueſcat. Conſirmantq; in-
 quit, ſi minus albo nigri quam ſatis eſt, miſceatur, erodi ab
 eo argentum. Inſula natura triquetra. Id eſt, trian-
 gula eſt, ut Strabonis interpres lib. 4. uertit. Cuius unum
 latus eſt contra Galliam &c.) Quoniam ea, quæ Volater-
 ranus lib. 3. Geographiæ ſcribit non parum ad hunc locū
 illuſtrandum faciunt: age eius uerba huc tranſcribamus.
 Sic ergo ait: Inſulam totam ſicuti olim in tria promonto-
 ria, ſeu treis angulos, in totidem deinde regna diuiſerunt:
 ubi Cantium, & Londinum, Angliterram appellant, quæ
 loca maritima uerſus Galliam, & humaniora continet, ex
 Anglis Saxonibus appellata, quia eam partem occupaue-
 runt. Deinde ad latus occidentale Scotiæ regnum, ubi in-
 ſula ingens Caledonia, & mare Caledonium illi uicinum
 Ptolemæo, cæteriſq; Geographis ponitur. Haftenus ille.
 Cæterū Ptole. tabula Europæ .i. quod Cæſar hic Cantium
 Nutantium uocare uidetur. Dimidio minor, ut exiſtima-
 tur, Britan.) Pli. lib. 4. cap. 16 ait Iberniæ eandem latitu-
 dinem eſſe, quæ Britanniæ, ſed longitudine ducentorum
 millium paſſuum minorem. In hoc medio curſu eſt inſula.)
 ſuple inter Britan. & Iberniã. Cõplures præterea mino-
 res.) Ptolemæus in prædicta tabula ſupra Monam, Lima-
 num, & Adron ponit: & triginta Orchades Britanniæ, &
 ſex alias inſulas partim Iberniæ, partim Britanniæ obie-
 ctas. Dies continuos tringinta ſub Bruma.) Sub bru-
 ma, id eſt, ſub Solſtitiū brumale. Quod tamenſi Cæſar nõ
 compererit, ideoq; nec eidem uero ſimile uidetur: tamen
 ratio uſus, ac rerum experiẽtia uerum eſſe docet. Quanto
 enim

enim quis magis Septentrionem uersus proficiscitur, tãtã
 tò in hyeme noctes longiores: & è contra in æstate dies lon
 giores sunt. Hinc fit ut dies æstiuus Cracouia, & nox hy
 berna circiter horã solidam nostrates superent. Vnde etiã
 (quod multò plus est) fiet, ut apud Thylenſeis, ac Bilap
 pios (quos ἰσολοιτροὺς Græcè uocaueris, eo quod ad eò las
 tas, & prolizas habeant auriculas, ut super unam cubent,
 & altera se tegant) extremos Septentrionis populos sub
 æstiuo solstitio continui dies, & sub hyberno continua no
 ctes sint. Cuius rei Plinius lib. 2. cap. 77. in hæc uerba testi
 monium perhibet: Solstitialibus diebus, accedente Sole
 propius uerticẽ mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terra
 continuos dies haberi senis mensibus, noctesq; diuerso
 ad Brumam remoto. Quod fieri in insula Thyle Pythias
 Massiliensis scripsit, sex dierum nauigatione in Septentri
 onem à Britannia distante. Quidam in Noma, quæ distat
 à Camalduno Britannia oppido circiter ducentis millia
 bus, affirmant. Perhibet & Ioannes de sacro Busto in spha
 ra sua materiali rationem eiusdem rei in hæc addens uer
 ba: Illis quorum Zenith est inter circulum Arcticum, &
 Polum mundi Arcticum contingit: quod horizon illorum
 interfecat Zodiacum in duobus punctis æque distantibus
 à principio Cancræ. Et in reuolutione firmamenti contin
 git, quod illa portio Zodiaci intercepta semper relinquit
 tur supra horizontem. Vnde patet, quod quàm diu Sol est
 in illa portione intercepta, erit unus dies continuus sine
 nocte. Ergo si illa portio fuerit ad quantitatem signi unius,
 erit ibi dies continuus unius mēsis, sine nocte. Ad quantita
 tatem uero duorum signorum erit duorum mensium &c.

Quoc

Quot autem nationes in insula Thyle habitent, & quo pacto se sub utrumque solstitium gerant, Procopius lib. 2. luculenter ostendit: ideoque eius rei descriptionem iuxta Christophori Porfena translationem huc auctarij uice transcribere uisum est. Nationes, inquit, tredecim insulam inhabitant, affluentissima quadam mortalium multitudine, regesque singulis nationibus praesunt. Et apud has uniuersas mirandum quid fieri contingit. Si quidem circa extremum aestatis tempus dum in autumnum haec se circumagat ad quadragesimum, plurimum diem, haudquaquam Sol in occidentum uergit: sed per omne id tempus supra terram existit, ac uisitur. Dein minore quam mensium sex interuallo circa hyemisque postrema, eadem in insula, per dies 40. nuspiam compareret, sed perpetua haec offunditur nocte. Unde & per id tempus negotiorum omnium remissio tenet quae in ea regione sunt homines, quandoquidem nullo pacto uersari inter se hi mutuo queant. Mihi uero hanc insulam aduendendi, & si nimium properanti oblata nunquam occasio est, ut miranda ista conspicerem. Ab his tamen quaerendo, ac seiscitando, qui inde se ad nos contulerunt, num ea in insula stans temporibus sic oriretur (ut traditur) Sol, & occideret, certiore esse eius rei comperi samam ex eorum praesertim relatu, qui Solem ea in insula identidem affirmarent per dies hos 40. nec occidere quidem: sed eius regionis hominibus in orientem alibi comparere, & nonnullis in locis ad occidentem, in horizontemque rursus hunc redirentem, eundem se in locum recipere, ubi & die superiore orientem conspexerant, & hunc in modum noctem unam hos computare iam pertransisse: rursusque quuam noctem unam

tempus

tempus aduenerit, ut Luna, ita & Syderū cursibus aliorū animaduersis, dierum hos spacia contemplari. Deniq; dierum quinque & triginta magnæ huius, & perpetuæ noctis transacto iam tempore in montium cacumina ex eorū cōsuetudine nonnullos emittere specularum, ut sicunde forte ex aliqua specula Solem conspexerint, hominibus statim inferiora tenentibus loca renuntient, post quintum diem ut his Sol omnino illuceat fore. Tunc uniuersos ut fausta sibi re nuntiata panegyricis laudibus celebrare, & hæc ipsa in tenebris agere &c. Ex quibus omnibus apparet, nō uanum esse (teste Iulio) quod quidam de his prodiderunt insulis, dies cōtinuos 30 sub bruma esse noctem. Certis ex aqua mensuris.) Clepsydras nimirum intelligit, quibus & Græci, & Romani in horarum spatijs dimetiendis perinde utebantur, ut nos iam arenarijs horologijs. Breuior res noctes suple æstatis. Quum enim exercitum iam ante ex hybernis Gallicanis eduxisset, quàm in Britanniam solueret, dubio procul isthæc noctis dimensio in æstate est facta. Ita omnis insula in circuitu est uicies &c.) Plinius in antè citato loco ex Pythiæ, & Isidori sententia docet: Britanniam circuitu patere 38. M. Passus, & 75. M. Ex Agrippæ autem sententia longitudinem 800 mille passuum esse credit: Latitudinem 300 millium. Britanni se glastum inficiunt.) Plinius idem lib. 22. cap. 1. Glastum, inquit, simile plantagini in Gallia uocatur: quo Britannorū consuescunt, nurusq; toto corpore obsitæ quibusdam in sacris nudæ incedunt, Aethyopum colorē imitantes. Hæc ille. Cæterum quia Herodianus sub finem lib. 3. quædam de Britannorum ueterum moribus scribit, quæ ad hunc locum illustran

illustrandum facere uidentur, idcirco ea secundum Politi-
 tiani interpretationem huc adscribenda duxi. Neque ait, ue-
 stis usum cognorunt: sed uentrem, atque ceruicem ferro
 incingunt, ornamentum id esse, ac diuitiarum argumen-
 tum existimantes: perinde ut aurum ceteri barbari. Quin
 ipsa notant corpora pictura uaria, & omnifariam for-
 mis animalium: quo circa ne induuntur quidem, uidelicet
 picturam corporis ne adoperiant. Sunt autem bellicosissima
 gens, atque auidissima cædis, tantum scuto angusto, lanceaque
 contenti. Præterea gladio nudis corporibus dependente:
 lorica, ac galea penitus ignorant usum &c. Vnde appa-
 ret etiam Seueri Imperatoris, & Herodiani temporibus
 eundem pingendi corpora morem apud Britannos fuisse:
 qui Iulij Cæsaris ætate fuit. Equites hostium, esse da-
 rii &c.) Per digressionem hæcenus situm, ac mores Bri-
 tannorum descripsit: nunc ad institutam historiam & bel-
 lum cum Britannicis equitibus gestum redit. Supra enim
 de hostibus ita narrat. Illi equitatu, atque essedis ad flumen
 progressi &c. Ad flumen Thamesim.) Supra enim
 dixit Cæsar à maritimis ciuitatibus per hoc flumen Cassi
 uellani fines diuidi. Volaterranus uero lib. 3. Geographiæ
 Londinum ad Thamesim fluuium quem uulgus Angli-
 canus nunc Thenis uocat, (ut multis ingenij dotibus orna-
 tus iuuenis D. Georgius Sophocardius Scotus Tiguri in
 Abbatissimo collegio agens mihi retulit) situm esse affir-
 mat: ibique regiam sedem esse. Oppidum autem Britanni
 uocant, quum syluas impeditas uallo &c.) Istiusmodi
 ferme oppida, & domos olim etiam apud Germanos fuisse
 idem Herodianus lib. 7. in hæc uerba testatur: Sunt ur-
 bes,

bes, ædificiaq; Germanorum incendijs maxime idonea. Rara enim apud eos structura è lapide, & lateribus coctis: densisq; potius syluis, quarum confixis, coagmentatisq; lignis, quædam quasi tabernacula ædificant. Duo bus comitatibus. id est, duabus transmissionibus, seu profectioibus. Concilioq; Gallorum Samarobrinae per.) Ptolemæus lib. 2. cap. 9. unica litera immutata Samarobrigan uocat: Ambianorumq; oppidum esse uult. Volaterranus autem lib. 3. Geographiæ Samarobrinam Rhemorum urbem statuit. At (cum doctissimi hominis uenia dictum uolo) hallucinatus uideri potest. Etenim nullum Rhemorū oppidum à Geographis hoc nomine recensetur. Adhæc quum Cæsar ante a dixerit, se propter subitos Gallorum motus in Galliam festinasse, non est uerosimile, eum fermè in postrema occasum ac meridiem uersus parte conuicium celebrasse: quū è diuerso Ambiani statim post Morinos (in quorum portum ex Britannia appulerat) occurrerent, id quod ex 3. Europæ tabula apud Ptolemæum liquidò apparet. Diuersum ab his omnibus Hubertus sentiens, ait, Samarobrinam nunc Cameracum dici: propterea quod Galli eam nūc uulgò Cambray, Itali, uero Samaroberei uocent. Terciam in Essuos.) Quum Cæsar supra li. 2. eos Sueffones uocet, quos Ptolemæus in modò citata tabula Vessones: mihi uidetur libroriorum incuria pro Sueffones, uel Vessones scriptum esse Essuos. Nullus enim Geographorum ueterum (quos ego saltem uidi) Essuorum Galliæ populorum meminit. Inter recentiores uero Iucundus & Marlianus authores sunt, Essuos Armoricae ciuitatibus proximos esse: à Belgis remotos plusquam

centum millia passuum. Et Callice Retelois outre tornay
 uocari afferunt ijdem: Hubertus uero uir haud indoctus
 in Eburonibus suis, ac Tungris putat, Fssuos eos nunc
 esse, qui circa oppidum Et habitant: quod superioris Ger
 maniae dialecto Efs nominaretur. Treis in Belgio
 collocavit. Id est, in reliqua Belgii parte. Neruij enim,
 Sueffones, & Treuri etiam ad Belgicam: Calliam spe
 flant. Trans Padum, id est, in Transpadana Italia, quae
 nona Italiae regio à Plinio li. 3. ca. 17. recensetur. Padus
 enim (qui & Eridanus à Graecis dictus est) Togatâ Gal
 liam à Transpadana Italia disiungit: ut ex o. Europæ Ta
 bula apud Ptolemaeum apparet. Qui sub imperio Ambio
 rigis. Vterq; enim (ut ex o. lib. de bello Gal. infra patet) di
 midiae partis Eburonum rex erat. In pacatissimam
 & quietissimam. utpote qui Rhemis fidelissimis Roma
 norum socijs fratres erant, adeoq; illo: um beneficio cõer
 uati: dum Caesar Nouiodunum expugnauit, quemadmo
 dum supra lib. 2. narrat. In Galliam morari consti
 tuit. Graeca cõstructio, pro in Gallia. Graeci namq; in etiã
 cum accusatiuo construunt, quando nos, uel quoslibet in lo
 co esse, uel futuros esse significamus: ut às Γαλατίας ἐμα
 ρεσθαι, id est, in Galliam perseuerare. Erat in Carnu
 tibus. id est, inter Carnutes (rursus enim Graeca loquena
 di forma est omnibus etiam Latinis historicis perquam
 familiaris) Lugdunensis Galliae populos: quorum oppidum
 est Genabum. Est autem Carnutum regio (ut Caesar in
 fra lib. 6. perhibet) totius Galliae media. Quod sanè uerum
 esse ex 3. Europæ tabula constat. Ad castra oppugnans
 di uenerunt. suple gratia. Est enim Ἀλλικὸν ἕλαψις. Nam

& illi *ἐννοε* in eiusmodi locutionibus omittunt, ut τὸ μᾶλλον
ἀναγινώσκου, id est, discendi uenit, suple caussa. Sese pro
 Cæsaris in se beneficijs.) Hæc Ambiorigis oratio generis
 suasorijs est. Legatis nanq; Cæsareanis persuadere cona-
 tur, se cum Cæsari, tum ipsis bene uelle. Vtitur autem præ-
 mium argumento à gratitudine sua erga Cæsarem pro ac-
 ceptis beneficijs. Deinde per occupationem diluit id, quod
 sibi ab aduersarijs de castrorum oppugnatione obijci pos-
 set: utiturq; coniecturali argumēto & criminis translatio-
 ne, dum culpam bellici, ac hostilis motus in multitudinem
 transfert: & quando ait, non uerisimile uideri, se tantulis
 copijs adeò ingentem Ro. exercitum aggredi, ne dicat con-
 terere in animum induxisse. His coniecturis præmissis,
 dolum, ac mendatium subiungit, commune uidelicet Gala-
 lorum decretum esse, uno die omnia Romanorum hyber-
 na oppugnare: ad quod efficiendum ingentem Germano-
 rum manum conductam esse. Coactu ciuitatis.) Si-
 cuti dicimus permissu, iussu &c. Suaq; esse huiusmodi im-
 peria &c.) Istihæc imperia Alexander ille Curtianus pre-
 caria uocat. Primorum militum centuriones.) pro
 militum Beroaldi & Aldi exemplar ordinum, & meo iu-
 ditio rectius legunt. Maiorum enim, ac Minorum ordi-
 num centuriones in antiqua Rom. militia fuisse ex 2 *Ve-*
getij lib. cap. 8. discimus: ubi in hæc inquit uerba: Vetus
 autem consuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis
 promoueretur centurio primipili: qui non solum aquilæ
 præerat, uerum etiam quatuor centurias, hoc est quadring-
 gentos milites in prima acie gubernabat. Hic tanquàm
 caput totius legionis merita consequebatur, & commo-
 da.

da. Qui enim uolet, totum caput perlegat. *Suam*
sententiam in utranq; partem esse tutam.) δίκημα est,
 sed infirmum: facile namq; ad hunc modum eueri potest.
 Imò uero diceret aliquis utraq; sententiæ tuæ pars, multū
 & temeritatis, & periculi habet. Nam temerarium ne di-
 cam stultū est, hosti credere: nec minus periculi inest, quip-
 pe qui insidias struere possit. Deinde ut maxime tota Gal-
 lia cum Ro. conspiraret: satius erit Martis aleam in castris
 experiri, quàm ut nos ultrò in insidiarū discrimen conijci-
 amus. Qua de re consulto Ci. lib. 2. ad Herennium: ubi
 de confirmationis ratione agit. Tum demum Titus
 riuus.) Quandoquidem Titurius saniori collegæ sui consi-
 lio parere noluerat, sed temerarium relinquendorum cas-
 strorum consiliū inierat: par quoq; erat, ut primus omniū
 temeritatis suæ pœnas lucret. Sic enim & hic Cæsar de eo
 scribit, & Hesiodus de omnibus temerarijs consultoribus
 non tam eleganter quàm uerè cecinit: ἡδὲ κακὴ βουλὴ τῶ
 βουλῶν ἐν τῇ κακίῃ. Quod carmē nos ad hunc modū La-
 tinum fecimus. Consilium prauum domino nocet,
 unde profectū. Eiusdem ordinis.) id est, qui etiam cen-
 turio primipili erat. Et primorum ordinum centuri-
 ones.) De quibus uide ante allegatum Vegetij locum li. 2.
 cap. 8. Interim dum de conditionibus &c.) Vbinam hæc
 in Eburonibus gestasint, Hubertus ostendit, dicens: Sa-
 binum in ea Leodij uia interfectum, quæ apud adem S.
 Crucis est: atq; ab eodem Sauiniã b in u mutato nuncupa-
 tā. In Aduaticos.) id est, Tungros Belgicæ Galliæ popula-
 los, ab Atuaco oppido ita uocatos: ut Beatus Rhenanus
 lib. 2. Rerum Germanicarum edisserit. Idem nunc Iucun

do authore Bosleduc Gallicè uocantur. Si autem Volano terrano credimus, Brabantini nunc dicuntur. Itaq̃ confestim missis nuntijs, ad Centrones &c.) Hubertus Leodiensis Centrones legit, atq̃ oppidum eiusdem nominis Centron in patria Leodiensi, tribus à Tungris lapidibus ponit. Quem si etiam de Grudijs, Leuacis, Pleumonsijs, ac Gordunnis consulueris, bonum ac literatum orium non perdes. Muralium pilorum.) Vnde muralia pila dicta sunt ex 20. cap. lib. 1. Vegetiani clarescit: ubi docet pedestrem exercitum, tum murū uocari solitum, quum pilatae legiones præter seuta, etiam cataphrattis, galcisq̃ fulgebant. Pinnæ loriceq̃.) De his infra lib. 7. habebimus in Alexie oppugnatione: ubi annotationes Iucundi consule. Erant in ea legione.) suple quæ in Neruijs ductu Ciceronis hybernabat. Qui iam ordinibus appropinquarent.) scilicet centuriones hostibus. Primis, id est cum primis ordinibus, hoc est prima, & secunda cohortibus. Vegetius namq̃ lib. 2. cap. 15. refert, aciem pedestrem à prima cohorte incipere ordinari in cornu dextro. Et paulò post, nec non, inquit, in prima acie dimicantes principes uocabant, hoc est ordinarij, cæteri q̃ ordinales. Et uerutū in Baltheo desizitur.) Verutū (teste Vegetio li. 2. ca. 17.) spiculū minus est, ferro triangulo, untiarū quinq̃, hastili trium pedū, & semis: quod olim uerriculū, nunc uerutū dicitur. In quo loco dimicare.) Quippe quū hostis ualli magnæ propinqui essent, & trans riuū uersarentur, qui Ro. transcendendus erat, præterea paucis Casareanis cū multis hostibus pugnandum erat. Traducunt) scilicet per uallem, ac riuum. Obstructis in speciem portis.)
suple

suple quod timorē simulabant. Quod eā non posse.) Eā aduerbialiter hic ponit, sicut hęc, isthęc &c. nisi mēda sit. Nam Beroaldi exēplar eas legit, ut referat portas. Viron eunq; autē modo legatur, sensus in idem redit, eā enim splendū per portam. Quę Armoricę appellātur.) Plinius lib. 4. cap. 17. docet totam Aquitaniam olim Aremonricam uocatam esse. Cęsar autem infra lib. 7. eas demum ciuitates Aremonricas uocat, quę Oceanū attingūt. Quę sanē ex Germanis brachium, hoc est sinum maris significat: & per complexam, Armoricę ciuitates, perinde quasi dicas maritimę ciuitates. Et fieri potest ut uel Aquitanū quidam maritimi Germanicē locuti: uel hanc uocē à Germanis mutuati sint. Pręsertim quum Strabo lib. 4. Aquitanos non modo lingua, sed corporibus quoq; permutatos asserat. Senones.) suple Celticę Gallię populū Cermanis montibus adiacentes: ut ex 3 Europę tabula cognoscimus, & supra li. 2. paucis annotauimus, Gallicē nomen truncatum Sen adhuc retinent. Alteros pro uetere.) scilicet Heduos, qui Romanorum fratres erant, ut Cęsar ipse supra lib. 1. disertis indicat uerbis. Alteros suple Rhemos, de quibus superius ab initio li. 2. Ariouisi bello, & Tencterorum.) De illo sub finem lib. 1. De hoc ab initio lib. 4. Altera ex parte Senones, Carnutes &c.) Senones quidem quod Cauarinum regem suum regno eiecissent: Carnutes uero quod Tasgetium regem suum interemerant. Ad finitimas ciuitates.) scilicet Suessonum, & Mediomatricum, ut 3 Europę tabula pręsert.

Hęc re cognita omnes Eburonum ac Neruiorum.) Beroaldi lectio Treuirorum, & haud dubiē rectius habet. Indutiomarus enim (qui modō in flumine perierat) illorū

116 IN LIB. V. DE BEL. GAL.
dux fuerat, ut ex uno, atq; altero istius libri loco apparet.

ARGUMENTVM LIB. VI.
DE BELLO GALLICO.

Primò, Senonũ defectionẽ Acconis cõsilio factã, & quo modo ijdem cum Cæsare in gratiam redierint describit. Secundò, Bellũ cum Treuiris gestũ: & quo pacto ijdem à Labienouiecti sint. Tertio, Quibus de causis Rhenum de- nuò trãsierit: ubi & Gallorum & Germanorum ritus, mo- res, ac instituta Graphycè depingit. Quarto, Bellũ cum Ambiorige pugnã detrectante gestum. Quintò, Sicam- brorum transitum, ac irruptiones in Eburonum fines: & quibus modis ijdem Ciceronis castra (qui impedi- mētis ad Vatucã præsidio relictus erat) opz pugarint. Demum ad Ambiorigis fugam, latebrasq; descri- bendas redit.

IN

IN C. IVLII CAESARIS

COMMENTARIORVM DE

BELLO GALLICO LIBRVM VI.

Io. Rhellicani Annotationes.

MVLTIS DE causis.) Quorum hanc potissimam sub calcem superioris libri recensuit: quippe quod Gallis doleret, sibi bellicam maiorum gloriam ereptam, & quod populi Romani imperia perferre cogerebantur. Delectum habere instituit.) suple in Italia. Siquidem Plutarchus ait Caesari ex Italia in Caesorum supplementum treis legiones uenisse. Cn. Pompeio proconsule.) scilicet Hispaniae designato. Idem namq; Plutarchus in Crassi uita refert, Pompeium, & Crassum consulatu per uim positos esse, & deinceps sortitione facta, huic Syriam, illi Hispaniam obtigisse. Cum imperio maneret.) id est, magistratu fungeretur, quae locutio historicis frequens est, praesertim Liuius. Sic enim lib. 3. secundi belli Punicus loquitur: T. Atilius Crassus in Siciliam cum imperio, qui classi praesesset, missus est. Sacramento.) i. iureiurando. Rogauisset, id est, astrinxisset. Et haec locutio historica est. Idem namq; Liuius lib. 2. belli Macedonici, L. inquit, Cornelius Lentulus Praetor cum quinque legatis profectus est, obuios in agris sacramento rogatos arma capere, ac sequi cogebat. Et amicitiae tribuisset.) Praeter affinitatem Caesaris

i s cum

cum Pompeio, etiam amicitia uinculū intercefferat, quod tamen cum Crasso cōmune habebant. Isti namq̄ tres reip. munera inter se partiebantur, ut testatur Plutarchus in ante citata Crassi uita, & Appianus lib. 2. bellorum ciuiliū: ubi ait à Catone dictum in illos, quod resp. nuptiarū lenocinio corrumpetur, & ab alio quodam eosdem triciāpitium nominatos, idem author est. Duplicatōq̄ carū cohortium numero.) Quoniam supra lib. 5. ait unam legionem, & quinque cohortes Sabino, & Cottæ commissas fuisse, & inibi non multō post per paucos ex his incolumes in Labieni hyberna peruenisse: per duplicatū numerum ferme treis legiones intelligo. Obsidibusq̄ de pecunia cauent.) Cauent suple Treuiri, hoc est securas reddunt alias ciuitates sibi deuinctas. Obsidibus. i. per obsides. De pecunia. i. stipēdio numerando. Cautum enim (ut habetur in li. de uerborum significationibus) intelligitur siue personis, siue rebus cautum sit. Is autem cautus, hoc est securus (Alciato explanatore) est cui uel pignore, uel fideiussione consultum est. Cisirhenanis omnibus Germanis.) scilicet Segnis, & Cōdrusis, de quibus in sequentibus Cæsar ipse. Porrō qui Germaniæ populi præterea Gallicam Rheni ripam incoluerint, Plinius lib. 4. cap. 17. uideatur. Proximis quatuor legionibus coactis.) i. quas recens delegerat, ut ab initio istius libri patet. In hyberna.) suple quæ Samarobrinæ tripartita erant, sicuti Cæsar ipse sub finem lib. 5. docet. In Lutetiam Parhisorum transfert.) Ptolemæus Lutotetiā à Luto, quod lutosā urbs sit, uocat. Quale autē, & quātulū oppidulū fuerit tempore Iulij Cæsaris Rhenanus li. 1. Rerū Germanicarū doctissimè describit

describit: ubi & monet nomina huiusmodi populorum, ut Raurici, Mediomatrici, Treveri, & Parhisi, nunc pro gente, nunc pro oppidis usurpant. Quod autem quidam Parisius pro Parhisijs scribunt, ac pronuntiant: barbarismus est ex Gallica lingua cōflatus. Galli enim haud dubie quū u per y pronuntiant, ex duplici i, i & u fecerunt, hoc est, ū.

Confines erant hi Senonibus.) Parhisi quidem Senonibus confines sunt, sed tamen Tricassij, & Augustobona interiacent: si picturæ Ptolemaicæ credimus. Ex huius iracundia &c.) Nam iratus erat haud dubie Senonum ciuitati, quod se regem suum regno expulerant. De quo supra li. 5. Erant Menapij propinqui &c.) De hoc confinio superius lib. 5. scripsimus. Erat inter Labienū, atq; hostem.) Flumen nimirū Mosella, quod Ptolemæus (Beato Rhenano lib. 1. Rerum Germanicarum attestante) Obrincum uocat. Quum enim non tantum supra li. 5. Cæsar scribat, Labienū cum quarta legione, in Rhemis, idq; in Treuirorum confinio, hyemare iussum, uerum etiā hic disertè testetur, Labienum cum una legione in Treuiris hybernasse, & istum eum hostibus concursum inibi factum: hunc fluuium intelligi necessum est, quando aliud nullum Geographi is hic ponunt. Permansisse in officio demonstrauius. suple ab initio lib. 5. Vbi, qui ante obsides dederant.) De hoc superius lib. 4. Quæ appellatur Bacenis &c.) Bacenim eandem syluam cum Hercynia (quam Cæsar paulo inferius describit) omnium penè eruditorum consensus approbat. Tametsi enim Volterranius lib. 7. Geographiæ ex hoc, & sequenti Cæsaris loco putet, diuersam esse: tamen ex eius lectione (nam pro Bacenis,

Bacenis, Barcenis legit) colligi potest, eandem gemino, sed idem significanti nomine appellari. Quemadmodum nanq; Hercynia, siue (ut Eratosthenes habet.) Orcynia in uernacula Germanorum hartz: ita & Barcenis unica litera immutata dicitur bartz pro hartz. Nam sicuti Taurus mons, Asiam, Atlas Mauritaniam, & Apenninus Italiam mediam interfecant, & dubio procul uaria à uarijs accolis nomina sortiuntur: ita & hercynium nemus totam Germaniam ad Rhiphaeos usq; montes, & paludes Mæotidis permeat, sed ab alijs consinibus aliter & Latine, & Germanice uocatur. Latini nanq; partim & Græci eandem syluam Bacenim, Martianam, Gabretam, Semanam & Hercyniam nominant. Germani uero iuxta Friburgum Brisgauria, eam nigram syluam, à pinorū haud dubie opacitate: Heidelbergensis tractus ab Othone Othonis syluam: Prope Herbipolim autem, & Babenbergam ardua sylua, Germanice Steigerwald (unde nimirū uox Gabreta apud Strabonē li. 7. nata est) ab iisdem uocatur. À Mæno etiam ad Loriam amnem prope Confluentiam der Vuesterwald, hoc est Occidentalis sylua. Non procul autem à Mæni ripa, ubi Francosurdiam, Asciburgium, & Maguntiacum urbeis attingit, Spießhartz, hoc est picearia sylua. In Saxoniae faucibus ubi comitis à Mansfelden ditionem pertingit à pice rursus nomem sortitur, Germanicè uss dem hartz: À Thuringis populis adiacētibus & à Bohemis Bohemica appellatur sylua. Qua de re qui copiosius edoceri cupit, doctissimū earmen Conradi Celsis Protutij, primi apud Germanos poëta, de Hercynij ne

moris tractu per Germaniam, & tertium capitulum in urbis Nurembergæ descriptione cōsulat: nos enim hic breuī tati quo ad fieri potest, studemus. Ac longe introrsus pertinere.) Si quis hunc cum inferiore Cæsaris loco conferat diligentius, Bacenim, & Hercyniam eandem esse sylvam depræhendet. Sicuti nanq; hic ait, illam longe introrsus pertinere, id est, longius pertingere: ita hanc in sequentibus dicit ab Helustiorum finibus ortam usq; ad Dacos, & Anartes protendi. Cheruscos à Sueuis.) Iuxta Pyrchemeri, & Rhenani sententiam lib. 1. Rerum Germanicarum, Cheruscorum sedes Misni, Saxones, ac Thuringi nunc tenent. Quod sanè haud ineptè ad hunc Cæsaris locum facit. Siquidem Sueui nobis eis Bacenim, hoc est, Thuringicam sylvam, & Thuringi ultra eam ita habitāt, ut natiui muri loco inter utrosq; obiecta sit. Quæ enim ex Choburgo Grauet aliā itur, Bacenis ad tria Germanicorum passuum millia in Latitudinem patet.

Quoniam ad hunc locum peruentum est &c.) Per longiusculam digressionem, Callorum, & Germanorum mores, instituta, ac memorabilia quæq; describere incipit.

Qui in aliquo sunt numero, atq; honore &c.) Legio Erasmi Proverbiū, Μεγαρεῖς οὗτε τρίτοι, οὗτε τέταρτοι, hoc est, Megarenses neq; tertij, neq; quarti. Genera sunt duo.) Strabo li. 4. Geographiæ tria hominum genera ponit, quæ in magno pretio apud Gallos quondam fuerūt: Bardos, qui laudationibus, rebusq; poëticis uacabant: Vates, qui sacrificijs, causarumq; naturalium seruationi studerant: Druidas, qui præter causarum naturalium studia, moralem disciplinam exercebant, reliquaq; & priuata, & publica

publica munera obibant, quæ Cæsar hic quoq; describit.

Multi in disciplinâ cōueniunt.) Pomponius Mela huic Cæsar's loco in hæc uerba subscribit: Docent multa nobis liſsimos gentis clam, & diu uicenis annis in specu, aut in abditis saltibus. Hæc ille. Porro quia Celtis in præcitata Nurembergæ descriptione non tantum nominis Druidarum *ἱερωμόν*, uerum etiam habitum, & transmigrationem eorum describit, studiosis non ingraturum fore putavi, si particula eius uerba huc transcriberem: Genus, inquit, illud Philosphorū apud Gallos Græcanice uiuentium erat, quos *ἀπό τῆς δρυός*. i. à quercubus nominauere: inter quas uel (sicuti & Abrahamæ, & Gedeonis quercus testis est) oracula antiquitus effundi credebantur: ita illi ueluti oraculorum, sortium, fulminumq; (quorum illa arbor obnoxia) interpretes tales consedebant, quales nudius uidimus, dum Ioannes Theophilus, Vir summa eruditione, & ingenio nos in patriam suam ad radices Piniferi secum adduceret, hic dum fortè in cenobium diuertissemus, lapideas imagines sex, uetustissimo in saxo ad fores templi parietis insertas conspeximus: septem pedum singulæ, nudis pedibus, capita in tectæ, Græcanico pallio, & cucullato, perulaq; & barba ad inguina usq; promissa, & circanaris fistulas bifurcata, in manibus liber, & baculus Diogenicus, seu uera fronte, & tristi supercilio, obstipito capite, figentes lumina terris. Hi quondam apud Gallos (siue interpretandæ religionis, siue solitudinis gratia, quo expeditiores in inquirendis rerum causis essent) in nemoribus, & saltibus consedere, multitudinemq; uulgi ad se pellexere.

Postea

Postea autem quam Tiberius Cæsar ipsos propter factiones (quarum duces erant) Gallijs excedere iussisset: illi in Germaniam cõmigravère, & sub Carolis, Arnolphis, & Othonibus Christianam religionem interpretantes: totam Hercyniam in amœnis, ac irriguis uallibus, aprorum, & ceruorum saltibus, sub annosis, & nigris quercibus (à quibus cœnobiorum suorum nomina sunt) occupavère, &c. Magnum ibi numerum uersuum edificare coguntur.) Sic & apud Papistas Cartusianorum mysterijs initiati, totum Psalterium uerbotim edificare coguntur. Sed ab alijs post mortem transire ad alios.) Id quod nimirum ex Pythagoræ placitis hausserat: is enim $\mu\tau\alpha\mu\psi\delta\chi\omega\sigma\iota\mu$ tradebat, de qua lege Ouidium lib. $\mu\tau\alpha$. 15. Circum se ambaectos.) Sextus Pompeius, Ambactus, inquit, lingua Gallica apud Ennium actus dicitur. Vnde colligo Cæsarem hic per istam uocem seruos significare: qui ob uaria herorum negotia iam huc, iam illuc circum aguntur. Alij immani magnitudine simulachra.) Eandem rem Strabo in præcitato loco narrat paulò aliter. Magnam, inquit, ex sceno statuas aptantes, eiq; lignum iniectantes, pecorâq; & uarias immitentes beluas atq; homines, holocaustum faciebant. Quæ superauerint animalia.) i. quæ superfuerint eladi, sic sæpe & Virgilius, & Lilius loquitur. Ab paruulis labori, ac duritiæ student.) Eadem fermè Pom. Melali. 3. in hæc uerba scribit: Qui Germaniâ incolunt, immanes sunt animis, atq; corporibus, & ad insitâ feritatem uasle utraq; exercēt, bellando animos, corpora ad cõsuetudines laboru:

maximo

maximo frigore nudi agunt anteq̄ puberes sint, & longissima apud eos pueritia est. Hactenus Mela. Quod si quis plura de ueteribus Germanis legere cupit, Cornelij Taciti libellum de situ, & moribus eorundem euoluat.

Vulgò Tectosages occuparunt.) Vbi Tectosages Gallie Narbonensis populi habitârint, & quorsum præ hominum multitudine migrauerint non tantum Cæsar hic, uerumetiam Strabo lib. 4. commemorat. Tectosages, inquit, Pyrenæis propinqui sunt montibus, paululum etiam Cæmentum attingunt ex Aquilonis latere, auriferamq̄ colunt terram. Potentia uero, & hominum robore quondam ualuisse uidetur, adeo ut incidente seditione, magnum è suis numerum domo eiecerunt: ad eorum uero fortunas communicandas alij alijs ex gentibus conuenère, è quibus hi sunt, qui finitimam Cappadotiæ, & Paphlagoniæ Phrygiam occupauerunt. Porrò quæ loca iuxta Herciniam syluam Tectosages occupauerunt, Rhenanus lib. 1. Rerum Ger. explicat, dicens: Tectosagum gentem Nicri, hoc est, Necari ripam accoluisse: quo loco adhuc uetusta arx uisatur, quæ Dactensibus postea ducibus nomen dederit, Germanice Die Von Deel. De quibus legito plura apud eundem Rhenanum in castigationibus libelli De situ, & moribus Germanorum Cornelij Taciti. Oritur ab Helætiæ, Nemetum.) Beatus Rhenanus homo in indicandis, & corrigendis ueterum monumentis exquisiti iudicij, hunc locum sic & castigat, & exponit lib. 3. Rerum Germanicarum. Siquidem pro Nemetum, Venetum, & pro Rauracorum, Tauracorum legit. Ac per illos quidem Veneti hoc est, Cellensis lacus accolat: per hos uero

Turgæos

Turgæos intelligit. Ne quis autem miretur Hercyniam syluam, in Thurgæano tractu, & ad Venetum lacum ori-
 risolitum, addit coniecturam suam: illum uidelicet olim
 latiore fuisse, & Hercyniam syluam ad hunc usq; lacu
 Iulij Cæsaris seculo pertinuisse. Quod uero nostra ætate
 eò nõ pertingat, in causa esse: quòd Ro. eam syluæ partem
 exciderint, & à latrocinijis repurgauerint. Porro ne quid
 dissimulem Conradus Celtis nescio qua auctoritate fren-
 tus, Hercynium saltum non ab Heluetiorum finibus, sed
 ab Arduenna (Sic enim isthic pro Ardemia legendum)
 ab Arduenna (Sic enim isthic pro Ardemia legendum)
 sylua incipere author est: quæ, quum in Belgio sita sit, & à
 Rheno Treuiros, (ut Cæsar infra testatur) Neruios, Rhe-
 mos, ac Menapios attingat, longissimè ab Heluetijs distan-
 ta est. Quo fit ut Cæsaris (qui nostram terram peragra-
 uit) & Rhenani sententiam magis approbem: primũ quòd
 Eremitana in Heluetijs sylua non tantum à ueteribus ac
 colis, uerumetiam à superstitiosis Germaniæ inferioris
 peregrinatoribus etiamnum opaca, seu tenebrosa uoca-
 tur. Vnde colligi potest, Iulij temporibus eam multò ma-
 ximam, & opacissimam fuisse: quippe quæ incædua, & in-
 habitabilis esset, quæ nunc & cæditur, & ab elegante uico
 inhabitatur. Ab ea ergo pinifera, & picearia, & opaca syl-
 ua Hercynium nemus in Heluetijs secundum Iulij sen-
 tentiam oritur: in qua Menradus insignis Eremita diu,
 multumq; Deo seruiens, tandem à latronibus circumuen-
 tus, & occisus est. Deinde Rhenani sententiæ eam ob cau-
 sam accedo, quod & Beroaldus pro Rauracorum, Tau-
 riacorum legit: à quorum populorum situ Nemetes, hoc
 est, Spirenses, longè, lateq; disiti sunt, Venetus autem la-

eius iisdem conterminus est. Hinc nimirum se Hercyni-
 nemus Friburgum Brisgææ uersus extendit, ac inibi ea
 de causa, quam supra attingimus, nigra sylua ab homini-
 bus nostris adpellatur. Et Anartium.) Quos Casar
 hic Anartes uocat, eosdem esse puto, quos Strabo lib. 11.
 in Asiaticæ Scythiæ descriptione, Anariatas: & quos
 Plinius lib. 4. cap. 16. Anariacos appellat. Eiusq; opinio-
 nis occasionem cum Volaterranus, tum Vadianus nos-
 ter in annotationibus suis in Mela librum, dederunt.
 Nam quum ille Hercyniam syluam ad Dacos usq; & Ge-
 tas: hic uero ad Sarmatas, Rhiphaeos montes, Meotim pa-
 ludem, ipsaq; Asiæ confinia pertingere dicat: per Anartes
 Scythas Asiaticos intelligo. Nisi forte Aranitiū uarā μω-
 ράδων, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο πρὸς legendum putes, ut sint Pannoniæ
 inferioris populi: quos Cornelius Tacitus in libello De si-
 tu, & moribus Germanorū Araniscos uocat. Rectaq;
 fluminis Danubiū regione.) Hoc nimirum inuuit Casar,
 quod Volaterranus li. 7. Geographiæ refert: Hercyniam
 syluam per mediā Pannoniā à dextra, & per Poloniam à
 sinistra usq; ad Dacos, & Getas pertinere. Porro iuxta
 Rhenani interpretationem, per læuam Danubiū ripam,
 barbarica: per dextram, Romana terra intelligenda est.

Neq; quisquam est huius Germaniæ.) suple quæ Dacos,
 Pannonios, & Sarmatas attingit. Nā si de omnibus Ger-
 manis hoc intelligas, Casar pugnantia dixisse uidebitur:
 utpote qui supra dicit se ex Vbiorum exploratoribus di-
 dixisse, quod Sueui ad initium syluæ Bacenis (quam ean-
 dem cum Hercynia esse superius demonstraui) Ro-
 manorum exercitum expectaturi essent: item quando pau-

Id ante ipse affirmat, initium istius sylvæ ab Heluetiorum finibus oriri. Quod dubio procul Germani trans Rhenû proximi æque sciuerunt, ut Cæsar. Itaq; (ut præmonui) locus iste de ulterioribus Germanis Hercyniæ accolis, non de ceterioribus intelligendus est: qui indubie illius principium ex Heluetijs, Tauriacis, & Veneri lacus accolis facile perdiscere poterant, idq; ex confinio, ac mutuo rerum commercio.

Est bos cerui figura. Hic bos Indico boui unicorni non admodum dissimilis est: quem Plinius lib. 3. cap. 2. describit. Sunt item quæ appellantur Alces. Idem Plinius li. eodem ca. 15. longè aliam Alcis figuram tradit, q̄ Cæsar. Non enim capræ eam similem facit, sed iumentum: excepta aurium, & ceruicis proceritate. Plinij sententiã magis probo, quod olim Cracouiæ in Musæarum castris sub Rodolpho Agricola iuniore peritissimo duce Anno 1516 circiter quadriennium militans, Alcem ea specie in foro (quem circum isthic uocant) uenalem conspicatus sum, qua Plinius eam depingit. Fieri autem potest, ut Cæsar ex aliorû relatione hæc scripserit, ideoq; & falsus sit.

Crura sine nodis &c. Videto Plinium de Elephantis eadem scribentem. Qui Vri appellantur. Plinius in iam citato loco Vros ad hunc modum describit: Germania gignit insignia bouum ferarum genera, iubatos, bifontes, excellentiq; & ui, & uelocitate Vros: quibus imperitum uulgus bubalorum nomen imponit, quum eos (sic enim legendum puto) gignat Africa uitulû potius, ceruicis similitudine. Porro & istorum bouum ingens copia hyberno tempore ex Hercynia sylua (quæ Poloniã, ut dictû est, penetrat) Cracouiam adfertur: atq; simul cõ

alia ferina in foro, perinde ut apud nos cicurum aliarum animantium carnes in macello, uenundatur. Ceterum si Macrobio lib. 6. Satur. cap. 4. credimus, Vri Gallica uox est, qua feri boues notantur. Ab labris argento circūcludunt. id est, eam cornuum partem argento inducunt, quæ labris bibentum admouetur. Cæsar postquam per Vbios exploratores &c.) A pralonga (ut monuimus) egressione ad institutam historiam nunc egreditur.

Per Arduennam syluam, quæ est totius Gallie &c.) Strabo lib. 4. Arduennam ita describit: Sylua est procera rum arborum, permagna quidem, uerum haud magnitudine tanta, quantam rerum scriptores tradiderunt, stadijs millibus quaternis: eam uero Arduennam uocant. At contra bellorum impetus, spinosos dumorum ramos inuicem texentes irruptiones occludunt &c.) Qui sanè Strabonis locus nonnihil lucis sequentibus Cæsareanis uerbis addit, ubi ait magnam copiarum partem Ambiorigis se in Arduennam syluam abdidisse. Vt sunt ferè domicilia Gallorum, qui uitandi æstus causa &c.) Hac de re uideo supra Cæsarem lib. 5. ubi Britannorum, Gallorum, & Germanorum ueterum, eandem propemodū edificandi rationem ostendimus. Taxo se exanimauit.) Quo pacto id fieri potuerit ex Plinij uerbis lib. 16. cap. 11. sub ipsum finem manifestū sit. Inibi enim asserit Taxo mari noxiū esse fructum: lethale baccis in Hispania præcipue uenenum inesse: uasa etiam uiatoria ex ea uinis in Gallia facta mortifera esse. Adhæc in Arcadia eandem tam præsentis esse ueneni, ut si qui sub ea dormiant, cibūque capiant, moriantur. Segni &c.) Sunt (inquit Hubertus)

Segni,

Segni, qui oppidum, quod Signacum in Condruſis uocāt, inhabitant: exiguū quidem hodie, ſed miram proſpecto ueſtuſtatem referens. Condruſi (eodem teſte) Gallicè nunc Condrotz: quorum metropolis Homm appellatur.

Ad ſinitimas ciuitates &c.) ut Romandorum, Neruiorum, & Menapiorum. Id caſtelli nomen eſt &c.) Hubertus Leodius refert, huius nominis caſtellū etiam nunc extare, atq; non pluſquam dimidio Germanorum milliariorio ab urbe Leodio diſtare: in medijs quoq; Eburonum finibus, in maxima ſitum planitie. Idem aſſerit, ſe uctuſti, & manuſcripti exemplaris beneficio deprehendiſſe, pro *Vatuca*, & *Varuca* legendum. Ad flumen *Aſcaldem*, quod influit in *Mofam* &c.) Idem Hubertus mendam in hoc *Cæſaris* loco eſſe putat, & pro *Aſcalde Sabim* legendum: eo quod hic, non ille in *Arduennæ ſyluæ* finibus labatur, & iuxta *Namurram* in *Mofam* ſe exoneret. *Sicambri*, qui ſunt proximi *Rheno* &c.) Quia ille idem Hubertus *Avroſius* hunc locum illuſtrauit, In ſtudioſorum gratiam non grauabor illius illuſtrationem huc adſcribere. *Sicambri*, inquit, qui ultra *Rhenum* è regione *Vbiorum*, aut paulò infra habitabant. Et paulò poſt, quando *Cæſar* ait: *Vbi* pons erat imperfectus, hoc eſt, duobus milliaribus Germanicis infra *Coloniā Agrippinā*. Ad impedimenta, legionemq; &c.) ſuple quæ ad *Vatucam caſtellum* impedimentis præſidio erat. Quibus iam libet.) mendum eſt, pro licet, ut & *Beroaldi* exemplar habet. Nouem oppoſitis legionibus.) Scilicet præter ſuâ. *Supra* namq; *Cæſar* dicit, *T. Labienum* cum legionibus tribus ad *Oceanum* miſſum, *C. Trebonium* cum pari nra

mero in eam Eburonum partem, quæ Aduaticis adiacet. Ipsum deniq; Cæsarem cum tribus legionibus ad Aiscaldem fluuium concessisse. Erat æger in prasidio.) Hinc, & ex superiori loco uides Grammaticorum differentiam inter ægrum, & ægroium non esse firmam.

Cuius mentionē superioribus prælijs fecimus.) scilicet lib. 2. sub finem. Relinquit animus Sexcium.) id est, examinatur. Alij cuncto facto.) Vegetius lib. 3. ca. 19. Cuneū ait peditum multitudinem uocari, quæ iuncta cū acie primum angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines rumpit: quia à pluribus in unum locum tela mittuntur. Quam rem, inquit, milites uocant caput porcinum. Cuius rei typum conspice apud Aelianum in libello de instruendis aciebus. Et de Accone.) De hoc lege initium istius libri. More maiorum.) scilicet Romanorum. Quo autem modo in seditiosos prisca Romani animaduertent, infra lib. 8. de bello Gallico patet. Ibi namq; Cæsar scribit, Cutruatū seditionis Carnutanæ auctorem ita ab ipso neci datum: ut corpus uerberibus exanimatum securi feriretur.

ARGUMENTVM LIB. VII. DE BELLO GALLICO.

Principio totius Gallie Transalpinæ defectionē, eiusq; causam describit. Deinde quibus modis cum Vercingetorige Gallorū rege tumultuariè creato bellum gesserit: utro pote quæ oppida partim se ei ultro dediderint, partim uero summa uir, & industria expugnata sint. E quorum potest
strenuorum

Artemorum numero Cenabum est, Auaricum, & Alexia:
 quorum & oppugnationem, & expugnationem graphicè
 & suis coloribus depingit. Tandem Vercingetorige pro-
 fligato, Gallorum deditionem, Heduarum, & Aruernor-
 rum prerogatiuam commemorat.

IN C. IULII CAESARIS
 COMMENTARIORVM DE

BELLO GALLICO LIBRVM VII.

Io. Rhellicani Annotationes.

VOMNES Italiae iuniores
 coniurarent.) Appianus li. 2. bella-
 lorum ciuilium refert, post Clo-
 dij mortem, ingentem seruorum,
 & agricolarum manum à Milo-
 ne cōductam esse: eamq; (Populo
 Romano, & M. Cæcilio pecunia
 prius corrupto) in urbem irrupisse. Plura istius historiae
 Asconius Pedianus, & Cicero in oratione pro Milone at-
 tingunt. Ea res in Galliam Transalpinam &c.) Occa-
 sio defectionis, & conspirationis Gallicae. Gena-
 bin dato signo concurrunt.) Ptolemaeus uoce nonnihil de-
 flexa Cenabum nominat, Lucundus uero & Cæsar infra
 Cenabum, & Aureliam nunc uocari, Gallicè Orleans,
 author est ille. Spatium est millium passuum circiter
 centum 60. &c.) Carnutes ab Aruernis longissime dis-

stare, Europæ tabula ostendit: & utriusq; gentis positus, & recent nomenclatura superius indicata est. Ex opido Gergobia, quod Cæsar infra Gergouiam uocat, & nunc testibus Iucundo, & Sabellico clarus mons appellatur, & in Aruernis situm est. Reliquosq; omneis, qui Oceanû attingunt. Vt sunt Bituriges, Santones, & Tarbeli, uelut ex modo citata Ptolemæi tabula liquet.

Virtute Cn. Pompeij. Idem Appianus in paulò ante allegato loco asserit, in maximo uidelicet tumultu ob Clodij cædem factò, Pompeium consulem absq; collega ita creatum esse, ut Dictatoris officio fungeretur. Quàm gnauiter uero tumultum sedauerit, Cicero pro Milone demonstrat. Ad Nitiobriges, & Gabalos. Ptolemæus in Europæ tabula Itiobriges, & Talabos uocat: eosq; in Aquitania ponit. Strabo autem in 4, & Plinius lib. 4. cap. 19. in appellandis his populis cum Cæsare sentiunt: quorû prior Rhutenos, & Gabales Narbonensi terræ proximos, posterior autem Gabales Aquitanis attribuit. Narbonem uersus &c. Vnde tota prouincia nomē sortita est, Pomponio Mela lib. 2. in hæc uerba testante: Sed antestat omnis Atacinorum, Decumanorumq; colonia: unde olim ijs terris auxilium fuit, nunc & nomen & decus est Martius Narbo. Deducta est autem hæc colonia Portio, Martioq; Coss. authore Velleio Paterculo, in posteriori uolumine ad M. Vinicium Cos. Prouincialibus Volcicis, Antonicis, Tolosatibus. Prouincialibus tanquam genus præmittit, ac deinde populorum species, qui in Narbonensi Gallia sibi sunt, subnectit. Porro Volci (ut Iucundus declinat) seu Volcæ (ut apud Ptolemæum legitur) Gallicè

lice nunc Auignon, & Artomici Armignae uocantur, & Tolosates à Tolosa colonia dicuntur: quos Plinius Tolosanos nominat. In Heluios.) Strabo lib. 4. Eluos uocat, eosq; inter Garumnam, & Ligerim fluuios sitos esse tradit, & à Rhodano initium capere. Idem Gallicè nunc Albin appellantur. Gebenna, qui Aruernos ab Heluetijs discludit.) In Sabellico (ubi hanc historiam recitat) ab Heluetijs sed mendose legitur. Heluetij namq; longius ab Aruernis distant. Ideoq; uero non dissimile est liberiorum incuria hunc errorem commissum esse. Vicinam.) suple Allobrogū, Altera enim & celeberrima quidem urbs Austria hoc quoq; nomine gaudet. Gergobiam Boiorum oppidum.) Geminae ergo Gergobiae sunt, una Aruernorum, de qua paulò superius, & altera Boiorum. Ceterum de Boijs in Heduarum finibus collocatis uide supra lib. 1. Duabus Agendici legionibus.) Agendicum Celticae Galliae oppidum est, inter Senones, & Turuios positum, & iuxta Marliani, & Iucundi sententiam nunc Gallicè Arouins uocatur. Ad oppidum Senonum Vellaunodunum.) quod Agendico, ac Genabo Lugdunensis Galliae oppidis uicinum est, & si Iucundo assentimur, uilla noua iam in Lotharingia uocatur.

Ab oppugnatione desistit.) supleto Gergobiae Boiorū. Superius enim Cæsar scribit, Vercingetorigem rursus exercitū suum in Bituriges duxisse: atq; inibi Gergobiae Boiorum oppugnationem incepisse. Nouiodunum.) quod Gallicè nunc Noion, uoce nonnihil corrupta (ut supra lib. 2. annotatum est) appellatur. Alterum, inquit Volterra terranus, huius nominis oppidum est proximum Pa-

rifijs, in Prouintia Rhemensi, & tertium Heduarum.

Auaricum.) Quod uulgo nunc Viaron uocatur, teste Marliano. Quod anni tempore subleuentur.) suple hyberno. Hæc enim hyemali tempore gesta esse, duo superiores loci arguunt. In quorū uno ait Cæsar se Gebennam montem, licet altissima niue obrutum superasse: altero, ubi de belli gerendi difficultate agit, dicens: Si reliquam partem hyemis uno in loco legiones contineret. Huc adde, quod Cæsar alibi dicit, Nullam sermè hyemè præterisse, quin Galli ad defectionem spectauerint: propterea quod Romanis sub cælo elementiori natis, hoc anni tempus ad bellandum inhabile, Gallis uero frigoribus assuetis aptissimum esset. A Boia.) hoc est, a regione Boiorū, quorum oppidū Gergobiam, Vercingetorix oppugnauerat.

Harum ipsis rerū copiam suppetere.) Ipsi, suple Gallis cum Vercingetorige militantibus. Suppetere copiam harum rerum, scilicet uicorum, ædificiorum, pabulationis & comædatus. Hæc si grauiora, aut acerba uideantur &c.) Occupatio est, q. d. Scio uobis grauiora uideri quæ consulor at interim cogitate multò grauiora, adde etiam inhonestiora esse, quæ uobis patienda erunt, si meum consiliū neglexeritis. Quorum alteri.) suple Hedui, alteri scilicet Boij. Non enim ita multò post Cæsar ipse Heduarum in diligentiam, & Boiorum facultates tenuis in causa fuisse dicit: quo minus comædatus iuuaretur. A me prouisum est.) suple per uicorum, ac oppidorum incendia.

Quantum has cotidianus agger expresserat.) id est, quam altæ fieri poterant, sit & uidelicet in aggere, qui cotidie actus erat. Commisissis fuerunt turrium malis.)

Quum

Quum modò dixerit Cæsar Auarici mœnia ab oppidanis turribus undiq; contabulata, & superius duas turreis ambulatorias à se contra illos excitatas scribat: dubio procul nihil aliud hic significare uult, quam quod Auaricenses Romanorum turreis ad muri altitudinem ductas suis, turribus ita adeo adæquauerint, ut malos, id est, trabes instar mali muro committerent, hoc est, infererent. Etenim eiusmodi turreis (Vegetio authore) non nisi ex tabulis, & trabibus fiebant. Trabes directæ, perpetuæ. id est, continuæ. Eæ reuinciuntur extrorsus. Suple alijs trabis, seu commissuris per transuersum positis. Quæ reuincuntur lineis. Suple per amussim ductis. Ab arietis materia. id est, lignum, sicuti robur est, descendit. Quæ, suple materia plerumq; introrsus reuincta. Perpetuis, id est, cõtinuis trabis. Pedes quadragenos) hoc est, ut singulæ materia singulis trabis quadragenos pedes longis reuinctæ essent. Arietis autem (Vegetio lib. 4. cap. 11. teste) testudinis caput ferro munitum dicitur, eo quod durissimam frontem habeat: quæ muros subruit, uel quod more arietum retrocedit, ut cum impetu uehementius feriat. Hæc ille. Porro Ammianus Marcellinus lib. 23. eum hoc modo describit: Hinc ad arietem uenimus. Eligitur abies, uel oronius excelsa: cuius summitas duro ferro cõcluditur, & prolixo, arietis efficiens prominulam speciem: quæ forma hoc machinamento uocabulum indidit: & suspensa utrimq; transuersis asseribus, & ferratis quasi ex lance uinculis trabes alternis continentur: eamq; quantum mensuræ ratio patitur, altitudo retro repellens rursus ad obuia quæq; rumpenda protulit ictibus ualidissimis, instar adsurgentis.

& ceden

cedentis armati. Qua crebritate uelut reciproci flus
 minis impetu ædificijs scissis in rimas concidunt structus
 ræ laxatæ murorum. Hoc genere operis si fuerit exerto uis
 gore discussum, nudatis uallo defensoribus, solutis obsidijs
 ciuitates munitissimæ recluduntur. Hactenus Ammia-
 nus. Porro quantum ex uriusq; authoris descriptione in-
 telligimus, machina illa bellica non dissimilis ei fuit, quæ
 apud maiores nostros ante bombardas inuentas, à felis si-
 militudine Cattus uocabatur. Veròq; enim instrumento
 mœnia concui solebant, ac dirui. Quo autem alio contra
 rio instrumento aries repelli potuerit: idè Ammianus post
 citata modo uerba indicat, qui uolet, eum legat.

Tum ad utilitatem, & defensionem urbium.) Vegetius
 lib. 4. cap. 3. Cæsaris sententiam hoc modo confirmat. Mus-
 rus, inquit, ut non possit elidi, hac ratione perficitur. Inter
 uallo uicenum pedum interposito, duo intrinsecus paries
 fabricantur. Deinde terra, quæ de fossis fuerit egesta,
 inter illos mittitur, uectibusq; densatur: ita ut à muro pri-
 mus paries parum inferior, secundus longè minor ducatur:
 ut de plano ciuitatis ad similitudinem graduum quasi
 cliuo, molliusq; ad propugnacula ascendi possit. Quæ nec
 murus ullis præter arietibus rumpi, quem terra cõfirmat,
 & quouis casu destructis lapidibus, ea, quæ inter parietes
 densata fuerit, ad muri uicem ingruentibus moles obsistit.

Reliquasq; res, quibus ignis excitari &c.) Vi sunt tæda
 & stupa. Quod deustos turrium uidebant.) Vegetius
 lib. 4. ca. 15. Pluteos ad apsidis similitudinem è uimine cõ-
 texti scribit: & cilijs, uel corijs protegi, ternisq; rotulis
 quarum una in medio, duæ in capitibus apponantur. Et in
 quamcunq;

quancunq; partem uolueris, more carpëtorum admoueri. Quos, inquit, obsidentes applicant muris, eorumq; munitione protecti, sagittis, siue fundis, uel missilibus defensores omneis de propugnaculis oppidi exturbant: ut scalis ascendendi facilius præstatur occasio. Et palus.) Paulo superius Cæsar ipse Auaricis situm describēs, ait illud ferme ex omnibus partibus flumine, & palude circumdatum esse. Perstare in sententiam uiderunt.) Rursus Græcæ adicendi forma usus est, pro in sententia. Singulū magistratus.) Supra lib. primo hunc magistratum ab Heuduis Vergobretum uocatum esse scribit. Secundum flumen Elauer.) Ptolemæus in; Europæ tabula hoc flumen Canetellum uocare uidetur: id quod uel hinc conijcere licet, partim quod nullus Geographorum (quantū ego scio) Elaueris meminit: partim quod Aruerni (quorū oppidum Germania in monte sitū est) inter Ligerim, & Canetellum fluuios siti sunt. Vide Lucundum, & Marlianū. Quintis castris.) id est, Castris quinquies metatis, ad quē modum T. Liuius sæpenumero loquitur, & cum ipse, tum alij historici eundē à Græcis mutuati sunt. Ita enim Lutatianus in Veris inquit, narrationibus: Τριτοῖσι δὲ ἡμέραισι ἀπὸ τῆς θαλάσσης, hoc est, Tertij, id est, tribus diebus in Oceanum delati sumus. Hortaturq; eos &c.) Suasoria est, in qua primum loco honestatis uititur: dum ait libertati, ac imperio eos natos esse, ideoq; turpissimum eis fore, si se nō ex Somanorum seruitute in libertatem uindicerent. Deinde per occupationem diluit, quod ab aduersario abijci poterat: uidelicet cum Cæsari malam gratiam pro beneficio in ipsum collato reddere. Fatetur itaq; se beneficio affe-

Eum,

Etum, sed in iusta causa: ideoque se pluris facere communem totius patriæ libertatem, quam priuatum uel beneficium, uel amicitiam Cæsaris. Continuo magnum numerum frumenti.) Paulo superius Cæsar ait, equitatum omnem, et peditum millia decem ab Heduis petita: quæ in præsidij rei frumentariæ disponderentur. Vnde colligo idem frumentum à Litaucij exercitu direptum esse. Epodorus summo loco natus adolescens.) Occasionem detecti dolus per Litaucium nexi describit. In equitum numero conueniant.) supple qui Cæsari ab Heduis auxilio erant missi.

Nominatim ab eo.) suppleto, Cæsare euocati, haud dubie etiam ob causam (ut ipse Cæsar subiungit) quod parum bene inter ipsos conueniret: et quod speraret ipsius consuetudine atque impulsu fieri posse, ut in concordiam redirent. Ad contrahenda castra.) i. ut angustiora faceret, Germanicè das er das léger ynzogner machte. Quæ maxime illi hominum generi innata.) Illi hominum generi. i. Gallis omnibus. Supra enim lib. 4. hæc Gallicæ consuetudinis esse dicit, ut leuibus rumoribus, et auditionibus permoti: de summis sæpe rebus consilia ineant, quorum eos è uestigio penitere necessum sit. Ex oppido Cauillono.) scilicet Heduarum, quod à Ptolemæo Cabullinum, et Gallicè nunc Chiallon uocatur, et ad ripas Araris positum est. Qui fluxuius negotiatoribus ad negociandum aptissimus erat. Omnem exercitum contraheret.) Supra. n. dixit se in duas partes exercitum diuisisse, ita ut Labieno quatuor legiones in Senonem, Perisiosque ducendas dederit: ipse autem sex in Aruernos ad Cergouiam oppugnandam duxerit. Vno colle ab Ro. occupato.) Paulo superius Cæsar, inquit, è regione oppidi collens

collem sub ipsis radicibus montis egregiè munitū deicēto
 aduersariorū præsidio, à se occupatū esse. Timebant ergo
 Galli, ne alterū adhuc residuū collem occuparet, eosq; dein
 totos circūuallaret. Mulionesq; cum Cassibus.) Elegās
 stratagema est. Alio ascensu.) suple q; Ro. ac reliqui Cæ
 saris milites ascenderant. Legionisq; decimæ.) Quæ cū
 erat cōtionatus. Signa.) scilicet militaria cōstitēre.) Tria
 hic obseruanda sunt, primū, quod signum indispēnsa pu
 gnæ per tubæ cantū dari solitum sit, quod classicū canere
 uocant: & contra dum milites à pugnando reuocabātur,
 receptui dicebatur cani, ut scilicet se in sua reciperēt. De
 inde ideonimirū decimæ legionis signa, audito tubæ sono,
 primum omnium constituisse: quod Cæsar illam (ut supra li. 1.
 apparet) Prætoris cohortis loco habuit, eāq; ob causam
 uero nō dissimile est, ab eo haud procul semp abfuisse. Po
 stemò quū ait, se cum eādē legione concionatū. Aut ita
 capiendū est, quod propter uiciniam uerba ad milites fece
 rit, eosq; à pugna flagrantia reuocauerit: aut quod concio
 nari hoc loco tuba militū concioni signū dare, ac receptuē
 canere significet. Quorum posterius ut magis probem, ad
 uersatiua particula At, quæ mox sequitur, facit. Si enim
 reliquarum legionum milites tubæ sonum propter loci dis
 tantiam exaudire non poterant, ideoq; nec consistebant:
 decimæ nimirum legionis cohortes (ob spacij propinquā
 tatem) confestim tubæ cantum exaudiuerunt, eosq; moti,
 tanquam concio ad ipsos per imperatorem habita esset, à
 pugna desisterunt. Munitionis causa conuenerant.)
 Omnis enim (ut Cæsar paulò superius inquit) ad hunc
 locum munitum à Vercingetorige euocati erant.

Suos obrestari.) scilicet ut se strenue gererent, ne in hostium potestatem uenirent. Hac namq; subaudienda esse, precedentia arguunt, cum inquit: Quæ Paulo ante Romanis de muro manus tendebant. Q. D. matres familiãs quæ antea nostris supplicauerant: iam uice uersa suos ad fortiter se gerendum cohortantur, & ut magis moueant, communes liberos in conspectum proferunt. Et sub infimo colle.) id est, infima collis parte. De eodem namq; colle loquitur, quem hosteis conferri occupauerant, & ex superiore loco pugnabant. Postero die Cæsar contione aduocata.) Oratio est obiurgatoria, in qua tamen obiurgationis acerbiter ita temperat laudis admixtione, ut eos ab ipso ne tantillum quidem alienet. Ad Auaricum sensisset.) Illic enim ob collis æditi, & paludis difficultatem, suos cum hostibus iniquo loco decertare uoluit, eo quod ipsorum saluti consuleret. Quod uero hostium exercitum sine duce, & equitatu tum fuisse ait, hinc fit: quod supra dixit, Vercingetorige cum equitibus, & aliquot expeditis peditibus, Romanis pabulatoribus insidias tetendisse tunc temporis. Tantopere licentiam, arrogantiam reprehendit. Militem suo Imperatori parere, non præire oportere, ex hoc loco discimus: & è contra quantum prudentiæ ab Imperatore requiratur, ne quid temere statuatur.

Eadem de profectioe cogitans, quæ ante senserat.) Quum. ij. Hedui subdole cum Cæsare agerent, ac denuo de rebellionē cogitarent, ipse (ut paulo superius scribitur) maiorem Gallia motum expectans, ne ab omnibus ciuitatibus circumfisteretur, consilia inibat, quemadmodum Germania discederet &c. Eadem ergo nunc consilia exequi studet,

studet, quæ iam pridem animo conceperat. Quamquam
in amplitudinem deduxisset.) Quam ampla Heduarum
ditio, & quot clientes habuerint, inferius ex Iulij descrip-
tione patescit: ubi ait se Heduis, atque eorum clientibus Se-
gusianis, Ambruaetis, Aulercis, Brānouicibus, & Bran-
nonijs militum millia triginta quinque imperasse. Quorū
nimirum magnam partem Cæsaris beneficio nacti erant.
Ante namque illius in Galliam aduentum ab Aruernis, &
Ariouisto oppressi, plerisque omnibus clientibus amiserant.

Litauicum Bibracte &c.) De hoc oppido supra lib. pri-
mo scripsimus. Obsides ciuitatum ad magistratū Bi-
bracte deducendos.) Supra ab initio lib. 6. refert centum
obsides Senonibus imperatos, & Heduis custodiendos esse
datos. Et oppositus mons Gebenna.) Cæsar ipse pau-
lo superius ait, Aruernos hoc monte ab Heluijs discludi.
Plinius uero lib. 3. naturalis historiae cap. 4. refert, Narbo-
nensem Romanorum prouintiam ab reliqua Gallia ulte-
riore uersus Aquilonem, Iura, ac Gebenna montibus dis-
cerni. Porro quem montem Cæsar hic, ac Plinius in iam
allegato loco Gebennam, Ptolemæus (quantum ex 3. Eu-
pæ tabula conijcere licet) Cemmenorum monte uocat.
In qua sententia & Hermolaum Barbarum hominē eru-
ditionis raræ post aliquot annos quam hæc primitus anno
tata sunt, ex Vadiani nostri super Melam commentarijs
fuisse deprehendi. Quod adiungi Labieno, atque his
legionibus &c.) Supra in hoc eodem li. scribit, se quatuor
legiones in Parisios, ac Senones Labieno ducendas tradi-
disse. Fluminis Sequanæ quod Gallice (Iucūdo aut hore)
Seina uocatur. Porro de Lutetia in superioribus annota-
uimus.

uimus. Camulogeno Aulercos.) Quos Cæsar Aulercos, Ptolemæus Auliorcos, Lugdunensis Gallie populos uocat: & Gallice Roan appellantur. Melodunum quod (iam sæpe dicto authore) Gallis recentioribus Francicis illis, Mellon uocitatur. A præsidio, atq; impedimentis.)suple quæ Agendici posita erant, ut Cæsar in hoc lib. superius commemorat. Maximum flumen.)scilicet Sequana. Paulò nanq; ante scribit, duas insulas in eo esse, in quarum una quidem Parisiorum Lutetia, in altera uero Melodunum sit positum. Metiosedum uersus misissa.)Beroaldi exemplar Iosedum legit, cui Marlianus (nisi quod literam c addens, Ioscedum legit) assentiens, oppidū fluminis Sequanæ ripas attingere, Melodunoq; ac Lutetia Celtarum oppidis conterminū esse dicit. Treuiri quod aberant longius.)Supra lib. 4. ait Rhenum per Treuitorum fines labi, ideoq; nunc dicit eos longius à reliquis Gallis disritos fuisse, adeoq; à Germanis pressos: eò quòd Rhenus tantummodo Gallos à Germanis disterneret.

Qui sunt finitimi ei prouintia.)scilicet Heduarum. Atq; hoc uerum esse tertia Europæ tabula confirmat. Nā si picturæ Ptolemæicæ credimus, Cemmeni (quos antea à Cæfare Gebennam dici admonuimus) montes tantummodo interiacent inter Segusianos (quos Ptolemæus Segusiacos uocat) & Heduos. Porro Segusiani secundū Iucundum traditionem Gallicè nunc Bresse uocantur.

Quorum mentes nõdum à superiore bello.)suple quod cum Romanis gesserant: Id quod Cæsar ipse statim ab initio lib. 1. de bello Gallico tradit. Ciuitati autem imperium totius prouintia.)scilicet Narbonensis, cui Allobroges

ges finitimi erant, eò quòd cis Rhodanum Romanis habebant. Cum finitimis praelio congressi.) Finitimis ut sunt Gabali, Aruerni, Ruteni, Cadurci, Volcae, Aremi ei. Quòd minus idoneis equis utebantur.) Cæsar supra lib. 4. testatur, Germanos praua, ac deformia iumeta olim habuisse. hæc tamen cotidiano exercitio, summi ut essent laboris efficere solitos. Galliaq; excedere.) scilicet reliqua, ut Aquitania, Lugdunensi, & Belgica. Si pedes suis auxilium ferant.) ὀπίσθια est: Vtrocunq; enim res cadat, hosteis magno afficiendos incommodo, certum se habere dicit. Si pedes suis.) suple equitibus. Frequentibus namq; cum Romano exercitu praelijs didicerat Vercingetorix, Cæsarem Germanis uti equitibus: inter quos pedes leuis armaturæ pugnabant. Fugientesq; usq; ad flumen &c.) Ararim signari puto, propterea quod in superiori pugna scribit Cæsar, se per extremas Lingonũ fines in Sequanos iter fecisse: ac Vercingetorigem circiter millia passuum decem ab Romanis, trimis castris consedissee. Alexiam, quod est oppidum Mandubiorum.) Volaterranus lib. 3. Geographiæ Alexiam in Heduarum finibus sitã esse docet, eamq; ad exiguũ vicum redactam: qui nunc Alsetum uocetur. Eadem urbs iuxta sententiam Lucundi à Gallis nunc Lausoys dicitur, & in Burgundionibus posita est. Qui autem, & quales sint Mandubijs populi, ingenuè fateor me ignorare: eo quod nullus ueterũ Geographorum (quantũ ego scio) eorum meminert. Nisi forte ydem sint Mandubijs, quos Strabo lib. 4. Mandibulos appellat: eosq; Aruernis finitimos esse affirmat.

Nostrum opus.) suple circumuallationis mœniorum.

Alexia. Summa Labra. id est, summa ripa, idq; iuxta
Græcorū idiotissimū: qui etiā τὸ χῆλ & ἀντὶ τῆς ὄχθους usur
pāt. Pedibus 400 reduxit. i. retro duxit. Priscianus enim
re præpositionem κατ' ἀποκοπὴν quasi retrò dictam putat.

Quarum interiorem.) scilicet uersus primam fossam.

Grandibus ceruis.) hoc est, stipitibus ceruinorum in
star cornuum ramos habentibus. Agrestes Tigurini tales
stipites uoce non dissimili serlen uocitare solent. De quorū
& aliarum munitionum formis eruditissimas Lucundi p̄
cturas, ac commentationes uideto. Is nanq; multum lucis
urbium oppugnationibus (quas Cæsar describit) attulit.

Materiari.) hoc est, lignari, & materiam ad munitio
nes faciēdas cedere. Siquidem materia proprie ea uocantur
ligna, quæ structuris seruiunt. Delibratis, id est,
decorticatis cacuminibus. Acutissimis uallis se indu
ebant.) id est, subdibus, uel tribulis ligneis per ordinem
digestis se lædebant: hoc nanq; Valli (teste Vegetio lib. 3.
cap. 8.) significant. In quincuncem dispositis.) Quid
sit fæminis, hoc est, fæmoris crassitudine stipites in quin
cuncem disponere Budæus lib. 1. de Assè, & partibus eius
hiscè tribus authoribus explicat: primum Fabio Quinti
liano, qui in 8 sic scribit: Nullus ne frugiferis adhibendus
decor? Quis negat? Nam & in ordinem, certaq; interual
la redigam eas arbores. Quid illo quincunce speciosius?
qui in quamcunq; partem spectaueris, rectus est. Deinceps
Cicerone in li. de Senectute, ubi in hæc uerba inquit: Cum
autem miraretur Lysander & proceritatem arborum, &
directos in quincuncem ordines, & humū subactam, atq;
puram, & suauitatem odorum, qui afflarentur è floribus.

tum eum dixisse: mirari se nō modo diligentiam, sed etiam solertiam eius. Postremum Demosthene, in Oratione, quæ πρὸς Νικόστρατον inscribitur, in qua sic ait: καὶ τὰς ἀναδέντας δ' ἀλάς ἐξέκοψε, καὶ φυτευτήρια ἰλαῶν περισοίχων κατέκαυσε, id est, arbusiuas uites excidit, & oliueta in uersus quoquoersum digesta confregit. Xenophon ipse (inquit Budæus hoc uelut auctarij uice subnectens) ex quo Cicero transtulit, ita scripsit: ἐπὶ δὲ ἰθαύμασι ἀνδρῶν ὁ Λύσανδρος, ὡς κατὰ μῦθον τὰ δένδρα ἔην, δι' ἰσῶν δὲ τὰ περιτυμψα, ὁρθοὶ δὲ οἰσοίχοι τῶν δένδρων, ἐυγένεια δὲ ποδύτα καλῶς ἔην. id est, Cum autem locum consitum miraretur Lysander, quod decoræ essent arbores, & stirpium consitarum æquabilis series, ita in uersus directos configurata uideretur, ut ad angulos rectos pulchrè exacta essent omnia. Ex quibus uerbis cum Ciceronis collatis conijcere statim possumus, quid sit quincuntialis ordo: etiamsi nondū intelligimus, cur ita appellatus sit. Fortasse autē sic antiqui quincuncem appellauerunt exactam plantarum metationem, ut decussem exactam spatij diuisionem. Hactenus Budæi uerba recensuimus, ex quibus colligi potest, quid sit, stipites fœminis crassitudine in quincūcem disponere: nimirū ita, ut quoquoersus eos aspicias, ordines, & angulos rectos intuearis. Ab infimo solo.) Exemplar Aldinum, & Vuolhanum hic per quā corruptum est, post uocem enim pedes omittit, treis: & pro occultabantur (ut Beroaldinus, & Gryphianus codex rectè habet) exculcabantur legit. Quos stimulos nominabant.) Hirtius infra li. 7. bellorum ciuiliū eosdem stimulos stilos cæcos, nostrates uero uulgo suosysen appellant. Contra exteriorē ho-

stem.) scilicet, qui in oppido non erat. *Ambruairetis.*)
 qui *Brabantiae* partem tenent. *Brannouicibus.*) qui
 à *Gallis* nunc *Lauall de Moriana*, Et *Brannonijs*, qui
 ab *isdē* de *Blano* (unica litera immutata) dicuntur. Quod
 si autem *Marliani* lectionem (qui pro *Brannonijs*, *Blano*
nijis legit) sequimur: suum nomen etiamnum retinent.

Heluetis.) Hi quatuor populi in *Aquitania* siti sunt,
 quorum *Cadurci*, *Caors*: & *Vellani*, *San Flor Gallicè*
 nominantur. De sequentibus populis in superioribus ma-
 gna ex parte diximus. *Curiosolites* secundum *Vol-*
terranum *Consopitenses*, iuxta *Marliani* autem, & *Lucun-*
di sententiam *Gallicè* *Cornouaide* iam uocitantur.

Redones.) *Renes.* *Ambibarij.*) De his nihil inuenio
 apud quemquam, præter *Marlianū*, qui eos *Celticè* *Gal-*
liæ annumerat circa *Britanniam* citeriorem, & *Norman-*
niam. *Cadetes.*) *Gallicè* *Hipercorentin* en *Bertegne*.
 Qui populi omnes *Lugdunensi* *Galliæ* uendicantur, &
Oceanum attingunt. Ita ut antea demonstrauiamus.)
 suple li. 4. sub finem, Vbi ait, *Se Comitū* regem *Atrebat-*
ibus uictis dedisse: & eius opera plurimum esse usum.

At *ij*, qui *Alexiæ* obsidebantur.) Hactenus *Gallicanū*
 delectum, & copias descripsit: nunc ad *Alexiæ* obsidionē
 redit. Nihil inquit de eorum sententia.) Oratio ista
Critognati, Generis est *suasori*: in qua primū aduersario
 rum sententias ualidis rationibus diluit: Deinde suam sub
 iungit, nempe sibi consultum uideri, ut omnia citius, & pa-
 riantur, & designent, quàm aut se hostibus dedant: aut per
 eruptionem & se, & totam *Galliam* in discrimen conijci-
 ant. Tameſi enim suum consilium de deuorandis homini-
 bus.

bus, qui bello inutiles sunt, prima fronte satis crudele sit:
 tamen id toti Galliæ & honestum, & frugiferum fore, si
 assentiantur. Ne autē tam immane consilium exemplo ca-
 rere putent, id quoq; à maioribus suis captum esse probat:
 quod per locum à minore ad maius, & per collationē par-
 tium inter sese amplificat. Respicite finitimam Gal-
 liam.) suple Narbonensem. Securibus subiecta.) id est,
 Romano imperio, ut signū *μετωυμινός*, pro re signata po-
 natur. Feneſtella nanq; tradit duodecim lictores cum uir-
 garū fascibus securim Cōsuli prætulisse. Vnde sæpe apud
 Liuium legitur, fasces erant apud Fabium, id est, Fa-
 bius consulem agebat. Cedentes.) suple Gallos ad ca-
 stra usq; insecuti sunt. Harpagonum numero effecto.)
 Vegetius lib. 2. ca. 25. ait, Legionem inter alia ferramen-
 ta, etiam ferreos harpagones (quos lupos uocant) habere.
 Fundis liberalibus.) id est, quæ libræ pondus æquabant.
 Glandibus.) id est, plumbo in glandis modum sabrefa-
 cto, ut interpretatur Pompeius. Aut in scrobes delap-
 si transfodiebatur.) suple à teretibus stipitibus fœminis
 crassitudine. Musculos &c.) Teste Vegetio lib. 4. ca. 16.
 minores machinæ uocantur: quibus protekti bellatores, si
 lutum obsuerit, aut ciuitatis fossatum, apportatis lapidi-
 bus, lignis, ac terra, non solum complent, sed etiam solidāt:
 ut turres ambulatoriæ sine impedimento iungantur ad
 murum. Vocantur autem à marinis beluis musculi. Nam
 quemadmodum illi, quum minores sint, tamen balenis au-
 xilium, adminiculumq; iugiter exhibent: ita istæ machi-
 næ breuiores deputatæ turribus magnis, illarum aduen-
 tui parant uiam, itineriq; præmuniunt. Exiguum loci,
 l 4 Beroaldi

Beroaldi exemplar iniquū legit. *V*tramcunq̄ autem lecti-
onem sequaris, perparum refert. *E*a, quæ occulta uer-
rant in terris. *V*t stipites, & taleas. *I*nteriores. *S*cis-
licet Galli, qui in oppido Alexia agebant, & eruptionem
frustrà iam fecerant. *C*abilonni. *I*dem oppidum est,
quod supra Cauillonum appellatur. *M*atisonæ. *H*æc
urbs uoce nonnihil truncata Macon iam uocatur.

ARGUMENTVM LIB. VIII. DE
RELICTORVM A. HIRTII
DE BELLO GALLICO.

Principiò, Nouam Gallorum defectionem, ac bellum
cum Biturigibus gestum describit. Secundò, Carnutes su-
gatos. Tertiò, Bellouacorum, ac reliquarum ciuitatum
deditionē. Quartò, Quibus modis Cæsar exercitū suum
in uarias Gallie parteis diuiserit. Quintò, Caniniy bellū
cum Dumnaco Andium duce gestū. Sextò, Eiusdem bel-
lum cum Drapete Senone, & Luçterio Cadurco gestum:
ubi & Vxelloduni oppugnationem graphice depingit.

Septimò, In quas Galliarum regiones Cæsar exer-
cicum in hyberna dimiserit. Octauò, & ul-
timò eiusdem profectionem in Italiam:
& quæ ciuilis belli inter Pompe-
ium, & Cæsarem semina ex-
stiterint, docet.

169

IN AVLI HIRTII DE
RELICTORVM DE BELLO

GALLICO LIBRVM VIII. IO.

Rhellicani Annotationes.

VLI HIRTII derelictorum.) Hirtij istius mentionem facit Ci. li. 7. Epistolarum ad Atticum in prima epistola sub finem. Et ex eiusdem lib. epistola (quae incipit, Dionysium flagrantem) cum Hirtium, tum Balbum (cui hic liber dedicatus est) Caesaris studiosissimum fuisse apparet. Ceterum Hirtius in tota ista praefatiuncula nihil aliud agit, quam ut primum ostendat: quos libros post Caesarem scripserit. Secundo arrogantiae, ac temeritatis crimen deprecatur: & obiter Caesarem laudat, cum ob scribendi facilitatem, tum elegantiam simulque rationem reddidit, cur Caesar ipse suarum rerum commentarios scripserit Superioribus, atque insequentibus eius scriptis.) Super 7 libris, de bello Gallico, Tribus de bello civili. Imperfecta.) scilicet Caesaris scripta. Nam Alexandrinum bellum non ad finem usque descripserat. Cuius finem nullum uidemus.) Bene dicit, Nam finita dissensione inter Caesarem, & Pompeium, noua inter Octauium, Antonium, Lepidum, Cassium, & Brutum orta est: de qua Appianus lib. 3. bellorum civilium, Suetonius in Augusto, Plutarchus in Antonio, & Bruto. Tamen aliter audimus ea.)

l r Recte.

Recte. Nam si usquam illud Plauti locum habet, in historia fideliter scribenda uel maximum tenere oportebat, ut unus oculatus historiographus pluris fieret, quam auriti decem. Quum enim non nisi certa scribenda sint, nemo certe commodius ea perscripserit, quam *avrotus*: siue fidem, siue perspicuitatem in narrando consideres. Pridie *Caletas Ianuarias*. id est, *Ultimo Decembris*. In finibus *Biturigum* &c.) Ad finem lib. 7. *Cæsar* ipse testatur, *T. Sextium* cum legione una in *Biturigas* esse missum.

Quæ proxima fuerat &c.) Eam nimirum intelligit, quam *C. Caninio Rebilo* in *Ruthenos* ducendam dederat. Siquidem hi populi à *Biturigibus* non longè absunt.

*Defectis*q; fuit necesse &c.) *Beroaldus* de *defectis* legit: sed utrunq; fortassis perperam. Nam quum *defetiscor* haud dubie prioris participij thema sit, secundum *Prisciani* sententiam, pro *defectis*q; legendum foret. Quæ lectio cum sequentibus probè quadrat, statim nanq; sequitur, *Bituriges* operi rustico præ belli securitate intentos fuisse. Deinde conijcio *Beroaldum* pro *defectis*, *disiectis* potius legisse: propterea quod & hæc lectio magis ad sequentia facit. Cû enim *Cæsar* *Bituriges* de improviso rura colenteis adortus sit: nimirum eos palanteis, ac disiectos aggressus est. Nisi forte quispiam *defectus* à *desiceor*, id est, relinquo (Teste eodè *Prisciano*) deriuari putet. Quod uerbi apud *Aldu*, & qui eum secuti sunt paulo inferius ponitur. Vbi tamen *Beroaldus* *desiceret*, non *desiceretur*, legit. Atq; ita participium *defectus* (teste *Lau. Valla*) actiuam haberet significationem, ut sit sensus: *Defectis*q; hoc est, ijs qui deserant in uia. Sic nanq; & *Martialis*, & *Fabius* usurpa-
uere.

uere, quorum ille ita canit: *Dulcia defecta modulatur carmina lingua Cantator cygnus funeris ipse sui. Hic uero ad hunc scribit modum li. 6. Oratoriarum institutionum. Defectaq; labore senectus, magna pars mortis, nihil mihi reliquit, nisi diligentiam.* Ducenos sestertios. id est, singulis ducentos. Porro sestertius iuxta Budæi traditionem æreus nummus erat, ex eo sic dictus, quod duos asses, & semissem ualeret, hoc est, duas libras æris grauis: & selibram, quorum quatuor uno denario Rhomano ualebant. Sestertia autem numero plurali, & genere neutro dicuntur, quod singula duas libras, & selibræ argenti ualerent hoc est ducentos, & 50 denarios, siue mille sestertios, quod idem est. Centurionibus duo millia nummum. id est, 10 aureos coronatos. Siquidem Budæus idē lib. 2. de Asses mille nummum 25 aureis æstimat. Superiore commentario demonstratum est &c. Sub ipsum namq; finem superioris Commentarij Cæsar ait, Q. Ciceronem, & P. Sulpitium in Heduis ad Ararim rei frumentariæ causa collocatos esse. Nuper enim deuicti, scilicet in bello cum Vercingetorige gesto. Tempore anni difficilimo. hyberno uidelicet. Quantumq; in ratione esset, hoc est, quantum ratione prouideri posset. Qui Rhemis erant attributi &c. hoc est, sanguinis propinquitate eos attingebant. De quo uide supra lib. 2. Romanorum orationem ad Cæsarem habitam. Rursus undecimam &c. Quod dicit rursus, respicit ad hoc, quod supra dixerat, undecimam legionem duodecimæ adiunctam esse, dum Cæsar in Biturigum fines incursionem faceret. Depoposcissent &c. Obserua Grammaticorum regulam de non geminandis
 compsiit

compositis ab Hirtio non esse seruatam. Atque ita cum tribus legionibus, magnis itineribus ad se ueniret.) Probe colligit. Ad finem namque superioris libri septimi Cæsar scribit, T. Sextium cum una legione in Bituriges missum esse. In hoc autem ipse Hirtius refert, Trebonium cum duabus legionibus Genabi in hybernis collocatum. Subsidiari. id est, subsidio esse consueuerant. Neque ad sanitatem reliquorum deditioe esse perductos.) Cæsar supra lib. 2. Bellouacorum fortitudinem, ac præstantiam: & lib. 7. eorundem arrogantiam describit. In diuersissima partem Galliæ. hoc est, in Aquitaniam, quæ Belgio (in quo Cæsar cum Bellouacis bellum gesserat) ob hoc diuersa est: quod hoc uersus Oriëtem, ac Septentrionem, illa autem Occasum uersus, ac meridiem spectat. Quod uero Aquitaniam innuat, cum inferiora, tum superiora indicant. Statim namque subiungitur, Caninium his regionibus præfectum fuisse: & supra in fine septimi lib. Caninius in Ruthenos Aquitanie populos hybernatum missus esse scribitur. Tergestinis.) Strabo lib. 7. Tergestam Carnicorum pagum esse scribit: Pomponius autem Mela Tergestum oppidum in intimo Adriæ sinu positum, ac Illyricum finire tradit: Plinius uero lib. 3. cap. 12. Tergestinum sinum, & Tergesten coloniam 23 m. p. ab Aquileia distare asserit. Vnde mirum ni horum Tergestinorum appellatio originem habet, quos Hirtius hic barbarorum incursionibus infestatos commemorat. Maxime uero à Tergeste colonia, quia proxime antecessit: Labienum ad colonias ciuium Romanorum tuendas missum esse. Ad deuastandos, & populandosque fines Ambiorigis. scilicet dimidiæ partis Eburo

Eburonum, ut supra lib. 5. & 6. Cæsar perscribit. Ad
 oppidum Lemouicum &c.) De Lemouicis siue ut Cæsar
 supra lib. 7. declinat Lemouicibus, Volaterranus hæc tra-
 dit, quod Aquitanis accenseantur, etiamsi trans Ligerim
 à Geographis ponantur. De oppido autem Lemouico (cu-
 ius hic meminit Hirtius) nusquam quidquam legi. Quan-
 quam Beroaldi exemplar non Lemouicū, sed Lemonem
 uocat: ad quem modum & Sabellicus legit. Et Ro-
 manum, & externum sustinere hostem.) Beroaldi exem-
 plar aliter, & nisi totus fallar, melius ad hunc modum le-
 git: Et Romanum exercitum sustinere hostem. Nam Hir-
 tius duobus nominibus Dumnacum ab Lemouici, seu Le-
 monis oppidi opugnatione destitisse ait: uno quod Fabius
 cum exercitatis militibus aduentauerat: altero quod sibi
 ab oppidanis periculum imminere cernebat, si cum Fabio
 congrederetur. Et sane prudenter Dumnacus colligebat.
 Quum enim antea Caninij castra sola expugnare nequi-
 uisset: quonam pacto deinceps recentibus Fabij copijs cū
 illius cōiunctis, & tam bene exercitis (ita enim participiū
 ab exerceor Hirtius formauit) restitisset. Magnam uero
 i. 17. 18. 19. Hirtij eiusdē uerba habent. Siquidem per se ar-
 duū erat opus, Rom. hoc est, tam celebrē, & exercitū. i. tot
 bellis exercitū sustinere hostē. Reliquam esse unam æsta-
 tem suæ prouintiæ.) scilicet in Gallijs administrandæ.
 Quum enim Cæsar iam quatuor annis, & dimidio Gals-
 liæ præfuisset, unica ei adhuc æstas supererat. Siquidem
 (ut in eius uita, & Eutropij argumento de Gallicis bellis
 patet) imperium ei in quinquennium prorogatum erat.
 Se tradiderunt.) Cæsar dixisset dediderunt, aut in-
 ditionem

deditionem uenerunt. Labienus interim in Treueris.)
 Supra Hirtius ait, Cæsarem exercitū suum in uarias Gal
 liæ parteis, idq; propter hosteis hinc inde dispersos, dimissis
 se: atq; inter alios legatos, Labienū cum duabus legioni
 bus in Treuiros esse missum. Sed per P. Crassum.) De
 quo supra sub finem li. 2. Vbi ait Cæsar, Crassum in Vene
 tos, Vnellos, Osifinos &c. missum, atq; remisit hic feliciter
 gessisse. Ipse hybernis peractis.) Quod contra cōsuetu
 dinē ait Cæsarem in Italiam festinasse, hinc fit, quod in
 superioribus libris sæpe quidem legimus cum peractis hy
 bernis in Italiā cōcessisse: nusq; uero maximis itineribus,
 ut hic. Porro per Italiam hoc loco citeriorem Galliam,
 quæ & Togata uocabatur, intelligit. Non. n. multò post in
 sequentibus subiungit: Cum omneis regiones Galliæ To
 gatae Cæsar percucurrisset, Et potentiam paucorum.)
 scilicet Pompeij, Catonis, Marcelli, Spicionis, ac Lentuli,
 sicuti infra ex bello ciuili patet. Augurē prius factū.) De
 Augurum numero, & præstantia consule Fenestellam, &
 Liuium lib. 10. ab Vrbe condita statim ab exordio. Ne
 cessitudine legationis &c.) Hunc Galbam Cæsaris lega
 tum fuisse, ipsius uerba supra lib. 3. testantur, dum ait: Sere
 gium Galbam à se in Veragros, ac Sedunos missum esse.

Ad exercitū Nemetocennam redijt.) Nemetocennam,
 suple urbem in Belgio sitam, in qua exercitum in hyberna
 collocauerat: ut Hirtius ipse paulò superius testatur.

Atq; exercitum lustrauit &c.) Lustrauit, hoc est, ex
 piavit: Germanicè, & Gallicè musteren seu monstren,
 id est, monstrare, & ostentare. Quæ aut lustrandi cōsuetu
 do fuerit, ex lib. 10. q. d. xal d'os Liuianæ, discere possumus:
 ubi

ubi Macedonici exercitus lustratio in hæc uerba describitur: Prior hostiæ pars dextra, Posterior ad læuam uia ponitur, inter hanc diuisam hostiâ copiæ armatæ traducuntur. Mos deniq; erat, lustrationis sacro peracto, decurrere exercitum: & diuisas bisariam acies concurrere ad simulachrum pugnae. Ad consulatus petitionem. scilicet Cæsareanum, Paulo enim ante dixit, Cæsarem honorem suum municipijs, & colonijs in sequentem annum cõmendasse. Ibi quanquam crebro audiebat &c.) Quando quidem & Hirtius hoc loco, & Cæsar ipse ab initio lib. 1. de Ciuilibus bellis, eorundem seminarium, & causas breuius, adeoq; obscurius proponit: eadem paulo altius, & copiosius repetendæ uidentur. Quia aut̃ nemo luculentius eas descripsit quàm Lucanus, illius Carmina unâ cū alijs huc facientibus adscribere non piget. Is ergo fato potissimam attribuens causam, Itali. 1. canit:

Fert animus causas tantarum expromere rerum,
 Immensumq; aperitur opus, quid in arma furentem
 Impulerit populum: quid pacem excusserit orbi.
 Infida fatorum series, summisq; negatum
 Stare diu: nimioq; graueis sub pondere lapsus
 Nec se Roma ferens &c. Et paulo post:
 In se magna ruunt, lætis hunc numina rebus
 Crescendi posuere modum, nec gentibus ullis
 Commodat in populum terræ, pelagiq; potentem
 Inuidiam fortuna suam, tu causa malorum
 Facta tribus Dominis cõmunis Roma, nec unquam
 In turbam missi: seralia fœdera regni.
 Porro quibus Dominis Roma cesserit, ex Plutarchi Porro
 peio

peio liquet. Ait enim Crassum, Pompeium, ac Cæsarem imperiū Romanum ita inter se diuississe, ut Cæsari Gallia proconsulatus in quinquennium prorogaretur: Crasso Syria, & expeditio in Parthos, Pompeio Africa, & utraq; Hispania obueneret: Cur autem triceps illud regnum non durauerit, Lucanus hanc subiungit causam:

Nulla fides regni socijs, omnisq; potestas

Impatiens consortis erit.

Quod uero societas illa non protinus disrupta est, Crassus (quem cum Pompeius, tum Cæsar uerebatur, testibus Lucano, Plutarcho, Suetonio, & Appiano) in causa fuit. Nā posteaquā is à Parthis interemptus, & Iulia Cæsaris filia, & Pompeij uxor mortua fuit: omne dissensionis obstaculum sublatum est. Porro æmulationis inter Cæsarem, & Pompeium causa hæc à Lucano perhibetur:

Tu noua ne ueteres obscurent acta triumphos

Et uictis cedat piratica laurea Gallis

Magne times: te iam series, ususq; laborum

Erigit, impatiensq; loci fortuna secundi.

Nec quenquam ferre potest Cæsariæ priorem,

Pompeiusue parem.

Hæc priuatæ simultatis causa inter Cæsarem, & Pompeium fuit. At nec populum à Ciuilibus belli seminario immunè fuisse, idem Lucanus paulò post testatur, sic canens:

Hæc ducibus causæ suberant, sed publica belli

Semina, quæ populos semper mersere potentes.

Nanq; ut opes nimias mundo fortuna subacta

Intulit, & rebus mores cessere secundis,

Prædæq; & hostileis luxum suasere rapinæ:

Non auro, teclisue modus, mensasq; priores
 Aspernata famer: cultus gestare decoros
 Vix nuribus, rapuere mares, secunda uirorum
 Paupertas fugitur: totoq; accersitur orbe
 Quo gens quæq; perit. Tum longius iungere fines
 Agrorum, & quondam duro sulcata Camilli
 Vomere, & antiquos Curionum passa ligones,
 Longa sub ignotis extendere rura colonis.
 Non erat is populus, quem pax tranquilla iuuaret,
 Quem sua libertas immotis pasceret armis:
 Inde iræ faciles, & quid suasisset egestas
 Vile nefhas, magnumq; decus, ferroq; petendum
 Plus patria potuisse sua, mensurâq; iuris
 Vis erat, hinc leges, & plebiscita, coacta,
 Et cum consulibus turbantes iura tribuni.
 Hinc rapti fascès pretio, sectorq; fauoris
 Ipse sui populus: lethalisq; ambitus urbi
 Annua uenali referens certamina campo.
 Hinc usura uorax, auidumq; in tempore scenus,
 Et concussa fides, & multis utile bellum.
 C. Curio tribunus plebis &c.) Plutarchus in Pompeij uita
 refert, hunc Curionem magno ære alieno liberatum esse
 à Casare: ideoq; eius parteis secutum. Cui & Lucanus li.
 primo Pharsaliæ subscribit, ita canens:
 Audax uenali comitatur Curio lingua.
 Hunc eundem Velleius Paterculus graphicè in hæc des-
 cribit uerba: Bello ciuili, & tot quæ deinde per continuos
 10 annos consecuta sunt, malis nõ alius maiorem, flagran-
 tioremq; quàm C. Curio tribunus pebis subiecit facè, Vir
 m nobilis,

nobilis, eloquens, audax, suæ, alienæq; & fortunæ, & patriæ
 citiæ prodigus, homo ingeniosissime nequam, & facundus
 malo publico. Huius animo uoluptatibus, uel libidinibus
 neq; opes ullæ, neq; cupiditates sufficere possent. Hic pri-
 mo pro Pompei partibus, mox simulatione contra Pom-
 peium, & Cæsarem, sed animo pro Cæsare restitit. Id gra-
 tis, an accepto centies S H fecerit, ut accepimus, in medio
 relinquemus. Et quoniam Pompeij dominatio, atq;
 arma &c.) Pompeius armato præsidio circumuallatus,
 Milonis causam, & de ambitu accusatorum cognoscebat:
 ut Plutarchus in Pompeio, & Cicero in oratione pro Mi-
 lone testatur. Vnde & Lucanus in iam citato Pharsaliæ
 libro adhuc canit modum:

Pompeiana reum clauserunt signa Milonem.

Sed etiam per se discessionem facere cepit &c.) Hoc est
 Curio Tribunus plebis suo, non Consulis (cuius intererat)
 ductu senatū totum pedibus in sententiā, quam quisq; uel-
 let, discedere iussit. Quod uero hæc Hirij mens sit, quam
 libet obscure historiam hoc loci contexam: Plutarchus in
 Pompeio eandem rem describēs, sic cōprobat: Πρὸς ταῦτα
 Μαρτίου τῆ ὑπάτου λυσὶμ ἀποκαλοῦντος τῶν Καίσαρα, καὶ
 ψεφίσθαι πολέμιον κελύουτος, εἰ μὴ καθύστεται τὰ ὄπλα
 Κουρίων ὁμοῦ ἴχουσι μετὰ Ἀντωνίου, καὶ Πείσωνος ἐξελίξου
 τὴν σύλλητον. Ἐκλίνουσι γὰρ μεταστῆναι τοὺς Καίσαρα μόνον
 τὰ ὄπλα καταθῆσθαι κελύουτος, Πομπήιον δὲ ἄρχαι: καὶ μετῆ
 ἐκῶν πλείους. Ἄλλοις δὲ μεταστῆναι κελύουτος, ὅδοι ἀμφοτέρω
 Πομπήιο μὲν εἰκοσι, καὶ ὄδο μόνον, Κουρίωνι δὲ πάντις δι τοῦ
 πρὸς ἰθιγῶν. Hoc est, Adhæc quum Marcellus consul
 latronem

latronem appellaret Cæsarem, & nisi ab armis discederet, hostem decerni iuberet: Curio tamen unà cum Antonio, ac Pifone senatū redarguere sustinuit. Discessionē nanq; eos facere iussit, qui solū Cæsarem arma deponere uellent. Pompeium uero cum imperio esse: & discessionem fecerit plures. Rursus uero ijs discessionem facere iussis, quibus utrunq; ab armis discedere placeret, & neutrum cum imperio esse: Pompeio quidem duo tantum, & uiginti, Curioni autem reliqui omnes accesserunt. Hactenus ille. Vnde Hirtij uerba alioquin per quam obscura nunc clariora facta esse arbitror. Quando autem hic in textu subiungit, Quod ne fieret, Coss. amiciq; Pompeij iusserunt.)suple discessionem fieri: ab illo dissentit. Ex Plutarcho nanq; elicitur, Curionis iussu discessionem esse factam: Ex Hirtio autem, quod Curio quidem per se iam facere tentauerit, sed tandem Consulū iussu factam. Cæterum (ut hoc auctarij uice subnectam) ex Fenestella patet Romanis diuersum à nostrate morem in Senatuscōsulto per discessionem faciendo fuisse. Apud illos nanq; inquit, discessio fiebat, si consentiretur: apud Tigurinos autem, & Bernates, si res ardua, & ambigua fuerit. Qua de re & Au. Gellius lib. 4. noctium Atticarum cap. 18. nonnihil scribit.

Ad bellum Parthicum.)suple quod occiso iam Crasso restaurari à Pompeianis simulabatur. Id quod præter Hirtium in fine huius libri, Plutarchus in hac confirmat uerba: Misit Pompeius pro legionibus, quas Cæsari commodauerat, eas repetens, rebus Parthicis simulatis.

Quam in Gallia citeriore habuerat &c.) De hac re legi supra lib. 6. de bello Gallico statim ab initio, & infra

ab exordio lib. 1. de bello civili. In Italiam mittit.) id est, in Togatam Galliam. Modo enim dixit XV. legionem ex Gallia citerioris praesidioeductam, & nunc XIII in eius locum missam esse narrat, quae praesidia tueretur, ex quibus XV deducebatur. Vnde & superior locus in hoc eodem libro recte expositus esse cernitur.

TOTIVS BELLI CIVILIS

LIS A CAESARE GESTI

ARGVMENTVM. SEV IN

troductio per Eutropium: quae sua

periori Gallico bello ita

annectitur:

INCIAM bellum civile successit execrandum, & lachrymabile, quo praeter calamitates, quae praelio acciderunt, etiam Romani nominis fortuna mutata est. Caesar enim rediens à Gallia victor, cepit postulare alium consulum: atque cum sine dubietate aliqua ei deferretur, contra dictum est à Marcello Cons. à Bibulo, à Pompeio, à Catone: iussusque ut dimissis exercitibus ad urbem rediret, & ex Marcelli consulis auctoritate ad legiones, quae apud Luceriam erant Pompeius cum imperio missus est: propter quam iniuriam Caesar ab Arimino, ubi milites congrega-

tos habebat, aduersum patriam cum exercitu uenit. Coss. cum Pompeio, Senatusq; omnis, atq; uniuersa nobilitas ex urbe fugit, & in Grætiā transiuit, apud Epeirum, Macedoniam, Achaia, Pompeio duce Senatus cōtra Cæsarem bellum parauit. Cæsar uacuum Urbem ingressus, Dictatorem se fecit: inde Hispanias petijt, ibi Pompeij exercitus ualidissimos, & fortissimos cum tribus ducibus L. Afranio, M. Petreio, M. Varrone superauit. Inde egressus, in Grætiā transiuit, aduersum Pompeium dimicauit. Primum apud Dyrhachiu primo prælio uictus est, & fugatus, euasit tamen, quia nocte interueniente Pompeius sequi noluit: dixitq; Cæsar, nec Pompeium scire uincere, & illa tantum die se posse superari. Deinde in Thessalia apud Pharsaliam, productis utrinq; ingentibus copijs dimicauerunt. Pompeij acies habuit quadraginta millia peditū, equites in sinistro cornu septem millia, in dextero D. Præterea totius orientis auxilia, totamq; nobilitatem, innumeros senatores, cōsulareis: & qui magnorum iam bellorum uictores fuissent. Cæsar in acie sua habuit peditum non infra triginta millia, equites mille. Nunquam adhuc Romanæ copiae in unum neq; maiores, neq; melioribus ducibus conuenerant: totum terrarum orbem facile subiectura, si contra barbaros ducerentur. Pugnatum tamen est ingenti contentione. Cumq; diu utrinq; dubia sorte caderentur, atq; ex alia parte Pompeius inter hortandum diceret: parcite ciuibus, nec tamen facerent: ex alio uero Cæsar hoc facere urgeret, dicens: miles faciem feri, tandem omnis Pompeij exercitus fugit, castra eius direpta sunt. Ipse fugatus Alexandriam petiuit, ut à rege Aegypti, cui

tutor à senatu datus fuerat, propter iuuenilem eius etatē
 tem, acciperet auxilia: qui fortunam magis quàm amicis
 etiam secutus, occidit Pompeium, caput eius, & anulū Cæ
 sari misit: quo conspecto Cæsar etiam lacrimas fudisse di
 citur, tanti uiri intues caput, & generi quondam sui. Mox
 Cæsar Alexandriam uenit, ipsi quoq; Ptolemæus insidias
 parauit. Cæsar uero insistentium hostium pressus, scapham
 ascendit, quā mox pondere subsequentium aggrauata, ac
 in rjs, per CC passus ad nauem una manu eleuata, qua
 chartas tenebat, natando peruēnit, Mox nauali certami
 ne pulsatus, magna facilitate classē regiam aut depre
 ssi, aut cepit. Alexandrinis petētibus reddidit regem mo
 nitum ut amicitiam magis Romanam, quàm arma expe
 riri studeret: qui tamen illico ut liber fuit, bellum intulit,
 sed cōtinuo cum toto exercitu suo & ipse deletus est. Nam
 uiginti millia hominum in eo bello cæsa referuntur: uigin
 ti millia cum septuaginta longis nauibus dedita: quingen
 ti ex uictoribus cecidisse dicuntur. Rex ipse adolescens
 scaphā exceptus ut fugerēt, multis insiliētibus mersus, nes
 catusq; est. Corpus eius ad litus deuolutum inditio lorice
 aureæ cognitum est. Cæsar Alexandria potitus, regnum
 Cleopatræ dedit Ptolemæi sorori, cum qua cōsuetudinem
 stupri habuerat: quæ postea regio comitatu Urbē ingressa
 est. Rediens inde Cæsar, Pharnacem Mithridatis magni
 filium, qui Pompeio in auxilium apud Thessaliam fuerat,
 rebellantem in Ponto, & multas populi Romani prouin
 tias occupantem uicit acie: postea ad mortem coegit. Inde
 Romam regressus: tertio se Consulem fecit cum Aemylio
 Lepido, qui ei magister equitum dictatori ante annum suc

ARGUMENTVM.

113

erat. Inde in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas cum Iuba Mauritaniae rege bellum reparauerat, apud Thapsum Cæsar pugnauit cum illis, & uicit: Duces autem Romani erant P. Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani. Hic etiam socer Magni Pompeij fuerat, M. Petreius Varro, M. Portius Cato, L. Cornelius Faustus Syllæ dictatoris filius. Contra hos commissio prælio, post multas dimicationes uictor fuit Cæsar: Cato, Scipio, Petreius, Iuba ipsi se occiderunt. Faustus Syllæ quondam Dictatoris filius, Pompeij gener à Cæsare interfectus est. Post annum Cæsar Romam IIII triumphis ingressus est, quartò se consulem fecit, & statim ad Hispanias est profectus: ubi Pompeij filij Cn. & Sextus ingens bellum præparauerant. Multa prælia fuerunt, u' timor apud Mundam ciuitatem: in quo adeò Cæsar penè uictus est, ut fugientibus suis, se uoluerit occidere, ne post tantam militaris rei gloriam, in potestatem adolescentium natus annos quinquaginta sex ueniret: deniq; reparatis suis, uicit, & Sexti Pompeij filius maior occisus est, minor fugit.

ARGUMENTVM LIB. I.

de bello Ciuili, per Io. Rhellicanum.

Principio belli intestini occasionem succinctè tradit, quam nos ex Lucano supra fusius allegauimus. Deinde quum utrinq; multis conditionibus de pace facienda nihil esset profectum: Cæsarem hinc inde multa oppida in dedicationem accepisse. Tertio quum Pompeiani urbe relicta se

Dyrrhachium contulissent, & Pompeius ipse Brundusium metu Caesaris fugisset, Caesarem adisse Romam: ibique parum aequos senatores naclum redisse in Galliam, inibi que Massiliensium fraude motum, Massilia urbem eorum per C. Trebonium legatum oppugnasse. Quarto bellum in Hispania cum Petreio, & Afranio primum per C. Fabium legatum suum, deinde & suo ipsius ductu gestum.

IN C. IVLII CAESARIS

COMMENTARIORVM DE
BELLO CIVILI LIB. I. IO.

Rhelicani Annotationes.

LITERIS à Fabio C. Caesaris Cōsulibus redditis (et c.) Plutarchus in Caesare ait hanc in Caesareanis literis summam fuisse. Omis- sis ceteris omnibus, hoc tantum peto, ut Cisalpina Gallia, Illyria cumque cum duabus legionibus, usque ad secundi consulatus petitionem mihi concedatur. Suetonius autem in Iulio eandem ita describit. Sed cum omnia obstinatius agi uideret, & designatos etiam consules à parte diuersa: Senatum literis deprecatus est, ne sibi beneficium populi Romani adimeretur: aut ut ceteri quoque imperatores ab exercitu discederent, confisus (ut putant) facilius se simul ad quae libuisset ueteranos conuocatur quam,

quàm Pompeium novos milites. Cum aduersarijs autem pepigit, ut dimissis octo legionibus Transalpina & Gallia, duæ sibi legiones, & Cisalpina prouintia, uel etiam una legio cum Illyrico concederetur, quoad consul fieret.

Summa Tribunorum plebis contentione.) *suple* Curionis, & Antonij. Cum enim, inquit Plutarchus in Cæsare, Curio rerum suarum pro Cæsare satageret, postea super iisdem rebus literæ deferuntur à Cæsare: quas Tribunus plebis Antonius ad populum extulit, & apud consules recitauit. Et in Pompeio huic Cæsaris sententiæ adhuc clarius accedit, dicens: Antonius Cæsaris epistolam inuito senatu apud plebem recitauit, affectus populari gratiæ ac comodatos continentem. Hæc Scipionis oratio quod senatus in urbe habebatur.) Quandoquidem Scipio (ut idē Plutarchus scribit) Pompeij socer fuit, uero simile est prædictā sententiā magis ex affinitatis affectu, quàm æquitatis, & reip. amore profectam. Deinde eam ob causam senatum in urbe habitum dicit: ut innuat Pompeium quidem senatui non interfuisse: sed Scipionis uocem perinde acceptam ac si ex ipsius Pompeij ore emissa esset. Quod uero Pompeius in senatu tunc temporis non fuerit, Plutarchus in eius uita liquidò commonstrat, dicens: exercituum ducibus urbem ingredi non fuisse licitum.

Ut M. Calidius.) scilicet leniorem sententiā dixerat, ut Pompeius in suas prouintias proficisceretur, uidelicet in Africam, & Hispaniam, ut supra ex Plutarchi Pompeio adnotauimus. Intercedit M. Antonius & c.) Intercedere hoc loco impedire significat, ne quod senatus decreuerat ratū esset. Etenim Fenestella docet, tantam

olim Tribunis plebis auctoritatem fuisse, ut quicquid senatus statuisset, ita demum firmum haberetur, si Tribuni plebis approbassent. A Pompeio euocantur.)suple ex urbe. Nam ei ut exercitus duci urbem ingredi (sicuti paulo superius annotauimus) non licebat. Et dolor repulsæ.)suple quam passus est in consulatu petendo. Cæterum quod Cæsar perhibet Catoni repulsam doluisse: inuidia motus haud dubiè hoc de eo prodidit. Nam Plutarchus in uita Vticensis refert, Catonem consulatus repulsam adeo æquo tulisse animo: ut quum amicis, familiaribusq; suis ea rubori esset, tristitiam, atq; calamitatè per multos dies afferret: ipse ignominiam ita negligenter tulerit, ut postea ro die unctus in campum descenderet, & post prandium rursus (ut solebat) sine calceis, & tunica in forum ueniens, unà cum familiaribus deambulet. Vnde iam constat uerum esse, quod Asinius Pollio (teste Tranquillo) existimauit, nempe parùm diligenter, parumq; integra ueritate commentarios hos à Cæsare compositos esse: quippe qui plerâq; & quæ per alios erât gesta, temere crediderit, & quæ per se uel consultò, uel etiam memoria lapsus ædiderit: puer tantq; ideo rescripturum, ac correcturum fuisse.

Se alterum fore Syllam.)suple qui nobilium parteis tutatus, ad monarchiæ fastigium peruenit. De quo Appianus lib. 1. bellorù ciuilium, & Plutarchus in eiusdem uita.

Ipsè Pompeius, ab inimicis Cæsaris incitatus, quod ne minem dignitatem secum exequari uolebat (&c.) Cæsarem hæc non ex affectu, sed uerè, ac sincero animo scripsisse, præterea quæ supra ex Luciano de Pompei moribus adduximus, Vellei quoq; testimonium accedit: qui in poste-

riori

Priori uolumine ad M. Vinicium illos ita depingit: Pompe-
 ius, inquit, ut primum remp. adgressus est, non quenquam
 animo parem tulit. Et in quibus rebus primus esse debe-
 bat, solus esse cupiebat. Neq; eo uiro quisquam aut alia o-
 mnia minus, aut gloriam magis concupijt. Neq; Tribu-
 nis plebis, cui scilicet M. Antonio & Q. Cassio, ut paulò
 ante Cæsar ipse commemorat. Appianus Curionem illis
 tertium adiungit. Quod L. Sylla reliquerat. Appi-
 anus quidem li. i. bellorum ciuiliū ait, Tribunitiam pote-
 statem à Sylla adeò perfractam, ac debilitatã, ut ferè ad
 nihilum redacta sit, quò ex lege prohiberet, qui Tribuna-
 tum gessisset, ulterius potestatem habere posse: extremi
 autem illius iuris intercessionem (de qua Cæsar hic) non
 commemorat. Quod illi turbulentissimi superiori-
 bus tēp. Tribuni plebis, ut Gracchus uterq; Saturninus
 & Spurius Melius: de quibus Plutarchus in Gracchorū
 uita, Appianus in iam citato loco, Deniq; M. Tullius Ci-
 in Oratione pro Milone. Erat Rauennæ.) Quod oppi-
 dum in Gallia Togata sitū est. Expectabatq; suis leuis-
 simis, id est, non arduis, sed paruis, ac tenuibus postulatis
 responsa. Vbi annotabis leuis uocabulum metaphoricè
 sumptum non semper in deteriorem sumi partem. Porro
 quenam illa leuia postulata Cæsar's fuerint, supra in hoc
 libro ex Plutarcho, & Tranquillo allegauimus. Annotan-
 dum est & hoc, quod otium hic simpliciter negotio bellico
 opponitur, quod inter Pompeium, & Cæsarem agebatur,
 & pro quiete accipitur. Neq; enim (ut opinor) aut otium
 otiosum, aut literarium innuitur: sed totius reip. tranquil-
 litas, quæ pacis tempore uiget. Quæ per Scipionem,
 ostenden-

ostenderat.) suple quando senatus in urbe habebatur, cui non licebat Pompeio secundum legem interesse. Vnde & superior locus ex Plutarcho allegatus illustrari, & confirmari potest. Alieno esse animo in Cæsarem milites.) Hunc uanissimum rumorem Pompeius ex Appio didicerat, qui legiones Cæsari concessas (ut inquit Plutarchus) è Gallia reducerat. Is enim maxime res Gallicas Cæsaris extenuauit, & in Cæsare malè dicacè exercuit linguam: ipsumq; Pompeium dicebat, suarum se uirium, nominisq; ignarū esse, qui alijs armis in Cæsarem munitur, quem iisdem Cæsaris copijs perditurus esset, cum primum inspiceretur: tantum esse odium aiebat, quod milites in Cæsarem seruabant: tantumq; esse desiderium quod aduersus Pompeium tenerent. Paludatiq;) id est, paludamento, hoc est, imperatoria ueste induti. Cæsar apud milites concionatur &c.) Cæsar commentariorum legi inseruiens, summa duntaxat orationis suæ capita perstrinxit. Lucanus autem illam li. 1. Pharsaliæ, Rhetoricis coloribus expressit, ubi eiusmodi exordium ponit: Bellorum ergo socij, qui mille pericula Martis Mecum, ait, experti, decimo iam uincitis anno. Syllam nudata omnibus rebus &c.) De hoc paulò ante locum ex Appiano allegauimus. Factum in pernitiōsis legibus.) nempe agrarijs à Senatu extorquere uellēt. Eius rei exemplū habes apud Lium lib. 6. ab urbe condita sub finem de Licinio, & L. Sextio, qui leges omneis aduersus opes patritiorū, & pro commodis plebis, unam de aere alieno, ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio

triennio aquis portionibus persolueretur: alteram de modo agrorum, ne quis plus quingenta iugera agri possideret &c. In secessione populi. (suple ex urbe in sacrum montem, qui trans Anienem fluiuium tria millia passuum ab ea distabat. Ceterum talem secessionem his factam esse apud Liuium legitur: primum Volcis deuicilis, quum M. Valerius Dictator pro uictore populo Romano ad senatum referret, ut nexi soluerentur, neque id à patribus impetrari posset. Secundo, Quum plebs Appij decemuirii stuprum Verginiij filia commissum mota, cogebat omnes Decemuiros ut se magistratu abdicarent. Templis, locisque ediuoribus occupatis.) Sic Tiberius Gracchus capitulum occupauit, ibique non procul à templi foribus per tumultum occisus est: ut testatur Appianus lib. 1. bellorum ciuilium. Saturnini. (suple qui à Mario oppressus est.

Gracchorum.) quorum Tiberius à P. Scipione Nasica, Caius à L. Opimio interemptus est. Illo tempore.) scilicet suo, quo tamen decretum erat, ut magistratus operam darent, ne quid resp. detrimentum caperet.

Reliquæ nondum conuenerant &c.) Plutarchus in Pompeij uita refert Casarem non maiorem manum secum in Togata habuisse Gallia, quam trecentorum equitum, & quinque millium peditum. Alias enim copias trans alpes relictas. Ariminum.) Italiae oppidum, quod quum teste Strabone Vmbrorum colonia primum esset, tandem Romanos inquilinos accepit. Quod sanè oppidum, teste Lucano, Casar superato Rubicone amne primum inuasit: sic enim lib. 1. Pharsaliæ scribit; Vicinumque minax inuadit Ariminum, & ignes &c. Erat iniqua conditio.) Plutarchus

Plutarchus huic Cæsaris loco consentanea in eiusdē uita scribit. Verumenimvero, inquit, Cæsaris postulatio clarissimam præferabat æquitatem. Se enim arma deponiturū pollicebatur, idem faciēte Pompeio: uirunq; priuati bonis quippiam à ciuibus consequiturū. At indignū esse, ut de tractis sibi copijs, Pompeio uires cōfirmentur: quumq; alterum tyrannidis insimulent, alterum tyrannum instruant.

Peractō consulatu.) De proconsulatu nimirū suo loquitur. Nam quum modo per Pompeij conditiones in Galliam prouintiam redire iuberetur, si pacem fieri inter ipsos uellet, nullum Romæ consulatum gerere tunc temporis potuit. Huc accedit, quod ipse quoq; Cæsar paulò ante scribit semestrem tempus gerendi adhuc proconsulatus in Gallia per suos inimicos sibi præceptum esse. Arretium mittit.) Strabo lib. 5. hoc oppidum Arictiam uocare uidetur: autq; id in Appia uia situm esse stadijs centum, & 60 à Roma distans. Sequentia namq; oppida à Cæsare occupata mox à Strabone subiunguntur. Delectamq; toto Piceno.) suple agro. Quæ quinta Italiae regio est, testāte Plinio lib. 3. cap. 13. Cuius incolæ eodem Plinio, & Strabone teste, Picentes à Pico ductore appellati sunt. Decuriones Auximi &c.) Decuriones hic non pro ijs accipiendi qui turmis præ sunt: sed pro ijs, qui Senatui, & consilijs reip. municipalis intererant. Nam & hi Decuriones teste Lau. Valla dicebantur. Et (ut Pomponius Iureconsultus ait) ideo sic uocabantur, quod initio quum coloniae deducerentur, decima eorum pars consilij publici gratia conscribi solita sit. Protinus aperto sanctiore aerario.) Plutarchus de Publicola inquit, ubi uisus erat ad bellum pecunias

nias profacultatibus conferre, quum neq; ipse id munus
 obire uellet, & ab eo obeundo amicos dehortaretur, nec qu
 mino publicas pecunias in priuatam donū inferri equū
 duceret: ararium Saturni adem cōstituit, quæ hodiæ euā
 manet. Ad quod narrā σακρασιόρ Caesar hic alludere uia
 detur, dicens: Lentulū quidē Pompeij iussu ad aperiētiā
 sanctum arariū accessisse: at ubi sanctius ararium apertū
 audiuiisset, hoc est, nuntiatum esset, Casarem aduentare,
 ex urbe actutum profugisse. Falso nuntiabatur &c.)
 idem testatur Plutarchus in Pompeij uita. Cum his
 duabus Asculum &c.) Duabus suple legionibus duodeci
 ma, & tredecima. Paulō nanq; superius in hoc eodem lib.
 Caesar scribit, se initio tumultus tredecimā euocasse, reli
 quas uero nondum conuenisse. Cæterum Asculum teste
 Plinio lib. 1. cap. 13. nobilissima Piceni agri colonia est.
 Quod autem Caesar appositius Picenum Asculum uocat
 ad differentiam alterius Asculi fecisse uidetur. Came
 rino fugientem &c.) Volaterranus lib. 6. Geographiæ
 tradit, Camerinum situ loci munitissimum oppidum esse
 in Apennini iugo situm, & à Varranorum gente diu poss
 sessum. Corfinium.) scilicet oppidum Pelignorum Vol
 laterrano eodem teste. Ex Alba.) suple Colonia ad Fu
 scinum lacum sita, testante Plinio lib. 3. cap. 12. Et fin
 nitimis regionibus collegerat.) suple Vestinis, Marrucia
 nis, & Ferentanis, de quibus Volaterranus lib. 6. Geogra
 phiæ. Ex oppido pontem fluminis interrumpebat.)
 In quem sinem hæc à Domitio facta sint Lucanus lib. 2.
 hisce uersibus ostendit: ——— hoc lin. uite bellum
 Hæreat, hæc hostis lentus terat otia ripa:

Præcipitem cohibete ducem, uictoria nobis

Hic primum stans Cæsar erit.

Et pro rata parte.) id est, ut rata esset uel imprimis Censurionum, & euocatorum pars. Porro euocati non iussu milites, sed promilites erant.

Quod oppidum à Corfinio &c.) Sulmo Pelignorū oppidum est, unde Ouidius poëta cum ingeniosus, tum elegans ortum traxit. Sic namq; ipse de se lib. 4. Tristium, Elegia 9 canit:

Sulmo mihi patria est gelidis uberrimus undis,

Millia qui nouies distat ab urbe decem.

Cæsar tribus primis diebus &c.) Redit ad Corfinij obsidionem describendam. A rege Norico.) scilicet Vocacione. Sic enim Cæsar supra sub ipsum finem lib. 1. de Gallico bello Noricum regem uocat uxoris Ariouisti fratrem Vnde mea coniectura est, eum hic de eodem loqui. Porro quæ, & quàm lata olim fuerit Norica regio, supra à nobis annotatum est. Quum uultus Domitij cum oratione non consentiret &c.) Historici in hac historia describenda mire uariant. Appianus enim Alexandrinus seu lectis hisce Cæsareanis commentarijs, seu rumore cognitis, eum hoc Cæsaris loco in hæc uerba sentit: Cæsar interea L. Domitium imperij eius successorem à senatu destinatum, ceterosq; qui cum illo uenerant, ad quatuor millium numerum Corfinij obsedit. Qua ex causa moti illi, qui urbem incolebant Domitium fugam præparantem ad portas urbis consequuntur, eumq; ad Cæsarem adducunt. Hæc ille. Pliutarchus autem, & Lucanus fugam Domitianæ non meminerunt: nec interim ipsi quoq; inter se consentiunt. Ille namq;

Domitium

Domitium adeò desperandum, pusillanimum, & uariè in ista obsidione describit, ut quum desperatis rebus à suo medico seruo quidem uenenum poposciscet, datum illico tanquàm moriturus hauserit. Paulò post ut mirabilè Cæsaris humanitatem, qua erga captos utebatur, audiuerit, seipsum lugere, & consilij celeritatem improbare cœpisse. Eum uerò consolante medico, quoniam non mortiferam, sed somniferam potionem hausisset, alacriter ad Cæsarem contendisse. Cuius ubi dexteram amplexatus, denuò se cōtulit ad Pompeium &c. Hic uerò uirum fortem, constantem, & mortis pro patria obcundæ cupidum ita Domitiū describit:

Ecce nephas belli referatis agmina portis
 Captiuum traxère ducem, cuiusq; superbi
 Constitit ante pedes uultu, tamen alta minaci
 Nobilitas recta ferrum ceruice poposcit.
 Scit Cæsar pœnamq; peti, ueniamq; timeri,
 Viue licet nolis, & nostro munere dixit
 Cerne diem, uictis iam spes bona partibus esto
 Exemplumq; mei: uel si libet arma retenta,
 Et nihil hac uenia, si uiceris ipse, paciscor.

HS LX quod aurū adduxerat Domitius.) id est, mille, & quingentos aureos teste Budæo ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἰστορίας de asse, & partibus eius. Porrò quæ differentia sit inter sestertios, & sestertia, superius ex eodem Budæo annotauimus. Ab Duumuiris &c.) Fenestella Duumuiros sacrorum causa creatos esse tradit, & tandem quum ea dignitas etiam ad p'ebem translata esset: ex Duumuiris Dezemuiros esse factos. Pomponius autē Latus refert, Tul-

lum *Hosilium* regem *Diumuiris* potestatem iudicandū fecisse de capite *M. Oratij*. Atq; inde *Brundisium*.) suple *Calabriæ* oppidum, *Mesapiorum* lingua sic dictum, quod formam *Ceruini* capitis præferat: ut *Volaterranus*, & *Vadianus* noster ex *Plinio* referūt. *Appianus* uero lib. 5. bellorum ciuiliū *Brundisij* situm describens, ait id insulæ in modum telluri additum, stagnoq; *Lunæ* in formam circumclusum esse: ita ut præciso colle, & muro circumunito, ne utiquam ex continente adiri possit. De quo, & sequentibus oppidis consule sextam *Ptolemæi* tabulam.

Consules *Dyrrhachium* profector & c.) *Pomponius Mela* lib. 2. *Dyrrhachium* secundam *Istriæ* urbem ponit, eamq; prius *Epidamnium* uocatam dicit: sed propter malum omen à Romanis nomen postea immutatū esse. Idem testatur *Plinius* li. 3. cap. 23. De situ autem & origine eiusdem, ac nominis immutatione quum *Thucidides*, & *Appianus* clarius quiddam tradiderint: eorum uerba huc apponere uisum est. Ille ergo lib. 1. ita scribit: *Epidamnus* est urbs ad dexteram sita nauigantibus *Ionium* sinum uersus. Hanc habitatum uenerunt *Corcireses* coloni à *Phalio Corinthio* deducti: qui erat ab *Hercule* oriundus, *Bratoclidæ* filius ex metropoli secundum ueterem legem accersito. Nonnulli etiam *Corinthij*, & alij præterea *Doricæ* nationis ex *Colonis* fuerunt & c. Hic uero ad hunc modum: *Pompeius* *Dyrrhachium* tuto proficiscitur, quod nonnulli *Epidamnium* esse putant, huiusmodi nominis opinione ducti: Rex quippe *Epidamnus* urbem supra mare condidit, quæ ab ipso nomen assumpsisse creditur. Huius ex *Phalio* nepos *Dyrrhachus* ex *Neptuno* genitus (ut quidam perhibent)

perhibent) portum Vrbi adiecit, qui Dyrrhachium ap-
pellatur. Deinde quum fratres aduersus illum bellum ge-
rerent, Hercules ex Erythia rediens pro telluris parte in
eos depugnauit. Quamobrem Dyrrhachij Herculem ue-
luti telluris eorū ex parte incolam fuisse autumant. Dyr-
rhachum non utiq; inficiantes, uerum ad Herculem tan-
quam ad Deum per prius inclinantes. Ferunt quoq; ea in
pugna Ionium Dyrrhachi filiū ab Hercule per errorem
interfectum fuisse, Herculem corpus tumulantem in ma-
re proiecisse, ut cognomen illi imponeret &c. Extre-
mis Italiae partibus, regionibusq; Graecia &c.) Videto
s, & Europa tabulam: & hic rursus obserua Graecam lo-
quendi formam ἡς δὲ ἄλλοις ἐχέει, in potestatem, pro in po-
estate habere. Veritusq;) suple Caesar, ne ille scilicet
Pompeius Italiam dimittendam non existimaret: exitus,
administrationesq; Brundusini portus impedire instituit.
Plinius lib. 3. cap. 11. hunc portum totius Italiae nobilissi-
mum esse scribit. Lucanus autem Oppidum, & portum
hisce uersibus graphicè describit:

Vrbs est Dictæis olim possessa colonis,
Quos profugos Creta uexere per æquora Puppæ
Cecropiæ: uictum mentitis Thesea uelis.
Hanc latus angustum iam se cogentis in arctum
Hesperia, tenuem producit in æquora linguam:
Adriacas flexis claudit quæ cornibus undas.
Nec tamen hoc arctis immissum faucibus æquor
Portus erat: si non uiolentos insula coros
Exciperet saxis, lapsasq; resunderet undas.
Hinc, illinc montes scopulosæ rupis aperto

Opposuit natura mari, flatusq; remouit:
 Ut tremulo starent contentæ fune carinæ.

Magium, quem ad Pompeium &c.) Is (ut paulò antè Cæsar commemorat) Præfectus fabrùm Cn. Pompeij erat.

Vicos, plateasq; in ædificat.) Appositiue subiungit, quo pacto uicos, plateasq; in ædificauerit Pompeius, dum ait: Fossas trāsuerfas uis perducit &c. id quod Cæsar paulò post uallum cæcū, fossasq; appellat. Porro quia Cæsar hic aliquid discriminis inter uicū, plateamq; innuere uidetur earum uocum differentiam scire oportet: nempe quod teste Lau. Valla, Vrbs in uicos quasi mēbra minima diuisa sit apud antiquos: ut Roma olim in Suburā, Carinas, & Esquilias. Platea uerò (si uocis ἔτυμον spectes) ἀπὸ τῆς πλάτους, hoc est, latitudine dicta est: & latiorē in oppido uiam significat, in qua conuenire populus solet. De præhensasq; excipiunt &c.) Lucanus sub finem paulo ante citati libri Brundusinorum perfidiam & primum Cæsareanorum, ac Pompeianorum conflictum circa has duas nauis factum, hisce uersibus describit:

Ergo hostes portis, quas omneis soluerat urbis
 Cum facta conuersa fides, murisq; recepti
 Præcipiti cursu flexi per cornua portus
 Ora petunt, pelagusq; dolent contingere classeis.
 Heu pudor exigua est fugiens uictoria Magnus.
 Angustus puppes mittebat in æquora limes
 Arctior Euboica quæ Calcida uerberat unda.
 Hic hesere rates geminæ, classisq; paratas
 Excepere manus, tractoq; in littora bello:
 Hic primum rubuit ciuili sanguine Nereus.

Propter

Propter anni tempus.) suple hybernum. Siquidem Hirtius supra in fine octavi libri ait, Cæsarem antequam in Italiam concederet, aliquot legiones in Belgio, & Heduīs per hyberna distribuisse: & ab initio lib. 1. de bello civili asserit, grauisimum Senatusconsultū Lentuli ductū aduersus Cæsarem VII Idus Ianuarij esse factum, dum ipse Rauennæ ageret. Duas Hispanias.) suple citeriorem, ac ulteriorem. Quarum altera.) suple citerior, ut ipse Cæsar infra li. 2. testatur, maximis Pompeij beneficijs diuincta erat. Caralitani simul ad se Valerium mitti audierunt &c.) Simul, id est, postquam Caralitani ab oppido insulæ Sardinia ita dicti populi. Strabo enim lib. 5. digniores huius insulæ urbeis Caralis, & Sulchos esse commemorat. Coactō Senatu iniurias inimicorum commemorat &c.) Idem ferme scopus huius orationis est, qui superioris: quam ad milites habuit. Aequitatem namq̃ suam, ac inimicorum iniquitatem senatui exponit. Ac tandem ratio postulat, ut Senatus legatos ad Pompeium de pace facienda mittat. Quis uerò obstitit, quo minus pax ista fieret, Velleius de Curione Tribunopl. loquēs ita scribit. Ad ultimum saluberrimas, & coalescentis conditiones pacis, quas & Cæsar iussissimo animo postulabat, & Pompeius æquo recipiebat, discussit, ac rupit: unice cauente Cicero ne concordia publicæ. Et pristina consuetudine dicendi &c.) Ad hunc locum intelligendum, operæ pretium erit huc adscribere, quæ Plutarchus de Catonis Vitæ sic eloquentia, ac genere dicendi in eius uita memoriæ prodidit. Is itaq̃ primo causam in hæc uerba reddit, cur eloquentiæ studuerit. Ea, inquit, de causâ eloquentiæ operam

dedit, ut philosophiæ præceptis aliquid roboris, neruorūq; in agendo, consultandoq; adiungeret. Non tamē cum cæteris iuuenibus exercebatur, nec audiri à quoquā uolebat. Qua de re quum quidam eum reprehenderet, diceretq; improbant homines hanc tuam taciturnitatem Cato, ut libet, inquit, dummodo uitam non improbēt. Et addidit, ego uero tunc demum hanc taciturnitatem meam abrumpam: quum talia dicere ualebo, quæ non sint digna taciturnitate. Deinde quale dicēdi genus secutus sit, pauos post uersus idem edisserit. Sermo, inquit, eius nihil iuuenile, neq; comptum habebat: sed erat rectus, plenus, & durus. Nam gratia quædam, & attentio inerat breuitati sententiarum: mosq; eius orationi admistus, uoluptatem, & risum quendam honestum audientibus afferebat. Vox autem multa, & abundans tonum habebat infractum, in exhaustumq; per uniuersam sæpe diem incessanter locutus, sine lassitudine desinebat. Hæc ille. Vnde Cæsaris uerba iam facile intelligi possunt, quando ait: Catonem sua dicendi mora dies extraxisse, id est, prolongasse negotium diutius. Ipso consule Pompeio &c.) Suetonius Tranquillus in Iulio refert, accidisse quum Pompeius legem de iure magistratuum ferret, ut in eo capite, quo à petitione honorum absenteis summouebat, ne Cæsarem quidem exciperet per obliuionem: ac mox lege iam in æs incisa, & in ararium condita, corrigeret errorem. Hæc ille. Vnde hoc Cæsaris dilemma planum fieri poterit.

In circumscribendis Tribunis plebis. id est, circumueniendis, suple quum Senatus consulto incedere pro suo iure nō sinerentur: ut supra initio istius libri cernere licet.

Et

Et expetita colloquia.) suple duo, quorum unum Pompeio, per L. Casarem, ac Roscium, alterum per Cn. Magnum, oblatum est. Pompeius enim discedens ab urbe.) Sic Plutarchus in Pompeij uita, Casaris uerba confirmat. Cum statuisset Pompeius huiusce turbationis certior fieri, omneis iubens patres se sequi, præmonito quod qui remansisset, uir Casaris existimaretur: urbem circiter dileculum liquit. Sic triduum disputationibus, excusationibusq; extrahitur &c.) Casar unam duntaxat causam subiungit, quare Senatus nullam legationem ad Pompeium super compositione miserit: quippe quod Pompeius ab urbe discedens, dixisset, se hostium loco habiturum quot quot Romæ mansissent. Plutarchus uero alteram adhuc subiungit, nempe quod existimarent, Casarem aliud in petore clausum, aliud in ore promptum habere: hoc est, uerbis dumtaxat pacem postulare, re autem uera nihil minus uelle. Subijcitur etiam L. Metellus &c.) Casar partim commentariorum legi seruiens, partim suam ignominiam, ac dedecus uitans: hic paulò breuior, & obscurior est quàm alibi. Siquidem Plutarchus, Lucanus, & Appianus impium illius factum hoc loco describunt. Quorum primus in Casaris uita adhuc scribit modum: Ei postmodum pecunias arario demere conanti impedimento affuit Metellus Tribunus plæbis: cui leges quasdam proferenti, non idem armorum, ac legum tempus est, inquit: quod si has ipse res æquo animo ferre non potes, in presentia quidem procul abscede. Nec enim huiusmodi loquendi fiducia bellum indiget. At cum peractis fœderibus arma deposuerimus: tunc rediens te plæbis patronum age. Hac tibi

meo decedens iure loquor. Atq; hæc Metello locutus, ad ærarij se portas cõtulit, Apparentibus nusquam clauibus, fabros accersit: quibus portas effringere iussis, Metellus iterum quibusdam laudantibus incitatus, obstare cœpit. Cui, si molestus esse pergeret, necē cōminatus Cæsar, istud inquit: Nonne scis adulescentule longe mihi difficilius esse dicere, quàm faceret? Hæc ille. Vnde iam liquet, utrū Mezzellus compositionis negotium impediuerit, ut Cæsar hic ait: an Cæsarem nepharias manus sacræ pecuniæ inferentem aliquantis per prohibuerit. Albicos barbaros homines, qui in eorum fide &c.) Strabo in lib. 4. de horū populorum situ cum Cæsare sentit: sed in eorum nomeclatura nonnihil uariat. Sic enim ait, post Salyes tenent Albenses, & Vocuntij montana in septentrionem uergentia. Porro cum Albici, tum Mafsilienses prouintiæ quondam Romanorū populi sunt: ut Tabula Europæ tertia indicat De Mafsilia urbe infra li. 2. bellorum ciuili. nonnihil ad monebimus. Quibus iniurijs motus Cæsar &c.) Lucanus li. 3. Pharsaliæ, harum iniuriarum profus non meminuit: imò post æquam Mafsiliensium orationem, Cæsaris potius in illos iniuriam ad hunc describit modum:

Sic Graia iuuentus

Finierat, quum turbato iam prodita uultu

Ira ducis, tandem testata est uoce dolorem.

Quamuis Hesperium mundi properemus ad axem

Mafsiliam delere uacat. & cætera.

Quod autem Cæsar iniurijs se affectum dicit, huc respicit quod Mafsilienses Pompei partes secuti sunt: quum ne uis irarum esse debuissent. Atqui hoc modo non Cæsari, sed sibi

sibimetipsis nocuerunt. Id quod & Velleius Paterculus
 in hæc indicat uerba. Festinationem itineris Casariani
 aliquandiu morata est Mafsilia, fide melior, quam consilio
 prudentior: intempestiue principalium armorum arbitria
 captans, quibus hi se debet interponere, qui non parentem
 coercere possunt. Arelate.) suple oppido Narbonen-
 sis Gallie maritimo, quod Paulus Orosius Arelatum uo-
 cat li. 7. ca. 34. C. Trebonium Legatum ad oppugna-
 tionem Mafs.) Oppugnationis Mafsiliensis descriptione
 paulisper omiffa, bellum in Hispania gestum ideo prius
 describit: quod Mafsiliæ oppugnatio, & id bellum eodem
 tempore gestu sit. Post septem demu pagellas ad Mafsiliæ
 obsidionem describendam redit. Quoru unus tribus legio-
 nibus Hispaniam citerio.) Ad hunc locu intelligendu, Hi-
 spaniæ diuisionem tenere oportet: quam Pli. li. 3. ca. 1. in huc
 diuidit modum. Ad Lacobrutinum promontorium ultra-
 rior Hispania est, quæ & Bethica dicitur. Mox à fine Vir-
 gitano citerior, eademq; Tarraconensis ad Pyrenæa iuga.
 Uterior in duas longitudine prouintias diuiditur. Siqui-
 dem Bethicæ latere protenditur Lusitania, amne Ana di-
 screta. Ortus hic in Laminitano agro citerioris Hispani-
 niæ, & modo se in stagna fundens, modo in angustias re-
 sorbens, aut in totum cuniculis recondens, & sæpius nasci
 gaudens: in Atlanticum Oceanum effunditur. Hæc ille.
 De quibus omnibus picturâ & tabulæ Europicæ apud Pro-
 lemæum in consilium adhibe. Alter à saltu Castulo-
 nensi.) suple ab oppido Castulone sic dicto: de quo idem Pli-
 nius lib. 6. cap. eodem. Per Vectones.) scilicet cite-
 rioris Hispaniæ populos. Celtiberis.) eiusdem Hispaniæ

niæ populis sic uocatis, quod ex Celtis oriundi in Iberiâ,
id est, Hispania confederint. Ita nanq; Lucanus lib. 9. cao
nit: ————— Profugiq; à gente uetusta

Gallorum Celta miscentes nomen Iberi.

Ad Ilerdam.) citerioris Hispaniæ oppidum. De cuius situ
Lucanus idē ab initio prædicti libri hisce uersibus scribit.

Colle tumet modico, leniq; excreuit in altum.

Pingue solum tumulo: super hunc fundata uetusta

Surgit Ilerda manu, placidis prælabitur undis

Hesperios inter Sicoris non ultimus amneis:

Saxeus ingenti, quem pons amplectitur arcu

Hybernas passurus aquas.

Præterea scutata, & cetrata.) Vegetius (ut supra etiam
meminimus) lib. 2. cap. 15. refert scutatos olim plumbatis,
gladijs, & missilibus accinctos fuisse, sicuti nunc prope o-
mnes milites uidentur &c. Cetrati autem à cetra dicuntur,
quod breue scutū, teste Nonio Marcello, est. Sic enim
Vergilius li. 8. Aen. inquit, Lauas cetra regit. Et sub ca-
stris Afraniij cōstitit &c.) Lucanus in præcitato loco utris-
usq; exercitus castra in hæc uerba describit, quæ superioribus
uersibus annectuntur: ————— at proxima rupes

Signa tenet Magni, nec Cæsar colle minore

Castra leuat, medius dirimit tentoria gurges.

Per Afranium stare &c.) Idem Lucanus non ita multo
post causam reddit, quam obrem primo die, quo Cæsar in
suorum castra uenit, pugna non sit commissa, sic inquit:

Prima dies belli cessauit Marte cruento,

Spectandasq; ducum uires, numerosaq; signa

Exposuit: piguit sceleris, pudor arma furentum

Contm

ARGUMENTVM.

Continuit, patriæq; & ruptis legibus unum
Donauere diem.

Castra facere constituit. hæc noctu à Cesare munita esse
idem Lucanus docet, ita superioribus accinens:

Prono tum Caesar olympo

In noctem subita circumdedit agmina fossa,

Dum primæ præstant acies, hostemq; fefellit,

Et prope confertis obduxit castra manipulis.

Quas in superioribus castris reliquerat &c.) Supra dixit
Caesar se biduo in C. Fabij castra uenisse, & postea inter-
missis circiter quadringentis passibus, noua castra in radi-
cibus montis fixisse: ideoq; hic per superiora castra haud-
dubie Fabiana intelligit. Planities circiter passuum
trecentorum &c.) Lucanus in prædicto libro hanc pla-
nitiam ita describit:

Explicat hinc tellus campos effusa patentis

Vix oculo prendente modum.

Vnius legionis antesignanus &c.) Ex Modesto de uoci-
bus rei militaris apparet, antesignanos eos esse, quos Li-
uius antepilanos uocat. Sic nanq; ille scribit. Ante signa,
& circa signa, necnon etiã in prima acie dimicantes, prin-
cipes uocabantur: hoc est, ordinarij, ceteriq; principales.
Hæc erat grauis armatura, quæ habebat cassides cata-
phractas, ocreas in cruribus, scuta, gladios maiores, quos
spathas uocant: & alios minores, quos semispathas nomi-
nant, plumbatas quinas positas in scutis, quas primo impe-
turi aciunt &c. Hic uero lib. 8. ab urbe condita ad hunc
modum: Postremo in plureis ordines acies distribuebatur.
Ordo enim sexagenos milites, duos centuriones, uexillarij

unum habebat. Prima acies hastati erant, manipuli quina decim distantes inter se modicum spatium. Manipulus leuis uicenos milites, aliam turbam scutorum habebat. Leues autem qui hastam tantum, gessamq; gererent, uocabantur. Hæc prima frons in acie florem iuuenum pubescentium ad militiam habebat. Robustior inde ætas totidẽ manipulorum, quibus principibus est nomen. Hos sequebantur scutati omnes insignibus maximè armis. Hoc triginta manipulorum agmen antepilanos appellabant, quia sub signis iam alijs quindecim ordines locabantur: ex quibus ordo unusquisq; treis parteis habebat &c. Porro supra in lib. 1. de bello Gallico ostendimus pilo, hoc est hastæ signa militaria affixa: hinc enim primarius centurio primi pili ductor, ac primipilus uocabatur eodem *Liuiio* auctore. Ex primo hastato &c.) Primus hastatus (ut *Vegetius* lib. 2. cap. 8. docet) duas centurias, id est, ducentos milites ducebat in acie secunda, quem nunc ducenarium uocant. Porro hastati in genere ij (teste *Aeliano* de instruendis aciebus) dicuntur, qui manus cõserunt & cominus hasta decertant. Tanta enim tempestas cooritur.) *Lucanus* in lib. iam sæpe citato hanc tempestatẽ ex hybernis niuibus uerno tempore ortam esse dicit: atq; eius occasionem & causam efficientem ad hunc attingit modum:

Fata dedit uarijs incertus motibus ær
 Pigro bruma gelu, siccisq; Aquilonibus hærens,
 Aethere constricto pluuias in nube tenebat.
 Urebant montana niues, camposq; iacentes
 Non duraturæ constricto sole pruinae:
 Atq; omnis propior mergenti sydera caelo

Arucrat

Aruerat tellus hyberno dura sereno.

Sed postquam uernus calidum Titana recepit,

Sydera respiciens dilapsa portitor Helles,

Atq; iterum æquatis ad iustæ pondera libræ

Temporibus uicere dies &c.

Tum autem ex omnibus montibus &c.) Idem paulo post, hæc Cæjaris uerba confirmat, dum inquit:

Iamq; Pyrenæa, quas nunquam soluere Titan

Eualuit, fluxere niues: fractoq; madescunt

Saxa gelu, tum quæ solitis è fontibus exit

Non habet unda uias, tam largas alueus omnis

A ripis excepit aquas, & cætera.

Ut supra demonstratum est &c.) Supra quidem Sicoris fluij meminit, at Cingæ & castrorum inter duo flumina sutorum non item. Lucanus autem (ut iam ante allegauimus) Castra Cæsareana, & Pompeiana Sicore tantum dissereta fuisse perhibet. Cinga uero planiciem (de qua paulo ante) coherceri idem testatur, sic modulans:

At proxima rupes

Signa tenet Magni, nec Cæsar colle minore

Castra leuat, medius dirimit tentoria gurges.

Explicat hinc tellus campos effusa patenteis,

Vix oculo prendente modum, camposq; cohercet

Cinga rapax, uetitus fluctus, & litora cursu

Oceani pepulisse suo: nam gurgite misto

Qui præstat terris aufert tibi nomen Iberus.

Annona creuit.) id est, pretium annonæ auctum est. Quæ ferè res, nempe annonæ caritas ingrauescere consuevit inopia, id est, per inopiam non solum presentis, sed etiam futuri

turi temporis timor. Iamq; ad denarios quinquaginta in singulos &c.) Ex Budæi obseruatione cõstat Drachmam apud Græcos, & denarium apud Romanos eiusdem fuisse ponderis, & ualoris: & octo denarios uno aureo Rhenensi ualuisse ex eiusdem cõputatione obseruatũ est. Quæ ratio si admittitur, singuli modij annonæ plus minus sex nostris aureis Rhenensib. in castris Casareanis ueniant. Porrò ne quid dissimulem, Beroaldi exemplar à reliquis discrepat. Pro quinquaginta enim quadraginta legit, & denariorum non meminit. Talem nuntium &c.) Hic manifestum exemplum habemus, nuntium in masculino genere cum pro eo, qui nuntiat, tum pro eo, quod nuntiatur apud oratores, & historicos poni: sicut Festus Pompeius, & post eum Lau. Valla homo cum de bonis literis, tum de pietate, & religione uera optime meritus docet. Nihil enim Mancinellus in lima sua Seruio docto alioquin Græmatico patrocinans efficit: dum multa exempla contra Vallam ex poëtis citat. Poëtis namq; metri causa liberior dicendi campus est, quàm oratoribus, & historiographis.

Vt naueis faciant, cuius generis eum superioribus annis usus Britannia docuerat.) Supra lib. 5. de bello Gallico ait. Britannicas naueis paulò humiliores fuisse, quàm quibus in nostro mari utebantur: idq; propter celeritatem onerandi, subductionesq;. Carinæ primum, ac statumina ex leui materia fiebãt &c.) Exemplaria Florëtina, quæ à Beroaldo correctæ esse dicuntur sic legunt, ac distinguunt hunc textum: Carinæ primum stramine, & leui materia fiebant, sed nimirum corruptissime. Quo enim pacto uerisimile esset, nauium carinas ex stramine contextas, quã

Cæsar ipse subiungat, reliquū nauium corpus uiminibus compactum corijs inductum esse. Nullo modo. Stramina nea nanq; carina solida fieri non potuisset. Itaq; Aldini, Gryphiani & Vuolfiani exemplaris lectio hac saltem in parte melior esse uidetur: ut sit sensus, Carinæ primum, ac statumina, id est, stipationes earundem ex leui materia, id est, ligno leui fiebant. Cur autem sic & legam, & interpret, Volaterranus lib. φιλολογίας 27 occasionem præbuit. Is nanq; ex Vitruuij sententia dicit, Statumen uocari quicquid strato adijciatur: unde statuminare, stupare, & infercire. Huc etiam facit, quod Lucanus in præcitato libro nauis non ex stramine, sed ex salignis uiminibus contexta, & corio inducta esse hisce uersibus docet:

Vtq; habuit ripas Sicoris, camposq; reliquit,

Primum cana salix, madefacto uimine paruam

Textitur in puppim: cæsoq; induta iuuenco,

Vectoris patiens tumidum super emicat amnem.

Sic Venetus stagnante Pado, fusoq; Britannus

Nauigat Oceano: Sic cum tenet omnia Nilus

Conferitur bibula Memphitis cymba Papyro.

Deniq; ab hac nauium forma non multum & Babylonica nauiculae abludūt: quas Herodotus in Clio in hac uersibus describit: Nauigia illorum, quæ per flumen commeant Babylonem, omnia sunt orbicula, atq; coreacea: quæ peculiari Armenij, qui supra Assyrios incolunt, ex cæsis salicibus faciunt, instruuntq; pellibus, nudo illorum extrinsecus posito in modum soli: neq; puppe discreta, neq; prora acuminata, sed in speciem clypei magis orbiculata. Tale nauigium stramentis stipatum, fluuio deferendum permittunt &c.

tunt &c. Cæterum ne quid dissimulem, si cui Florentina lectio magis proba uideatur, hunc sensum habere poterit: ut intelligamus carinas ex leui materia, hoc est, uel salicibus, uel arundinibus contextas, & stramine infertas perinde, ut apud Agathium de Gothico, & alijs peregrinis bellicis lib. 5. legimus, arundineas ab Hunnis Chersonesum obsidentibus naues factas, & paleis earundem commissuras obstructas esse. Sed (ut antea scripsi) altera & lectio, & expositio mihi magis arridet. Dum hæc ad Ilerdam geruntur &c.) Nunc demum ad Massiliæ obsidionem, & oppugnationem redit: quam ante aliquot paginas describere inceperat. Hæc ad insulam, quæ est contra Massiliam.) Nimirum unam ex Stoechadibus insulam intelligit, quarum teste Strabone lib. 4. tres iustæ & duæ perexigua quantitas sunt: Iuxta Plinij uerò sententiam lib. 3. tres dumtaxat sunt, quæ à uicinis Massiliensibus propter situs ordinem sic appellatæ, quas & singulis uocabulis nominabant, Prote, Mese, & Hypæ. Hæc namque (si pictura Ptolemaica non fallit) Massiliæ magis oppositæ sunt, quàm Mecina, & Blascon: quarum Plinius inibi in Gallicæ oræ descriptione meminit. Nam in tertia Europæ tabula Blascon longius à Massilia, & à latere sita est. Remos trans currentibus detergere. id est, distringere, reprimere, distinere.

Hoc primum Cæsari ad Ilerdam nuntiatur &c.) Commodam occasionem naclus Cæsar, ad res in Hispania gestas redit. Cum enim sibi letum nuntium de nauali uictoria Ilerdam perlatum esse monuisset: commode deinceps ad res Hispanicas regredi potuit. Interim Oscenses, & Calaguritani &c.) Hi, & sequentes populi omnes in ceteriore

exteriore Hispania siti sunt: de quibus uideto Plinium li. 1. cap. 3. & secundam Europæ tabulam apud Ptolemæum.

Equitatus nostri prælio nouissimos illorū.) suple Afranianorum, & Petreianorum. Ac nonnunquam sustinere extremum agmen &c.) Ordo cōstructionis sic habet: Ac extremum agmen, suple hostium cernebatur, nonnunquam sustinere) scilicet Casareanorum impetum, ac impressionem. Ac interrumpi.) suple cernebatur agmen hostium. Magnōq; numero iumentorum in flumine.) Non dissimili modo exercitum antea per Ligerim traiecit. Nam quum militum brachia (inquit li. 7. de bello Gallico) tantum modo, atq; humeri ad sustinenda arma liberi ab aqua esse possent: equitatum disposuerat, qui uim fluminis refringeret. Signum dari, id est, elassicum cani.

Et uasa militari more cōclamari.) id est, ut impedimentis collectis, expeditioni se accingerent. Visendi causa lati &c.) Alij legunt loci, & nimirum emēdatus. Mirabantur enim Afraniani milites, quibus modis Casareanē per ualles & loca præcipitia, prærupta, & cōfragosa profiscerentur. Huiusmodi nanq; itineris Cæsar ipse modo commemorat. Atq; ad Ilerdam reuertit.) hic Cæsar non secundum Grammaticorum nostrorum præceptiones loquitur. Præpositionem nanq; Græca dicendi forma non mini minoris loci proprij addit. Quemadmodum nanq; Græci dicunt, *πρὸς ῥώμην ἀς τὴν Ἰέρδαν*, id est, profiscor ad Romam, sic Cæsar hoc loci ait, ad Ilerdam reuertit.

Cur etiam secundo prælio aliquos amitteret.) Prudentis simul & fidi imperatoris officium perpende, & si talis se casus offert mutare. Cohortium alariarum &c.)

IN LIB. I. DE BEL. CIV.

De aliarijs cohortibus supra lib. 1. de bello Gallico ex Vegetio locum adduximus. Item de Prætoria cohorte.

Quorum discessu liberam nacti milites colloquiorum facultatem. Lucanus lib. 4. Pharsaliæ mutuum hoc Cæsareanorum, & Afranianorum colloquium, & familiaritatem hisce uersibus describit:

Postquàm spatio languentia nullo
Mutua conspicuos habuerunt lumina uultus

Et fratres, natosq; suos uidere, patresq;

Depressum est ciuile nephas, tenuere parumper

Ora metu, tantum nutu, motoq; salutant

Ense suos, mox ut stimulis maioribus ardens

Rupit amor leges, audet transcendere uallum

Miles in amplexus effusas tendere palmas

Hospitis ille ciet nomen, uocat ille propinquum,

Admonet hunc studijs consors puerilibus ætas,

Nec Romanus erat, qui non agnouerat hostem.

Et paulò post: ——— Pro numine fata sinistro

Exigua requie tantas augentia clades

Pax erat, & miles castris permistus utrisq;

Errabat, duro concordem cespitem mensas

Instituunt, & permisso libamina Baccho

Gramineo luxere foci, iunctoq; cubili

Extrahit in somneis bellorum fabula noctes,

Armat familiam &c.) Lucanus in iam citato libro famulas dextras uocat, ita canens:

————— Famulas scelerata ad prælia dextras

Excitat, atq; hosteis turba stipatus inermis

Præcipitat castris, iunctosq; amplexibus ense

Separat.

Separat, & multo disturbat sanguine pacem.
Beneficiarijs suis &c.) Beneficiarij (Vegetio lib. 2. cap. 7.
testante) ideo sic appellati sunt, quod tribunorum benefi-
cio promouerentur. Quos deprehendit interficit.)
Lucanus & hoc graphice describit, dicens:

— inter mensasq; thorosq;

Quæ modo complexu fouerunt pectora cadunt.

Vana religio iusiurandi &c.) Geminum mendum hic est.
Pro uana enim noua scribendum ipse sensus uerboū admo-
net. Cum enim antea sacramento militari essent rogati,
nouum illud iuramentum accessit. Atq; ad hunc modum
Beroaldinum exemplar habet. Deinde pro iusiurandi, le-
gendum est iurisiurandi. Ex propositis consilijs duo-
bus &c.) Paulo superius Cæsar commemorat Afranium,
& Petreium re frumentaria, & flumine Ibero interclusos
consultauisse: aut Ilerdam reuerti, aut Tarracoenem pro-
ficisci. Prius ergo consilium & sententia tandem uicit.

Quin extremi.) suple Afriani, ac Petreiani, cum
equitibus suple Cæsareanis. Genus erat hoc pugnae,
expeditæ cohortes.) scilicet Cæsareana, nouissimū agmen
suple Legionum, cum quibus Cæsar subsequebatur.

Equites uerò suple Cæsareani. Tum inquirebant scia-
licet Afriani, id quod ex sequentibus haud obscure col-
ligi potest. Statim enim subiungitur, magnosq; impetu equi-
tatum repellerent: id quod de Cæsareanis intelligi nequit.
Non enim ita multò post sequitur, Afranianum equitatu
in mediam aciem receptam esse. Superioribus perter-
ritos praelijs &c.) Duobus namq; prius Afriani praelijs
erant pressi, uno, quum iam primū Ilerdam reliquissent:

altero, quando Casareani reflexo itinere, Afranianos ad Iberum conuendentes anteuenterant, ut in superioribus, uidere licet. Iisdem de causis &c.) Quorum supra cūciter quatuor aut quinque recenset, primum quod aduersarios re frumentaria interclusisset, secundò, minime committendum ratus, ut etiam secundo prælio aliquos ex suis amittere tertio non uulneribus afficiendos milites optime de ipso meritos, quartò fortunam non tentandam putans. Postremò ciuium misericordia tactus, quos interficiendos uidebat, quibus saluis, atq; incolumibus rem obtinere malebat. Omnia sarcinaria iumenta.) Hæc alio nomine clitelata, seu clitellaria uocantur, uulgo somrosi.

Si transire possent.) rursus si pro an Græco more usurpauit. Neq; summissos duces &c.) De his uide hunc librum penè ab initio. Ut idem, suple Pompeius ad portas urbanis præsideat rebus, & duas bellicosissimas prouintias.) Plutarchus (ut supra allegauimus) scribit Pompeium ante urbis portas senatū corgisse: item utramq; Hispaniam, & Africam prouintias per amicos, legatos suos administrasse. Sed per paucos probati, & electi &c.) Supra in hoc li. Cæsar ait, ex Senatusconsulto prouintias priuatis hominibus decretas. Itaq; magistratuū iura cōmutata esse haud abs re dixit: quippe quando antea non nisi Prætores, & Consules in prouintias mitterentur. In se ætatis excusationē nihil ualere.) Per elegantē figurā, quæ ἰταραποσά uocatur, easdē particulas, in se, ab initio trium membrarū repetit. Porro sensus istorum nostrorū perq; obscurus est, nisi aliorum locorū claritate illustretur. Quum ergò Plutarchus in Cæsaris uita, hanc eius in literis ad Se
natum

atum postulatione fuisse scribat, ut Cisalpina duntaxat Gallia, Illyricumque sibi cum duabus legionibus, usque ad secunda petitione consulatus concederetur: & Cæsar ipse ab initio huius libri dicat, erepto semestri imperio in Gallijs gerendo adhuc, in urbem se retrahi, quum iam L. Domitius Gallia decreta esset: nimirum hoc significare uult diuturnum illud, & nouennale tempus, quo Gallis magno sudore præfuerat, minime respici, quum tamen hætenus in more Romanis fuerit, ut non nisi superioribus bellis probati Duces ueterani ad exercitus obtinendos euocarentur.

Id uero militibus fuit pergratum &c.) Cur militibus hæc oratio plausibilis, & grata fuerit, sequentia declarat, quando ait: eos & uoce, & manibus significare cepisse, ut confestim, quemadmodum Cæsar permiserat dimitterentur, ac sacramento militari soluerentur. Id quod & Afranium in sua apud Cæsarem oratione postulasse Lucanus ita inquit: Hoc petimus, uictos ne tecum uincere cogas.

Statim reliqui ad Varum flumen. quod Strabone lib. 4. authore, inter Antipolim, & Niceam medium est: & secundum Plinij sententiam lib. 3. Narbonensem prouintiam ab Italia disternat. Cum stipendium ab legionibus penes seditione facta flagitarentur.) Rursus Græcè magis quam Latine dixit Cæsar, flagitarentur stipendium Petreius, & Afranius, id est, stipendium ab eis flagitaretur. Sic namque Græci dicunt, αἰροῦμαι ἢ ὑψηλῶς, hoc est, flagitor te stipendium. Parte circiter tertia exercitus eo biduo dimissa.) Eam procul dubio militum partem intelligit, quæ domicilium, & possessiones in Hispania habet, de qua ipse modò dixit.

Tria in hoc libro prosequitur. Primo Mafilia expugnacionem. Tum ad res in Hispania gestas redit. Postremo bellum in Africa gestum describit.

IN C. IVLII CAESARIS

COMMENTARIORVM DE
BELLO CIVILI LIB. II. IO.

Rhelicani Annotationes.

TREBONIVS legatus &c.) Redit ad Mafiliae oppugnationem, cui (ut supra sermone in libri primi mediuallio legitur) in Hispaniam proficiscens, C. Trebonium legatum praefecerat. Mafilia enim, quae ex tribus oppidi partibus, Mafiliae situm graphice describit quem tamen neque ueteris, neque nouae tabulae Ptolemaicae typus refert. Quam ob rem a ueteribus rectius de eo iudicauerint, qui alienis oculis cernunt. Quibus comparatis rebus, aggerem in altitudine pedum octoginta extruit.) Quibus rebus supple uiminibus, & materia comparatis, scilicet ex proximo luco, ut Lucanus fusius tractat: qui & aggerem mirae altitudinis & duas turres ambulatorias in illa exciuitas ita multo clarius lib. 3. describit, quam Caesar hic.

stellatis axibus agger

Erigitur, geminasque aequanteis moenia turris
Accipit, haec nullo fixerunt robore terram:
Sed per iter longum causa respersit latenti.

urbe

Tantâq; multitudo tormentorû.) Vnde isthæc tormentorû copia Masiliensibus suppetiuerit, ex ipsius Cæsaris uerbis in libro superiori discimus, ubi ait: eos armorû officinas in urbe sua instituisse, quando bellû, & obsidionem sibi immi nere sentiebant.

Afferes enim pedum duodecim &c.) Causam nunc reddere uidetur, cur Masiliensium tormentorum uim nullæ Romanorum uineæ contextæ & uiminibus sustinere potuerint. Nam inquit, afferes duodecim cuspidibus præfixos Masilienses ex balistis mittebant: ac per quatuor Cæsareanarum cratium ordine in terra defigebant. Id quod Lucanus hisce uersibus clare testatur:

Sed maior Graio Romana in corpora ferro

Vis inerat, neq; enim solis excussa lacertis

Lancea, sed tenso balistæ turbine raptâ

Haud unum contenta latus transire, quiescit:

Sed pandens perq; arma uiam, perq; ossa relicta

Morte fugit, superest telo post uulnera cursus.

Itaq; pedibus lignis coniunctis inter se, porticus integre bantur &c.) Porticus suple uinearum Cæsaris, atq; hæc scilicet parte agger inter manus, id est, militum cohortes sub uinearum porticibus proferebatur. Ostendit autem Cæsar hoc loci quibus modis Romani Masiliensium tormentorum uim repulerint, & aggerem suum perfecerint.

Antecedebat testudo pedum sexaginta &c.) Et hæc machina aduersus tormentorum hostilium incursum facta erat. Neq; uerò hic de tali testudine Cæsar loqui uidetur, qualem supra lib. 1. belli Gallici ex Vegetio adduximus: sed qualis Annianus Marcellinus lib. 26. describit: quan-

do ait Aliffonem quendam Tribunum, coniunctis tribus nauigijs, testitudinem hac specie struxisse, ut densatis coherentes super capitibus scutis, primi milites transiris instarent armati: alij post hos semet curuantes humilius, tertijs summis, gradatim inclinatis, ita ut nouissimis suffraginibus insidentes, formam ædificij fornicati monstrarent. Quod machinæ genus contra murales pugnas ideo figuratur hac specie, ut missilium ictus, atq; saxorum per decursus cadentes labiles, instar imbrium euanescant &c. Nam causa finalis huiusmodi testudinis eadem à Cæsare subditur, quæ & Marcellinus habet. Ait enim loci æquandi causa aggeri præpositam, & ex fortissimis lignis factam, rebusq; omnibus ijs inuolutam (sic enim pro euolutam legendum censeo) quibus ignis iactus, & lapides, defendi, hoc est, cohiberi possent. Vbi nullam falceis mentionem in utroq; scriptore fieri audis, quæ trabi præfigatur intrinsecus ad extrahendum lapides è muro hostili, ut Vegetius meminit. In hoc autem utriusq; testudinis ratio eadem est, quod utraq; hoc est, Vegetiana, & Cæsareana ne incendio consumeretur, corijs, ciliijs, aut cetonibus uestiebatur. Porrò de uarijs testudinum generibus consule Vitruuium lib. 10. de Architectura. Imprudente, atq; inopinante Curione &c.) Supra li. 1. bellorum ciuiliu Cæsar ait, à Catone Siciliam prouintiam relictam esse, quum se Pompeij auxilio destitutum uideret. Atq; exinde insulam à Curione occupatam. Atq; inde propter repentinum terrorem principum.)suple Messanensium. Ut rursus cum Bruti classe &c.) Supra in lib. 1. bellorum ciuiliu Cæsareanæ classis Brutus præfectus esse commemoratur:

& Messia

Masilienses in pugna inferiores, nouem amisisse nauis.
 Quæ factæ fuerant Arelatæ.) In superiore libro com-
 memorat Cæsar nauis longas duodecim ipsius iussu apud
 Arelatenses esse factas. Istic autem (nisi exempla
 rias fallunt) in tertia declinatione inflexisse uidetur, iuxta
 Plinij, & Pomponij Melæ lectionem. Quanquæ illi in pri-
 ma declinasse uideri queant more Græcorum nominum, Arelate,
 es. De quo & supra lib. 1. bellorum ciuiliū quædam
 annotata sunt. Qui dexteram partem operis admini-
 strabant &c.) Ab initio istius libri narrat Cæsar, Trebonium
 duabus ex partibus aggerem, uineas, ac turres ad
 Masilianam agere cœpisse, unamquæ partem finitimam por-
 tui, naualibusque fuisse: alteram uero quæ est aditus ex Gal-
 lia, atque Hispania ad id mare, quod adigit ad ostium Rhodani.
 Turrim ex latere &c.) De hac & sequentibus
 machinationibus, consulito Lucundi picturam Ald. Gryphianis,
 & Vuolfianis exemplaribus præfixam.

Patebat hæc quoquouersus pedes triginta.) hoc est in
 longitudinem, latitudinem, ac profunditatem. Præ-
 hensionibus ex contignatione prima suspendere &c.) Cæsar
 hoc loco per præhensionem eam uidetur fabricam in-
 nuere, quæ operi faciundo appendi solet, ut ædificiū altius
 duci queat: id quod Germani ab apparando, seu instruendo
 ein grust uocant, quasi dicas apparatio, seu instructio-
 rium. Musculum pedum LX.) Supra lib. 7. de bello
 Gallico ex Vegetij sententia docuimus, quid musculus, &
 unde dicatur. Has inter se capreolis molli fastigio cō-
 iungunt &c.) Quandoquidem Festus Pompeius uitium
 cincinnos intortos ideo capreolos uocari atumat, quod
 o s ad

ad locum capiendū tendant: Cæsar procul dubio de lignis
 eo modo intortis loquitur, quibus columnellæ molli fasti-
 gio coniungebantur. Super quibus machinationibus, hoc
 est, præhensionibus, & capreolis Virruuius uideatur. Pha-
 langis subiectis.) Iulius Pollux de rerum uocabulis inquit
 τὰ τῶν ναυῶν ξύλα οἷς ὑποβλάθουσιν ἐφ' ἡλικυρταὶ αὐτῶν φάλαγγες
 αὐτῶν, καὶ φάλαγγες, id est, nauium ligna quibus subiectis
 naues attrahuntur Phalanges, & Phalangæ uocantur.
 Vnde coniectio rotunda illa ligna significari per phalan-
 gar, quibus onera uoluantur: uulgò uellen, oder uale
 holz. Infra autem lib. 3. Cæsar de simili re loquens Lati-
 na uoce scutulas uocat. Virgilius uero li. 2. Aeneidos lapa-
 sus uocare uidetur. Sic enim ibidem de Durateo equo in
 urbem à Troianis introducto canit: Accingunt omnes os-
 peri, pedibusq; rotarum Subijciunt lapsus &c. Vocaba-
 tur uerò haud dubie lapsus, quod onera uolutata super
 illis laberentur. Cum insulis sese foras uniuersi pro-
 ripiūt.) Attende supplicantiū ritus quis olim fuerit apud
 Mafsilienses. Hinc enim apparet eos non ex barbaris, sed
 Græcis originem traxisse: ut multi historici hoc testantur.
 Teste namq; Polybio lib. 3. Galli, & aliæ barbara nationes
 non caduceum, neq; insulas: sed corollas ex floribus confer-
 tas pro amicitia, & supplicationis signo prætendebant.

Vt ab hominibus doctis &c.) Cicero in oratione pro
 L. Flacco de Mafsiliensium eruditione hæc scriptis man-
 dauit. Neq; uerò te Mafsilia prætereò, quæ L. Flaccū mi-
 litem, & quæstorem cognouisti: cuius ego ciuitatis discipli-
 nam, atq; grauitatem non solum Græciæ, sed haud scio an-
 te cunctis gentibus anteponendā iure dicam. Quæ tam pro-
 cul.

cul à Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguisq̄ diuisa, quum in ultimis gentibus, barbariæ fluctibus alluatur: sic optimatum consilio gubernatur, ut omnes eius instituta laudare facilius possint, quàm æmulari &c.

Quibus rebus commoti legati.) suple Casaris, ut C. Trebonius, & D. Brutus. Alij ex castris sese incitāt.) id est, proripiunt. M. Varro in ulteriore Hispania.) A Gallicis, ad Hispanas res describendas redit. Quando enim in superiore libro narrauerat, Afranium, Petreium, & Varronē Pompeij legatos prouinciam Hispanicā ita inter se comparasse, ut Petreius ex Lusitania per Vectones cum omnibus copijs ad Afraniū profiscisceretur, Varro autem cum his, quas habebat, legionibus, omnem Hispaniam ulteriorem tueretur: nūc quo pacto idem Varro se cum erga Pompeium, tum Casarem gesserit, explicat, quippe quod pro plerorumq̄ hominum more ad feliciorē rem parietem se inclinauerit. Qui fiduciam operā obtineret &c.) Quemadmodum (inquit Budæus in annotationibus prioribus in Pādectas) fiduciaria possessio pro depositaria, seu (ut nunc uocant) recedentia apud Iureconsultos accipitur: ita & Varro apud Casarem ait, se quippe legatum, fiduciam operam obtinere, quia redeunte imperatore, aut cōsule, cedere eum oporteret. Ad hūc modū & Narbazanes apud Curtiū li. 5. ad Darium loquitur: Auspitiū, inquit, & imperium alij trade interim, quā tam diu rex appelletur, donec Asia decedat hostis. Victor deinde regnū tibi reddat &c. Et nō multo post. Compositis rebus, iusto regi tibi fiducia, id est, per fiduciam restituta et imperium. Caditani ut facerent &c.) Caditani à Cadibz

à Gadibus Hispaniæ uel insula, uel oppido (ut Pomponius Mela docet) denominantur. In Hispali.) scilicet oppido (ubi rursus uides præpositionem nomini loci minoris Græca consuetudine additam) Hispaniæ ulterioris. Etenim Plinius lib. 3. cap. 1. illud inter quatuor iuridicos Hispaniæ ulterioris conuentus refert, dicens: Quatuor iuridici conuentus sunt, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, & Hispalensis. Ex phano Herculis &c.) Idem Mela in iam citato loco refert, Gades insulam duobus promontorijs eminere: in quorum altero oppidum sit eiusdem nominis, in altero autem Herculis Aegyptij templum.

Argenti pondo &c.) Budæus li. 1. de Asse, & partibus eius, libram assem, & pondo idem significare tradit: & in epitoma libram, minam, seu pondo centenis drachmis ualere. Supra autem de sestertijs diximus, ac ex eiusdem Budæi ratione collegimus, drachmam apud Græcos, & nummum apud Romanos eiusdem fuisse ualoris, eorumq; octo Rhemensis aureo æquiuale. Cordubæ.) suple in Hispaniæ ulterioris oppido, quod Seneca philosopho, oratore & poëta, Lucanoq; poëta facundissimo, alumnis suis olim imprimis gaudebat. Simul ipse Cordubæ conuentus per se portat.) En fructum inhumanitatis, & auaritiæ Varronianæ, quæ omnibus qui cum imperio, merito cauenda sunt. Tanta, ac tam secunda, in Cæsarem uoluntas prouintiæ reperiēbatur.) *ἡσπάλια* est. Se se in Italiã uenturum promississet &c.) Librarij erratum in Aldianis, Gryphianis, & Vuolffianis codicibus est, sicuti & paulò superius, seseq; Hispali recepit, pro Hispalim. Nam hic pro in Italiã, legendum est Italicam quod Hispaniæ ulterioris

ulterioris oppidum est: unde Silius ille *Italicus* egregius poeta ortum trahit. *Massilienses omnibus defessis malis &c.*) Ab Hispanis rebus ad Gallicas reueritur.

Ex ijs unum ipsius.)suple Domitij, modo enim ait, *L. Domitium* tribus comparatis nauibus, duas familiaribus suis attribuisse, unam uerò, hoc est, tertiam ab ipso consecutam. Curio in Africam profectus est,)de quo uide in superiore libro. Hic locus abest à Clupeis.)suple minoris *Aphricæ* oppido, ut *Mela* lib. 1. testatur. Porro quum *Græci* ἀορίς, id est, clypeus uocetur, haud dubie & à *Latînis* Clupæ, quasi *Clypeæ* locus dictus est, quod clypei formam haberet. Vide *Strabonem* lib. 6. Ad prædonum bello &c.) Aut à scribendum, aut ex legendum, sicut prædicta duo, & *Beroaldinum* habet exemplar. Ad *rummentum*, suple eiusdem *Aphricæ* minoris urbem, de cuius egregia munitione infra ab exordio ferme lib. 5. habetur.

Veritus q.)scilicet *L. Cæsar*, ne multitudo nauium suarum ipsum hostibus conspicuum faceret, ac proderet: modo enim dixerat *Cæsar*, cum cum decem longis nauibus ad *Clupeam*, *Curionis* aduentum præstolatum esse.

Id oppidum *C. Considius Longus*, uidelicet qui *Pompeianas* sequebatur partes, ut infra ex initio lib. 5. *Hirtiani* clarum sit. Hanc remulco abstraxit &c.) *Remulco*, inquit, *Pompeius Festus*, est cum nauis magna scaphæ remis trahitur. Et *Nonius Marcellus* ait, remulcare dictum esse, quasi molli, ac leni tractu ad progressum mulcere. *Sisenna* lib. 2. *historiarum*. Si quæ celeriter solui poterat in alcum, remulcare trahit. *Castra Corneliana*.)

Lucanus lib. 4. *Pharsalia* hæc loca primum. *Antici* gigant-

eis regna uocitata esse perhibet: & uulgatam eius rei fabulam narrat. Cur autem deinde Corneliانا castra dicta sint, idem paulo post his carminibus rationem reddit, dicens:

Sed maior dedit cognomina collibus istis

Pœnum qui Latys reuocauit ab arcibus hostem

Scipio: nam sedes Libyca tellure posito

Hæc fuit, en ueteris cernis uestigia ualli,

Romana hos primum tenuit uictoria campos.

Curio castra Varrī conspicit &c.) Hic nimirum Aclius Varrus fuit, qui antea Auximi in presidio constitutus, urbe capta profugerat: sic uicī Caesar supra ab exordio, & medullio lib. 1. de bello ciuili memoriæ prodidit.

Imperator appellatur &c.) Imperator is apud ueteres Romanos (teste Appiano) dicebatur, cuius ductu decem millia hostium essent caesa: quem nunc uulgò summum capitaneum uocant, qui alios multos sub sua potestate habet duces. Quod uerò Caesares postea hoc nomine uocabantur, hanc factum est ob causam, quod regis nomen populo Romano inuisum, illud autem plausibilis esset quippe quondam libertatis speciem præferens, quam res ipsa imperatoris maiestas nil nisi mera dominatio esset.

Plures auctores. id est, causæ, ita ut ad rem referatur, non ad personam: id quod sequentia haud obscure indicant, quando ait, Ciuile bellum &c.) Porro autem ὁ νόμος ἐστὶν ἀναρταπόφορος ἐστίν. Quocirca orationis defectus ita supplendus est. Ciuile bellum.) suple in quo nihil sanctum, pium, nec quicquam turpe ducitur.

Genus hominum.) hoc est, milites. Quod liceret libere facere, & sequi, quod uellent.) Recte quidem. Naz & Poëta

poëta sic de isthoc hominum genere canit:

Nulla fides, pietasq; uiris, qui castra sequuntur:

Venalesq; manus, ibi fas, ubi maxima merces.

Legiones hæ, quæ paulò ante apud aduersarios fuerant.)
 suple etiam timoris, ac trepidationis authores erant in
 Curionis exercitu. Modò enim dixerat Cæsar, Curionem
 eas recepisse legiones, quas superioribus tēporibus ex Cor-
 finio ipse acceperat: adèò ut paucis centurionibus muta-
 tis, ijdem ordines, manipuliq; constarent.

Nam etiam Cæsaris beneficium mutauerat consuetu-
 do.) Parenthesis hic in Gryphianis Aldinis & Vuolsia-
 nis codicibus non in loco posita uidetur. Est nanq; contia-
 mens αἰτιολογία, in qua causam reddit, cur nam legiones,
 quæ apud hostes fuerant, terroris causa fuerint. Quia, in-
 quit, consuetudo suple colloquij cum Quintilio Varro ha-
 bitii, Cæsaris beneficium mutauerat: id est, beneficentiæ ad
 Corfinium acceptæ immemores reddiderat. Quum enim
 ipsos necare potuisset, incolumes in suam accepit militiam

Quæ offerrentur &c.) Alij libri, qua legunt, & mea qui-
 dem sententia melius, ut sit sensus: qua scilicet consuetudi-
 ne colloquij, municipia etiam diuersis partibus scilicet mi-
 litum coniuncta offerrentur. Id quod sequentia declarant,
 quando ait: Neq; enim ex Marsis Pelignisq; ueniebant,
 supple omnes istarum legionū milites, sed alij aliunde. Ut
 qui superiori nocte in contubernijs, commilitesq;.) scilicet
 fuissent. Atq; hæc mea cōiectura, in tam deprauato, ac mu-
 tilo, hiatibusq; pleno loco est: quàm eatenus seruabo qua-
 tenus in emendatijs exemplar incidero, aut commodio

rem ab alio interpretationem didicero. Nonnulli
 grauiores sermones militum uulgo durius accipiebant.)
 hoc est, rem à Quintilio Varro narratam, & inter milites
 sparsam asperiores esse quàm pro re putabant: uidelicet
 nisi eius sollicitationi auscultassent. Estq; hic noua senten-
 tiæ initium, nI cohærentis cum superiori. Mox enim sequi-
 tur altera epanodi pars. Nonnulla etiam ab ijs &c.

Concilio conuocato.)suple primorum ordinum.

Quod huiusmodi militum consilijs otium maximè con-
 trariū esse arbitrentur.)iuxta illud Curionis apud Lu-
 canum lib. 4. sub finem:

Variam semper dant otia mentem.

Porrò erant &c.)Alter sententia in concilio dicta.

Curio utrunq; consilium improbens, quantum alteri sen-
 tentiæ.)hoc est, posteriori. Tantum alteri.)hoc est, prio-
 ri, quæ castra Varri oppugnanda censebat Hos.)sua
 plendū, posterioris sententiæ auctores, illos scilicet prioris
 Atq; hæc cōfutationis Curianæ propositio est. Qua enim,
 inquit, fiducia &c.)Confirmatio prioris sententiæ in pro-
 positione. Quum enim quidam decernerent, Varri castra
 primo quoq; tempore oppugnanda, per argumentum à disa-
 ficili sumptum probat, non facile factū quod suaderent.
 Deinde quando Martis aleam potius subeundam dixerāt,
 quam expectandum, ut à suis circumuenirentur, hoc eos
 non cogitasse ait: quod si inferiores, & accepto detrimen-
 to ab oppugnatione discesserint (id quod fieri posset) milia
 tum animos alioquin ad defectionem spectantes, magis pro-
 pensos fore ad deficiendum ad hosteis: propterea quod felici-
 citas rerum gestarum imperatoribus militum beneuolen-
 tiam,

tiam, & contra res aduersæ odia conslent. Castrorum autem mutatio &c.) Alierius sententia refutationem aggredditur, cur uidelicet, si in castra Corneliiana retrò cederent, nil nisi turpissimam fugam, ac exercitus alienationē reportaturi essent. Neq; enim, ait, militum animi hoc temporis spatio interiecto (ut uos conijcitis) sanarentur, sed magis sautiarētur. Nam si boni, & prudentes sunt uiri, ægre laturi essent, sinistrum de ipsis suspensionem aut timoris aut defectōnis concipi: atq; ita bene antea de nobis sentientes, & animati, malè sentirent, & animum ad pugnam antea promptū desponderent. Sin uerò aperte improbi, ac imprudentes sunt, satius est, eos ignorare, se timeri: ne his timor licentiam maiorem, illis uerò pusillanimitas, & exasperatus animus studia diminuat pugnandi, ac in officio perseverandi.

Quod si iam inquit explorata habemus &c.) Per concessionem rethoricam inquit, esto uerū sit, quod de exercitus alienatione dicitur, (quod tamen ego aut prorsus uanum, aut timore minus esse confido) an non prudentium, ac circumspēctorum ducum interest, perinde exercitus incommoda dissimulare, occultere, ac tegere, ac corporis uulnera dissimulantur, occultantur, ac teguntur? Deinde amplificationē à temporis circumstantia tractam subiungit, quod frustra noctu fugam adordandam existiment. Quum enim militum animi pudore, ac metu in officio contineantur, nox uiriq; rei obest: pudorem namq; omnē malis hominibus excutit, & timidus timorem auget.

Quare neq; tanti sum animi &c.) Epilogus est, in quo potissima duo argumenta repetit, & quid faciendum sit, indicat. Dimisso concilio, contionem aduocat

P militum

militum &c.) Hinc patet Curionem primum cum militibus primorum ordinum, hoc est, tribunis militum, centuriis onibus, & signiferis tantum consultauisse: deinde uerò negotium ad totam militum concionem retulisse. Ceterum oratio ista generis suasorij est. Dissuadet enim illis, ac dehortatur, ne à Casare, atq; ipso eius propraetore, ad hostes deficiant. Ac in exordiolo quidē fauorem à militibus captat, dum pristinam eorum fortitudinem deprecatur. Deinde iugulum causæ petens, turpitudinem, quidem desertionis illis ob oculos ponit, sed ita tamen ut beneuolentiæ melle orationis amaritudinem condiat dum ait: quid grauius inimici de uobis statuere possēt, q̄ ut eas prodatis, qui suam in bello eniui feceritatem uobis acceptum ferūt? Ita namq; beneuolentiā supra captā renouat. Postremo ad uersariorum argumenta diluit, ac tandem opera, & diligentia sua se eis non defuturum pollicetur. An uerò in Hispania res gestas Casaris &c.) Per collationem uicti, & uictoris suadet hunc potius, quàm illum sequendum esse.

Duos pulsos exercitus. (suple Afranij, & Petreij qui primum seiuncti, postea coniunctim fusi, & capti sunt.

Duas receptas prouintias. (suple citeriorem, ac ulteriorem Hispaniam. An qui incolumes &c.) Argumentum à maiore ad minus. Vos autem incerta uictoria.)

Argumentum est ex absurdo, & stulto tractum. Desertos enim se &c.) Refellit Quintilij Varri argumenta per occupationem. Siquidem particula, enim, hoc loci non rationalis, sed uel expletiva, uel aduersatiua uidetur. Res

linquitur noua religio &c.) ἀπαρτὰς hæc intelligenda sunt. Capitis diminutione &c.) Caput (annotatore Cælio

Caelio) apud Iureconsultos statum significat, & capite dia-
 minuti, qui cum sui iuris fuissent, cœperunt alieno iuri sub-
 iecti esse. Vnde iam facile colligitur, L. Domitio nullam
 amplius potestatem fuisse, milites sacramento sibi obstrictos
 tenere; quippe quādo ipse in hostium potestatem uenisset,
 pristinumq̄ suū statū, ac dignitatē amisisset. Quocirca se-
 quabatur, milites sacramento illo solutos, nulla amplius
 religione Domitiana teneri. Prædicaturos nō sum.)
 Præteritio schema rhetoricum est. Ait enim sua erga mi-
 lites beneficia præteriturum, quum tamen postea recen-
 seat. Hac uos fortuna.) Epilogus est, in quo ea præcē-
 ptua argumenta repetit; quæ maxime ad dehortandū mi-
 lites à concepta defectione ualebant. Erat uallis in-
 ter duas acies &c.) ῥωσὸς ἰσχυρία est. Ut supra demon-
 stratum est.) suple ante duas pagellas. Hanc uerq̄ si.)
 Et hic si pro an positum est. Et duas Marrucinorum
 cohortes &c.) Volaterranus lib. 6. Geographiæ ex Stra-
 bonis sententia, ultra Picenum, Vestinos, Marrucinos,
 Marsos, Ferentanos, Pelignos, & Samnites Italiæ popu-
 los, omnem regionem montanam incolere dicit. Sub-
 latum ad eius conatum scuto.) id est, quum Fabij conatum
 uidisset Varrus, humerum apertum scuto protexit.

Portæ castrorum occupantur. Scilicet ab Aëtianis.

Sed quæ loci natura &c.) Paulò superius in hoc eodem
 libro Cæsar ait, Varrī castra muro, oppidoq̄; Vtica con-
 iuncta fuisse ad portam, quæ Bellica uocabatur, & admo-
 dum munita loci natura erat: una ex parte ipso oppido V-
 tica, altera theatro, quod erat ante oppidum substructionē
 eius operis maximis, aditū ad castra difficili, & an-
 gusto.

gusto. Erat in oppido multitudo insolens belli &c. Cau-
 sas ostendit, cur *Vticenses* pleriq; omnes ad deditiōe spe-
 ctauerint. primum ob belli insolentiam, & diuturnam pa-
 cē, Deinde quod *Vticenses* propter *Cæsaris* beneficia illi
 amicissimi essent. Postremò quia ex uarijs hominum gene-
 ribus multitudo constabat facile ex superioribus prælijs
 infelicibus terrebantur. Porrò & hic *Cryphiana*, *Aldia*
 & *Vuolffiana* exemplaria corrupta sunt. Nam pro con-
 uentus substituendum est, erant. Et deinde pro qui, legen-
 dum est, quum etiam ex uarijs generibus constaret, suple-
 multitudo. Nisi forte *synthesim* esse placet, si illa exempla
 sequamur, & constarent legamus. Quibus omnia
 bus rebus sublatus &c.) *Lucanus* sub finem li. 4. hisce mo-
 dis *Curionis* insolentiam, & studium ad pugnandum cum
Iuba describit:

— quem blanda futuris

Deceptura malis belli fortuna recepit.
 Nam pepulit *Varum* campo, nudataq; sæda
 Terga fuga: donec uetuerunt castra cecidit &c.
 Relictis munitionibus.) scilicet castrorū suorum ad *Viti-*
cam. Et controuersijs *Leptitanorum*.) id est, incola-
 rum *Leptis* oppidi in minore *Africa*, ut testatur *Mela* li. 1.
Saburam eius præfectum &c.) *Lucanus* in iam citato
 loco *Saburam* istum secundum à rege fuisse sic canit.
 Mittere exigua qui prælia prima laceffat
 Elicitaq; manu, *Numidis* à rege secundus:
 Ut sibi commissa simulator *Sabbura* belli.
 Multum ad hanc rem probandam adiuuat adu.) *Adule-*
scencia nanq; feruentior, & magis temeraria est, quam æ-
 tas

tas uirilis. Eadem de Curionis magnanimitate Lucanus refert, Cæsareana sententiæ ita subscribens:

Dignadamus iuuenis merita præconia uita,

Haud alium tanta ciuem tulit indole Roma:

Aut cui plus leges deberent recta sequenti.

Et sex millium passuum interuallo &c.) Lucanus insidiarum locum ita scribit:

Ipsæ caua regni uires in ualle retentat.

Proximaq; respiciens signa. Id est, uexilla suorum.

XVI. millium spatio &c.) Tantum enim spatium inter Cornelianæ castra, & Bagradam fluuium (ubi Sâburæ castra erant) fuit. At Curio nunquam amisso exercitu &c.) Eadem Lucanus de Curionis exitu, & fortitudine narrat, sic canens:

Non tulit afflictis animam producere rebus,

Aut sperare fugam, ceciditq; in strage suorum,

Impiger ad lethum, & fortis uirtute coacta.

ARGUMENTVM LIB. III.

DE BELLO CIVILI

Per Ioan. Rhell.

Primo loco ingentia Pompeij auxilia describit. Secundo pacem rursus Pompeio per L. Vibullum Rufum oblatam, & tamen ab eodem paruifactam. Tertio castris utrinque ad Dyrrhachium positis, ac leuibus commissis præliis: maxima rerum necessariatum penuria utrumque exercitum laborasse. Quarto pugna in pharsalico campo facta describitur: ex qua Pompeius inferior discedens, ac in Aegyptum fugiens, illic

P i per

per insidias occisus est. Postremò belli Alexandrini uelut
seminarium quoddam proponitur.

IN C. IVLII CAESARIS

COMMENTARIORVM DE

BELLO CIVILI LIB. III. IO.

Rhelicani Annotationes.

DICTATORE habente Comitia Cæsare.) In superiore li. de bello Ciuili Cæsar ipse testatur, se quum Massiliæ uersabatur au disse: Quod à M. Lepido prætorè Dictator esset dictus. Is enim erat annus, quo per leges.) Earum legum una annaria uocabatur, teste Pomponio Læto, qua annorum modus finiebatur, quibus magistratus capiendi potestas esset. Quæ autem leges annorum consulatus propriæ fuerint, me nondum apud authores legisse ingenue fateor. Hoc & ad timorem nouarum tabularum tollendum.) Tabulæ nouæ hinc dictæ sunt, quod quum (inquit Cælius antiquarum lectionum lib. 7.) pecuniæ creditæ obæratæ condonantur, & nouæ mox cooriuntur tabulæ, quibus nomina contineantur noua. Id quod & Cicero his uerbis alibi declarat: Tabulæ nouæ quid habent argumenti, nisi ut emas mea pecunia fundum, cum tu habeas

ego non habeam pecuniam. Qui se illi in otio &c.) Beroaldinum exemplar odio civilis belli habet, quarum utraq; lectio ferri potest. Si enim legas in otio, sensus est: qui se illi obtulerant rebus adhuc illius tranquillis, & saluis. Sin autem odio, sensus erit, ita se Cæsari obtulisse, ut bellum Ciuile, quod oderant, tandem in alterutram cadente victoria partem finiretur. Proinde, Beroaldus perinde, & pro suffecisset potestatem rectius legit fecisset.

His rebus, & ferijs Latinis &c.) Quales fuerint, & unde dictæ sint feriæ Latinæ ex Macrobij loco lib. 1. Saturnaliorum cap. 16. patet. Præliares, inquit, omnes quibus fas est res repetere, nec hostem laceffere. Nam cum Latia, hoc est Latinarum solennia concipitur, item diebus Saturnaliorum: sed & cum mundus patet, nefas est prælium sumere. Quare nec Latinarum tempore, quo publicæ quondam induitiæ inter Romanum populū, Latinosq; firmatæ sunt, inchoari bellum decebat &c.

Cycladibusq; insulis.) suple maris nostri quæ (ut Plinius lib. 4. cap. 12. testatur) à promontorio Geresto circa Delū in orbē sitæ sunt: unde & nomen ἀπὸ τῆς κύκλου traxêre. Quæ autem illarum nomina sint, & quem habeant situm, Plinium, & decimam Europæ tabulam apud Ptolemæum consule.

Corcyra.) penultima longa ut est apud Lucanum uideri non in uno loco. Ea autem insula uicina est mari Adriatico, testante Mela libro 2.

Ponto, Bithynia.) suplendum regionibus Asiæ minoris.

Quas traduxerat.) suple in Græciam.

Deiotarius adduxerat &c.) Deiotarius Armeniæ rex fuit, de quo multa in Oratione Ciceronis

pro eodem, & infra lib. 4. belli Alexandrini. Quos
 ubi. sibi scribendum est, (ut Aldus, & Gryphius habet) ta-
 meti Beroaldinum exemplar, sibi legat. Ex Gallos
 gratia.) qua eadem & Galatia à Plinio lib. 5. cap. ultimo
 dicitur. Agros autem Phrygiæ ea regio magna ex parte
 complectitur, eodem Plinio teste. De qua uideto primam
 Asia tabulam in Ptolemæo. Hippotoxotæ.) id est, equi-
 tes arcibus utentes, & iaculis. Hinc Bardanos, Bessos.)
 De Bardanis nihil adhuc inueni apud Geographos. De
 Bessis autem Straboli 7. Aemi accolæ, inquit, & qui usq[ue]
 in pontum uergunt Coralli & Bessi. Ex quo loco apparet
 eos Thraciæ populos esse. Siquidem Aemus alissimus mōs
 est, qui mediam Thraciam interfecat. Cyrenis.) uel op-
 pido, uel populis Africae, unde & Cyrenaica regio dicitur.
 Ad eum locum, qui appellatur Pharsalia & c.)
 Quandoquidem pugna tandem maxima inter Cæsarem,
 & Pompeium in hoc loco facta est, operæ pretiū erit nosse,
 in qua Græciæ parte situs fuerit. Plinius itaq[ue] lib. 4. cap. 8.
 Pharsalicos campos simul cum libera ciuitate in Thessa-
 lia ponit. Cæterum Paulus Orosius lib. 6. cap. 15. locum
 istum in quo pugnatum est nō Pharsaliam, sed Palæophar-
 salum uocat, hoc est, si Græcanicum Ἰτυμόν spectes, anti-
 quum Pharsalum. Erat Orici Lucretius & c.) Mela
 lib. 2. Geographiæ, Oricum primam Istriarum urbium
 esse dicit. Quibus iussu D. Lælij præerat.) Lælius
 nanq[ue] Asiaticis nauibus à Pompeio prefectus erat, uti Cæ-
 sar ipse modò commemorat. Offenderunt.) hoc est, impe-
 gerunt, absolutè nanq[ue] hic positum est. A Salonis.)
 suple oppido Istriæ regionis: quod tamē Pomponius Mela
 singulari

singulariter, non pluraliter flexit. In Cæsaris com-
 plexum ueniret. id est, in congressum militem, et ut pla-
 nius quod sentio dicam, si contingeret cum Cæsare con-
 gredi. Liburnarum. *scilicet nauium uelocissimarum,*
 quæ à Liburnis populis primum inuenta sunt. Con-
 citatis Dalmatis. *scilicet Pannoniæ populis.* Etenim Pli-
 nius lib. 3. cap. 25. eam Pannoniæ partem, quæ mare Adri-
 aticum spectat, Dalmatiam uocat. Et præfectis o-
 mnium mulierum crinibus &c.) Quum dicit tormēta ex
 mulierum capillis esse facta, synecdochice nimirum loqui-
 tur: quippe ut totum pro parte accipiens, innuat, neruos
 balistarum, seu scorpionum inde factos esse. Quinis
 castris, id est quinq;. Distributiuum enim nomen pro car-
 dinali positum est historico & Poëtico more. Iamq;
 hyems appropinquabat &c.) Necessum est hanc Salona-
 rum oppugnationem ante Cæsaris in Pharsaliam traie-
 ctionem contigisse. Quum enim non tantum Cæsar supra
 dicat, se ipsis Ianuarij Nonis à Bründusio littore soluisse,
 uerumetiam Lucanus lib. 5. Pharsaliæ asserat eundem à
 Brundusio nauigationem instituisse, quum æquora prius
 lenta alio iam torpore ligata, & unde pigrius immotis pa-
 ludibus hæssissent: nullo sanè pacto hyems appetebat, sed
 rigidissima iam erat, si post utrunq; Cæsaris comeatum
 in Gratiam isthæc cum Octauius gesta sunt. Id quod &
 paulo superius ex hoc eodem libro apparet, ubi ait: Bibu-
 lum grauisima hyeme in nauibus suis excubasse, ut ulti-
 mum Cæsaris comeatum exciperet, nauisq; eius incende-
 ret. Quo fit, ut per hyemem hic non tempus hybernum, sed
 tempestatem intelligam: ob quam abortâ Octauius præter
 P 5 alias

alias calamitates acceptas à Salonarum oppugnatione defluerit.

In Candauia &c.) Plinius lib. 3. cap. 23 montes Candauia in Macedonia ponit. Et Volaterranus lib. 8. Geographiæ ei subscribit. Vnde apparet Candauiam Macedoniae regionem esse perpetuis montibus circumdatam.

Parthinorum.) scilicet populorum Macedoniae, de quibus Plinius in proximè allegato loco.

Calenus legionibus, equitibusq; Brundisij &c.) de hoc Caesaris mandato lege ante duas pagellas. Erat res in magna difficultate. res scilicet Bibulinae classis.

Cum M. Acilio, & Statio Murco legatis &c.) Paulo superius Caesar ait L. Torquatū & se, & Oricum ei dedidisse, ideoq; uerisimile est, illos legatos in oppidi praesidio relictos. Quod autem de istius oppidi muris hic loquatur, & praecedentia (quæ modo allegaui) & sequentia testimonio sunt. Mox enim sequitur, Casarem reuersum esse Oricum, atq; inibi Libonem, & Bibulum ad colloquium ab eodem euocatos.

Vltiores ciuitates.) scilicet Gratia, statim enim sequitur. Erat autem ad Butrotum oppositum Corcyra &c. quod affirmante Pomponio Mela lib. 2. Epiri oppidum est. De quo, & reliquis praedictis, & dicendis in hoc libro 5. decimam Europæ tabulam conspicio.

Ex aedilitate, & praetura &c.) Quod ad aedilitatem Caesaris cum Bibulo gestam adiinet, Suetonius Tranquillus similitatem inter eos sic conflata esse in Iulio narrat. Aedilis praeter Comitium, ac forum, basilicasq; etiam Capitolium ornauit, porticibus ad tempus extructis: in quibus abundante rerum copia, pars apparatus exponeretur.

exponeretur. Venationes autem ludosq; & cum collega, & separatim ædificat. Quo factum est, ut communiū quoq; impensarum solus gratiam caperet, nec dissimularet collega eius M. Bibulus, euenisse sibi, quod Polluci. Vt enim geminis fratribus ædes in foro constituta tantum Castoris uocaretur: ita suam, Casarisq; munificentiam unius Casaris dici. Quod uerò ad præturam, Tranquillus quidem consulatus cum Bibulo gesti, non prætura meminit: in quo quia cuncta ex arbitrio suo gerebeat, hi uersus in illos lusi sunt:

Non Bibulo quicquam nuper, sed Casare factum est:

Nam Bibulo fieri Consule nil memini.

Ipsi reciperent.) id est, pollicerentur. Ipse ut aqua terraq; &c.) Aqua scilicet dulci. Supra enim asserit Bibulanos præ huius aquæ inopia, cælestem rorem ex pellibus expressisse. Illud.) suple marinas, id supendum, terrestres custodias. Illi neq; legatos Casaris recipere.) id est, recipiebant, hoc est accipiebant, quo uerbo ipse Casar paulò ante utitur. Periculum præstare.) Præstabant, hoc est, si Casaris legati inter Pompeianos periclitarentur, non spondebant, se Casari super ea re satisfacturos. Præstare nanq; hic forense uerbum est. Vnum.) id est, solummodo instare, instabant κατ' ἐπιποσει modo.

Grauiore morbo ex frigore, ac labore implicitus.) Paulò superius Casar scribit, Bibulum ipsum grauisima hyeme in manibus ad Orici portum excubasse: neq; ullum laborem, aut minus quantumuis abiectum detrectasse. Ex isto igitur frigore, & labore insueto morbum contraxerat. Vibullius sedato tumultu &c.) Quis fuerit tumultus

tumulus ille ex superioribus liquet, ubi Cæsar inquit, Vt
 bullium prius de Cæsaris aduentu, & præsentia, in Græ-
 cæ terra Pompeium certiosem fecisse, quàm illius manda-
 ta referret. Quo nuntio Pompeius ad eò consternatus sit,
 ut maioribus itineribus, quàm solitus esset Apolloniam
 contenderit. Fugitiuis ab saltu Pyrenæo & c.) Afra-
 nianos, & Petreianos haud dubie innuit, quos supra lib. 1.
 bellorum Ciuium legimus. Ilerda relicta Octogesam
 petiisse: autem Pyrenæos montis hinc inde errasse, ac bis
 tandem cum Cæsareanis collocutos. Iisdem tempori-
 bus Romæ M. Cælius & c. (Intermissa aliquantisper re-
 bellica, ad urbanas describendas uenit. Quum enim ab
 exordio huius libri monuisset, fidem in tota Italia ad eò an-
 gustam fuisse, ut neq; creditæ pecuniæ soluerentur, ideoq;
 se constituisse, ut arbitri darentur, per quos rerum, & posi-
 sessionum æstimationes fierent: nunc quem exitum ea res
 sortita sit, prosequitur. Quod autem dicit, Cæliū Rufum
 prætorem causa debitorū suscepta suple ad defendendum,
 initio magistratus, tribunal suum iuxta C. Trebonij præ-
 toris Urbani sellam posuisse, geminum sensum habere po-
 test, uel quod Rufus peregrinus fuerit prætor, & tribunal
 suum iuxta curulem Trebonij sellam ponendo, se ei æquæ-
 re uoluerit: uel quod hasta, ac litibus dirimendis uterq; esset
 iudex ex æquo. De quibus legito plura apud Feneustellam,
 & Pomponium Latum de Prætorum dignitate, & officio.
 His temporibus, uidelicet tumultuosis. Atq;
 ipsis, suple debitoribus, ad quorum commodum pertine-
 bat, durior inuentus est Cælius & c. Mirã ergo duritiam,
 & inhumanitatem in hoc homine fuisse oportet. Nemo enim
 facile

facile remittit, quod ad priuatum commodum suum pertinet: & quisque suae, quam alienae causae uehementior, & acrior patronus est. Ne frustra ingressus turpem causam uideretur.) id est, ne frustra debitorum patronum ageret aduersus creditores, ne uidelicet illi his satisfacere compellerentur. Quod sane perquam turpe patrocinium erat. Obseruanda est autem loquendi forma, ingredi alicuius causam, id est, suscipere ad defendendum quod Cermani dicunt, an eines sach stan. Seruilius consul.) supple quem Caesar secum consulem creatum esse à libri huius capite asserit. Et concionari conantem de rostris deduxit &c.) Liuius li. 8. urbe cōdita quid rostra, & unde dicta sint, hisce uerbis exponit. Domitis Latinis, naues Ant. a. a. tiū partim in naualia Romae subductae, partim in cōstia: rostrisque earū suggestum in foro extructū adornari placuit, rostraque id templum appellatū. Atque eo in Italiam euocato.) scilicet ex Massilia, ubi propter homicidium commissum exulabat. Atque eum in Turinum.) supple agrum Turio Italiae oppido adiacētē praemisit. Visaque proditione.) proditio legēdū est, & textus iuxta Beroaldi distinctionem ita distinguendus: & familia Neapoli uisa, atque proditio oppidi appareret, & cetera. Quod conuentus.) supple Capuanus arma cepērat. Quibusdam soluis ergastulis &c.) Ergastulū, & ergastulus (teste Nonio Marcello) ut genere, ita & intellectibus differunt. Nam neutro carceris locus est. Masculino autē custos pœnalis loci quem Graeci δ. σ. μ. ο. γ. ἄ. ν. α. uocant. Lucilius lib. 15. Non ergastulus unus, & alius iudicem apposuit, ut nemo sententiam libere, quasi ergastulus posset dicere, haec ille. Si quis uerò

nominis

nominis *Ἰνδύων* requirit, Sypontini cōmentarios linguæ
 Latine consulat. Peruenit Turios.) uel populos,
 uel oppidum: quod tamen Pomponius Mela lib. 2. Turium
 singulariter declinat. Libo profectus ab Orico &c.)
 A domesticis rebus ad bellicas redit. Quum nanq. non
 ita multò ante meminisset colloquij inter Libonē, & sese,
 Item mortis Bibulinæ ad Oricum: iam quo pacto inde, &
 quorsum profectus sit, enarrat. Insulamq. quæ cons-
 tra Brundisium portum est &c.) Plinius lib. 3. cap. 26.
 tradit, paucas insulas in Calabro littore ante Brundisiū
 sitas, quarum obiectu portus efficiatur. De quo uide Pro-
 lemasum li. 3. ca. 1. & tabula Europæ 6. Quam omnium)
 suple locorum, ac portus custodia clausos, suple præsidij
 Casareanis, de quibus in superioribus. Et ad eò loci
 opportunitate profecit.) quod scilicet insulam è regione
 Brundisij sitam occupauerat, & Casareanos egressu pro-
 hibebat. Per causam exercendorum remigum.) id est
 ut remiges exerceret. Ad fauces portus, id est, angus-
 tias seu arctos ingressus: similitudine à re animata ad in-
 animatam sumpta. Signo dato in hosteis incitauerūt.)
 Beroaldi exemplar legit, se incitauerunt. Hyems
 præcipitauerat.) supleto se, aut præcipitata iam erat, ita
 ut actiuum uerbum uat' *ἰναιχάριον* pro passiuo positū sit,
 ut in illo Virgiliano: Nox præcipitat cælo. Nā ea (inquit
 Seruius) uerba inuicem ponuntur, quæ passiuæ, & actiuæ
 esse possunt: ut auerto, & auertor, præcipito, & præcipi-
 tor. Sic & Liuius li. 7. deca. 3, Creditum inquit uulgo est.
 in puteum apertum ex quo præcipitasse. Et rursus lib. 9.
 decadis 4. Et pars maxima inermes per inuia, & rupes de-
 ruptas

raptas præcipitantes fugerunt. Significare autem uult,
 hyemem in exitu iam fuisse. Etenim quando Cæsar supra
 ait, se quinto Ianuarij die Brundusio soluisse, & hic mul-
 tos iam menseis transisse affirmat: dubio procul hyems
 iam in præceps ibat, hoc est, ad finem inclinabat. Qui-
 bus necessario cõmittendum existimabat.) quibus suplen-
 dum uentis, cõmittendum suple ex superiori, naues. Neq̃
 uerò est quod quenquàm substantiui cum adiecti uo discon-
 uenientia moueat. Nam committendum hic non partici-
 pium, sed uerbum infinitiui gerundiuum est: quod neq̃ in
 numeros, neq̃ in personas, neq̃ in genera, neq̃ in tempora
 (auctore Gellio.) distrahitur, sed omnia isthæc, una, eã-
 demq̃ declinatione complectitur. Quantoq̃ eius.)
 scilicet temporis, cuius occasionem Cæsareani neglexe-
 rant: tanto erant alacriores ad custodias qui classibus
 præerant, suplendum Pompeiani. Statim enim sequitur,
 Et crebris Pompeij literis castigabantur &c. Et paulo
 superius scriptum est, insulam, quæ contra Brundusiu-
 num portû est, à Libone occupatam esse in hoc, ut Cæsa-
 reanos egressu prohiberet. Lenioribus uentis.) suple
 to spirare desinentibus. Modo enim ait, sæpe uentos flauisse
 se, quibus necessario naues committendæ fuissent à Cæsa-
 reanis. Elicere naues, id est, appellere. Quanquàm
 Beroaldinus codex elicere habet. Hæc à custodibus
 classium.) uidelicet Pompeianarum. Nacti haustrum.)
 suple uentum secundum ijs, qui ex Italia in Græciam nauî
 gant. Mox nanq̃ sequitur, haustrum aliquandiu remissius
 flantem tandem rursus increbuisse, Cæsareanisq̃ presidio
 fuisse. Nacti poruum, qui appellatur Nymphæû &c.)
 Plinius

Plinius lib. 3. cap. 22. nymphæum promontorium uocat.

Vltra Lyssum.) supleto Liburnicæ regionis oppidum.

Qui portus ab Africo tegebatur.) Africus uentus est
lateralis, qui ab occasu hyberno cõtra Vulturum spirat.

Qui modò sibi timuerant.) ut Cæsareani, tuissimus
portus.) scilicet nymphæum recipiebat. Qui nostris

na. pe. intulerant.) suple Pompeiani. Nam præterue-
ctus.) mēda rursus in Vuolffianis exemplaribus est. Nam
præteruectas legendum, ut referatur ad nauis. His

temporibus Scipio detrimentis quibusdam &c. Supra sub
initium libri primi de bello Ciuili Cæsar ait, Scipioni Sy-
riam obuennisse. Nunc ergo describere incipit, quo pacto se
in prouincia sua gesserit: & cur tãdem Pompeianis copijs
se adiunxerit. Circa montem Amanum.) suple Phœ-

nices regionis, teste Pomponio Mela lib. 1. Deductis
Pergamiũ.) nobilissimam Asiæ urbem de qua Strabo li.

11. Columnaria, & ostiaria.) suple tributa de columnis,
& ostijs factis, uel faciendis. Ut autem sic interpreter, non

tantum rei circumstantia, sed etiam Andreas Alciatus
celebris ille iureconsultus facit: qui in lib. Vlpiani 7. lege

139. de uerborum significatione ita scribit. Quum populo
Ro. in Mutinæ obsidione belligeranti pecuniæ deesset, scri-

bit Dion, senatorij ordinis uiris indictum, ut 4 obolos solue-
rent, in singulas quasq; tegulas ædificiorum, quæ Romæ

incolerent: idem à triumuiris compulsos ciues ait ut ædifi-
ciorum, quæ Romæ habebant, pensiones penderent: quod

munus colonarium appellari M. Cicerone ad Atticum
epist. lib. 13. & C. Cæsare bellorum Ciuiliũ cõmentario 3.

ipse arbitror. Cuius uocis etiam in authenticis mentio
habeur,

habetur, tametsi & columnarium legi possit. Hone-
 sta præscriptione.) id est, prætextu. Vestigal pro mu-
 tuo.) scilicet imperabatur, uti in sorte fecerant insequentis
 anni, id est, quanta pecuniæ summa uectigal in sequentem
 annum redemerant. Porro Liuius lib. 6. ab urbe condita
 sortem eadem propemodum dicendi forma, qua Germani
 haupt gut, cap. uocat, sic inquit: Deducto de capite quod
 usuris pernumeratum erat. Cæsar Antonij exercitue
 coniuncto &c.) Redit ad sua gesta. Ante quam enim Scia-
 pionis auaritiam, & crudelitatem describere cœpit, ait, se
 altero die post nuntium acceptum, ad Antonium perue-
 nisse: nunc igitur quid coniunctis copijs actum sit, conti-
 nuat. Regis Cotti.) scilicet Thraciæ, quem Volater-
 ranus li. 3. Geographiæ à partibus Pompeij stitisse putat.

Qui circum Thessaliam esse cõsueuerat.) recte. Supra
 enim asserit, L. Cassium Longinum cum legione iyonũ,
 quæ appellabatur uigesima septima, atq; equitibus ducent-
 tis in Thessaliam esse missum. Ad monteis, qui Thes-
 saliam cingunt &c.) Plinius lib. 4. cap. 8. asseuerat trigin-
 ta quatuor monteis in Thessalia esse, quorum hi nobilissi-
 mi sint Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex aduerso
 Pindus, & Othrys Lapitharũ sedes ad occasum uergen-
 tes, ad ortum autem Pelios. Omnes inquit theatri: mo-
 ò inflexi, caueatis ante eos septuaginta quinque urbibus.

Ambratiam uersus.) suple Epiri oppidum, de quo Plin-
 ius eodem lib. cap. 1. & Pomponius Mela lib. 2. Est autem
 hæc uox per c uel t attenuatum, non asperatum scribendũ
 ut Florentina, & Vuolfiana editio habet. Scripto in
 castris statiuis &c.) De huiusmodi castris Vegetius lib. 3.

cap. 8. in hæc scribit uerba. Statua castra æstate, uel hyeme, hoste uicino, maiori labore, ac cura firmantur. Nam singulæ centuriæ, de uidentibus campiductioribus (sienanq; isthic legendum arbitror) & principibus, accipiunt pedaturas: & scutis, ne sarcinis suis in orbem circa propria signa depositis, cincti gladio, fossam aperiant latam aut nouem, aut undecim, aut tredecim pedibus, uel si maior aduersariorum uis metuitur, pedibus septemdecim (impar enim numerum obseruari moris est) cum sepibus ductis, uel interpositis stipitibus, ramisq; arborum (ne facile terra dilabatur) agger erigitur &c. Vnde colligo ea planè castra à Vegetio innui, quæ uulgus nostrate einschantz uocat, & statua castra facere sich einschantzen.

Deductis oræ maritimæ præsijs Cæsar, ut supra demonstratum, &c.) Ante duas namq; pagellas refert, Cæsarem Antonij exercitu cõiuncto, legionē ab Orico deduxisse: quam tuendæ oræ maritimæ causæ posuerat.

In quibus ad librâ fecerat turreis &c.) In quibus, suple manibus, fecerat turreis ad libram, id est, ad statera, & perpendiculari æquilibrium: ne uidelicet in alteram partem magis propendentes corruerent. Molem tenuit naturalem &c.) id est, tumulum. Contra oppidum.) suple Oricum.

Quatuor biremes subiectis scutulis &c.) Scutula præterquam quod rotundum, & concauum uasculi genus significat, hastam quoq; teretem denotat, qua lina tunduntur. Ex cuius nimirum similitudine hoc loco teretia ligna nauibus subiecta, ut uetibus pelli queant dicuntur. Quæ Cæsar supra lib. 2. bellorum Ciuium græca uoce phalangas: & Germani ea à deuoluendo Vullen uocant, uoluntate

lutare enim Vualen illis dicitur. Ex utraque parte.)
 suppleto oppidi Orici. D. Lælium ab Asiatica classe, &c.)
 Supra à capite istius libri dictum est, D. Lælium Asiatis
 eis nauibus à Pompeio præfectum. Qui commeatus
 Biblide, atque Mantinea, &c.) Biblis Phœniticæ oppidum
 est, quod Mela lib. 1. Byblon uocare uidetur. Mantinea
 uero Peloponesi oppidum, de quo Strabo lib. 8. Cæsar
 postquam Pompeium ad Asparagum esse cognouit.)
 Superius ante treis pagellas Cæsar inquit, Pompeium ad
 Asparagum Dyrrhachianorum contendisse, ubi audiue-
 rat Antonij, & Cæsaris exercitum coniunctum esse. Nunc
 uerò quibus modis ipse eodem peruenerit, & castra iuxta
 eum metatus sit, declarat: donec tandem Dyrrhachium
 peruentum est, ubi rursus utriusque imperatoris castra, obse-
 diones, & prælia graphicè depingit. Castellis enim
 effectis, &c.) Talem Turcæ castrorum formam fuisse
 perhibent, qui obsidionem Viennæ Austriacæ uiderunt.
 Manusata.) id est, segetes lagonibus, non aratro cultæ. Sic
 Vergilius lib. 3. Georgicorum:

Sed frumenta manu carpes sata.

Aut ex subcoactis &c.) Calepinus declinat Subcoacta,
 & molliorem pellem interpretatur: quæ ideò sic uocetur
 quod alijs pellibus subtuncta sit. Erat noua, & inusi-
 tata belli ratio, &c.) Duas ob causas nouam bellandi ra-
 tionem fuisse dicit, unam, quoniam plerumque pauciores à
 pluribus obsidentur: at Cæsar hic militum numero infe-
 rior Pompeium superiorem circumuallauit. Altera quia
 et in hoc obsidiones fiunt ut hostes frumento, ac omni com-
 munitate arceantur: at contra hic fiebat. Obsessis namque om-
 nium

nium rerum necessariorum copia suppetebat, & obsidens
 res e contra maxima frumenti penuria laborabant.
 Recordabantur enim se eadem superiore anno in Hispania
 perpeffos, &c.) Quum enim castra sua inter Sicorim
 & Cingam Caesar posuisset, adeo angusta re frumentaria
 utebatur, ut annonæ ad denarios quinquaginta in singulos
 modios peruenerit: quum e contra Afranii non iam res
 tam copiam haberent, sicuti supra lib. 1. bellorum ciuiliū
 habetur. Meminerant ad Alexiam, &c.) In istius
 namq; oppidi obsidione grauissima, eodem tempore & ma-
 teriari, & frumentari Romani necesse habebant. Quæ
 res satis arguit maximam annonæ angustiam illo perpeffo.
 Multo etiam maiorem ad Auaricum, &c.) Illic
 namq; complures dies frumento caruerunt, & tandem ex-
 tremam inedia laborauerunt. De quibus consulto septimum
 librum de bello Gallico. Quod appellatur chara.)
 Carus legendum existimamus, de quo Dioscorides lib. 3.
 cap. 19. sic ait: Caron exiguum, nouumq; omnibus semen
 est, calefacit, urinam cit, stomacho accommodatum, & in
 cibo gratum est: concoctiones adiuuat, utiliter antidotis,
 & axyporis miscetur, aniso proportione respondet. Radix
 elixa pastinacæ modo ad edendum est. Plinius uero li. 19.
 cap. 8. nec Charam, nec Caron appellare uidetur, ubi sic
 ait: Nec non olus quoq; syluestre est trium foliorum. Diuis
 Iulij carminibus, præcipue iocis militaribus: celebratum.
 Alternis quippe uersibus exprobrauere Lapsana e uixisse
 apud Dyrrhachium, præmiorum parsimoniam cauillan-
 tes. Hactenus uterq; radicem à Casareanis militibus co-
 mesium innuit: sed ille magis appositè, quam hic. Nam Plinius

nus more Plutarchi, Lucani, & Appiani genus tantum herba, seu radicis attingit: propterea quod $\lambda\alpha\beta\acute{\alpha}\nu\gamma$ (Hesychio interprete) $\omega\upsilon\delta\acute{\alpha}\gamma\pi\acute{\alpha}\mu\lambda\alpha, \acute{\alpha}\nu\alpha\mu\iota\omega\delta\iota\omega\delta\eta\mu$, hoc est, inter sylvestria olera editur, quod quidam napium interpretantur, & Plinius ipse in eodem lib. cap. 5. napi quoddam genus esse dicit sylvestre, cuius folia erucæ similia sint. Dioscorides uerò speciem herba non di simili nomine quam Cæsar appellat, magis ad Cæsaris locum intelligendum facere apparet. Quando autem idem author refert, cari radicem elixam pastinacæ in modum edi, sciendum est, maximum pastinacæ (Germanice pastaneier, uel girgili) proueniunt in Bernensium hortis esse: & ouis frixas non elixas in magnis non tantum indigenarum sed etiam aduenarum præcipue Gallicorum delitijs esse. Quod ad mixtum lacte multum inopiam leuat, id similitudinem panis efficiebat, &c.) Plutarchus Cæsaris sententiæ ita ad stipulatur ut uideri queat magnam huius historiæ partem ex illius commentarijs transcripsisse. Appianus uerò non ex radice, & lacte sed ex pabulo panes esse pistos ait: nec à prætercurrentibus Cæsaris militibus eos panes in Pompeij exercitum iactos esse, quum hi illis famem exprobrarent: sed à transfugis huiusmodi panes ad Pompeium delatos, ut læticiam inde caperet: neq; tamen illum ut prudentissimum imperatorem exhilaratum, sed sibi cum beluis bellum esse dixisse. Crebroq; uoces militum &c.) Plutarchus corticis arborum non meminit, sed à militibus Cæsareanis ad Pompeianos dictum, se quoad huiusmodi radices terra produceret, obsidionem Pompeij non derelicturos. Equos eorum.) suple Pompeianorum.

Cum angustijs loci &c.) Supra ait, ex castello Cæsareano in castellum perducta munitione Pompeium interclusum, eidemq; maiorem exercitum. Fuisse quàm Cæsari. Ex tanta ergo hominum & brutorū animantium multitudine in angustijs locis uersante ingens pestis orta est. Huc accedebat & aquæ dulcis inopia, eo quod Cæsar omnes fluuios, ac riuos, qui ad mare (penes quod Pompeij castra erant) pertingebant, uel auerterat, uel obstruxerat.

Aliæ enim sunt legati partes.) id est, aliud est locum tenentis officium, atq; id est, quàm imperatoris. Nam plura castella Pompeius pariter distinendæ.) id est, coercendi, manus hoc est, exercitus causa. Atq; hoc est quod superius scribitur, quàm plurimos colles à Pompeio occupatos, ut quàm latissimas regiones teneret, Cæsarisq; copias quàm maxime distineret. Ita uno die sex prælijs factis, tribus ad Dyrrhachiū, tribus ad munitiones.) Ex superioribus constat, utriusq; imperatoris castra propè Dyrrhachium posita fuisse, munitiones uerò longius prorogatas. Quam ob rem hic ait, quædã prælia ad Dyrrhachium, quædam ad munitiones esse facta. Et se in antiquas munitiones recepit.) nimirum ad æditum locum qui Petra appellabatur, ubi castra primum cõmunierat.

Amphilochis.) suple Acarnaniæ populis, de quibus Strabo lib. 7. Plinius tamen lib. 4. cap. 1. Amphilochicam urbem in Acarnania ponit. Vt demonstrauimus.) scilicet in hoc eodem libro, ubi ante septem pagellas ita incipit: Cæsar Antonij exercitu coniuncto, deducta Orico legione &c.) Isthmum præmunire instituit.) Isthmus græce ἰσθμὸς terra inter duo maria arctata dicitur, quippe

quippe inter *Aegeum*, & *Ionium*: Nam hic de *Peloponnesi*
Isthmo loquitur, de quo *Plinius* eodem lib. 5.

Delphos.) *Locrensum* oppidum, ut idem *Plinius*
 inibi cap. 1. asserit. *Thebas*.) eorundem *Locrens*
sum urbem, quas *Plinius* ibidem *chorseas* olim appella-
 tas esse meminit, iuxtaq; *Heliconem* montem sitas esse.

Orchomenum.) *suple* *Arcadiae* urbem, de qua *Poma*
ponius Mela lib. 2. & *Ptolemaeus* de istis omnibus lib. 3.
 cap. 17. *tabula Europæ* 10. Non oblitus *pristini*
instituti *Cæsar*.) scilicet *aduersarijs* pacem offerre.

Authores eius rei.) *suple* *nuntij* *perferendi* de pace fa-
 cienda. *Scipionem* ea *authoritate* esse &c.) *Sci*
pio ob generis sui *amplitudinem*, & quod *Pompeij* *socer*
erat, cum magna ex parte *compellere* *volentem*, ac *erran-*
tem *corrigere* poterat. Estq; hoc *argumentum* *suasorium*
 à *facili* *ductum*, quemadmodum & hoc, quod statim
 sequitur.

Præesse *autem* *suo* *nomine* *exerci-*
tui &c.) *Quoniam* *Scipio* (ut *supra* *ex* *hoc* *lib.* *didici-*
mus) *detrimentis* *quibusdam* *ad* *montem* *Amanum* *ac-*
cepit, *se* *imperatorem* *appellauerat*, *non* *Pompeij*, *sed*
suo *nomine* *exercitui* *præerat*: *ideoq;* *sequebatur*, *cum* *ma-*
ximam *componendi* *belli* *facultatem* *habere*.

Quod *si* *fecisset*, *quietem* *Italiae* &c.) *Quis* & *quan-*
tus *fructus* *ex* *litium* *compositione* *secuturus* *esset*, *ostendit*.

Vt *supra* *demonstrauimus*.) *scilicet* *in* *eodem* *isto* *li-*
bro. *Castra* *nanq;* *Pompeij* *in* *ædito* *loco* *sita* *fuisse*, *adi-*
tumq; *nauib;* *mediocrem* *habuisse* *primū* *narrat*: *deinde*
sit *Pompeii* 24 *castellis* *effectis*, 15. *passum* *millia* *circuitu*

amplexum, intra quod spacium pabulari solitus sit. Hoc ergo aditus à se nunc obstructos esse Cæsar inquit.

Erant apud Cæsarem ex equitum numero &c.) Quo pacto Pompeius occasionem rei bene gerendæ inuenerit, dum eruptionem pararet, exponit. His domi)supple in Allobrogibus. Ad omnes attulit)id est, apud omnes. Sed in illud tempus reservari, pro illud Beroaldina & Aldina adiitio, aliud, rectius legit. Vulgò uero.) id est, communiter suple trāsibant conscripti milites, scilicet à Pompeio. Sed hi uidelicet Roscellus, & Aegius fratres. Tegumenta galeis ex uiminibus facere &c.) In quem usum Pompeius hoc fieri iusserit, paulo inferius declaratur nempe ut à lapidum ictu uiminibus tegumentis galeis impositis tuti essent. Et uallus contra hostem &c.) Vallus (teste Vegetio lib. 3. ca. 8.) sudes, aut tribuli lignei sunt per ordinem digesti. Qui has duas munitiones.) scilicet ualli duplicis contingeret. Fossæq; aggere.) scilicet quem Pompeius antea in scaphas, & actuarias naues imponere iusserat. Vnde iam liquet in quem usum antea illum comportare mandauerit. Et legionarij in anterioris munitionis.)suple Pompeiana. Quum enim Cæsar eum ex castello in castellum perducta munitione inclusisset, quàm plurimas, & latissimas regiones castellis, & praesidijs muniebat. Vnde relinquitur, & interiores, & exteriores munitiones Pompeio fuisse. Ab utraq; parte.)suple cum eorum Pompeianorum, qui nauibus circumuerti erant, ium qui ex interioribus munitionibus pugnant. Multum autem ab ictu lapidum (quod unum erat nostris telum) uiminea tegumenta.)suple Pompeianorum.

orum, defendebant scilicet eosdem ab ictu lapidum.

Vitiū munitionis, quod supra demonstratum est.) nempe quod uallus transuersus contra mare, qui reliquos duos contingeret, nondum absolutus esset. Præter principem priorem.) scilicet cohortis, qui (teste Vegetio lib. 2. cap. 8.) centuriam, & semis, hoc est, centum quinquaginta homines gubernabat: & ad quem propè omnia, quæ in legione ordinanda sunt pertinebant. Castrorum.) supple Pompeianorum hic situs erat &c. Eo signo legionis illato.) scilicet à Pompeianis in uetera castra, ut non ita multò ante scribit. Speculatores Cæsari renuntiauerunt.) supplendum, cohortes quasdam instar legionis sibi post syluam iussas. Is locus.) scilicet ubi cohortes Pompeiana à speculatoribus Cæsareanis uisæ sunt. Erat obiectus portis eritius &c.) Eritium hic nec pro animante bruto, nec pro hominis proprio nomine accipiendū puto sed pro instrumento ligneo multis aculeis instructo, quod etiam nostro tempore urbium portis, & castellorum mœnibus opponi uidemus, ut irruentium, & ascendèrium impetum retardet, ac remoretur. Quam interpretationē uero cōsentaneam esse, sequentia coarguunt, ubi ait, excisoq; eritio &c. Munitionem, quam pertingere à castris ad flumen supra demonstrauius &c.) Ab angulo enim sinistro, castrorum munitionem ad flumen perduxerat Pompeius circiter passus 400. Quod eam munitionem esse arbitrantur.) quod, id est, eo quod arbitrantur eam intellige portam esse munitionem, id est, cespitibus munitam & obstipatam: de quali porta supra lib. 1. de bello Gallico sub finem scribit. Porro κατ' αὐξήσει μunitαμ πορτὰμ,

munitionem uocat, sicut Pamphilus Terentianus, ait, ubi
 illic scelus est, i. qui me perdidit. Ne in angustias incide-
 rent decem pedum munitionis, id est in munitionem de-
 cem tantummodo pedes latam. Adeo ut cum Cæ-

sar signa fugientium manu præhenderet, &c.) His par-
 tim consentaneis, partim plura addens Plutarchus in hæc
 scribit uerba: Signa etiam corripienti Cæsari reiecerunt
 signiferi. Duo etiam & triginta in hostium potestatem ue-
 nerunt, & ipse Cæsar ne interficeretur parum absuit.
 Nam cum procera statura, & robustissimo corpore uirum
 penes se fugientem iniecta manu consistere, & in hostem
 conuerti iussisset, ille terrore grauisimo perturbatus, cum
 gladio uulnerare molitus est. Ictum autem Cæsaris scuti-
 fer occupabat, eius abscindens humerum, &c.

Cele-
 ritate insequentium.) suple Pompeianorum, paulo enim
 ante Pompeij equites angustijs, portisq; à Cæsareanis mi-
 liibus occupatis, ad insequendum tardatos esse dicit.

Duobus prælijs, &c.) Vno uidelicet ad munitiones
 Pompeianorum castrorum: altero in eiusdem castris.

Et notos equites Felginatem, &c.) Exemplar Beroaldi
 di supra modum hic à Vuolffiano & Aldino uariat. Mula-
 to enim plures de Cæsaris exercitu desideratos esse com-
 memorat illud, quàm hæc. Quoniam uero iuxta Plutar-
 chi sententiam in Pompeio circiter duo hominum millia
 ex Cæsareanis occisa sunt, Beroaldi castigationem magis
 quàm Vuolffij, & Aldi æditionem hac in parte sequen-
 dam arbitror. Duobus inquit his unius diei prælijs, Cæsa-
 ris desiderati sunt milites 900. & 60. & noti equites Ro-
 mani 900. & Tuticanus Callus senatoris filius, & à Plas-
 centia

centia centum, & à Puteolis centum, & à Capua decem
 sacraui uiri, & decem tribuni militum, & centuriones tri-
 ginta duo, & cætera. Cæterum in ista lectione per sacras
 eos uiros Capuanos nimirum deuotos, & ita morti addi-
 ctos innuit Cæsar, ut impune occidi, & uiolari possent. Sic
 enim ex Liviò sacrandi urbem Budæus interpretatur in
 annotationibus suis posterioribus in Iuris Pandectas.

Quo maior perfugis fides haberetur.) nam & ipse La-
 bienus perfuga erat, quippe in Gallicis bellis Cæsarem se-
 cutus, & postea ciuilibus ingruentibus ad Pompeium de-
 ficiens. Obseruabis autem miram hominis istius scæuitiam
 & iuris gentium in occidendis captiuis uiolationem.

His rebus tantum fiducia &c.) Pompeianorum insolentiam in rebus secundis describit, & quàm stultum sit laudes ante solidam uictoriam canere. Obiectæ religionis.) suple neglectæ. Cæsar à superioribus consilijs depulsus.) uidelicet ut Pompeianum equitatum ad Dyrbachiu contineret, & pabulatione prohiberet, quemadmodum in superioribus ipse consilium suum exponit *Locum securum ad dimicandum dedisse.*) suple quum Pompeianis insidias strueret. Peruenerat enim Cæsar eò priusquam Pompeius sentire posset, & Pompeianos ex uallo deturbauit. Vti ad Gergouiam accidisset &c.) Ab exemplo ante actæ rei eos adhortatur ad animum recipiendum. Sicuti nanq; supra li. 7. de bello Gallico, de improviso rei bene gerendæ occasionē sibi oblatam scribit, ne Gergonia obsidionē ob Heduarū defectionē, & alia infortunia omitteret: ita & hac in parte aliquid boni sperandū esse monet. Porro & hic in Aldi, ac Volsij editione erratū est, quod

quod sententiã mire obscurat. Nam pro is, ijs, & pro offerret, offerrent habent: nisi forte ij legendũ, præsertim quando uerbũ plura e offerret, sequatur. Aut nisi quis ut intel ligere malit, ut Cæsar suos adhortetur, ne se ijs, scilicet Põ peianis ultrò in pugna offerre deiret. erent, qui ante dimi care timuissent. Ante hac enim Pompeiani pugnam de- tractauerant. Nonnullos signiferos ignominia nota uit.) Hæc ignominia nota hinc signiferis quibusdam inuis ta est, quod (ut supra cũ ex Cæsare, tum Plutarcho didici mus) signa ex metu dimiserant. Vbi notandum boni, ac circumpecti imperatoris non tantum esse, ut bene meritos honoribus, ac premio afficiat (sicuti paulò superius Scæ nam) uerum etiam ut male meritos ignominia notet, ac pu niat. Sic nanq; fit, ut ignaui excitantur, & boni alacriores reddantur ad pugnam in posterum committendam.

Exercitui quidem omni tantus incesit ex incommoda dolor &c.) Appianus hoc amplius addit, quod solito plus contra semetipsos incanduerint, ita ut inopinata mutatio ne conuersi, more patrio decimam ipsorum partem à Cæsare mulctari peterent. Cum superioris etiam ordi nis nonnulli, utpote centuriones, & tribuni militum.

Conclamari iussit.) id est, ut conclamaretur, suple uasa militari more. Quid autem hoc sit, supra lib. i. bellorũ Ci uilium enarrauimus. Veteribus suis in castris contra Asparagum &c.) Supra in hoc libro Cæsar refert se castra statua ad Apsum flumẽ habuisse, & Pompeiũ quoq; sed hunc inde digressum omnibus copijs ad Asparagum Dyrrhachianorum peruenisse, atq; ibi idoneo loco castra posuisse, posteaquã audiuerat Cæsarem Antonio con iunctum

iunctum esse. Vnde iam facile colligitur uetera Caesaris castra contra Pompeij sita fuisse. Propinquitate superiorum castrorum.) supple ad Dyrrhachium fixorum.

Caesari ad saucios deponendos, socios confirmandos.) causas aliquot reddit, propter quas Apolloniam cum exercitu festinauerit. Timensq; Domitio. scilicet Calpurnio, quem cum legionibus duabus undecima, & duodecima, & equitibus quingentis in Macedoniam proficisci iusserat. Vterq; eorum celeritati studebat, ut suis esset

auxilio.) Caesar uidelicet Domitio, & Pompeius Scipioni.

Sed Caesarem Apollonia directo itinere auerterat.) supple quò minus rectà ex castris Dyrrhachianis in Macedoniam contenderet: de qua re decimam Europæ perituram apud Ptolemæum consulito. Cur autem per istas ambages in Macedoniam Caesar profectus sit, ipse paulò ante nonnullas causas reddidit. Per Candauiam.) id est, monteis Candauia regionis, de quibus antea Plinium allegauimus. Heracleam Senticam.) scilicet quæ ad Strimonem fluiuium sita est. Nam altera ad Erigonis fluenta in eadem Macedonia est: de quibus legio Volaterranum lib. 9. Geographiæ in Macedonia descriptione.

Hæc.) supple inflata Pompeij scripta. Vt pluribus dimissis itineribus.) Vide num rectius dimissi legatur. Statim namq; sequitur, iter conficere possent supple dimissi.

Larissam.) supple Thessaliæ urbem, unde Achilles oriundus fuit, & Larissæus à Virgilio uocatur. Iamq; inter se palam de præmijs.) Plutarchus in Pompeio addit, Pompeianos quosdam adeò nihil de summa rerum potèda post prælium Dyrrhachianū dubitasse. ut seruos alij, amicosq;

Romani

Romani destinarent ad domos iuxta forum conducendas
 ueluti confestim magistratus iniri. Voluntarios etiam
 multos Leuam ad Corneliam nauigasse dicit, nuntiatu-
 ros bellū finem habere. Iam de sacerdotio Cæsaris.)
 Sallustius in Catilinario refert Iulium Cæsarem, & Q.
 Catulum Pontificatus competitores fuisse, sed hunc ab
 illo superatum suffragijs. De Pontificum autem officio u-
 deto Fenestellam. Scipio affinitate Pompeij confide-
 ret &c.) Plutarchus in Pompeio narrat, Corneliam Mea-
 telli Scipionis filiam à Pompeio in uxorem esse ductam.
 Vnde colligitur Scipionem Pompeij socerum fuisse.
 Et L. Domitius in concilio dixit, &c.) Etiam iste locus
 misere corruptus est in Basiliensi, Lugdunensi, & Vene-
 tiano libro: sic namq; secundum Florentinam editionem
 rectius legitur: placere sibi, bello confecto, ternas tabellas
 dari ad iudicandum de ijs, qui ordinis essent senatorij, bel-
 loq; unā cum ipsis nō interfuissent, &c. Quod autem duas
 istas particulas de, & non, in alijs codicibus desideratas
 ex Beroldi lectione addendas censeo, Plutarchi locus in
 Pompeio me cōmonest facit: ubi scribitur, omnes patres con-
 scriptos ipsum sequi iussos, dum Roma discederet, qui uero
 illic remansisset eum pro hoste habendum. Id quod cum
 presentī lectione imprimis facit. Ceterum quid sibi tres
 tabellæ uelint (quarum L. Domitius meminuit) ex prioribus
 Budæi in Pandectas annotationibus liquet, ubi asse-
 rit hunc ueteribus Romanis morem in iudicijs fuisse: ut iu-
 dices sententiam suam in tabellis scribentes in urnam mit-
 terent, ita ut alter alterius, & omnes omnium sententias
 ignorarent. Idem in posterioribus annotationibus, eundē
 morem

morem adhuc planius explanat in hæc uerba. Olim etiam
 duæ tabellæ dabantur à prætore iudicibus, in quibus sen-
 tentiam suam scriberent: aut enim reum planè absoluere,
 aut planè damnare oportebat. Deinde locum Suetonij in
 in Augusto adducit (qui sanè multum ad hunc Cæsaris in-
 telligendum ualeat) sic inquiring. Cum de falso testamento
 ageretur, omnesq; senatores lege Cornelia tenerentur, nō
 tantum duas tabulas damnatoriam, & absolutoriam si-
 mul cognoscentibus dedit: sed tertiam quoq; qua ignosce-
 retur ijs, quos fraude ad signandum, aut errore inductos
 constitisset. *Re frumentaria præparata.*) suple à Cæ-
 sare. Non enim multò ante dixit, se idoneum segetis locum
 naclum in agris, quæ propè iam matura erat. *Confir-
 matisq; militibus.*) scilicet ex detrimento, quod ex duobus
 prælijs ad Dyrrhachium acceperant, ut mox sequitur. Ta-
 meti nanq; plerorumq; animi non multò post acceptum
 in duobus prælijs Dyrrhachinis damnium ad pugnandum
 promptissimi essent: tamen Cæsar (ut in superioribus ipse
 declarat) militibus perturbatis non satis confidebat, spa-
 siumq; interponendum ut se refocillarent, existimabat.

Superius tamen institutū in equitibus, quod demonstra-
 uimus.) scilicet ante treis pagellas, ubi ait: Cæsare Pom-
 peiano equitatu ipsius agmen carpenti, suos equites ita op-
 posuisse, ut expeditos antesignanos 400 admisceret. Quod
 sanè institutū Cæsar à Germanis ab ipso deuictis mutua-
 tus esse uidetur. Supra enim sub calcè lib. 1. & à ca. li. 4. de
 bello Gal. hunc pugnandi morè tanq; propriū Germanis ad-
 scribit. Pompeius quia castra in colle habebat.) Appia-
 nus Alexandrinus lib. 2. bellorum Ciuiliū refert Pom-
 peium

peium non longe à Pharsalo Thessalia loco iuxta Casarem castra locasse ita, ut non ultra triginta stadia inter se uterq; abesset. Tabernaculi (q; de iensis q;) id est, amotis, ut sit compositum à de, & tendo, & opponatur tendendi uerbo. Quamquam Beroaldus incensis legit, & fortassis emendatius. Sicut semper de popo (cimus.) nec hoc loco regula Grammaticorū saluari potest, quando docent, compositorum uerborum praterita non geminari.

Suorum omniū hortatu, praelio decertare statuerat.) Plutarchus in Pompeij uita recenset, cum non nisi suorum dictis, & improbis instigationibus motū: ut omissa optima sua bellandi ratione, pugnam indispiceretur ac extremam belli aleam experiretur. Quum enim (inquit) uideret Casarem exercitatissimis militibus praeditum, & summa annonae penuria laborare, se uerò in exercitatu laborum insuetu, & summa rerū copia abundare: multo satius esse decernebat, hostem cunctando uincere, quam incertam Martis aleam in conferendis manibus experiri.

Simul denuntiavit.) suple equitibus. Reliquorum ut potest peditum. Siquidem Pompeius (ut Casar modo retulit) suis pollicitus erat, strenua, & gnaua equitum opera futurum esse, ut reliqua exercitus pars sine puluere, ac uulnere uictoria potiretur. Multos autumni pestilentia in Italia consumpsit & c.) Haec Labieni dicta uera esse Casar ipse supra ab exordio lib. huius in haec uerba comprobatur. Atq; ea copiae ipsae hoc infrequentiores imponuntur, quod multi Gallicis tot bellis defecerant, longumq; iter ex Hispania magnum numerum diminuerat, & grauis autumnus in Apulia, circumq; Brundusium ex saluberrimis Galia

lia, & Hispania regionibus omnem exercitum ualeitudi-
 ne tentauerat. Multi sunt relictii in continente.) Hoc
 nimirum factum est, quum *Cæsar* è Brundisio in Græ-
 tiam traiecit, & deinde quosdam tardius subsecutos in iti-
 nere Italico transportandos curauit. Illic namq; multos ab
 eo defecisse, & in continenti remansisse. hinc uero simile
 uidetur: quod (ut *Plutarchus* in *Cæsaris* uita author est)
 etiam ii, qui secundo ipsius comœatu transportati sunt,
Cæsarem diris inter nauigandum deuouerunt. *Cæsar*
 superius institutum seruans &c.) *Cæsar* ipse supra lib. 1. de
 bello Gallico se legioni decimæ multum indulgisse: & pro-
 pter singularem eius uirtutem, ac fidem ea maxime confi-
 sum esse commonstrat. Ipse contra *Pompeium* consti-
 stit.) suple in cornu sinistro. Modò enim dixit, *Pompeium*
 apud suos in sinistro cornu constituisse. Vexillo signum
 daturum &c.) De hoc signo supra lib. 2. de bello Gallico
 diximus. Porro uexillum diminutiuum est à uelum teste
Prisciano Grammatico nobilissimo. Tuba signum
 dat.) id est, classicum cani iubet, hoc est, ad arma, & ad
 pugnandum uocat. Primum pilum duxerat.) id est,
 centurio primi pili fuerat, aquilamq; gestauerat. De quo in
 superioribus ex *Vegetio* locum allegauimus. Signa
 undiq; cõcinerent.) scilicet semiuocalia, quæ per tubam,
 cornu, aut buccinam dantur: De quibus antea *Vegetium*
 lib. 3. cap. 5. citauimus. Dato signo.) scilicet concurren-
 di per uexillum, sicuti antea constituerat. Eodem
 tempore equites à sinistro cornu &c.) Non ita multò ante
Cæsar causam reddidit. Cur *Pompeius* equites, sagittas
 rios, ac funditores in sinistro cornu statuerit: nimirum quod

rius impeditis ripis dextrum cornu muniret. A later
 re aperto.) Hoc est, quod Pompeius suis ante pugnam præ
 dixerat. Quam instituerat.) scilicet in hoc, ut Pompei
 iano equitatu opponeret. Infestisq; signis.) Lau. Val
 la lib. elegantiarum 4. cap. 293. hanc esse differentiam in
 ter uocem infensus, & infestus esse tradit: ut illa uehemen
 ter iratum, & odium gerentem, hæc uero uehementer mo
 lestum, atq; in aduersum hostem uadentem uirum signifi
 cet. Indeq; infestare incursum crebris molestia afficere,
 & signa infesta, quæ in aduersum tendunt, hoc est, uexilla
 in hostem tendentia ut molestiam inferant, dici. Sine
 præsidio.) suple equitum interfecti sunt. Quorum cædem
 Lucanus lib. 7. in hæc uerba depingit.

*Vt primum sonipes transfixus pectora ferro,
 In caput effusi calcauit membra regentis:
 Omnis eques cecidit campis, glomerataq; pubes
 In sua conuersis præceps ruit agmine frenis.
 Perdidit inde modum cædes, ac nulla secuta est
 Pugna: sed hinc iugulis, hinc ferro bella geruntur.
 Nec ualet hæc acies tantum prosternere, quantum
 Inde perire potest.*

Cohortes.) supplendum Cæsareanæ ex quarta acie, quæ
 ex reliquis tribus collecta erat. Cui maximè cōsistebat, ut
 pote qui ante pugnam inicitā iactasset, equitatus sui opera fu
 turū esse, ut Cæsaris exercitus pelleretur antea q̄ ullū tes
 lū à Cæsareanis in hostes mitti posset. Cū uero dicit, atq;
 eam partem, etiam Cilicensem, atq; Hispanicam legionem
 innuere uidetur. Siquidem Pompeius (ut Cesar paulo su
 perius meminuit) has tanquam firmissimas in dextro col
 locauerat

locauerat cornu. Ad prætoria[m] portam posuerat.) Vegetius lib. 1. cap. 23. huius portæ situm in hæc uerba describit. Porta, quæ appellatur Prætoria aut orientem spectare debet, aut illum locum, qui ad hosteis respicit: aut si iter agitur, illam partem debet attendere, ad quam est perfecturus exercitus. In castris Pompeij uidere licuit triclinia strata, magnū argenti pondus expositum &c.) Maximā luxuriam, fastū, superbiam, insolentiā, & oscitantiā in Pompeianis castris uiguisse demonstrat. Talis omnino facies castrorū Dornachensium fuit apud aduersarios nostros, dum à nato Christo numeraretur annus 1499: in cuius exitu ego natus sum. Quemadmodum enim Pompeiani magna securitate nō nisi de honoribus, & uoluptatibus suis cogitabant, & de hostibus uincendis nulla cogitatio erat: sic & nostri aduersarij crepidati in tentorio obambulabāt, & se argenteis, & aureis crateribus, ac pateris prælucebant, donec nostri complureis eorum in castris suis oppresserunt. Porro (ut ad institutum redeamus) per argenti pondus, argenteorum uasorū uim κατὰ μίτρον intellege, ut materia pro materiato sumatur. Id quod ex Plutarchi descriptione, quæ sic habet, facile liquet. Castris disceptis, hostium ignorantiam, leuitatemq[ue] admirari fuit. Omne enim contubernium myrto coronabatur, omne statum floribus plenum, mensæ uasis graues, crateres uino undiq[ue] spumantes: apparatus, ornatusq[ue] litantiū, ac festi ducantiū magis is erat, quàm uirorū ad certamen se præparantiū. Hæc ille. Vnde aut tantam luxuriæ materiā ceceperint Pōpeiani, Luc. in paulo ante citato li. & multis, & elegantibus uersibus prosequitur, Quos qui, uolet, legat.

Detraclis insignibus imperatorijs .) ut paludamento de quo idem Plutarchus in Cæsaris uita. Querens tantum se opinionem fefellisse , ut à quo genere hominum uictoriam expectasset. Mempe ab equitibus , qui (ut supra scribit Cæsar) Pompeio confirmauerant, se Cæsaris exercituum dissipaturos antequàm acies utrunq; inter se cõcurrerent. At hi tandem pollicitis suis parũ stantes, fugæ initium fecerunt: cohortibus Cæsareanis ex quarta acie fortiter rem gerentibus. Montem opere circummunire.) sic enim pro circumuenire Beroaldina recognitio legendum monet. Quia uerò supra dixerat, eos, qui uallo Pompeiano constiterant ducibus centurionibus, & tribunis, in altissimos montes fugisse, qui ad castra Pompeiana pertingebant: idè nunc ostendit, quo pacto eos Cæsar illinc deiecerit, & sibi uictoriã è manibus labi non suerit. Quod si Pompeius antea post duo prælia ad Dyrrhachium commissa fecisset, ipso Cæsare hostie pronuntiante, uictor illo die euasisset. Et pauca apud eos de lenitate sua &c.) Salustius in Catilinario bello, Catonis ingenium cum Cæsaris conferens, ait: hunc mansuetudine, & misericordia clarum esse factum. D. Lelius.) scilicet quem ab exordio istius libri unò cū C. Triario Asiaticis nauibus à Pompeio præfectũ esse scribit. Cassius cū classe Syrorũ.) suple quibus à Pompeio præfectus erat. Vibone.) scilicet Italia oppido, quod (Mela li. 2. testante) olim Hippodicebatur. Ad Messanã.) suple Siciliæ urbem. Amphipoli.) suple in Maced. oppido, ut author est Pli. li. 4. ca. 10. Ipse.) suple Pompeius ad ancoram una nocte constitit.) id est in nauis ad ancoram ligata. Et Mytilenas paucis

paucis diebus uenit.) scilicet in Lesbi insulæ clarissimam urbē, ut testatur Mela li. 2. & Pli. li. 5. ca. 31. Porro Lucan. lib. 8. hanc causam Pompeio fuisse dicit, ut Mitylenas adiret: quod ante Pharsalicum prælium, Corneliam uxorem suam illic deposuisset, ut à bellorum tumultibus tuta esset. Idemque Lucanus testatur, Mitylenæos maximis precibus à Pompeio continuisse, ut uel unam noctem apud ipsos maneret: insuperque omnes facultates, & uires suas ei obtulisse: ita ut uel soli Mitylenæi Pompeium uictum non deseruerint. Antiochensium.) aut populorum Antiochenæ in Syria regionis, uel oppidi eiusdem regionis auctore Plinio lib. 5. cap. 51. Qui superiori anno consul fuerat.) de quo uide caput istius libri. Rhodi.) scilicet quæ Lyciæ insula est, scribente Mela li. 2. Deposito adeunda Syria consilio &c.) Lucanus in ante citato libro asserit, Pompeium consituisse se orientalibus hominibus (ut Partis, & Medis) credere, & isihinc noua auxilia contra Cæsarem cōparare: sed Lentiuli cōsulis sententia in concilio uictum, iter ad Ptolemæum Aegypti regem instituisse. Tantum ille. Cæterum per pecuniam societatis nimirum eam intelligit Cæsar, quam Syri ex societatis iure de publico pendebant. Nam statim sequitur etiam à priuatis quibusdam pecuniam esse sumptam à Pompeio. Pelusium peruenit.) scilicet oppidum, quod (teste Pomponio Mela) ipsas Arabiæ oras secat. Quos ex eius.) suple Pompeij exercitu acceptos Gabinus Alexandriam traduxerat &c.) Appianus lib. 5. de ciuilibus Ro. bellis ait, Pompeio Syriam Romanis uendicante, & Scaurum prætorem in ea statuente, à senatu post Scaurum, Gabinium

prætozem institutū esse, illumq; Alexandrinis bellum intulisse. Quod bello prædonum apud eum ordinem duxerat.) Per prædones piratas intelligit, à quibus mare Pompeius prius repugnauerat, quàm Mithridatem Ponti regem debellauit. De quo lege Plutarchum, & Appianū. Quod uero ait Septimium duxisse ordinem sub Pompeio duce: ex eodem Plutarcho discimus, tribunum militum illius fuisse. Ibi ab Achilla, & Septimio interficitur.) quibus modis Pompeius interfectus sit, Plutarchus, Appianus, & Lucanus copiosius describunt. Cæsar quum in Asiam uenisset &c.) nimirum Pompeij insequendi causa Cæsar in Asiam concesserat. Sic enim Appianus lib. 2. bellorum Ciuiliū scribit. Tertia die Orientem uersus castra mouit Cæsar, fidem Pompeianæ profecutus fuga.

Ita duobus temporibus Ephesiæ pecuniæ &c.) Supra enim in hoc eodē libro Scipionē Ephesiæ Dianæ templum expilare conantem à se prohibitū esse cōmonstrat. Item constabat Elide.) Prodigia, quæ sub Pharsalicæ pugnae tempus ædita sunt enumerat. De quibus legito Lucanum lib. 7. Plutarchum, & Appianum, qui pluribus hanc rem describunt. Porrò Elis oppidum Elidis regionis Græciæ est, auctore Mela lib. 2. & Strabone lib. 9. Ptolemais de.) Ptolemais, Pergamus, & Tralles Asiæ urbes sunt. Porrò Græca uox ἀδυσσος secretum, & penetrabile sacrum dicitur ἀπὸ τῆς α privandi particula, καὶ δῶμι, id est, non ingredior, seu subeo. Propter necessitudines regni &c.) Ptolemai nanq; pater per Pompeium regno suo pristino restitutus erat. Reliquasq; eius loci opportunitates.) Quippe quod finitima regio, principatu ingenti prædita, felix præterea, nauibus frumento, pecunijsq; potens esset.

Quod

Quod fasces anteferrentur.) suple Casari, utpote cōsuli. Cum P. enim Seruilio consul creatus erat, ut ipse à capite huius libri testatur. Porro (si Fenestella credimus) duodecim numero liētores consulem antecedeabant: qui cum fascibus uirgarū securim præferebant. Ipse enim necessarius Etesijs tenebatur &c.) Casar disertis uerbis ait; Etesias uentos ab Alexandria nauigantibus aduersos esse. Etenim Cicero lib. 2. de natura deorum, uentos illos admodum salubres & nauigantibus cōmodos esse dicit: quippe quorum flatu nimij temperētur calores, & à quibus etiam maritimi cursus celeres ac certi dirigantur. Cui & Strabō lib. 17. assentitur dicens: Etesias Alexandrinis ineunte æstate à borealibus partibus, & pelago ita spirare, ut æstatem optimè transigere queant. Hactenus illi de Etesiarum effectu. Quo autē anni tempore hęc oriuntur, ex Aulo Gellio & Plinio didicerimus. Ille namq; lib. 2. cap. 22. ait eos certo anni tēpore (Εάντις ob causam δι' ἡμετέρας ἀπὸ τῶν ἰσθμῶν id est, anno nomen sortiti sunt) quando uidelicet canis exoritur, ex alia, atq; alia cœli parte spirare. Hic uero li. 2. ca. 49. illi cōsentiēs, asserit, biduo post canis exortū aquilones cōtinuis quadraginta diebus perflare, quos Etesias, inquit uocat: mollireq; creditur eos Solis uapor geminatus ardo re syderis. Et paulo inferius in eodē capite, Etesia, inq; noctu desinunt flare, & à tertia diei hora oriuntur. In Hispania, & Asia ab oriente est eorū flatus. In Ponto ab Aquilone. Reliquis in partibus à Meridie. Tantum illi. Ex quorū posteriore, & Africæ tabula apud Ptol. nūc facile conijci potest, cur nam Alexandria nauigentis, Etesias uentos diuersos habeāt. Quū enim Alexandria Aegypti

metropolis partim uersus occasum Solis, partim contra aequilonem sita sit: siue quis in Hispaniam, & Asiam (quo haud dubie Cæsar ipse nauigaturus fuerat, si secundos nauitus esset uentos) siue in Pontum regionem, siue in partibus meridionaleis nauigio aliquis ueheretur: Etesijs Plantibus, cum iisdem luētandum erat. Ut in arario poneretur.) Obseruabis apud uetustos Romanos in more fuisse, publica instrumenta, & diplomata in arario unā cum thesauris conseruare: quum apud nos in archiuis, & cameris, hoc est testudinibus, alijs cōseruentur. Alteræ eodem exemplo & c.) Annotabis & hoc, quod Valla recte docuerit exemplum etiam pro exemplari (quam copiam uulgus scribarum nunc uocat) apud probatos authores usurpari.

Pro communi amico.) id est, pro ut communis amicus cum regis Ptolemæi, tum sororis eius erat. Nam quum pater eorum rex, & amicus à populo Romano uocaretur, & Cæsar eiusdem populi consulem ageret: consentaneū est, illum utriusq; communem amicum fuisse. Subitò exercitus regius & c.) Belli Alexandrini semina describere incipit. Per quos.) alij melius per suos legunt.

Hæ constabant ex Gabinianis militibus & c.) Plutarchus in Antonij uita refert Ptolemæi precibus Gabinium adductum, ut exercitum, quem in Syria habebat, in Aegyptum traduceret. Cuius rei paulò superius quoq;, sed ex Apiano, & paulò aliter meminimus. Atq; licentiæ uenerant & c.) Strabo lib. 17. tradit Alexandriam duobus maribus allui, uno à septentrione, quod Aegyptium dicitur: altero à meridie, quod Mariæ lacus, & Maræotis appellatur. Hinc procul dubio factum est, ut ex omnium re-

rum copia, luxus, ingluuies, ac totius uitæ licentia orta sit qua & Gabiniani milites ex diutino commertio iam infestissimi erant. Nec Gabinianis solummodo hoc accidit, quin etiam mercenarijs Nechaonis regis Aegyptiaci militibus id multò ante acciderat. Quo fit ut ijdè appositissima translatione, uituli saginati à propheta uocentur. Ille. *suple Achilles. Hi. uidelicet Cæsareani.* Sed rem obtinuit Cæsar, omneisq; eas nauis, & reliquas, quæ erant in naualibus incēdit &c. *(Paulus Orosius lib. 6. ca. 17. refert nauium istarum incendio urbis partem flammis correptã, quadragintaq; librorũ millia proximis forte ædibus condita exusta esse. Pharus est in insula turris &c.)* Strabo hanc turrim in præcitato loco ad hunc describit modum: *Ipsumq; insulæ promontorium est petra quædam mari circumdata, quæ turrim habet multis tabulatis excelsum, & albo lapide mirifice extructam, eodem nomine, quo insula. Eam Sostratus Gnidius regum amicus posuit ob nauigantium salutem &c. De quo uide Lucianum in ratione com. historiæ: & Herodianum ab initio lib. 4. Hic namq; ædificij forma in similitudine graphica Phari cuius sibi (appellatiuũ enim non proprium nomen) describit.*

In mare iactis molibus &c.) Idem Strabo paulo post precedentia, has moles ita describit: *Agger autem est pons quidam à cõtinente in insulam, ad occidentalem eius partem porrectus, duos tantum aditus relinquens in Eunostii portũ, atq; ipsos ponte iunctos: quod opus non modò pons erat in insulam, sed etiam aquæ ductus quũ habitaretur.*

IN AVLI HIRTII AVT OPII
LIBRVM III DE BELLO

Alexandrino Argumentum Io:
annis Rbellicani.

Primum Cæsaris auxilia describuntur, Dein Alexan-
drinorum ædificiorum structura, & totius Alexandria si-
tus. Tertio, prælium nauale, ex quo Alexandrini tandem
inferiores discesserunt. Quarto, pugna cum Pharitis facta,
ac eorundem fuga. Quinto, Alexandrina legatio, eiusdè,
ac regis Ptolemæi fallax oratio. Sexto, regis interitus, A-
lexandriæ, adeoq; totius Aegypti deditio. Septimo, Res
Asiaticæ describuntur, quo pacto Pharnaces rex Domi-
tium Cæsaris legatum prælio superauerit. Octauo, res Il-
lyricæ. Nonò, res Hispanæ, ubi mira Cassij Longini inso-
lencia, & auaritia depingitur. Decimo, quum Cæsar Asiæ
prouintias ab externo hoste tutas reddidisset, quo
modo easdem ab intestinis dissensionibus libe-
rauerit. Postremo, res Ponticæ, ubi
& Cæsaris uictoria de Phar-
nace describitur.

EIVSDEM IO. RHELLI

CANI IN EVNDEM LI

BRVM DE BELLO ALEXAN

drino Annotationes.

B R E G E Nabatæorum Mal-
cho.) Plinius lib. 6. ca. 8. & Stra-
bo lib. 16. afferunt Nabatæos popu-
los Arabibus uicinos esse. Ac
sine materia.) id est, ligno, unde
prius in Cæsare materiari pro li-
gnari habuimus. Testæq; sunt
rudere.) splendū nouo. Teste nanq; Virruuioli. 7. de Ar-
chitectura cap. 1. & Francisco Mario Grapaldo, materia
pauimenti saxa scilicet contusa, siue testæ fractæ, & glarea
cum calce rudus nouū uocatur. Nam & disrupti pauimen-
ti postea rudus uetus nuncupatur: Plinius, Complanatæ
erant uetere rudere uiæ. De nouo Vitruuius architectus
Tunc super stratum duces rudus, hoc est saxa contusa du-
abus partibus, & una calcis temperatæ constitues. Vnde
rudetū plenum rudere locum dicimus, & erudare rudera
asportare. Quarū alterius rei copiā exiguā.) Ex sequen-
tibus intelligi potest, Cæsare per alterius rei tenuē copiam
aquā innuere. Paulò enim inferius inquit, nullum omnino
Alexandriæ fontē fuisse: & partē fluminis Nili in ea urbis
parte exitisse, quā aduersarij obtinebant. Quodq; utrūq;
palus large præbere poterat.) Hanc paludem modò ipse
Hirtius à meridie angustiissimā oppidi partē efficere dixit

& nos ad finem superioris lib. locum ex Strabone allegauimus, ubi hanc paludem Mariæ lacum, uel Maræotim appellare uidetur. Vrbs fertilissima &c.) Locus iste exire uidetur, ut oppidi istius primordia, situm, & fertilitatem ex bonis indicemus authoribus. Quæ ergo Curtius lib. 4. de gestis Alexandri Magni refert, ab illo muris ambitum destinatum quicquid loci est inter paludem, & mare, circiter octoginta stadia. Plinius uero lib. 5. ca. 10. illud ad hunc modum describit: Sed iure laudetur in litore Aegyptij maris Alexandria à Magno Alexandro condita in Africa parte, ab ostio Canopico M. P. iuxta Maræotim lacum. Memoratus est eam Dinocrates architectus pluribus modis memorabili ingenio, quindecim millium passuum laxitate inserta ad effigiem Mædonicæ chlamydis, orbe gyrato, laciniisam dextra, leuâq; anguloso procurso, iam tum tamè quinta situs parte regi dicata. Hæc illi de urbis conditore, & situ. Strabo autem lib. 17. eius positum & ubertatem ita describit: Quum Alexander eò uenisset, loci opportunitate perspecta, statuit urbem ad portam collocare. Opulentiæ, quæ postmodum secuta est, signum referunt, quod in fabricæ designatione contigit. Nam quum architecti ambitus lineam gypso designarent, & aduentante rege terra defecisset qui farinam operarijs dispensabant, partem illis præbuere, qua uias in plures diuiserunt: atq; id (ut mihi uideatur) in bonum omen acceptum est. Opportunitas quidem multiplex est. Nam duo maria locum undiq; alluunt, alterum à Septentrione, quod Aegyptiû dicitur: alterum à meridie, quod Mariæ lacus, & Maræotis appellatur. Hunc Nilus multis fossis tum è superioribus partibus, tum è lacu

scribitur

teribus adauget: per quæ multò plura importantur, quàm
 è mari. Quare portus qui in lacu est, ditior est maritimo.
 Quæ hac exportantur ex Alexandria plura sunt, quàm
 quæ importantur. Quod qui Alexandria fuit, & dicæ ar-
 chiam exercuit, probe tenet: cum onerarias naues uiderit,
 & uenientes, & recedentes quantò grauiores, ac leuiores
 ultò, citroq; nauigent: ac diuitias, quæ ex utraq; parte &
 in maris, & in lacus portum aduehuntur. Propter
 anni tempus.) suple hybernum. uero nanq; simile est, ple-
 ramq; æstatis partem iam transactam fuisse: quippe quum
 tã diu Pompeius, & Cæsar inter se in Macedonia, & The-
 salia pugnassent. Transmarina auxilia. ut ex Rhodo,
 Syria, Ciliciãq; item Creta: unde nimirum audierant Cæ-
 sare m auxilia postulare. Vt supra demonstratum est.)
 scilicet in calce lib. 3. de bellis civilibus. Natura.) sci-
 licet callida. Supra enim Hirtius ait, Alexandrinos ho-
 mines esse ingeniosissimos, & acutissimos. À Parto-
 nio.) scilicet portu, de quo Mela lib. 1. in Cyrenicæ regio-
 nis descriptione. Ab insula.) suplendum Pharo, de
 qua in fine superioris libri. Atque hæcenus Cæsar suos
 consolatus est: nunc uero quando subiungit, fugæ uero & c.
 aliquot rationibus dissuadet, fugam nõ esse adornandam.
 Et primum quidem per argumentum à maiori ad minus:
 quod si inquit hostium impetus aduersos uix ex munitioni-
 bus sustinemus, quo pacto fugientes eorum insultum susti-
 neremus? Deinde à Romanorũ difficultate, & Alexandri-
 norum facilitate argumenta sumit. Proinde eius consi-
 lij obliuiscerentur & c.) Epilogus dissuasionis. Vt re-
 liquis operibus intermissis.) suple munitionibus eius par-
 tis Alex

tis, Alexandriae, quam Cæsar tenebat. Cumq; ad eum locū accessisset, qui appellatur Cherrhonesus.) Quatuor insignes Cherrhonesi à Geographis memorantur Taurica, Cymbrica, Aurea, & Græca illa inter mare Adriaticum, & Creticum sita. At de nulla istarum Hirtius hic mentionem facit. Solus Ptolemæus (quantum ego scio) li. 4. cap. 5. tabula Africae, magnam Cherrhonesum supra Alexandriam, uersus occasum ponit: de qua nimirum Hirtius hic loquitur. Meridē casuram indicabat.) Quod scilicet longius à reliquis nauibus discesserat.

ἰπιβοτῆς epibabates.) Græcis non tantum is dicitur, qui in nauī uehitur, & remigat, sed etiam pugnat. Vnde & uerbum ἰπιβαρῶ, id est, aggredior. Quo fit, ut quum Hirtius ait, naues omnibus epibatis nudatas, simul cum remigibus etiam propugnatores innuat. Sed scientia classiariorum.) suple Rhodiensium, quos modo Hirtius tanta nauigandi scientia, ac uirtute in pugnando fuisse commemorat, ut in nauali illo pralio totum onus sustinere non recusarent. Quibus, & superioribus locis.) id est, à quibus scilicet classiarijs Cæsareanis subleuebantur, scilicet Alexandrini locis superioribus, id est, eminentioribus.) Vt uix ædifijs defendi possent.) Pro uix scribendum est ex. Omnibus ostijs Nili.) Quorū (testante Plin. lib. 5. ca. 10.) septem sunt. Et in portu periclitati remigio.) id est, remigando periculum facientes. In fronte collogant 22.) id est, in dextro, ac sinistro cornu, quarum utrunq; frons μεταφορικῶς appellatur ab Aeliano de struendis aciebus, ubi sic inquit. Phalanx seorsum in primas summasq; partes duos à fronte per totam sui altitudinem

nem secatur: quarū altera cornu dextrum, & caput uocatur, altera cornu laeuū, & pes dicitur, & cetera. Cum malleolis.) Qualia instrumēta muralia malleoli sint cum ex Vegetio, tum ex Ammiano Marcellino doceri possumus: quorū ille li. 4. ca. 18 sic ait: Malleoli uelut sagittæ, & ubi adhæserint (quia ardentes sunt) uniuersa conflagrant. Hic uero li. 23. in hæc uerba. Malleoli teli genus figuratur hac specie, sagitta est cannea inter spiculū, & arundinem multifido ferro coagmētata: quæ in muliebris coli formā, quo uertuntur lintea stamina, cōcauatur uenter subtiliter, & plurifariā patens, atq; in alueo ipso ignē cum aliquo suscipit alimento. Et emissa lentius arcu inualido ignitur, icū enim rapido reextinguitur, si hæserit usquā, tenaciter cremat, & in quæq; conspersa acrior: excitat astus incendiorū, nec remedio ullo quā superiecto puluere consopitur. Partem esse Alexandria dimidiam Africa.) Pomponius Mela li. 1. ait eam in maris Aegyptiaci littore sitam, & Africa conterminā esse. Vnde colligitur Alexandria dimidia ex parte ad Asiaticam oram, & altera medietate ad Africam pertinere. Siquidem Asia prima pars Aegyptus est, ut idem Mela tradit. Qua de re, Africa tabulam consulito. Detergerentur.) id est, amouerentur aut reprimentur ut supra lib. 1. de bello Ciuili. Discidium ab arte est.) scilicet regendarum nauū. Neq; mari effugiū dabatur uictis.) uidelicet quod plures essent hostes, q̄ amici. Omniaq; uictoribus.) suple Cesareanis erant futura in incerto, scilicet propter Alexandrinorum perfidiam. Etenim Hirtius ipse supra ab initio istius lib. testatur, eos esse genus hominum ad prodicionem natum.

Per pauces

Per paucos.) scilicet Casareanos, decertare de summa
 suple rei, ac salute omnium. Hoc inde fortassis eueniebat,
 quod uiderent cum gloriam, tum uictoriæ commodum nõ
 ad singulos, sed ad unũ Casarem peruenire. Adhæc quod
 non pro patria, sed aliena, & externa terra, & regno ada
 piscendo decertarent. Quum è contra Alexandrinorum
 quisq; pro focis, & aris, liberis, & uxoribus suis pugnaret.

Quibus pro se facultas pugnandi non fuisset.) nimirũ
 quod remigando armis decertare non possent. Marii
 timis, nauticisq;.) suple Alexandrinis. Hac enim in re ada
 modum solertes fuisse & loci situs, & Hirtius supra ostens
 dit. Vt insulam, molemq;.) de quibus superius partim
 ad finem lib. 3. de bello Ciuili: partim in hoc libro quædam
 annotauimus. Et illam.) supleco insulam. Alteram
 insulæ.) scilicet Phari partem, quæ adhuc ab hostibus tene
 batur. Etenim quando sub calcem superioris libri Casar
 scribit, Pharũ à se occupatam: uero simile est alteram ins
 sulæ partem, eiusdem Casaris præsidio munitam fuisse, ala
 teram uerò ab hostibus obtentam. Id quod & in sequentiã
 declarant uerba, ubi Pharitas oppugnatos fugam dedisse,
 atq; à portu pulsos esse meminit. Et scienter angustias
 loci tuebantur.) Has nimirum angustias innuit, quas Cæs
 sar in ipso calce superioris libri ita describit, ut angustum
 iter uocet, quod à superioribus regionibus insulæ Phari, in
 longitudinem passuum nongentorum moles in salum ias
 tæ efficiant. Ad pontem, qui propior erat Pharo.)
 Casar quoq; in modò allegato loco ait, Pharum insulam
 ponte cum oppido nimirum Alexandria coniungi. Itaq;
 Hirtius hic refert Casarem in ea pontis parte prædiũ pon
 sisse.

fuisse, quæ Pharo propior erat. Iamq; eos, qui præsidio eî locum tenebant, eum locum suple pontem, hoc est, partem pontis, quæ Alexandria magis erat affinis. Et cohortium trium instar.) id est, circiter tres, quæ locutio Latinis (quantum ego iudicare possum) infrequens est.

Quorum altero opere effecto.) uidelicet pontis fornice lapidibus oppleto. Altero.) scilicet ut pons aduersum hostes præuallaretur. Ad incendia onerariarum.) suple Romanarû. Paulò enim superius meminit Hirtius magnum numerum minorum nauigiorum, & scapharum cum malleolis, ignibusq; ab Alexandrinis contra Romanos instructum esse. Simul qui in nauibus longis remanserant.) suple Alexandrini. Modò enim ait, quosdam ex eis nauibus egressos: & paulò superius scaphis, nauibusq; longis quinq; loci angustias scienter ab eisdem defensas esse commemorat. Milites nostri cohortium trium qui in ponte &c.) Paulò superius inquit Hirtius circiter tres cohortes à Cæsare in terram expositas fuisse. Vnde Hirtii hic de iisdem loqui puto. Munitionem in pontem institutam reliquerunt.) Non ita multò antè Hirtius commemorat, castellum ad pontem, qui Pharo propior erat, à Cæsare munitum, atq; inib præsidium esse positum.

In operibus hostium.) Specubus uidelicet, à Ganymede Arsmoës nutritio interseptis, atq; omnibus urbis partibus exclusis, quæ ab ipso tenebantur: ut aquæ magnam uim ex mari rotis, ac machinationibus exprimere posset.

Manum compræhendi multum operibus, & ardentibus studijs militi.) Locus iste in omnibus exemplaribus (quæ mihi uidere cõtigit) corruptissimus est. Sic enim (ut modo

uerba apposui) Vuolffianum, Aldinum & Gryphianum adiecta stellula legit. Solus Beroaldi codex absq; ullo asterisco ita, sed aqua hianter: & erumpentibus Alexandrinis manibus comprehendendi multum operibus, & ardentibus studijs militum &c. Quae sanè uerba Delio natatore opus haberent, non Rhellicano in huiusmodi uoraginibus, ac uorticibus natandi imperitissimo. Puellæ fiduario regno.) Puellæ suplendum Arsinoës, fiduario regno, quod scilicet certis haud dubie conditionibus à Ganymede aliquandiu puellæ creditum erat, ut reposceni restitueret. Qua de re supra quoq; nonnihil annotauimus lib. 5. de bello Gallico. Quod si quo facto sentirent ea, quae postulabant.) id est, si uerba cum animo consentirent, hoc fructus Cæsar inde se reportaturum sperabat, ut rex dimissus, in fide ipsius permaneret. Sin uerò sui similes esse pergerent Alexandrini, dolum quoq; eorum sibi magno emolumento futurum confidebat: quippe quod non amplius contra hominum colluuiem, ac fecem bellum gesturus esset, sed aduersus regium exercitum. Atq; ita Hirtius Cæsarem dilemmate, hoc est, bicipiti argumento in consultatione usum esse commonsirat: ut utrocunq; res caderet, rectè sibi consuluisse uideretur. Vt ex carceribus in liberum cursum emissus.) *αἰραραρά* sumpta est à carceribus, id est, septis, unde equi ad currendum emittebantur apud Romanos ueteres. Eludentibusq; militibus.) scilicet Romanis. Ad Canopum.) scilicet insulam Aegypti, de qua Pomponius Mela lib. 2, ac Plinius li. 5. cap. 31. De Pelusio in superiori li. diximus. Delta, de qua Mela in eodem lib. & Ptolemæus in 3 Africa tabula.

Cui loco cum appropinquare Mithridatē rex sensisset.)
 Quandoquidē Iosephus hanc historiam fusius describens,
 offendit, cuiusnam beneficio Mithridates Alexandrinos
 superauerit: eius uerba huc transcribere non in eōmodum
 est uisum. Sic ergo lib. antiquitatum 14. ca. 16. totum istud
 negotium de Mithridatis ingressu in Aegyptum descri-
 bit. Post mortem Pompeij, dum Cæsar contra Aegyptum
 pugnaret, Antipater Iudæorum potentissimus, mandatis
 Hyrcani obediens, dum per Corycū transiret, & minimè
 potuisset per Pelus. ū viā conficere, sed in Ascalone mora-
 retur: Antipater ei tria millia armatos Iudæos adduxit,
 necnon & Arabum nobilissimos auxiliares ei parauit:
 & propter eum omnes Syri propèsius Cæsaris partis ad-
 iuuabant. Verum etiam Blicus potentissimus, & Ptole-
 mæus filius eius Libanum montem habitantes, cum omni-
 bus ciuitatibus eandem pro Cæsare mentem habebant.
 Mithridates autem surgens è Syria, quum ad Pelusium
 peruenisset, & eum non suscepissent, ciuitatem obsidebat:
 cuius maxima uirtute Antipater primus partem muri de-
 iecit, & reliquis uiam ingredi ciuitatem parauit & Pelu-
 sium quidem ita deuastatur. Antipatrū autem, & Mithri-
 datē euntes ad Cæsarem, quum Aegyptij Iudæi transire
 prouintiā uetarent, quæ Oniæ dicitur, Antipater eos fle-
 xit ad Cæsaris amicitia, principis sacerdotū literas ei ostē-
 dens. Quod quū audissent Memphitidem habitātes, simili
 modo Mithridatē ad se inuitauerūt. Ad quos quū psectus
 fuisset, & ad locū, qui dicitur Delta peruenisset, cōfligit cū
 hostibus, circa locum, qui dicitur Iudæorū expeditio. Ha-
 bebatur autē dextrū cornū Mithridates, leuū autē Antipater

Sed commisso prælio, inclinatur cornu, quo Mithridates pugnabat: qui periclitatus esset, nisi per ripam fluij cum suis militibus Antipater currens, deuictis iam aduerjarijs mortis eum periculo liberasset. Nam uictores Aegyptios ad fugam conuertens, & persecutus, castra eorum deuas stauit: Mithridatemq; fugientem retinuit. Sed circa cum uectus eo mari, quod Africae partis &c.) Supra enim ex aliorum sententia Hirtius ait, partem esse Alexandriae dimidiam Africae. Eminus ex ripis prælium impar inirent.) Caesareanis erat impar eò quod ex locis inferioribus pugnandum illis erat aduersus regios milites, qui in ædiori loco constituti erant. Modo namq; dixit Hirtius inter castra, ac Caesaris iter, angustum flumen intercessisse, quod altissimis ripis impeditum esset. Brachijsq; cum opere castrorum coniunxerat. &c.) Brachia hic *ραρρη* pro curuis munitionibus in brachiorum humanorum similitudinem formatis accipi uidentur, ut in illo Virgiliano libro 3. Aen. gemino demittunt brachia muro Turrisciopuli. Quod Donatus ita exponit, cautes sunt in formam brachiorum. Liberum accessum haberi. scilicet à planitie, quæ ex omni parte regiae munitioni subiecta erat. Proximo terrestri itinere.)suple quo ex Pelusio pedestri itinere contenditur. In suam partem oppidi.)scilicet quam ante bellum confectum tenuerat.

Vt quos Ptolemæus testamento scripserat.)nempe ut ex duobus filijs maior, & ex duabus filiabus ea, quæ ætate antecedebat, hæres fieret. Nam maiori ex duobus pueris &c.) Eadem Tranquillus in Caesare in hæc scribit uerba addens consilij Caesareani rationem. Regnum, inquit, Aegypti

Aegypti uictor Cleopatrar, fratrisq; eius minori permisit, ueritus prouintiam facere: ne quandoq; uiolentio rem nas-
 Eta praesidem, nouarum rerum materia esset. Dum
 haec in Aegypto geruntur &c.) Occasionem, & causam
 belli cum Pharnace gesti describit. Porro Pharnaces Mi-
 thridatis illius magni filius, & rex Ponti regionis Asiati-
 cae erat: autoribus Suetonio, & Appiano. Fuit autem (te-
 ste Paulo Orofio li. 6. ca. 5.) mire in patre impius. Quum
 enim Mitridates ira percitus duos filios interfecisset,
 Pharnaces exercitum in eum mouit, & adeo in patre ob-
 sessum inexorabilem se praebuit, ut pater ex altissimis ma-
 nijs prospectans, exclamauerit: Quoniam Pharnaces, in-
 quit, me mori iubet, uos si estis Dij patrij, precor ut quan-
 doq; & ipse hanc uocem a liberis suis audiat. Coma-
 na conuenerunt. scilicet Cappodociae oppidum, quod (te-
 ste Plinio lib. 7. ca. 3.) Sarus amnis praeterfluit. Id
 enim esse integrum. id est, oportuisse Pharnacem ex mino-
 re Armenia omnino decedere, si rem integram ad Caesaris
 aduentum differre uoluisset. Castraq; oppido contu-
 lit. id est, e regione oppidi fixit. Moenibus oppidi suple
 Nicopolis. At Pontica ex altera parte legio scilicet quae
 in sinistro cornu erat posita. In Asiam recepit.) scilicet
 proprie dictam, quae in duas ab Agrippa (teste Pli. lib. 5.
 ca. 27.) diuisa est partes. Nam alioquin & Cappadocia (per
 quam Domitius iter fecit) Asiae generaliter dictae regio
 est. Porro Asiae proprie sic uocata terminatur a Septentri-
 one Bithynia: Ab occasu reliqua Propontidis parte, Hel-
 lesponto, Aegeo, Cario, Myrtoq; pelago. Qua de re li-
 brum 5. Ptolemæi, ca. 2. tabula Asiae prima Paulum Oro-
 sium

sum lib. 1. & D. Ioachimum Vadianum, Heluetiæ nostræ
ciuitatis in bonis artibus, & literis humanioribus, Theolo-
gia deniq; omnium scientiarum Regina Phernicem, ἡ
τομῶν τριῶν orbis partium, ubi hoc negotium erudite, copia-
ose, & luculenter tractatur, consule.

Hiadertinorum.) suple Illyridis regionis populorum
ab Iadera, nimirum colonia in continente sita sic nomina-
ta, auctore Plinio lib. 3. cap. 21.

Cum diuersissima parte orbis terrarum &c.) Ex Thes-
salia enim Europæ parte in Asiam, ac inde Alexandriam
usq; Casar Pompeium fugientem persecutus est: ut supra
sub finem libro 3. bellorum ciuiliū patet.

Propter Macedoniae propinquitatem &c.) Plinius lib.
4. naturalis historiæ, cap. 23. à Lyffo (quod Liburniæ opa-
pidum est) Macedoniae incipere refert. Quū ergo Poma-
peiiani se ex fuga in Macedonia collegissent, facilem, &
compendiarium aditum in Illyridem habebant. Quod ut
rectius intelligas, uide Ptolemæum lib. 3. cap. 13. tabula
Europæ decima.

Ut Salonam se recipiens.)
De eadem urbe, & colonia sermo haberi uidetur, quam su-
pra Casar ab exordio; lib. bellorum ciuiliū Salonas uo-
cat, & nos isthic ex Melæ sententia eam in Istria (quam
Plinius Liburniā uocat) locauimus. Porro quoniam Hir-
tius paulo ante meminit magnum incommodum à Casar-
reanis in Illyrico acceptum, & hic in itinere Salonam
uersus i. factum commemorat: uero non dissimile est, Py-
reos, Liburnos, ac Istros inter Illyrios recensendos esse.

In agmine, id est, ita ut aciem instruere nequiret.

Literas

Literas ad Achaiam.) Beroaldinus codex in Achaiâ,
ad Calenum legit, idè meo iudicio & rectius, & latinus
Nemo nanq; latine uel mediocriter doctus dicit, scribo
literas ad Germaniam, uel Italiam.

Epidaurum suple Romanorum coloniam in Liburnia
sitam.) De qua Plinius lib. 3, cap. 22.

In angusto mari prælium factum est.) scilicet Illyrico,
de quo r Europa picturam conspicio.

Adnatat ad suum myoparonem.) Budæus in prioribus
suis in Pandectas annotationibus piraticum, Brigant
inum, seu Galionem hoc nauigij genus nunc uocari re-
statutur. Capit ex eo prælio pentiremem unam &c.)

Dua istæ uoces pentiremis, triremis κατὰ βαρβαράν ξιν
compositæ uidentur ἀπὸ πέντε πηλοί, & remus: quarum
prioris Græcæ, posterior autem Latina est. Nam Græcè
πέντε πηλοί, καὶ τριήρης uocantur, Ideò autem sic dictæ sunt,
quod illa quinque remorum ordinibus, hæc uero tribus im-
pelleretur: id quod Virgilius li. 5. Aen. hisce uersibus plac-
uissimum facit.

Ingentemq; Gyas ingenti mole Chimæram

Urbis opus: triplici pubes quam Dardana uersu

Impellunt, terno consurgunt ordine remi. Hæc ille.

Fuit autem πύρρον πλοῖον πολεμικόν, si Hesychio Gram-
matico credimus. Porro quale nauigij genus sit Dieros,
ingenuè fateor me ignorare. Nihil enim tale apud gram-
maticos, ac neque apud Pollucem (qui tamen nauium plera-
rumq; species recēset) inueni. Nisi forte Dieros id nauigij
genus sit, quod Græci alio nomine διήρης hoc est, biremem

uocant: quod uidelicet duplici remorum ordine agatur.

Contendit in insulam Iffam.) suple maris Adriatici, de qua Pomponius Mela lib. 2. Regionum earum.) scilicet quæ in insula erant, ita ut fortassis oppidum eodem nomine cum insula uocaretur. Et ut largitionis postulat consuetudo &c.) Causam liberalitatis uocat, quod Cæsius liberalis uideri uolebat, quum re uera prodigus, & iniustus largitor esset: quippe qui alijs iniuste auferret, quod alijs ad licentiam, & luxuriam fouendam largiretur. Quæ res quam pestilens semper in omnibus rebus publicis fuerit, non tantum Longini istius, sed etiam Cæsar's largitas testiimonio est. De qua lege plura apud Ci. in officijs. Quin aut uadimonio teneretur, aut in reos referretur.) Vadimonium (autor Budæo in prioribus suis in Pandectas annotationibus) sponsio est, sistendi se in iudicio. Quid autem sit tenere uadimonio, paulo post idem Budæus ostendere uideretur, quum ait: Vadimonio obstricti hodie dici possunt, qui ob crimina in iudicium uocati, à iudicibus (ut sit) impetrauerunt: ut aut sua, aut sponsorum fide dimittantur ea lege, ut in diem certum, aut quandocumque iudici uisum fuerit, ad iudicium sistantur, quos elargitos uocant, id est, ἐξαρτοῦντες. Hac ille. Porro non in, sed inter reos legendum est, ut Beroaldinus codex habet. Aut erat interpellatum.) id est, prolongatum, productum. Præterquam enim quod interpellare sermonem alicuius abrumpere, etiam ducere significat teste Nonio Marcello. Cum in Basilicam iret.) Basilicam (inquit Cælius lib. antiquarum lectonum 15. cap. 11.) principio fuisse locum constat, quo sub lectum ad ius dicendum principes conuenirent. Cui loco dignitatis

gnitatis gratia additum erat tribunal. Post id quo esset ea quidem laxior, primarijs relictis non sufficientibus, circum addidère porticus patulas intrinsecus, hinc atq; hinc primum simplices, mox etiam duplices. Addidère in super alij secundum tribunal, transuersamq; alteram ambulati- onem, quam causidicam nuncupamus: quod illic rhetorū turmæ, causidiciq; uersarentur. Erat porrò persimilis tem- plo Basilica, proinde compari fermè modo exornabatur. Hactenus ille. Ad quæ sequentia Hirtij uerba plurimum faciūt, quando ait: Silo libellum, quasi aliquid ab eo postu- laret ut miles, ei tradit. Porrò Budæus in paulò ante cita- tis annotationibus refert, libellum à Suetonio schedulam supplicem uocari: qua populares postulata sua principi- bus exponere solebant.

Erant enim omnes Italicen- ses.) Hoc est, ex Italica Hispaniæ oppido (de quo ni fallor & supra diximus) oriundi.

Semper enim Berones, compluresq; euocatos.) Sic Aldus, Gryphius, & Vuolff- us legunt, Beroaldus autem Varrones, quorum lectio utraq; constare potest. Quum enim Ptolem. lib. 2. cosmo- graphiæ cap. 6. tabula Europæ 2 Berones Hispaniæ Tar- raconensis populos esse dicat, quorum hæc sint ciuitates: Tritium, Metallum, Olibar, & Varra: prior haud dubiè Berones in genere, posterior autem Varrones speciatim Casij satellites, corporis custodes, adeoq; ei prætorici co- hortis loco fuisse indicat.

Aut diurnitate iam fa- ctus prouintialis.) textus hic male distinctus est, & muti- lus. Proinde eum sic distinguendum, & hiatum suplegendum autumo (quo in numero erat secunda legio) qui non cum omni prouintia consenserat in odio Casij.

De gradu
deiecta

deiecta est. id est, animum despondit, consternata, ac uelut à statu mentis dimota est. Prouerbialem enim (ut inquit Erasimus) allegoriam sapit hæc locutio. Accersit omnes, qui sibi pecunias expensas tulerant. Idem Budæus in iisdem enarrationibus quas paulò ante citauit ait: expensas pecunias ferre idem esse, quod acceptum ferre. Duas enim rationum partes esse, priorem accepti, & posteriorem expensi. Nihil malis expensas accipi pro appensas supple ad libellam. Ad sacramenti redemptionem uocabatur. id est, prouocabat eos, qui sacramento militari conscripti erant ad militiam, ut se pecunia redimerent. Nam alioquin ante uigesimum quintum annù absq; periurio, ac noxa, militiã deserere nullus poterat. Hispalim. supple Romanorù coloniam, de qua superius lib. bellorum Ciuiliù Quã Q. Cassius legatus. suppleto Q. Cassij Longini prætoris, simul ducebat. nimirù cum L. Titio, què modò tribunum militù legionis uernacula fuisse cõmonstrauit.

Cum ad oppidù Leptim castra haberet. Beroaldina leclio nõ Leptim, sed Leptum habet. Vnde non friuolis rationibus à rei circumstantia ductis colligi posse autumo. Hirium hic non de Lepti minoris Africa: sed potius de ulterioris Hispaniã (cuius tamen nomẽclatura apud Geographos quantum ego scio, nõ extat) oppido uerba facere. Quamuis enim Hirius modo dixerit, exercitum à Longino lustratù, legionesq; & auxilia, quæ in Africam ab eodem ducenda erant, ad traicctum esse missa: nusquam tamẽ meminuit illa in Aphricam transportata. Imò uero in a ferius ait: Longinum in Ibero flumine aquis suffocatum. Ad hæc quum sequatur in Hirio, Longinum noctu cum
quinq;

quinque cohortibus egressum (nimirum Corduba ut ex præcedentibus colligitur) mane Leptum peruenisse: qui constat tantum iter ab eo una nocte confectum, si non Hispanica, sed Africana Leptis intelligenda est. Carbonem contendit.) Et hic mendam esse puto, etiamsi omnia quæ uiderim exemplaria ita habeant. Nam pro Carbonã, Carnonam legendum existimo, quæ Beticæ Hispaniæ urbs est: in qua prouintia & Obucula, & Corduba (de quibus mox in textu à Ptolemæo in secunda Europæ tabulâ ponuntur.

A uernaculis oppressum ad Obuculam.) Hirtius superius scribit uernaculam legionem tanto Cassij odio laborasse, adeoque in eum animo fuisse: ut quum reliquæ legiones, quæ in eum conspirauerant, patefacta conspiratione, ei supplicarent: sola in sententia permanserit, neque ullo timore de gradu deiecta sit. Ideoque uero non dissimile est eos in tanto erga illum odio perseuerasse, quem admodum Hirtius hoc loco narrat.

Prouintia.) suple Hispaniæ ulterior, in qua Cordubensis conuentus) qui iam à Cassio defecerat) celeberrimus erat, ut supra ex Plinio locum adduximus. Nam ex sequentibus apparet, cetero enim Hispaniam in Cæsaris fide permansisse: ubi ait, Lepidum eius prouintiæ prætorem ad lites dirimendas inter Marcellum, & Cassium, Cordubam uenisse.

Quas M. Varro scilicet Pompeij legatus obtinuerat.

Certe hoc præ se Torius ferebat.) id est, ita se gerebat, ut facile agnosci posset, eum magno Cæsaris odio, & Pompeij amore flagrare. Id quod & rei exitus declarauit. Si namque Cæsaris partis si qui uoluisset, milites eum

potius retinuisſent quàm Marcellum prætozem nouum ea legiſſent. Ac prætextatorum. id eſt, puerorum, qui prætexta adhuc, & bulla utebantur: quod (teſte Budæo in prioribus annotationibus in Pandectas) ſhebat uſq; ad annum 17, quo tempore togã uirilem ſumebant, de poſita prætextu puerili. Idem Budæus in poſterioribus ſuis annotationibus rationem reddit, unde prætexta dicta ſit: Toga autẽ, inquit, prætexta idẽ dicitur, quia togæ puerili purpura prætexta erat. Idem eodem loci indicat, nobiles tantũ pueros prætextu, & bulla uiri ſolitos: idq; ad omen, & uota conciliandæ uirtutis. Hac ille. Porro ſi quis plura hac de re diſcere cupit, Aul. Gellium lib. 1. cap. 23. & Macrobiũ lib. 1. Saturnalium, cap. 6. legat: ubi prætextæ, ac bullæ originem copioſe enarrant. Citra flumen Betim.) ſuple quod toti adiacenti prouintiæ nomen dedit. Serעים.) ſcilicet per Betim fluuium. Statim nanq; ſequitur complures in fluuij ripis occiſos. Propter locorũ difficultates.) ſcilicet quod Betis alterum ducem ab altero ita ſeiungeret, ut uterq; nõ ſine magno periculo flumen trañceret: idq; propter riparum alitudinem, crepidines, & amfractus. Caſſius fidei magis quàm uirtuti legionum confiſebat.) Fidei ſuplendum erga Cæſarem. Paulõ enim ſuperius ſcribit, Caſſium Segoniæ ad Sicilienſe flumen conitionem habuiſſe, & comperiſſe: non ſua, ſed Cæſaris abſentis cauſa ſibi ſidiſſimos eſſe milites, nullumq; periculum deprecacuros, dum per eos Cæſari prouintia reſtitueretur. Vllam contendit.) ſcilicet Hispaniæ ulteriõris, ſeu Beticæ oppidum, ut in ſecunda Europæ tabula apud Claudium Ptolemaum apparet. Interim Lepidus

pidus ex citeriore prouintia &c.) Cassius (ut Hirtius paulò superius commemorat) ubi intellexerat Cordubenses, & exercitum Marcelli ab ipso defecisse, literas ad regē Mauritaniae Bogudem, & ad M. Lepidum proconsulem in Hispaniam citeriorem miserat. Nunc ergo quid literis illis Cassius effecerit, idem prosequitur.

Ad exeundum Cassium inuitat. id est, ut ex castris, & munitionibus quibus tantum nō à Marcello clausus erat, ad colloquiū haud dubie cum ipso, & Marcello habendum prodiret. Quod quò facilius Cassio persuaderet, fidem suam in re omni interposuit Lepidus, id est, fidem publicam ultrò citroq; cōmeandi Cassio dedit, Germanicè er hat im eingleit dar, und dannen gegeben.

Si permaneret.) suple Lepidus in sententia, id est, si seriò lites inter se, & Marcellum dirēptas flagitaret.

Sed propè iam constituta opera cum complanarent.) suple Marcellini milites eas munitiones, quas Cassius disijciendos postulauerat. Si tamen in omnibus fuit Cassius. id est, si modo Cassio minime opēnanti, & de improviso illa perfidia, & indutiarum uiolatio à Bogude rege facta est. Mox enim subnectitur. Nam de eius conscientia dubitabatur, scilicet utrū fida an perfida esset. Nisi accipere manus conscientiam pro conspiratione, ut sit sensus: Nam dubitabatur, utrū Cassius cū rege colluderet, ac rem ita ex composito inter se gererent, necne.

Narbonem sub idem tempus Trebonius consul &c.) Sic quotquot ego exemplaria uidi, legunt, sed uitiiosissimè. Neq; enim Hirtius hic ad Gallicas res describendas digreditur, id quod secundum uitiatam lectionem lectori uideatur. Siquidem Narbo colonia Romanorum toti prouintia Gal

tiæ Gallicanæ nomen d. dit. At dices, quo modo igitur legendum autumas? pro Narbonem, Norbam, quam Ptolemæus lib. 2. cap. 5. tabula Europæ & cognomento Casaream uocat: eamq; in Lusitania ul:erioris Hispaniæ prouintia ponit. Quod autem sic lego, in causa est circumstantiarum ratio: ex qua colligi potest Hirtium etiamnum in rebus Hispanicis enarrandis occupatum esse, Cassij uide licet gesta usq; ad finem prosequens. Mox enim subiungit, Cassum cognito Trebonij aduentu Malacam petiisse, ubiq; aduerso nauigandi tempore, Ibero se comisisse fluuiio: atq; in eo fluctibus ob utum uitam cum morte commutasse. Porro Malaca ignobile Hispaniæ ulterioris oppidum est, si Melæ ita scribenti lib. 2. credimus. Si autem Plinio lib. 3. naturalis historiæ cap. 1. Salduba, uel Malacha oppidum modo dictæ Hispaniæ idem nomen cum fluuiio fœderatarum habet. Sin uero secundæ picturæ Europæ apud Ptolemæum, Salduba supra Malacam ponitur singulari nomine: & Malaca maritimum oppidum est, longissimè à fluuiio Besola distans, nec ullum aliud flumen propinquius habens. Ne per eam prouintiam.) suple ulteriorem Hispaniam. Progressus secunda (ut hyberna tempestate.) id est. Vt hyberna scilicet tempestas secunda esse potest. Iberum flumen.) Vnde autore Plinio li. 3. cap. 3. Græci totam Hispaniam Iberiam uocauerunt.

Cum in Syriã Caesar ex Aegypto uenisset.) Quoniam Hirtius supra in hoc libro scripserat, Cæsarem subacta Aegypto, & regibus in ea constitutis, in Syriam terrestri itinere profectum esse, nec quicquàm subiunxerat rerum imbigestarum: idèo nunc quid in Syria per eundem actum sit proa

fit profequitur. Quæ dissoluenda disciplina, seu
 ritatisq; essent.) Priscanus lib. 18. Grammatices ait, Latī-
 nos Atticismo in huiusmodi locutionibus uti. Quemad-
 modum enim inquit, Attici δὲ ἴνα omittunt, dicentes, ἢ
 καθύπερθε πρῶτον, id est, dormiendi adsum scilicet causa:
 ita Romani frequenter hac prætermissione utuntur in ge-
 nitiuo nominum, quæ supinorum terminationes habent,
 ut populi seruandī laborat, Reip. defendēdæ periclitatur,
 deest causa, & cetera. Ad hunc ergo modū & Aulus Hir-
 tius hic locutus uidetur, dicens: quæ dissoluenda discip-
 linæ essent, scilicet causa. Hæc in Syria, Cilicia, Asia.)
 id est, supplendum propriè sic dicta, de qua iam antea satis
 diximus. Tyrannos.) Quid tyrannus à rege differat
 cum ex hac Hesichij definitione cognosci potest, τυραννος
 παράνομος βασιλεύς, ἢ ἀσπῶν ἀρχὴς, ἢ ἀνανθρώπος, id est,
 Tyrannus est iniquus rex, aut princeps immitis, & inhu-
 manus: tum ex Nabidis tyranni oratione apud Liuium
 lib. 4. belli Macedonici, ubi ait se primum à Romanis re-
 gem, mox tyrannum uocatum esse. Omnium uero rectis-
 simè discrimen horum positum uidetur à doctissimo, &
 pietissimo uiro D. Philippo Melanchihone præceptore
 meo in Græca literatura, Theologia, & artibus rectè dis-
 ferendi, dicendiq; mihi semper obseruando. Cuius uerba
 ex genere definitionis ex effectibus, seu officijs subijce-
 re non grauabor. Rex, inquit, est qui unus rerum po-
 titur, & ius dicit ex certis legibus. Tyrannus uero est,
 qui unus rerum potitur, & ius dicit ex suo arbitrio sine
 legibus. Cæterum Dynastæ Græcis à potentia nomen ha-
 bēt, & regnorū Domini, optimates, & magnates uocantur.

Qua

Qua uoce (ni fallor) & Cicero in familiaribus epistolis u-
 titur aliubi. Prouintia.) scilicet Asiaticæ, Supra enim
 in hoc eodem lib. ait Hirrius Domitium Caluinum Asiæ,
 & finitimis regionibus præfectum esse. Euocat Tar-
 sum.) Hoc oppidum quamuis alia multa eximia habeat,
 tamen unum hos maxime eximium est: quod de diuo Pau-
 lo electo Dei instrumento, ac Gentium apostolo primario
 alumno suo gloriari potest. Prouintia.) supple-
 Cilitia. Cupiditate proficisciendi ad bellum.) suple-
 cum Pharnace in Ponto gerendum, uii paulò inferius cer-
 nere licet. Ne aut regni hæreditas Ariaratem solici-
 taret.) nimirum quod Ariobarzanes natu maior Cappa-
 dotiæ regnum iure hæreditario adiret. Supra enim Hir-
 tius narrat, Deiotarum Armeniæ regem ad Domitium
 scripsisse, eiq; supplicasse: ne Cappadotiam regnum Ario-
 barzonis possideri, uastariq; pateretur à Pharnace. Hic
 ergo nunc ait, Cæsarem ita negotium temperasse, dum res
 regnum Ariobarzani attribueret, ut minorem natu fratru,
 regni hæreditas non sollicitaret: & maior regni hæres al-
 terum minorem potentia regali terrere, & concutere ne-
 quiret. Hoc autem ita demum esse confectum, ut Ariobar-
 zanes sub Cæsaris imperio, ac ditione esset. Deiotar-
 us tetrarches Gallogrætiæ.) Quæ & Galatia uocatur,
 de qua Plinius li. naturalis historiæ r. cap. ultimò: & Stra-
 bo lib. 12. Sicuti & supra lib. 3. de bello Ciuili nonnihil me-
 minimus. Repræsentaturus esset.) i. re ipsa præstatu-
 rus hoc, quod polliceretur. Sic enim Hirrius hic usurpare
 uideatur, ut sint fortassis duæ dictiones non una. Alioquin
 me non fugit, repræsentor rursus præsentor, hoc est offero, ac
 in momo

in memoriam reuoco significare. Qui non fuissent in se officiosi.) Ita Aldinum, Vuolfianum, Beroaldinum, & Gryphianum exemplar legit, sed meo iudicio mendose. Cui enim Pharnaces officium suum erga Cæsarem commemorasset, quod uidelicet Pompeianas partes non esset secutus, & per hoc Cæsari purgatus esse uellet: Cæsar respondet se purgationem illam non accipere. Neque enim inquit, satis est, si quis in me officiosus, & interim in prouincias, & socios populi Romani inturiosus sit, ut tu fuisti. Proinde aduerbium negandi, non, expungendum in textu arbitror. Cæterum schema hoc inuersio, siue *ἀντίστροφος* à Rhetoricis uocatur: de quo Gellius lib. 5. cap. 10. Q. D. Cæsar, inò non mihi gratificatus es in eo, quod Pompeio te non adiunxisti: sed timentis. Quod enim illius partes non es secutus, hoc lucrifecisti, ne à me uincereris. Infelici aetate Triarij.) Plutarchus in Luculli uita testatur, Triarium non expectato Luculli exercitu, conferto proelio, ingentem accepisse cladem. Supra namque septem Ro. millia occubuerunt, centuriones centum, & 50. tribuni militum plusquam 24: & quod omnium ignominiosissimum erat, Mithridates Ponti rex Romanorum castris potitus est. Milites ab operibus reuocat.) supra enim ait, militibus præceptum fuisse, ne quis ab opere comportandi aggerem è castris in eum locum quem hostibus præripuerat, discederet.

Falcatae regiae quadrigae &c.) Quæ forma fac altarum quadrigarum fuerit, ex 7. Liuiano libro de bello Macedonico discere possumus: ubi Antiochi quadrigas in hæc describit uerba. Armatae autem in hunc maxime modum erant, cuspides circa temonem, ab iugo decem cubitos extantes,

uelut cornua habebant: quibus quicquid obuium daretur, transfigerent, & in extremis iugis binæ circa eminebant falces, altera æquata iugo, altera inferior ad terrâ deuexa: illa ut quicquid ab latere obijceretur, abscinderet, hæc ut prolapsor, subeuntesq; contingeret. Item ab axibus rotarū utrinq; binæ eodē modo diuersæ deligabātur falces. Multū adiuuante natura loci, suple Cæsareanos.) Paulō nanq; superius narrat Hirtius eduiissimū collē oppido Zelæ coniunctū & à Cæsare occupatū esse: & modò ait, Pharnacē in primo congressu uallē aduersus arduū collē ascendisse, ita, ut Cæsar hominis cōfidentiam, ne dicam temeritatem admiratus sit. Legionē sextam decedere ad præmia.) De ueterana emerita, beneq; de Cæsare merita loquitur: quippe cuius uirtute uictoriæ initiū modo natū erat. In Italiam celerius omnium opinione uenit.) Appianus li. 2. bellorum Ciuilium refert, præter urbanos motus, grauissimam militum seditionem à Cæsare Romæ sedatam esse: ac deinde expeditionem Africanam factam.

IN AVLI HIRTII AVT OPII
LIBRVM V. DE BELLO
Africano, Argumentum Io:
annis Rbellicani.

Quum ad finem superioris libri Hirtius Cæsaris aduentum in Italiam descripsisset: nunc ab huius libri initio, quibus modis iude in Africam nauigauerit prosequitur. Deinde quo pacto Scipionem, Sextum Pompeium Magni Pompeij filium M. Portium Catonem cognomento Vti-
censem

ensem Afranium, & Petreium unâ cum rege Iuba inibi
deuiciric: atq; ex huius regno prouinciam fecerit, com-
memorat.

EIVSDEM IO. RHELLI

CANI IN EVNDEM LI-

BRYM DE BELLO AFRICA

no Annotationes.

LTINERIBVS iustis confe-
ctis.) scilicet ex Italia Siciliam
uersus. Ad 14 Kalen. Ianua-
rij, id est, 19. Decembris. In
Lilybaeum.) splendens Siciliae
insulae promontorium, quod teste
Pomponio Mela lib. 2.) Africam
spectat: ideoq; Caesar illam petiturus, commodissime ad
hoc littus appulit. Ab incolis eius prouinciae.) sci-
licet Siciliae. Interim in dies & naues longa adau-
geri.) id est, adaugebantur, & onerariae complures eodem
concurrere, id est, in Lilybaeum, concurrebant. Est nanq;
modi uerborum *εὐαμαχίη*. Et insulam petere A-
ponianam, quae abest à Lilybaeo. Quandoquidem nihil
apud Geographos de Aponiana insula inuenio, menium
in quatuor praenominatis exemplaribus esse suspicor: &
pro Aponianam, Pacioniam legendum arbitror: Ratio au-
tem cur sic legã est, quod in septima Europae tabula apud
Ptolemaeum, Pacioniam insulam uidet à regione Siciliae

poni uersus Africam: Quod autem Hirtius ait, quæ abest à Lilybeo, idèò factum est: ne quis infulam Paconiam promontorio Siculo coniunctam putaret. Quamq; Beroaldina castigatio Florentiæ (ni fallor) excusa, nõ abest, sed uitiiosissime habet. Ad 6 Kalendarum Ianuarij. id est, 27 die Decembris. In conspectum Africa, id est, ad eò propè Africam, ut eam cernere possset. Clupeam præteruehitur.) scilicet oppidum minoris Africa, uisupra lib. 2. bellorum Ciuilium annotauimus. Neapolim.) suple liberum Africa oppidum, autore Plinio lib. 5. cap. 9. quod (Volaterrano teste) etiam Leptis parua alio nomine dicitur, inter duas Syrtes, ubi hospitales homines Lothophagi habitant, posita. Postquam Adrumetum accessit.) Quam Plinius in modò allegato loco liberam Libya phenices urbem esse tradit. Oppidani interim.) suple Adrumetini. Gubernatoribus, præfectisq;.) suple nauium. In oppidum.) scilicet Adrumetum, ubi præsidium erat, cui C. Considius præerat. Literasq; nondum perlectas, sicut erant signatæ &c.) Hinc primum Considij fides imperatori suo data, & seruata elucescit. Deinde Ro. disciplina militaris obseruanda, qua haud dubie cautum erat: ne quis quid cum hoste, imperatoris iniussu aut colloqueretur, aut alio modo ageret. Neq; responsum ullû dabatur.) scilicet et L. Planco. Neq; ei.) scilicet Casari reliquæ copiæ succurrebant, paulò namq; superius Aulus dicit, Casarem Allieno prætori Siciliae in mædatis dedisse, de reliquo exercitu nauibus imponèdo: quod nimirum nondum erat factum. Inferius namq; Hirtius ait Rabirium Posthumium in Siciliam ad secundû commença-

atum accersendum, à Cæsare missum. Basq; tyronum.)
 scilicet copias. Ab exordio huius libri ait, Cæsari legionē
 unam tyronū fuisse, quum Lilybaū attigisset, & iam iam
 nauim conscensurus esset. Iter constitutum ire cons-
 tendit.) Figurata locutio est, qualis illa Pamphili Teren-
 tiani: Hunc scio solum solide mea gaudia gauisurum.

Quæ imperasset fecere.) Facere legendum est. Ad
 oppidum Ruspinam.) Ruspina, & Leptis eiusdem Libya
 phenices (de qua modò diximus) libera oppida sunt, testan-
 te Plinio in præallegato loco. In Sardiniam.) suple
 insulam maris nostri. Ad Cercinnam insulam uer-
 sus.) scilicet Africæ, contra minoris syrtis promontoria sin-
 tam, autore Mela lib. 2. Miserari.) id est, miserabatur,
 Regium equitatum.) Iubæ uidelicet regis Mauritanicæ.

Cum Sulpitio, & Vatinio rem gesserant.) id est, milita-
 uerant, & sub illorū ducum auspicijs meruerant. De Vati-
 nio classis Brundusinae præfecto supra lib. 4. bellorum Ci-
 uilium Cum ea copia conscendit.) Grammatici doc-
 cent copiam in singulari numero abundantiam, in plura-
 liuo autem exercitus manum significare: at hic eam diffe-
 rentiam non seruatam esse uides. Insidiosæ nationis.)
 supleto Numidicæ, & Mauricæ. Non enim multò ante dis-
 cit Mauris in more esse, ut in insidijs cum equis inter con-
 ualleis lateant, & subito erumpant, non ut in campo iusta
 acie decertēt. De Numidis uerò (quos Herodianus à Græ-
 cis Maurusios uocari tradit) Procopius li. 4. de bello Van-
 dilico ita scriptum reliquit, ubi de fœderis cum Ro. Imper-
 ratoris duce icti, et uiolati agit. Maurusij interea quotquot
 apud Byzacium, & in Numidia habitabant ad defectio-

nem ex nulla penitus causa tendebant: ac statim fœdere soluto arma contra Romanos parare decreuerunt, & hoc quidem ex more patrio faciebant. Illis enim neq; Dei metus est ullus, neq; hominum reuerentia, neq; item iurifurandi aut obsidum ulla cura, etiamsi filios, aut fratres ipsorum ducentium exercitum eos esse contingeret: deniq; cum nullo pacem habent, nisi cum his, quorum metu coërceantur. Hac ille: A quibus non dissentane Polybius lib. 3. de iisdem, scribens. Est hic, inquit, Numidarum mos, ut primo statim congressu dantes terga, passim fugiant: mox uerò ubi uisum fuerit, gradum rursus sistant, hostemq; incredibili audacia, ac robore adgre diantur. Nauiū pars, de qua timebat. nimirū de ea nauiū parte loquitur, quæ uicam uersus ante nauigare uisa erat. Atq; ordinati signa se leniter consequi. (Vuolfianū, Aldinū & Gryphianū exemplar corrupte legūt, ordinati: illa tamē corruptius quā hoc, quod addit in. Hinc nanq; cōiunctio Beroaldinā editio nem, pro ordinati in signa, rectius habere, ordinatim, ut sit sensus: Cæsar iussit equitatū, & sagittarios accersi, atq; ordinatim signa se leniter cōsequi. Milites in campo iubet galeari.) .i. armari, ut κατὰ συντάξιν pars pro toto accipiatur. Acies interim mediæ. scilicet utriusq; exercitus. Vnde apparet, illud superius, ubi ait: Duo Pacidij aciem dirigunt, ita intelligendum, ut de media potissimū acie loquatur: præsertim quom paulò post ibidem sequatur dexteri, ac sinistri cornu instructo, & hic Numidas leuis armaturæ inter equites mediæ aciei procurrisse commemorat. Latere. scilicet aciei nudato. Equites Iuliani.) id est, Cæsareani. Intra cancellos omnes coniecti purgnare cogebantur. Syponimus ait, cancellos opus esse sub

illi materia in tranuersum compacto, ad rhexis similitudinem factum: quod frequentia foramina habeat. At Hirtius (si quid ego iudicare possum) simpliciter pro septis hic accipere uidetur: ut sit metaphora à nocentibus sumpta, qui feris intra septa cōclusis obijciuntur, ut cum eis pugnent. Vel saltem ab ijs, qui etiam intra septa: seu circum singulari certamine inter se congregiuntur. Signa Decumanorum. id est, decimæ legionis. Cæsar interim consilio hostium cognito.) Quod scilicet exercitus ipsius prælonga hostium acie ita circumuentus esset, ut in orbem cōcluderetur: ut huic malo occurreret, ipse quoque aciem suam in longitudinem porrexit. Conuersis cohortibus.) scilicet ex orbe in longitudinē. Ut una post alterā ante signa tēderet. id est, extēderet se, ut sit ἀπὸ πρὸς, simplex uerbum pro cōposito. Ita coronam, id est, aciem hostium coronæ instar condensatam, sicuti dicimus uerba facere in corona doctissimorum uirorum. i. in cœtu, seu confessu frequenti. Superius enim modò dixerat Hirtius aciem hostium equestrem leuis armaturæ Numidis, & sagittarijs ita confertā, & condensatam à Labieno, & Pacidio fuisse, ut procul Cæsariani pedestres copias arbitrarētur: præterea dextrū ac sinistrū cornu magnis equitum copijs firmatū.

Cum equitibus Numidis M. C.) Beroaldina castigatio (si modo typographus Florētinus nō errauit in excudendo) CCC duntaxat legit. At cohortes suis terrore firmatis.) Beroaldi editio pro, at cohortes, Hostes, & ni totus fallar, rectius legit. Iā. i. Hirtius ostēdit, quo pacto animus hostibus insugā uersis sit, redditus, nimirū M. Petrei & C. Pisonis aduētū: quorū auxilijs aded recreati sunt, ut nouissimē

Cæsaris agmen sese in castra recipiens carpsent. Et ita Labienum dixisse pro contione.) Florentinus codex à Beroaldo emendatus, pro Labienum, Iubam legit, sed perperam: id quod sequentia liquido commonstrant. Ut etiam cædendo. id est, feriendo, in ipsa uictoria. id est, quamuis contingeret Cæsareanos uincere, tamen fore, ut cædendo inferiores fierent hostibus, quos non omnes cedere, & occidere possent. Quippe non illorum.) Et hic erratum est in Aldino, & Vuolffiano codice pro quibus Beroaldus, & Gryphius rectè habent. Quippe qui in nullo illorum sibi consideret: Hoc est, Labienus idè hæc gloriabundus pro cõtione dicebat, quod in nullo illorum scilicet aduersariorum ullam salutis spem poneret. Cuius consilij Labienici circiter sex rationes Hirtius subiungit.

Ibiq; postea ex hybridis. id est, ex ijs, qui partim ex ingenuis, partim ex seruis nati erant: tracta metaphora à semiferis suis, ut docet Plinius lib. naturalis historię 3. ca. 13. Præterea regia auxilia.) scilicet Iubæ regis Mauritanie. Quæ sanè nota inter alias complures, quas hoc loco uides, certissima est, priora uerba in concione non Iubæ, sed Labieno tribuenda esse. Hippotoxotisq; compluribus.) Hoc est, equitibus ijs, qui arcu iaculantur: composita enim uox apud Græcos est ἀπὸ Ἰππος, καὶ τόξου. De qua uoce & supra lib. 3. de bello Ciuili nonnihil annotauimus. Pridie nonarum Ianuarij. id est, quarto die Ianuarij. Epibatarumq; id est, classiariorum, hoc est, militum in nauibus merentium, autore Budæo in prioribus Pandectarum annotationibus. Vnde autem Græcè dicantur, supra admonuimus. Sagittarijsq; ex omnibus na-

bus nauibus Ithyreis.) suple populis Cœle Syriae regionis, de quibus Plinius lib. 5. cap. 23. Frequentabat.) id est, augebat suas copias. Officinas ferrarias instrueret.) Pro instruebat suple Cæsar. Debebat autem hic nouæ sententiæ initium esse. Reddita enim iam causa, cur exercitum suum Cæsar in litibus undiq; aduocatis auxerit: nunc quo pacto bellica instrumenta, & tormenta paraauerit, & de comætu prospexerit, persequitur. Id quod sequentia uerba in contextu haud obscure præferunt.

Ab audacibus sceleratisq; ciuibus.) Vt pote Cinna, & Carbone: de quibus, & alijs rebus gestis, quæ hic recensentur, uide Plutarchum in uita Pompeij, & Appianum lib. 1. bellorum Ciuilium. Ad insulas Baleares.) scilicet in Hispania aduersus Tarraconensia littora sitas, autore Mela lib. 2. de quibus uide to plura superius lib. 2. de bello Gallico à nobis annotata. Neq; per anni tempus.) suple hybernum. Nam non ita multò antè Hirtius ait, Cæsarem ad 3. Nonarum Ianuarij castra mouisse, Lepi q; sex cohortium præsidio relicto, in Ruspinam oppidum reuersum esse. Et paulò inferius tradit, Cæsarem cum Labieno pridie nonas Ianuarij in cãpis planissimis, purissimisq; decertasse. P. Sittius interim, & rex Bogud &c.) Quo nam pacto Sittius in Africam uenerit, & Bogudi regi se coniunxerit, Appianus lib. 4. de ciuilibus Ro. bellis ita describit. Sittius (sic enim inibi legitur) Romæ accusatiõnem propriam ferre non ausus, arrepta fuga, exercitum in unum cõparauit. Deinde ex Italia, & Iberia in Libyam enauigauit. Libycis porrò regibus ad inuicem contendentibus bello, per parteis opem attulit. Quibus autem attu-

lisset continue uictoria exultantibus, Sittij nomen adeptus
 est. Nam exercitus eius splendide armis depugnabat. Caio
 demum Cæsari in Libya persequenti Pom. auxilium impen-
 dit, & Soborram Iubæ præfectum perillustre occidit. Hæc
 ille. Porro quæ Libya parte Bogud rex tenuerit, supra ex 4
 Hirtij li. conyere possumus, ubi ait: Cassium ex Hispania
 literas ad regem Bogudæ in Mauritaniâ misisse. Vnde con-
 stat eum Maurorum regem fuisse. Verumenimvero quoniã
 & Iuba Bochi filius Mauritaniæ rex fuisse scribitur: uero
 simile est, utrumque obtinuisse aliquam Mauritaniæ partem. Cuius
 sanè rei idoneum testem Plinium habeo, qui li. 5. ca. 2. natu-
 ralis historiæ duplicem Mauritaniâ ita describit: Namque
 diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur
 extrema, itemque Bochi, quæ nunc Cæsariensis. Quo fit, ut &
 Bogud coniunctis copijs suis cum Sittio, tanto celerius in
 Iubæ regnum incursionem facere potuerit. Suppetias
 profectus est. Scilicet ferre, ad ferendum uel laturus. Ali-
 quid enim tale omnino subaudiendum est, quum oratio ellip-
 tica sit. Aestate inita. In Ianuario hæc, quæ hic descri-
 buntur, facta esse nihil dubito. Ex præcedentibus enim cir-
 citer tres istius rei notas inuenire est: quarum unam & alte-
 ram modo adduximus. Ex sequentibus uero una quidem,
 sed omnium certissima hæc est, quod Hirtius tradit, Cæsa-
 rem post naues onerarias ad tertium comœatum trans-
 portandum ex Sicilia ordinatas, 6 Kalendas Februarij
 ad Ruspinam oppidum cum exercitu profectum. Vnde
 conijci potest, ea de quibus hic sermo est, in Ianuarij ferme
 medio facta esse. Propè igitur æstas erat, præsertim in
 Africa, ubi Cæsar tum agebat: quippe quæ Solis uim ma-
 iorem

iozem habeat, quam nostra regio. Illa enim inter cancri tropicum, & æquatorem magna ex parte sita est; hæc uerò inter tropicum cancri, & circulum arcticum, in quo plus pars aliqua uersus Aquilonem porrigitur, eò tardiu æstatem sentit.

Ad Allienum.) scilicet Sicilia prætozem.

Et Kabirium Posthumium.) scilicet quem antea in Siciliam miserat ad secundum cõmratum transportandum.

Hyemis.) id est, tempestatis, seu hyberni temporis, quia (ut modò diximus) Ianuarius nondum exactus erat. Vnde & modò dictus sensus noster de Africana æstate comprobari potest

Et elephantè perterriti se ad suos reciperent.) Plinius lib. 8. cap. 9. his consentanea scribit, nempe elephantès minimo suis stridore terri: uulneratosq; & territos retrò semper cedere nõ sine magna partium suarum pernitie. Quod Scipio ut uir prudens, & solertissimus imperator præsciens, hoc strata gemate eos in hostes cõuertere docuit. Audere enim scilicet solent. Cui præerat Saserna.) Supra Hirtius tradit, Cæsare ad tertiu Nonarũ Ianuarij castra mouisse, & Sasernam cum sex cohortium præsidio Lepi præfecisse. Ergo quando hic additur cum cohortibus tribus, non de Saserna præsidio, sed Labieni cohortibus intelligendũ est.

Ideoq; post uocem Saserna cõmatis distinctio ponenda. Ante portum, portam scribendũ est. Et ad decumanam defixo.) Hæc lectio Aldi, Gryphij, & Volsij est, secundu quam Hirtius significare uult, decurionẽ illũ ita percussum esse: ut ad decumanã. i. scutu suũ amplissimũ defixus sit Sic nanq; Festus Pom. de uerborũ ueterũ significatione li. i. inquit. Alæstia scuta dicebãtur, quibus Albenses,

quĩ

qui sunt Marſi generis, uſi ſunt. Hæc eadem Decumana uocabatur, quod eſſent ampliſſima, ut Decumani fluctus. Cæterum Beroaldi caſtigatio legit, ad terram deſixo, quorum utrunq; non inepte huc quadrat. In prætorio ſeſdens. id eſt, in prætoris, hoc eſt cõſulis, & imperatoris tentorio. Qui enim poſteris temporibus conſules, antiquitus prætores uocabantur. Vnde & proprætores, qui procul in prouincia aliqua ius dicebant, eamq; totã adminiſtrabant, dicebantur. Qui mos etiã nunc in Heluetijs apud Lucernanos, Vituduranos, Bernates, Solaturẽſeis ac Friburgẽſeis in Nuichtonibus durat. Qui enim in Tigrina, Baſilienſi, Sangallenſi, & Scaphuſana reip. cõſules: illi in prædictis Heluetiorũ urbibus prætores appellantur. Et conſeſſam uitam, & ignota peccata.) ut poſt captam Maſſiliam, prælia ad Ilerdam & pugnam in campo Pharfalico factam. Et extra uallum ſiſils cæci mirabilem in modum conſiti.) Supra lib. 7. de bello Gallico admonuimus, tales, & ſtimulos à Cæſare uocari, quos Hirrius hoc loco ſilos cæcos appellat, eò quod terræ ita inferri eſſent, ut præ cæcitate, id eſt, obſcuritate, prima fronte uix cernerentur. Cæcum enim tam de animatis, quàm inanimatis dicitur quod aut non uidet, aut quod uideri nequit. Scorpionium, catapultarum.) De ſcorpionibus ſupra diximus. Catapultarum autem inuentio à quibusdam Syris, à quibusdam uerò poſteriori Dionyſio Syracuſanorum tyranno accepta fertur. Et ſi Grammaticis credimus à de pellenſi nomen habent: & Nonio Marcello de ſermonum proprietate expoſitore, catapultæ iacula, uel ſagittæ celeres ſunt. Quæ autem catapultarum effigies ſit, conſultio Viruſ

lib. 10. de Architectura cap. 19. In secundo com-
 meatu) qui per Rabirium Posthumium accersendus erat
 ut non multò antè ex superioribus (ni fallor) adimonuimus.

Vt antè dixi.) Modò enim dixerat, Scipionem instru-
 ctissima acie, haud ita longè à Cæsaris castris in campo cõ-
 stitisse. De terrore suo.) scilicet quem ipse Cæsareas
 nis incussisset. Beneficio C. Marij usi fuissent.) Hoc
 nimirum cum factum est, quum Marius cõsul unà cum L.
 Sylla quaestore suo, Iugurtham Numidarum regem deuic-
 cit. De quo uide Plutarchum in Marij uita, & Salustium
 in bello Iugurthino. Cæsaremq; eius affinem audie-
 bant.) Idem Plutarchus statim ab initio uitæ Cæsareanæ
 docet, Iuliam Cæsaris amatam uxorem maioris Marij sus-
 isse: ex qua Cæsaris consobrinus creatus sit Marius minor.

Vt manu.) id est, militum caterua facta, & inter se con-
 spirante, se suosq; defenderent. Considius Longus.)
 De quo supra ab initio istius libri. Missum à Cæsare cum
 classe demonstrauius. Superius nanq; in hoc eodè li-
 bronarrat C. Salustium Crispum prætorem ad Cercina-
 nam insulam uersus (quam aduersarij tenet antè cum par-
 te nauium ire iussum, quod ibi magnum numerum frumẽ-
 ti esse audierat. Allienus interim proconsul.) Suplen-
 dum Siciliae, quem supra à capite huius libri prætorem
 uocat. Vnde colligitur, me paulò antè rectè sensisse, quãdo
 dixi pro prætores antiquitus eos Romanis dictos, qui po-
 sterioribus temporibus proconsules nuncupabãtur. Porro quẽ
 admodum Cæsar (ut Hirtius supra testatur) per Cataeo-
 pum Allieno significauerat, ut primo quoq; tempore exer-
 citum (qui adhuc in Sicilia uentũ prosperum expectabat)
 in Africa

in Africam transportandū curaret: ita hic à proconsule eodem factum uides. Atq; sub manum, id est, in potestatem Scipionis submittere non intermittit. In quo triceni modia milia CCC. Sic multoties iam dicta exemplaria omnia legunt, sed haud dubie deprauatissime. Nam primum in uoce modia manifestus est barbarismus. Deinde ut maxime in pluratiuo numero modia diceretur, eui alicubi apud Iurecōsultos denaria: tamen duo substantiua ita constructa solæcissimum sapiunt. Proinde nihil dubito, quin Hirtius pro modia, modium scripserit: sicuti & alij historici numum pro numorum sæpe dicunt. P. Sirtius interim.) Quem antea coniunctis suis copijs cum rege Bogude, in Iubæ regis ditione fecisse incursionem Hirtius meminit. Ipse sexto Calendarum Februarij.) id est, 17. Ianuarij. Adparitores.) Quos Cicero in familiaribus epistolis statores uocat: qui alio nomine & liatores, & uiatores Latine appellantur. Vigilia tertia iubet omnes legiones ex castris educi.) scilicet quæ non procul à Lepi libera urbe secundum litus facta erant: ut scribit Hirtius supra. Velut theatri efficit speciem.) Syponinus refert, theatrum hemicycli formam habuisse atq; ita dispositum, ut à fronte inter duo cornua scena esset. Cuius rei si figuram cognoscere cupis, Vitruuium li. 5. de Architectura, cap. 6. & 8. uide. Vnde apparet campum istum (de quo hic loquitur Hirtius) semiroiundum fuisse: ac iugum inter duas extremitates eius, uelut scenam quandam præse tulisse. Equestremq; copiam.) En rursus Grammaticorum differentiã inter copias, & copiam non seruatam. Nam & hic in singulari numero

mero pro exercitu pedestri, uel turma copiam usurpauit. Etenim exēplaria uariant. *Vuolffianū* enim, *Aldinū* ac *Gryphianū*, pedestrem: *Beroaldi* autem castigatio *Florentiæ* adita, equestrem legit. *Præsidium*q; inde deturbarent. scilicet *Scipionis*. *Pauld* enim superius scribitur, in campi iugo colles excelsos paucos fuisse, in quibus singulis quum turres, speculæq; antiquæ essent: apud ultimam præsidium, stationemq; *Scipionis* collocatam esse.

A' mane diei.) Mane hoc loci nomen est, sicut & apud poetas sæpe legitur mane nouū, & clarū: & ueluti dicimus sponte mea, & satis pecuniæ. Qua de re consulto *Priscianum* lib. 15, *Ieiuni sub armis.*) Pro in armis stetitissent.

Subito nuntio de equestri prælio allato. scilicet in quo *Scipioniani* pessimè accepti, fusi, & trucidati erant à *Cæsaris* equitatu. *Belli iure capto.*) utpote in quos non amplius scuire ius gentium, & militare prohibebat. Vnde facile colligitur, centurionem istum ideò noluisse *Scipionem* imperatoris titulo salutare: quod ius bellis cum non seruaret. Supra nanq; legimus duos *Titos* captiuos ab eo interemptos. *Vergiliarū* signo confecto. id est, completo, hoc est, quū non amplius apparerent *Vergiliæ*: utpote hyberno tempore. *Plinius* nanq; lib. 18. ca. 29. ait *Vergiliarum* exortu æstatem: & earundem occasu hyemem incipere. Quales autē stellæ sint *Vergiliæ*, idem auctor li. 2. ca. 42. hisce ostendit uerbis. In cauda tauri septē sunt stellæ, quas appellauere *Vergilias*. Eadem *Higiniius* li. 3. astronomiæ poëticiæ scribit. Hanc constellationē *Germani* ob situs similitudinem, gallinam pullos suos sub alis fouentem appellant, uulgò apud *Heluetios* ein gluggeri. Cæterum

Cæterum quia insolitū est, hyberno grandinare, ideo Hir-
tius inquit: rem Cæsari auditu incredibilem accidisse.

Oppidō perquam pauci sub pellibus acquiescebant.)
Sub pellibus, id est, tabernaculis ex pellibus confectis. Mox
enim sequitur, alios tenuiores milites ientoriola ex uesti-
bus, & arundinibus construxisse. Cæterum oppidō hic ad-
uerbium est, non nomen: ideoq; cum graui accentu scriben-
dum. Contra Sittium relicto.) Qui scilicet ipsius re-
gnum simul cum Bogude inuaserat, & iam castellum cum
loci natura munitum, tum omnium rerum copia abundās
ceperat. Exercitus Scipionis à terrore Cæsaris.) Huius
ca, & mutila oratio cum in Aldi, Gryphij, tum Vuolphij
exemplo est: Beroaldi autem editio hiatum, & mutilatio-
nem complens, uerbum liberaretur, addit, & nōno appina-
git. Erat in Castris Scipionis &c.) Beroaldus Cæ-
saris legit, & circumstantiarum ratio eam lectionem ma-
gis natiuam esse comprobat. Qui enim constarent sibi ea
quæ sequuntur: nullo modo. Nam statim sequitur, despe-
ctis regijs copijs, omnē terrore exercitui excussum. Quod
si de Scipionis exercitu intelligendum est, non cohæret cū
eo, quod statim subiungitur: nempe Scipioni animum ex
Iubæ aduentu additum. At nec ista pericopa, quæ incipit,
Quo factō &c.) menda caret. Pro, illatum, nanq; legens
dum est, intellectu: ad quem modum & Beroaldina lectio
habet. Is hac ratione opus instruebat.) Et hic lo-
cus mendosus est. Primum enim superuacaneum esset re-
latiuum is, quum alioquin nondum finita pericopa, ante-
cedens cuius obuium sit. Deinde quod Beroaldina casti-
gatio, pro is, hoc legit. Vnde coniectura adducor, ut crea-
dam,

dam, librariorum incuria pro his, aut saltē id, is esse scriptū. Nam si legas his, durius cum præcedētibz cōueniret.

Itemq; equites Curiani.) Eos nimirum equites innuit, qui sub Curione in Africa meruerant: & tandem imperatore suo interempto, alijs Siciliam repetentibus, in Iubæ regnum dimissi erant. De quo uide supra calcem libri secundi de bello Ciuili. Nauius onerarijs.) suppleto sex. Sic enim Hirrius de hoc tertio comœatu transportando superius narrat. Cæsar postquàm legionibus ueteranis duabus, equitatu, leuiq; armatura copias suas ex secundo comœatu auxerat: naueis sex onerarias statim iubet Lilybæum ad reliquum exercitum transportandum proficisci.

Quod cæteri dissimiliter se gerant.) Hoc est, illorum exemplo edocti melius se gerant. Habes hic egyptiū exemplum in Cæsare alioquin natura lenissimo, quando in maleficos animaduertendum sit: nimirum tum, (ut Cicero in officijs suis docet) quū nulla spes est, fore, ut in melius mutantur: aut si impunes dimitterentur, uerendum esset, ne alijs peccandi licentiam auerēt. Quantū enim præpostera illa lenitas, & misericordia omnibus rebus pub. semper obsit, luculentissima C. Memmij tribuni plebis oratio apud Salustium in bello Iugurthino declarat: Porro Beoraldinum exemplar plures ignominia notatos, & ab exercitu Cæsaris dimissos commemorat. Ante T. nanq; Alibiænum, Tusciū Salienū ponit. Triplici bello.) scilicet uno aduersus P. Sittium, altero aduersus Cæsarem, tertio contra Getulos, qui ab ipso defecerant. Cæsar brachijs perfectis.) Redit ad Cæsaris munitiones desertis bendas. Quum nanq; supra duo brachia ita ab eo duci, &

erigi cepta esse commemorasset: ut ad angulum dextrum, sinistrumque oppidi Vxitæ conuenirent, nunc quo pacto eadem perfecta sint, narrat. Quid autem brachij nomine intelligendum sit, superius libro quarto bellorum Ciuiliū coniecturam nostram aperuimus. Sub Hyempsalis regis. scilicet Numidiæ, qui Masinissæ ex Micipsa filio nepos fuit, ut scribit Sallustius à principio belli Iugurthini.

Cum C. Saserna.) suple, qui antea Lepino præsidio à Cæsare præfectus fuerat. Cum nihilominus eius sermonem nuntius ad se referret. id est quum ad eò nihil Scipio suo mandato effecisset, ut nuntius, quem ad Aquinium miserat, eius hoc est Aquinij sermonem ad se referret, id est, in se reciperet, si quid incommodi inde accipiendum foret: idemque diceret, ut Aquinius quæ uellet dicendo perageret. Neque enim puto Hirtium tam ineruditum, & male grammaticum fuisse ut reciprocum pronomen, se, ad Scipionem retulerit: q. d. quum nihilominus eius, id est, Aquinij sermonem ad se, suple Scipionem nuntius referret, diceretque, ut, id est, quomodo reliqua quæ uellet scilicet Aquinius perageret, uidelicet cum Saserna. Deducunt.) suple Scipioni ani. Supercilium quoddam excelsum.) id est collis eminentiam: metaphora ab oculorum supercilijs ducta. Quamquam longè diuersa lectio in Beroaldi codice est. Nam sic, & meo quidem iudicio rectius legit, & super alium quendam excelsum natura locum. Etenim quoniam supra legimus Labieni præsidium ex colle decussum, &c. Locus quidam perimpeditus.) supercilium illud, seu præaltum illum locum haud dubie innuit, quem Scipioni ani occupauerant. Nunc ostendere uidetur Hirtius quo pacto Scipioni ani alium æditum locum obtinuerint

uerint. Post autem elephantos armaturas leueis &c.)
 Leuis armaturæ milites eam haud dubiè ob causam post
 elephantos collocauit: ut si lapilli in eorū terrorem ab ho-
 sibus eijcerentur, illi quoq; lapillis emissis eos in hoste con-
 uerterent. Sic enim à Scipione instructos antea ex Hirtia
 didicimus. Habuit legionem nonam &c.) Quoniam hic
 locus perperam distinctus est, & nonnihil obscuritatis ha-
 bet, eum cōmatis, colis, & periodis distinguam: simulq; eidē
 (si potuero) aliquid lucis afferam. Habuit legionē nonam,
 septimam in sinistro cornu. Trigesimalā, uigesimam nonam,
 tertiam decimam, quartā decimam, uigesimam octauam,
 uigesimam sextam in media acie scilicet habuit. Ipsum autē
 dextrum cornu, secundam aciem, apposituue. i. quod cornu
 dextrum erat secunda acies: ferè in earū legionum, scilicet
 mediæ aciei (de quibus modò dixerat) parte cohortiū colla-
 cauerat. Præterea ex tyronū legionibus paucas adiecerat.
 Tertiam autē acie in sinistrū suū cornu contulerat.) Quā-
 doquidē non nisi tres principales aciei partes ab Aeliano
 (ut supra quoq; nonnihil attigimus) recensentur: nihil ab-
 surdi me adferre putauerim, si per tertiā acie, mediā acie
 partem intelligendam existimē. Etenim quū ipse Hirtius
 modò dextrū cornu secundā uocet acie: dubio procul leuū
 cornu prima uocabatur acies. Vt sit sensus, mediā aciem à
 Cæsare in sinistrum cornu (in quo ipse uersabatur) reflexā
 Quo autē consilio id fecerit, Hirtius in textu exponit. Ad-
 uersariorumq; excursionibus iter efficere nō intermittit.)
 Hoc est, efficiebat, ut aduersarij excurrere possent. Atq;
 ita Beroaldina, & Vuolffiana lectio habet: sed dubio pro-
 cul quàm mendosissime. Non enim uerò consentaneum est
hosteis

hosteis à Casare ad pugnandū prouocatos: quippe qui nū-
per inferior ex pugna equestri discesserat. Nam quod mo-
dò eius equites frumentatū missi Numidas, ac Getulos ali-
quā multos de improviso occiderāt: respectu prioris pugnae
parū momenti habebat. Aldinus autem, & Gryphianus
codex pro efficere rectius officere, legit: Sed nec illa lectio
mendo uacat: pro iter namq; interim legendū cōsuerim, ut
sit sensus: Casarem nō intermississe hostium excursionibus
officere. Modò enim excursionum hostiliū meminit Hir-
tius. Legionis septimae, & octauae. Ysuple Casaris com-
meatus sui, id est, transportationis tertiae ex Sicilia, de qua
ante aliquot paginas in hoc eodem libro. De hac uoce &
supra lib. 5. de bello Gallico annotauimus nonnihil.

Ex Cothone egressus.) Cothon hic nauium stationem
significare uidetur, quae in angusto maris sinu erat: qualis
in Cumensi lacu circa castrum Lect (unde Mysitanus
ille regulus, alter Viriatus ab Heluetijs non ita pridē eie-
ctus est) uisitur. Eiusmodi nauium receptacula nostrates
μεταφορικῶς ollas uocant, hafen. Quemadmodū enim olla
liquoris, & carniū: sic Cothon nauium receptaculum est
Et sicut illa in summo angusta, & in imo lata: sic & Cotho-
nis forma est. Quanquam si quis inferiorum Germanorū
dialectum consideret, Vernacula uox hafen in isto signifi-
catu non ab olla hafen, (quae illis top) sed ab habendo, siue
re: inendo dicitur. Quod receptaculum superioribus Ger-
manis ein hab uocatur. Illi ergo b in f. seu β mutantes, haf,
& mollius quidem quā nos pronuntiant. Cuius sanè rei
Benedictus Vmslerus Tigurinus homo naris non obesa,
summaq; mihi necessitudine iunctus me commonefecit. Si
quis

quis autem translationem uel ab olla uel à Cothone Spar-
tanorum poculo sumptam esse putauerit: cū illo nulla mihi
pugna erit. Hesychio namq; exponente, κώθη μόνωτον πο-
τήριον, κρημασθη δὲ ποτήριον δει, hoc est, poculū unius
ansæ, sigulina poculi species est. Et P. Ligarius Afra-
nianus.) Ligarium ideò Afranianum uocat, quod in His-
panijs sub Afranio, & Petreio meruerat. Quem ob
periuriū, perfidiamq; Cæsar iussit necari &c.) Ligarium
ideò perfidum, ac periurum indubiè uocat, quod fidem, &
iuramentum uiolasset, quo se in Hispania obstrinxerat.
Nam (ut Cæsar ipse lib. 1. de bello Ciuili memoriæ prodit
) Afraniani, & Petreiani milites ita dimissi erant, ut
posthac à neutris partibus in bello Ciuili starent. Suam
causam Cæsar probauerat, id est, se sufficienter expurga-
uerat, quo autem pacto, in orationis contextu sequitur.

Est in Africa consuetudo incolarum &c.) Eadem cō-
suetudo Italij (ut audio) rusticis, Africanorum consuetu-
do in recondendis frumentis & superioribus, & inferiori-
bus Pannonijs iam est: ut hi non tantum frumentum, ue-
rum etiam uina, & preciosissimas quasq; res suas in subter-
raneis terræ meatibus condant: & adeò humilibus casulis
super eos structis habitent, ut non admodum laborent, eti-
amsi incendio conflagrent. Si quando enim incendiū ea-
rum sorte fortuna fit, iocularibus illud dictis prosequuntur
dicentes: aranearum telas tandem expurgatas esse. Ean-
dem consuetudinem ueteribus Germanis fuisse Cornelius
Tacitus in libello de illorū moribus in hæc asserit uerba.
Solent & subterraneos specus aperire, eosq; multo in super-
fimo onerant, suffugium hyemi, & receptaculū frugibus:

u s quia

quia rigorem frigorum eiusmodi locis molliunt, & si quando hostis aduenit, aperta populatur, abdita autem, & de fossa aut ignorantur, aut eo ipso fallunt quod quaerenda sunt. Postero die Iuba Numidas eos, qui loco amisso.) Eos nimirum à Iuba in crucem aëtos innuit, quos supra in hoc libro à turma Hispanica ex collis praesidio, qui ad Ruspinam est, deturbatos legimus, & in fugam coniectos. Ipse castris incensis.) suple quæ propter Vxitam posita erant. Et peruenit ad oppidū Agar.) De hoc oppido nihil apud Geographos inuenio. Nā quod Pli. & alij Agræ in Arabia sitæ meminerunt: nihil ad hunc locū facit. Neq; enim hic de Arabico oppido ab Agaris D. Abrahami ancilla, & concubinae nomenclatura nominato, sed de Africano sermonem haberi contextus circumstantia satis ostendit. Statim namq; subiungit, id à Getulis diu, multumq; oppugnatum. At illi non ita pridem (ut Hirtius paulo ante testatur) à Iuba defecerāt, & proxima quæq; ipsius loca inuaserant. Per iugum Casarem subsequi cepit.) id haud dubie iugum innuit, quod ingens à mari propè Ruspinam ortum in campo planissimo ueluti theatri speciem efficiebat. In huius namq; iugi colle quodam Scipionianum praesidium fuisse, & utriusq; partis castra non procul à iugo superius commemoratur. *Iis legionibus.) suplendum, quæ frumentatum profectæ erant. Occurrere suppeditas.) id est auxilio uenire. Quam loquendi formam ut in frequentem, & mutilam obseruabis. Deest enim, adferendum: aut simile quiddam. Ac iumenta sibi perirent.) Aldi, Gryphij, & Beroaldi exemplar siti, & meo iudicio rectius legunt quàm Vuolfianuum. Casar contra eiusmodi*

eiusmodi hostium genera.) suple qui per insidias tantummodo, & tumultarijs pugnis cum ipso congregerentur.

Anxium exercitum nostrum, atq; sollicitum habebat.) id est, reddebat. Quæ locutio Latinis per frequens est, ut quum dicunt: hæc res me sollicitum habet. Grauis armaturæ. id est, grauibus armis induti Cesareani uidelicet, simulatq; id est, postquam, ab his scilicet leuis armaturæ Numidis, infectatus.) hoc est, impetitus. Passiue namq; hoc loco participium deponentale accipitur, sicuti apud uetustos plura alia uerba huiusmodi Elephantos in Italiam transportari iusserat.) Plinius lib. 8. naturalis historiae cap. 6. tradit elephantos Pyrrhi regis Epirotarum bello primum in Italia uisos. Quæ pars eius corporis nuda.) Idem eodẽ lib. 1. ca. 7. docet, ex prælijs cum eodem Pyrrho cõmissis cognitum esse: elephantorũ promuscidem facillimè amputari posse. Largiter erat consecutus.) id est, uoti compos factus. Equitesq; in eos pila præpilata conijciebant.) Idem autor in præcitato loco cap. 6. refert, Elefantos à L. Pisone in circum Romæ ductos esse: atq; ut eorũ cõtemptus increfceret, ab operarijs hastas præpilatas tenentibus per totum actos circũ. Cæterũ præpilata pila (si Grapaldo credimus) hastæ sunt, quæ ferreas habent cuspides: aut quæ absq; ferro in mucronẽ ut sudex exaruta sunt. Transfuga suos ciues.) Nimirũ Vaccenses, qui cũ rege Iuba militabant. At 12 Calendarũ Aprilis.) Hoc est, 21 die Martij. Processus à suis castris.) Processus aut participiũ præteritũ uerbi deponentalis à procedor est: aut mendũ in omnibus exemplaribus (quæ mihi saltem uidere contigit, est: & uice processus, progressus legendũ.

Signorum conspectu perterritus.) suple expeditorum
 Cæsaris militum. Atq; in antiqua castra copias redu-
 cit.) suplendum quæ non procul ab Agare millia passuum
 sex longe à Cæsaris castris posuerat ita, ut dispersitis co-
 pias, trinis in castris confederit. Aut commeatu dato.)
 id est iure commeandi, hoc est, proficiscendi ad suos: quod
 & missionem Latini uocant. Ad hunc modum Lilius li.
 2. secundi belli Punici in oratione Hannibalis ad Hispanos
 usurpauit: ubi Hannibal sic inquit. Itaq; quum longin-
 qua à domo inslet militia, incertumq; sit, quādo domos ue-
 stras, & quæcumq; ibi sunt chara uisuri sitis: si quis uestrū
 suos uisere uult, commeatum do. Obseruabis itaq; commea-
 tus uocabulo tria significari, missionem uulgò ein urlab,
 seu passport: cibum publicum, quo milites in expeditione us-
 untur: & transportationē. Minutatimq; cædebant.)
 Sic Vuolfij exemplar cædebant cum dipthongo, Aldi
 uero, & Gryphij cum e simplici legitur. Beroaldus autem
 cædebantur & ni fallor rectius habet. Modò enim uerbum
 passiuum uulnerabantur etiam positum est. Cæsar
 aliam alam mittit, qui satagentibus.) Alam scilicet equi-
 tum, satagentibus, hoc est laborantibus, anxjs: & ut no-
 strum uulgus loquitur, satis quod agerent habentibus.

Stagnum salinarum.) id est, fossarum, in quibus sal fit
 in maritimis locis. De quo lege Plinium lib. 31. cap. 7.

Lunatis castris.) id est, in lunæ formam positis, quem-
 admodum & lunati uocantur calcei. Sic & Virgilius pel-
 tas lunatas uocat, quod (ut Seruius exponit) in modū Lu-
 næ mediæ essent formatæ. A castris.) suple Iulianis,
 præsidioq;, quod supra memorauimus. In prima naq; pa-
 gellæ

gellæ istius facie ait, Vergilium Thapsensi præsidio à Scipione præstitum esse. Et animaduertit aciem pro uallo Scipionis, castris elephantisq̄ dextro, sinistroq̄ cornu collocatis.) Sic uulgata exemplaria habent, sed Beroaldina castigatio ad hunc modum: aciem pro uallo Scipionis contra elephantos dextro, sinistroq̄ cornu collocatâ. Quarum lectionum posterior geminam ob causam mihi magis arridet. Primo quod absurdum esset, si quis castra in sinistro, aut dextero cornu locaret. Id quod tamen prior lectio præferre uidetur. Deinde quod supra etiam in hoc libro legimus, aciem à Scipione ita instructam esse, ut ante eam triginta elephantos turratos constitueret. Quam sententiam & sequentia astruunt, si modò rectè cum distinguas, tum intelligas. Cæsar namq̄ triplici Scipionis aciei, triplicem quoq̄ suam opposuit, decima uidelicet legione, secundaq̄ dextro: octaua, & nona sinistro suple Scipionis cornu oppositis, (Sic enim Beroaldus distinguit) quinque legionibus in quarta acie ante ipsa cornua scilicet dextrum & sinistrum, suple Scipionis aciei oppositis: quinque cohortibus contra bestias collocatis, id est ita, ut quinque cohortes ex singulis quinque legionibus, elephantis opponerentur. Cætere cæpit.) suple classicum. Contra principes ire contendit &c.) De legionum principibus superius (nisi me fallat memoria) annotauimus locû ex Vegetij lib. 2. cap. 6.

Interim Thapso qui erant præsidio.) Redit ad Thapsensem Cæsaris obsidionem. Umbilici fine.) id est, usq̄ ad finem umbilici. Significare enim uult Thapsensibus mare ingressis aquam ad umbilicum usq̄ pertigisse. Ducem aliquem requirunt &c.) Scipio enim (restante Appiano

lib. 2. de bellis Ciuilibus) per mare duodecim cathaphratis nauibus aufugerat. Salutationem more militari faciunt. id est, Facta salutatione, admonent aduersarios uicisitudinis rerum humanarum: quippe quod ea calamitas, qua ipsi tunc premebantur, alijs quoque accidere posset. Ideo quemadmodum secum in simili casu agi uellent, idem cum ipsis nunc agant: atque ultrò ipsos armis abiectionem in deditio-nem accipiant. Namque milites Veterani ira, & dolore incensi &c. Veteranorum isthæc siue inclementia, siue crudelitas inde orta est, quod Scipio ante commilitones ipsorum crudeliter necauerat. Quum enim ex secundo Casaris commeatu duæ naues forte fortuna in Scipionianos duces incidissent, militesque Veterani in illis uecti ad Scipionem deducti essent: ad unum omnes ab eodem interfecti sunt, eo quod Casari imperatori suo fidem datam seruantes, in illius uerba iurare nollent. Porro quod in textu sequitur, tantum abfuisse, ut Casareani Scipionianis parcerent, uti etiam urbanos quosdam de suo exercitu, quos autores appellabant, interfecerint, hunc habet sensum: eos etiam in Iuliano exercitu in capitis discrimen coniectos, qui alijs autores erant, ut Scipioniani in deditio-nem acciperentur, eisque parceretur. Quod si iuxta Beroaldinum codicem legas actores, in eundem sensum cum superiore exponi potest. Actores enim inter alia significata, ij quoque dicuntur, qui aliorum causas agunt, eosque defendunt.

Cæsar trinis castris potitus. id est, tripertis: nempe Scipionis, Iuba, & Labieni castris. Re diuina facta. id est, quum Dijs suis sacrificasset, & ut Papiſtici loquuntur sacrifici, quum missasset.

Legis

Legis Iuliae.) Julius Cæsar multas leges tulit, at Hirtius de ea nimirum hic loquitur, qua cautum erat: ut liberis populis libertas non auferretur. De qua consule M. Ciceronem in 32 oratione, quam in L. Pisonem habuit. Quum ergo & Vticenses suam, hoc est, civium Romanorum libertatem Cæsar's beneficio retinuisent: ad illius partes eo facilius declinabant. Eorum castra L.

equires.) supleto Scipioniani è fuga (ut modo dixit) Vticam delati Singulis centum.) scilicet numerorum diuisit.

Idem Sylla, Faustus fecit &c.) Sylla Faustus (ut Cæsar supra lib. 1. bellorum Ciuilium testatur) inter belli initia ex senatusconsulto in Mauritaniam missus erat Atq; in regnum ire contendit.) Beroaldus legit, atq; in regnum Iuba tendit. Quæ lectio uel ob hoc mihi magis probatur, quod in iam citato Cæsar's libro, & loco, statim superioribus annectitur: nempe quod ad eundem senatum extra urbem coactum relatum sit de rege Iuba, ut populi Romani socius esset, atq; amicus.

Vnà cum trecentis, qui pecuniam Scipioni &c.) Ex Plutarchi Catone minore constat trecentos illos Romanos ciues fuisse, ac Vtica negociatos esse: eosque Catonè adeò familiares, ut de rebus grauibus deliberaturus, eosdem in consilium adhiberet.

Et sine suspitione, uultu, atque sermone &c.) Quo uultu Cato apparuerit, & quem sermonem ante obitum suum habuerit: item quo pacto sibi mortem consciuerit cum Plutarchus, tum Appianus Alexandrinus luculenter describunt. Et quia ad hæc Hirtij uerba intelligenda non parum faciunt, idcirco illius (utpote breuius

breuius totum negotium complectentis) huc transcribere uisum est. Circa uesperam, inquit, à balneo ad cœnam transijt. Discumbens porrò conuiuatus est eo more, quo à Pompeij nece consueuerat, nihil solitæ conuersationis omittens: neq; plura, aut pauiora conuiuio inferens. Cum astantibus etiam de his, qui enauigauerant, sermonem protulit, rogans an prospero uterentur uento. Postremo in cubiculum delatus, cæteros omneis, filio excepto, à se dimisit: quem solito arctius complexus est. Posthæc ensem lecto assidere solito licum minime intuens, exclamare cœpit: se hostibus ab domesticis inermem prodi. Amicis autem illum adhortantibus, & se nihil in eum machinari profuentibus, uerum ut sine ense quiescere uellet suadentibus, apertius hæc inquit: non mihi mori cupienti, ense opus est, facillime quidem uel ueste spiritum licet opprimere, uel caput parieti ultrò impingere, uel in collum præcipitare me ipsum, ut peream, uel retento spiritu obire mortem. Multaq; alia elocutus, ut ensem perferrent, exorauit. Quo allato, Platonis librum, qui de anima inscribitur, ab illis poscens, legere perseuerauit. Cum à lectione desisset, qui portis præsidebant, quieti indulgere monuit. Ipse autem se sub pectore impresso ense uulnerauit. Effluentibus itaq; uisceribus, cum strepitus insecutus esset, qui ad portas morabantur subito accurrunt, Medici quoq; adhuc uiscera illaesa reducere, & uulnus colligare tentabant. Ille reassumpto spiritu, dissimulare iterum, ac seipsum increpās, quod minus altè uulnus impressisset, gratias illis ueluti saluis suæ autoribus ultrò reddere, demum se quiete indigere dixit. Illi arrepto ense discessere, & quasi quieturo præcluserunt portas. Cato dormientis

mientis similitudine prælata obligationes uulneris silens ipse manibus diripuit ambabus, & suturas corporis perstregit feræ in modum. Vulnus præterea & uentrem uingibus, digitisq; lacerauit, uisceraq; disiecit: quoad tandem extinctus est, annum iam quinquagesimum ætatis agens.

Messala ut erat imperatum & c.) Hirtius paulo superius meminit, M. Messalam à Cæsare Vticam esse præmissum.

Bonorum uenditionem indicturum. id est, se denuntiaturum, quando bona ipsorum uenditurus esset: sicuti indicimus bellum, comitia, & iuslitium. Vtrobisq; suppleendum, & Vticæ, & Zamæ. C. interim Virgilius. scilicet qui Thapsensi præsidio præfectus erat. Saburam. scilicet regis Lubæ præfectum, ut supra habuimus, & statim sequitur. In Faustum. supple Syllam, quem paulo ante Hirtius in Mauritaniam ex Vtica profectum scribit.

Qua Vticam diripuerant & c.) Quinquaginta indubie equites innuit, qui & Vticensium castra extra oppidum posita oppugnauerant, & deinde etiam oppidanorum bona diripuerant. Hipponem regium deferuntur. supple oppidum minoris Africæ, de quo Mela lib. 11. Quod Janè uel hinc maximè nobilitatum est, quod D. Aurelium Augustinum inter ecclesiasticos Latinorum doctores facile principem pastorem, ac episcopum integerrimum, doctissimumq; habuit.

Triginta centenis millibus ponderis olei & c.) Hinc illud Plutarchi in Cæsaris uita, quod tantum agri ab eo in ditionem subactum sit, ut annuo prouentu percepturus esset fiscus tritici quidem ducenta millia modium Atticorum: olei uerò pondo tritices cetera millia Caraleis. scilicet oppidum, de quo Strabo lib. 7. Cæterum
si Mela

118 IN LIB. VI. DE BELL. HISP.

si Mela, & Plinij lectio mendis uacat, pro Caroleis, Calaris legendum est. Ille naq; li. 2. urbium in Sardinia, inquit, antiquissima sunt Calaris, & Sulchi: hic uero libro tertio cap. 7. Calaritanos, & Sulchitanos populos eiusdem insulae uocat.

Et ante diem tertium calendarum Quintilis.) Hoc est, 29 Iunij.

Ad urbem Romam uenit.) Plutarchus in Iulij uita asserit eum, de Alexandrinis, Pharnace, & rege Iuba triumphasse postquam ex Africa domum redierat.

IN AVLI HIRTII AVT OPII
LIBRUM VI. DE BELLO
HISPANIENSI AR.

gumentum Ioannis
Rhellicani.

Libri istius summa in tribus consistit. Primum belli Hispaniensis occasio describitur. Dein praelium ad Mundam, in quo Pompeiani inferiores facti sunt. Postremum quum Corduba, & Hispalis a Caesare essent captae, quo pacto Sextus Pompeius hinc inde fugiens tandem in spelunca quadam latitans interfectus sit. Porro quia de libri istius autore cum ueteres tum recentiores dubitant: ego quaestioni nodum ita enodandum censuerim. Primum quando Suetonius Tranquillus in Caesaris uita inquit, belli Alexandrini, Africani, & Hispaniensis incertum autorem esse
ac non

æ non tantum Aldi, sed omnium eruditorum, qui Sextum hunc librum perlegerunt calculo, ultimi libri stilus à reliquis *δὲ δὴ ἀπὸ τοῦ* distat: quid si dicamus, Hirtiū quartū, & quintū de bello Ciuili historiam scripsisse, & sextū ab Oppio descriptam? Tametsi nanq; Hirtius in octauū librū de bello Gal. præfatiuncula meminerit, se ab rebus gestis Alexandria usq; ad finem uitæ Cæsaris historiam persecutum: tamen quia posteriores libri de uitæ exitu desiderantur, uero simile est, & illum sextum Hirtij librum de rebus Hispanicis iniuria temporis interijisse, aut quod uero magis consentaneum est, nusquam esse scriptum, eumq; ab Oppio qualicunq; dicendi genere seu de nouo compositum seu amissum esse restitutum. Etenim quando C. Oppius Cæsaris in bello Africano legatus fuit, ab eoq; (ut in superiori libro legimus) Zettensi præsidio præfectus est: appareret eum nominis Iuliani, & laudum eius promouendarum æque studiosum fuisse, ut Hirtius. À qua sententia nec Volaterranus longe abesse uidetur. Quum enim in libris suis *ἐπι τῆς ἀντιπροπονοίας* inscriptis Cn. Oppij tribunū plebis, & Q. Oppij Asiæ proconsulis meminisset, lib. 17. inquit, C. Oppium uerum Iulij Cæsaris amicissimum fuisse, ab eoq; commentarium de bello Hispaniensi scriptum. At dixerit aliquis, probabile non esse, quenquam aut Iulij, aut Octauiani Cæsaris seculo tanta barbarie usum, quanta in hoc commentario depræhenditur. Cui responderim, Oppio illi in Latinè scribendo idem accedere potuisse, quod multis alijs in sua uernacula cõtingit. Qui enim ab adulescentia se in commentando, & stilo exercendo in quacunque tandem lingua non exercuerunt:

dum

dum id in matura iam aetate tentant, præter unum, eundemq; sermonis colorem, innumeros barbarismos, & solæcismos cõmittunt, orationemq; crebris hyperbatis, & à *varrazo dõtois* obscurant, & hiulcam reddunt. Id quod huic auctori (quippe magis exercitato in militia quàm in foro, & historia scribenda) usu uenisse in aliquot infra locis indicabimus.

EIVSDEM IO. RHELLI

CANI IN EVNDEM LIS

BRVM DE BELLO HISPA-

niensi Annotationes.

V M Cæsar muneribus dandis in Italia detinetur.) Quibus Cæsar munera dederit, ac quæ spectacula post uarios triumphos Romæ ædiderit: Cum Plutarchus, tum Appianus declarant. Quorum ille in Cæsaris uita sic inquit. Post triumphos ingentia militibus donaria dedit. Ad conciliendum sibi plebem spectacula ædiderit, conuiuiaq; celebravit: uno die in duobus, ac uiginti millibus triclinijs epulæ præbens uniuersis. Hic uerò lib. 2. bel. Ciuiliũ ad hunc modum. Militi drachmas quinque mille Atticas, turmæ ductoribus totidem: tribunis militum, equitibusq; in duplo maius. Adhæc singulis ex populo minã unam Atticam. Spectacula quoq; multifariam ædiderit equorum, & musici, pedestrisq;

destrisq; certaminis: uirorū mille ad totidem certantium,
 & equestres pugnas ducentorū pariter: & aliud ex pediti-
 bus, equisq; præludium subinde immiscens, elephantorum
 uiginti bellum utrinq; locatorum. Naualem præterea pu-
 gnā remigum quater millium: mille bellatoribus utraq;
 ex parte insidentibus. Hæc illi. Vnde apparet, quibusnam
 artibus, & cuniculis homines ambitiosi remp. circumue-
 niant ac suffodiant: nimirum ut primum omnium plebis
 animos muneribus, & spectaculis sibi deuinciant, ac dein-
 de oppressa libertate, eis medium ostendant digitū. Quod
 tandem à Cæsare quoq; factū esse, supra in eius uita osten-
 dimus. Aliqua ei inferebatur causa.) id est, alicuius
 criminis accusabatur, græca dicendi forma. Græci nanq;
 dicunt, ἐπιπέραμ τὴν αἰτίαν, id est, intentare crimen. La-
 tronum largitio fieret.) id est, ut latronibus suis inde satis-
 faceret Cn. Pompeius quorum cpera adiutus (ut modò au-
 tor meminit) prouintiam Hispanicam uastabat. Ita
 paucis commodis hoste hortato. id est, latronibus reip. Ro-
 manæ hostibus lucri spe allectis. Atq; hæc prima barba-
 ris species est, qua autor iste utitur. Deponētali nanq;
 participio pro passiuo abusus est, ueterum tamen more.

C. Cæsar dictator tertio, designatus quarto.) Plutar-
 chus ait, Cæsarem quarto consulem, non dictatorem desi-
 gnatum in Hispaniam contra Pompeij liberos profectum.

Prouintia.) splendū ulterioris Hispaniæ, quæ eadem
 & à fluuio Bethi Bethica uocatur: cuius metropolis Cor-
 duba (ut autor iste infra scribit) erat. Qua de re supra li. i.
 bellorum Ciuiliū plura si quis uolet, legere potest. Ibi enim
 totius Hispaniæ diuisionem ex Plinij sententia annotauit

mus: & ex textu inibi patet, ulteriorem Hispaniam Pompeij partibus fauisse. Qui certiore[m] Cn. Pompeium arcerent. Et hæc ταυτολογία satis indicat, scriptorem istum parum exercitatum in scribendo fuisse. Quum enim relatiua pronomina in hoc reperta sint, ut eandem rem modò dictam sine ambiguitate, & fastidio referant: ille Battologum magis quàm Brachylogum agere uoluit. Ex prouintia.) suple citerioris Hispaniæ, quam Cæsar supra lib. 1. bellorum Ciuium ab ipso stetitisse cõmemorat. Clam præsidia.) Sic Aldus, & Vuolffius legunt: Gryphius autem clam præsidio, & Beroaldus legati clam præter præsidia. Et priorum quidem duorum lectio uitiosa est, posteriorum uero tametsi utraq; ferri queat: tamen huius lectionem illi ob hoc anteposuerim, quod uideã in Aldinis, & Vuolffianis exemplaribus lectionis germanæ uestigia adhuc superesse, ita ut non nisi præpositio præter omissa sit. Illa enim si addatur, clam non præpositio, sed aduerbiu[m] est, & constructio grammatica belle habet. Sextus Pompeius frater.) scilicet Cneo iunior, autore Appiano lib. 1. bellorum Ciuium. Ad equitatum concidendum cum exisset. id est, quum putaret multitudo ex oppido egressa sibi cum equitibus solummodo rem fore. Ad Cordubam.) Et hic parum latine præpositionem nomini loci minoris autor noster adiunxit. Cæsar quum ad flumen Betim &c.) Hic fluuius (ut supra quoq; nonnihil annotauimus) toti prouintia[n] nomen dedit, & Hispanice nunc Guadachibir uocatur. Tenebant aduersus oppidum è regione pontis trabes.) aduersus oppidum suple Cordubam, quæ nõ longe à Beti fluuiio sita est, ut in secunda Europæ tabula cer-
nere

vere licet. Caterū quia ambigū est, utrum trabes accusan-
 ti, an nominandi casus sit: oratio quoq; ambigua redditur.
 Nescias enim an castra tenuerint trabes, an trabes castra.
 Construct onem ergo impeditam, huiusmodi coniectura
 expedire tentabimus, ut quum modò dixerit auctor, Cæsaris
 copias tripartitò ad castra per pontem tractas esse,
 in uerbo tenebant, subaudiendum sit castra, & sit sensus:
 castra Cæsaris tenebant, hoc est, pertingebant trabes è re-
 gione pontis aduersus oppidum. Siquidem & Cæsar supra
 libro primo de bellis Gallicis non dissimili forma loquens
 diuitur (nisi quod hic simplex, illic uerò compositum uer-
 bum ponitur) quando ait: pontem ex Genèua oppido ad
 Helucios pertinuisse, hoc est, pertigisse. Quod autem sibi
 cum hoc uelit, quod addit: ut supra scripsimus, bipartitò,
 ingenū fateor me ignorare. Nusquam enim neq; hoc, neq;
 in alijs libris (quantū ego memini) huius traiectionis, &
 castrametationis recordatur. Nisi forte pro bipartitò, tri-
 partitò legendum sit, & supra aduerbio usus sit auctor pro
 modò. Atq; hanc expositionē quæ sequuntur non friuolam
 esse comprobant, quando ait pari ratione à Pompeio cis
 Beticis castra esse fixa.

Sed tumulos tumulis exequabant. Id est, quantum aceruum & stragem caesorum
 unus faciebat exercitus, tantum & alter. Circumcludunt
 Cæsaris equites.) Et hic ambiguum est, utrum Pompeiani
 Cæsaris equites circulerint, & cōciderint: an Cæsareani
 equites Pompeianos. At cum præcedentia tum subsequētia
 magis arguunt Pompeianos à Cæsareanis cōcisos esse.
 Modò enim ait, aliquot castella in hoc à Cæsare occupata,
 ut Pompeij aduentū, & insultū reprimeret:

& mox subiungitur, post eadem illam, Pompeiū in sequen-
 ti nocte trans flumen Salsum fugisse. Quod minime factu-
 rus fuerat indubie, si qualicumq; uictoria ad Ateguam po-
 situs esset. Propter terræ fecunditatem inopem &c.)
 Ante inopem comina ponendum est, non post, ut Vuolfia-
 num, & Gryphianum exemplar distinguit. Grummus
 est excellens natura. Grūmus, expositore Nonio Marcel-
 lo, agger à cōgerie dicitur. Accius Enomao, Quemcumq;
 in hiteram grumnum, aut præcisum iugum. Is signa
 Saguntinorum retulit quinq;. Saguntini à Saguntio His-
 pania citerioris oppido dicuntur, ut apud Plinium lib. 3.
 ca. 3. patet. De quorū indubitata erga Romanos cōsæde-
 ratos suos uide Liuium, consilio li. 1. secundi belli Punia-
 ci: & prouerbiū apud Erasmum, Saguntina fames.

Rex nomine Indo &c.) Plutarchus in uita Alexandrī
 Magni tradit, Cæsarem Athenis comitem quendam ha-
 buisse nomine Indum. In oppido acerrimè pugnatum
 est. Ateguam haud dubie inteligit. Hanc enim supra mu-
 nitionibus, & brachijs à Cæsare circumdatam: aggeres,
 uineasq; ab eodem actas esse legimus ad oppidū oppugnā-
 dum. Quibus ignis per iactus solitus est mitti. Ut scī-
 licet in cupis pice, ac seuo completis: quemadmodum supra
 lib. 8. de bello Gallico legitur. Pari consuetudine ui-
 gilia secunda &c.) Redit ad Ateguæ oppugnationem, ac
 propugnationem. Quiq; præsidij causa præpositi op-
 pido à Pompeio orabant. supplendum, ut Cæaris pace li-
 ceret cū suis impune decedere. Statim nāq; sequitur, à Cæ-
 sare responsum: uictoris esse conditiones dare uictis nō ab
 eis accipere. Hospites, qui in oppido erant. scilicet
 Ategua

Ategua. Sic enim *Sabellicus* intellexit, eumq; non falsum esse cum sequentia tum præcedentia accuratè perpensa declarant. Quum bene magnam partem muri, scilicet munitionum *Cæsareanarum* consumpsissent. Siquidem murus (teste *Lau. Valla*) non tantum lapideus urbis ambitus est sed urbis quoq; similium, ut munitionum, castrorumq;. Præterea argentum, & uestimenta, scilicet extulerunt. Hoc enim uerbum ex superioribus repetendum est. Nam quod existimabat eos posse conatum efficere.) Existimabat scilicet tabellarius, de quo iam dixit.

Eos.) suple milites, cum quibus in *Pompeij* castra perrupturus erat. Oppido represserunt. id est in oppidum, ut sit septimus casus iuxta *Seruij* expositionem in illo *Vergilij* carmine: *Inferretq; Deos Latio.* Et hominem, scilicet *C. Antonium.* Apprehendit. suple *Tiberius Tullius.* Refugerunt ad *Cæsarem.* scilicet *Tullius,* & *Cato Lusitanus.* Et qui uitam sibi peteret.) scilicet aliquis ex tabellarijs depræhensis. Ita facturus de ligno. id est, lignea turri, uti modo præcessit, ut sit *αὐτὸν ὑπὸν* materia pro materiato. Turris lignea, quæ nostra fuisset ab imo uitium fecit. id est, ruinam minata est, seu hostili incendio corruit. Sic enim *Bocetius* philosophus, & orator *Christianus* cum *pius,* tum disertus illud *Ciceronis* exemplum in *Topicis* ex iure *Ciuili* sumptum: *Si ædes ex se corruerint, uitium uic fecerunt &c.* interpretatur. Vnde mirari haud immeritò quispiam posset, quoniam pacto tam elegans *Iureconsultorum* dicendi forma putido illi scriptori in mentem uenerit. Reliquos in oppidum iussit deduci.) In oppidū scilicet. *V cubim.* Modò

nanq; dixit, castra à Pompeio *Veubim* mota esse, ac deinde de *Veubensibus* conuocatis, ab eodem edictum, ut diligenter adhibita expiscarentur: quinam suis, & qui hostiū partibus siuderent. Qui quum ad oppidum uenissent, scilicet *Ateguam*, id quod ex præcedentibus, & consequentibus colligi potest. *Oppidanorū* bona uendere.) *Iuplæum*, qui legatos *Cæsareanos* iugulauerat. *Profugere in Behuriam.*) *Pli. li. 3. naturalis historiae ca. 1.* *Beuriam* in duas partes, totidemq; gentis diuidit: *Celticos*, qui *Lusitaniam* attingunt, *Hispalensis* conuentus: & *Turdulos*, qui *Lusitaniam*, & *Terraconensem* accolunt. *Nostri* cesere parumper.) *πεύωσι* est, profugam dederunt. *Hic fertur Achilles, Memnonisq; cong.*) Quo pacto *Achilles* eū *Memnone* congressus sit, nusquam me legisse fateor. At quantū ex *Cælio* coniectare licet, hoc prouerbiū ex anti qua *Ennii* tragœdia citatum est. *Li. enim 14. lectionum antiquarū cap. 48.* ait se ex *Pompeij Festi* fragmentis collegisse, quandā *Ennii* Tragœdiam fuisse, cui titulus *Achilles Aristarchi*. Vnde (quantū ex huius quoq; cōtextus *Oppiani* circumstantia deprehendi potest) non diuersum ab eo adagio esse uidetur, quod *Erasmus* ex *Virgilio*, & *D. Hieronymo* annotauit: nempe *Dares* contra *Entellū*. *Lū* enim *Tirpionem* uiribus corporis fidentem, & quemlibet prouocantē *Oppius* tradit: necessū est, ab *Ennio*, aut alio quocunq; tandē poëta, *Achillē* contra *Memnonem* introduci, sicuti, à *Marone* *Dares* aduersus *Entellum*. *Quamuis* autem *Achilles* *πρόδ' ἀνδρῶν* ab *Homero*, hoc est uiribus præstans fingatur: nihilominus tamen *Memnone* inferior putandus est. Quippe de cuius fortitudine passim tam

multa prisce sermone omnes commententur. Qua de re consulto eundem Caelium li. antiquarum lectionum 12. ca. 4.

Equites Romani hastenses.) Et Sabellicus, & Beroaldus Astenses absq; aspiratione legunt: & si quid ego iudicare possim, melius. Siquidem Pomponius Mela lib. 3. Astam procul à littore disitam coloniam in Hispania ponit. Quod huc maximè quadrat. Quippe quum & Oppius eos hic Romanos equites uocet, & paulo inferius equitum Ro. ex Hispaniensibus colonijs, & oppidi Astæ meminerit. Nostrisq; adhuc tres præsidijs.) Ut Ateguæ, unde Pompeianum præsidium deiectum est à Iulianis.

Bellum ducunt.) id est, producunt, quæ à prætoris perquam familiaris est Liuius, & alijs historicis. Equites.) Indubie Cæsareani. Serui.) suple Pompeiani transfugerunt scilicet ad Cæsarem. Vexillum proposuit.) Hoc est, pugnae signum dedit. Etenim (sic uic ex superioribus de bello Gallico libris, & ex Plutarcho discimus) quoties Cæsar pugnam indepturus erat, rubro proposito uexillo suis pugnam denunciabat.

Idcirco enim copias eduxerat, quod Versaonensium ciuitati fuissent fautores.) Eandem ciuitatem nunc Versaonem appellare uidetur: quam paulò superius Saonem uocat. Idq; ex eo collegi, quod mox subiungit, Faustus (sic enim Beroaldus legit) antea literas esse missas, in quibus continebatur: Cæsarem nolle in conuallem descendere. Apparet autem Faustum illum (ad quem Pompeius hæc scripserat) Saoni præfuisse: etiamsi hoc in superioribus literis non deprehendatur. Quum ergo Cæsarem audiuiisset in campestris se contulisse, Pompeius

æquum dimicandi cum eo locum nactus: ea, quæ Saonen-
 sibus pollicitus erat, præstare uoluit, dum copias in aciem
 eduxit. Etenim & natura loci defendebatur.) suple
 Pompeius. Et ipsius oppidi.) scilicet Mundæ. Ut
 superius demonstrauius.) Ab exordio ferme istius libri
 Oppius narrat, ulterioris Hispaniæ regionem, propter æ-
 dita loca, & ad castrorum munitiones non parum idonea,
 difficilem oppugnatu esse. Nonnulli etiam timere.)
 Apparet historicū illum historiæ Cæsareanæ de hoc præ-
 lio Mundensi aut non peritum fuisse: aut maligne eam, in-
 fideliterq; ne dicam insulse literis mandasse. Plutarchus
 namq; , & Appianus tantum terrorem exercitui incussum
 esse scribunt, ut pugna etiam incepta, eis excuti nequiret:
 donec Cæsar militis cuiusdā clypeo arrepto, duces circum-
 fidentes in hunc modū affatus est. Erit hic mihi uita finis,
 uobis autē rei militaris dies ultima. Causam autem tanti ti-
 moris multitudinem, experientiam, desperationemq; ho-
 stium fuisse perhibent. Quo fit ut non pauci (ut Oppius hic
 ait) sed magna exercitus pars adeo percussa fuerit, ut Cæ-
 sar post pugnam ad familiares suos cōuersus dixerit: sæpe
 numero pro uictoria, nunc autem primum pro uita dimica-
 ui. Eum locum definire cœpit.) nimirum ut milites
 ipsius nossent quatenus progrediendum esset, dum hostem
 insequerentur. Ut magno tamen periculo accessus
 eorum haberetur.) id est, ut tamen non sine magno Cæsa-
 reanorum periculo aditus pateret. Hic decumani.)
 Hoc est, milites decimæ legionis, quam Cæsar (ut in bellis
 Gallicis uidere est) maximo semper amore profecutus est.
 Quibus oppidū fuit subsidio.) Mundam innuit. Supra
 enim

enim ait Pompeij castra huic oppido propinqua fuisse.

Ita ipsis liberalibus.) id est, ijs, qui liberaliter, ingenue, ac fortiter pugnantes occubuerant. Quum oppidum Mundam sibi constituisſent praesidium.) Appianus refert Pompeianos fugientes Cordubam se recepisse: eamq; a Caesare tandem expugnatam esse. Atq; quominus eius variationem miremur: antea tradit, pugnam illam non procul a Corduba esse factam. Caesar ex praelio munitio ne circumdata.) supplendum Mundam oppido: quod modo hostium cadaueribus, pilis, & scutis loco cepitum a Caesarea nis circumuallatum esse dixit. Caesar flumen traiecit.) Betim haud dubie, supra namq; ex secunda Europa tabula Ptolemaica diximus, Cordubam non longe a Beti distantam. Scapula totius seditionis &c.) Appianus Scapulam unum ex Pompeij ducibus fuisse tradit. Ipse de tempore cenauit.) Et hic auctoris barbaries elucet, quando inquit, de tempore, pro in tempore. Vinum, & nardum identidem sibi infundit.) Beroaldus uinum, resinam, & nardum legit. Ne cui autem mirum uideatur resinam Romanis olim in delictis fuisse, Plinius lib. 14. naturalis historiae auctor est: uina asperiora in aliqua Italiae parte rabulana, pice, ac resina mitigata esse. Porro per nardum uel unguentum nardinum, uel factitiuum uinum ex nardo intelligere possumus. De quo uideto eundem Plinium.

Quos circumuixitos superius demonstrauius, Munde praesidium inuuit. Supra enim ait eos, qui ex praelio effugerant, se Mundam recepisse: eamq; dein a Caesare circumuallatam. Erat bene magnum intra Pompeianas partes.) Apparet locutionem istam alioquin non ille-

pidam aut plus satis auctori huic arrisisse: aut eum præ nra
 mia uerborum inopia nequiuisse alia ad uitandam ὀμοιο-
 νοσίαν uit. Nunc enim decies & infra aliquoties illā usura
 pauit, & quod maiorem nauseam facit, aliquoties in dua-
 bus periodis perpusillo spatio inter se distantibus: ut hic lu-
 ce clarius cernitur. Clam cuidam Philoni in & c.)

Beroaldus aliter ad hunc legit modum, clam erga quen-
 dam Philonem illum: sed (nisi totus fallor) utraq; lectio
 uitiosa est. Si nanq; priorem sequamur, constructio gram-
 matica parum obseruata est. Clam enim non cum Dandi
 sed auferendi casu construitur. Sin posteriorem, æque in-
 epta fermè uestrorum structura, & oratio imperfecta est.
 Quo circa illam sic emendauerim, clam quidam Philone
 illo. Nam quidem etiam pro quodam secundum Donati
 grammaticā dicitur. Hanc uerò (quam etiam magis pro-
 bo) ad hunc modū: clam ergo Philonem illum, supplendum
 præsidium Pom. amandat, ut clam aduerbialiter ponatur.
 Hic clam præsidio.) suple Cæsareano. Lusitaniam pro-
 ficiscitur, Beroaldinus codex, præpositionē in additam ha-
 bet. Quod Pompeium in potestate haberent.) Cnæum
 innuit Pompeium. Supra nanq; refert. Oppius, Cnæum
 cum equitibus paucis, nonnullisq; peditibus ad nauale præ-
 sidium Carteiam contendisse. Saucius Pompeius.)
 suple Cnæus. Appianus nanq; scribit illum à Cartheis le-
 ethica ablatum esse. Pompeius humero, & sinistro
 crure uehementer erat saucius.) De eodem adhuc loqui-
 tur Cnæo. Cæterum quo maior lux obscuræ huic descri-
 ptioni addatur, dilucidiora Appiani uerba de illo saucia
 to huc adscribam. Cum autem, inquit, & eos, qui ipsum
 in les

in lectica portabant desperantes intueretur, ueritus ne ab illis traderetur hostibus, fuga denuò in tascapham ingressus est: pede casu à funibus implicito, dum funem gladio secare nititur, pedis plantam gladio abscidit &c. Unde iam facile etiam Vuolffiana editionis mendum tolli potest, quæ pro talum, telum intorsisset, legit. Nam quemadmodum & Sabellicus interpretatur, nihil aliud Oppius significare uult, quàm pedem Pompeij luxatum esse.

Lusitanus more militari.) Hoc est, quum Pompeius Lusitani militis habitu à Iuliano præsidio conspectus esset.

Exclusa munitione, amissisq; auxilijs &c.) Et hunc locum, Appiani uerba planiorem facere possunt: quæ sic habent. Quum denuò quæreretur ab hostibus, per iter profundum, dumisq; obsitum, fuga elabatur: senibus uulnus stimulantibus, sub arbore tandem fessus, constitit. De præhensus itaq; ab his, qui illum inquirebant, non ignaue se protegens interfectus est.

Pridie Iduum Aprilis caput.) scilicet Cnæi Pompeij allatum suple à Didio ut Pluarchus scribit. Ut autem Appianus addit, Cæsar illius caput ad se perlatum humandum curauit. Interfecto Cnæo Pompeio adolescente.) suplegendum maiore natu ut supra ex Appiano citauimus. Nam (eodem autore) eius frater adulescentior fugæ reliquias in unum cõgregabat: & ipse Pompeius appellabatur Sextus prænomine, uerum idem latitans, & fugiens prædabatur. Lusitani qui ex pugna.) suple tumultuaria ad Hispalim commissa superfuerunt. Erant parati.) scilicet Lusitani.

Incensisq; qui subsidium repeterent.) id est, qui se in subsidium suum reciperent.

autem luce clara Ro. magistratum ab eis internitioni destinatum dicit: haud dubie illam taxat perfidiam, quæ à Pompeiano præsidio orta, eò euasit, ut Lusitanis Hispalim Philonis opera receptis, magna clades à Cæsareano præsidio accepta sit. Quinquàm id non interdium, sed noctu factum esse superior Oppij descriptio ostendat.

Quarum laudibus, ac uirtute.) Nemo non uidet orationem illam, & totum librum mutilam esse. Neque enim illa perfecta est, neque hic ut decebat finitur.

F I N I S.

**BASILEAE PER HIERONYMUM
MVM CURIONEM MEN-
SE FEB. ANNO
M. D. XLIII.**

1037591

